

DIAGNOZA
SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ
OBSZARÓW WIEJSKICH I ROLNICTWA
WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO
WRAZ Z IDENTYFIKACJĄ POTRZEB
I POTENCJAŁÓW ROZWOJOWYCH

Łódzki Urząd Wojewódzki w Łodzi,
Wydział Infrastruktury i Rolnictwa,
Oddział Rolnictwa i Środowiska

5 stycznia 2018 r.

Spis treści

I. DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ OBSZARÓW WIEJSKICH I ROLNICTWA WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO WRAZ Z IDENTYFIKACJĄ POTRZEB I POTENCJAŁÓW ROZWOJOWYCH.....	3
1.1. OGÓLNE INFORMACJE NA TEMAT WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO.....	3
1.1.1. Powierzchnia i liczba ludności	3
1.1.2. Rozwój gospodarczy na przestrzeni ostatnich 10 lat	5
1.1.3. Warunki naturalne i klimatyczne województwa łódzkiego	9
1.2. SZCZEGÓŁOWY OPIS SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ OBSZARÓW WIEJSKICH	11
1.2.1. Informacje ogólne dotyczące obszarów wiejskich w województwie łódzkim.....	11
1.2.2. Kapitał ludzki i społeczny na obszarach wiejskich	18
1.2.3. Rynek pracy i przedsiębiorczość na obszarach wiejskich.....	33
1.2.4. Dochody i ubóstwo mieszkańców na obszarach wiejskich	46
1.2.5. Infrastruktura na obszarach wiejskich	52
1.2.6. Zasoby środowiskowe i zagospodarowanie przestrzenne obszarów wiejskich.....	74
1.2.7. Zasoby dziedzictwa kultury na obszarach wiejskich	87
1.3. DIAGNOZA SYTUACJI W ROLNICTWIE W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM	99
1.3.1. Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania	99
1.3.2. Środowiskowy wymiar produkcji rolnej.....	102
1.3.3. Struktura gospodarstw	104
1.3.4. Wartość produkcji rolniczej.....	109
1.3.4.1. Akwakultura konsumpcyjna w województwie łódzkim	122
1.3.5. Rola rolnictwa w kształtowaniu wzrostu gospodarczego województwa i kraju	123
1.3.6. Przetwórstwo rolno-spożywcze i pozostała działalność gospodarcza związana z rolnictwem.....	131
II. ROZWÓJ FUNKCJONALNY I PRZESTRZENNY OBSZARÓW WIEJSKICH	143
2.1. ZRÓŻNICOWANIE PRZESTRZENNE OBSZARÓW WIEJSKICH	143
2.1.1. Dominujące typy obszarów wiejskich	143
2.1.2. Zróżnicowanie obszarów wiejskich pod kątem stopnia urbanizacji	145
2.1.2.1. Tereny zalewowe – okresowe podtopienia, bagna	148
2.2. ROZWÓJ PRZESTRZENNY OBSZARÓW WIEJSKICH	165
2.2.1. Spójność środowiskowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym	165
2.2.2. Spójność gospodarcza obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym	168
Zakończenie	178
BIBLIOGRAFIA	182

I. DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ OBSZARÓW WIEJSKICH I ROLNICTWA WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO WRAZ Z IDENTYFIKACJĄ POTRZEB I POTENCJAŁÓW ROZWOJOWYCH

1.1. OGÓLNE INFORMACJE NA TEMAT WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

1.1.1. Powierzchnia i liczba ludności

Województwo łódzkie położone jest w centrum Polski, na pograniczu Nizin Środkowoeuropejskich i Wyżyn Polskich. Sąsiaduje z sześcioma województwami, a mianowicie z województwem mazowieckim, świętokrzyskim, śląskim, opolskim, wielkopolskim i kujawsko-pomorskim.

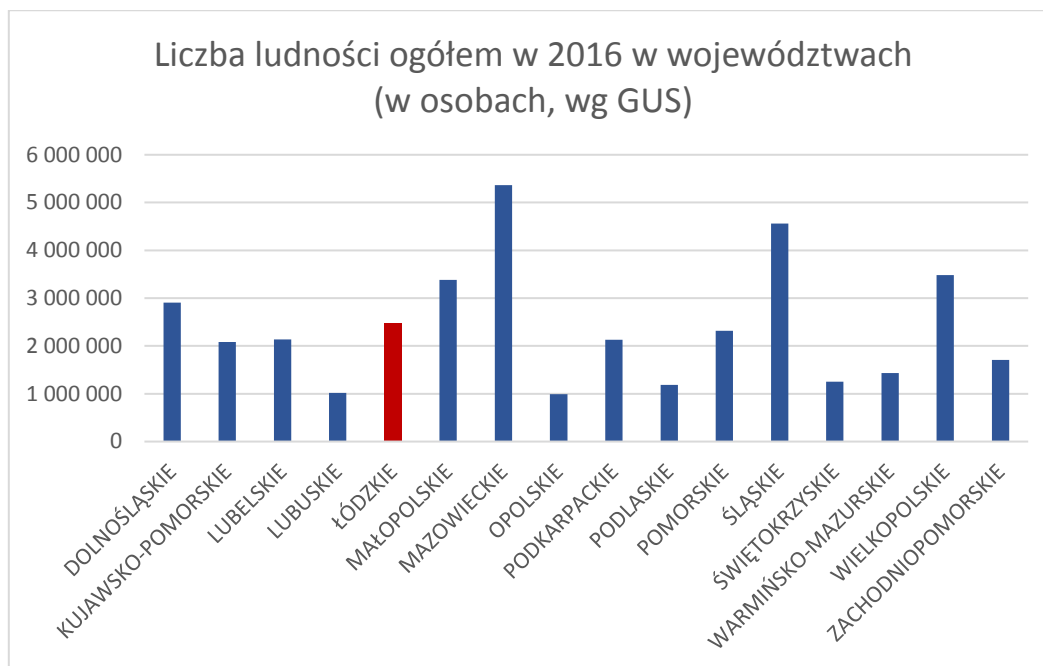
Województwo łódzkie, według danych z 2016 r., zajmuje powierzchnię 18 219 km², co stanowi 5,8% terytorium Polski i plasuje je na 9 miejscu wśród województw. Na terenie województwa łódzkiego wydzielono 24 powiaty, w tym 3 miasta na prawach powiatu (Łódź, Skierniewice, Piotrków Trybunalski) oraz 177 gmin. Największym powiatem województwa jest powiat sieradzki (1490,8 km² – 8,2% powierzchni ogółem), natomiast najmniejszym – miasto Skierniewice (34,4km² tj.0,2%).

W woj. łódzkim przeważają obszary wiejskie, które zajmują powierzchnię 17 061 km², co stanowi 93,6 % powierzchni województwa (średniej krajowej wynosi 93,2%).

W 2016 r. województwie łódzkim mieszkało **2 485 323 osób** (6,5% populacji Polski, 6 miejsce

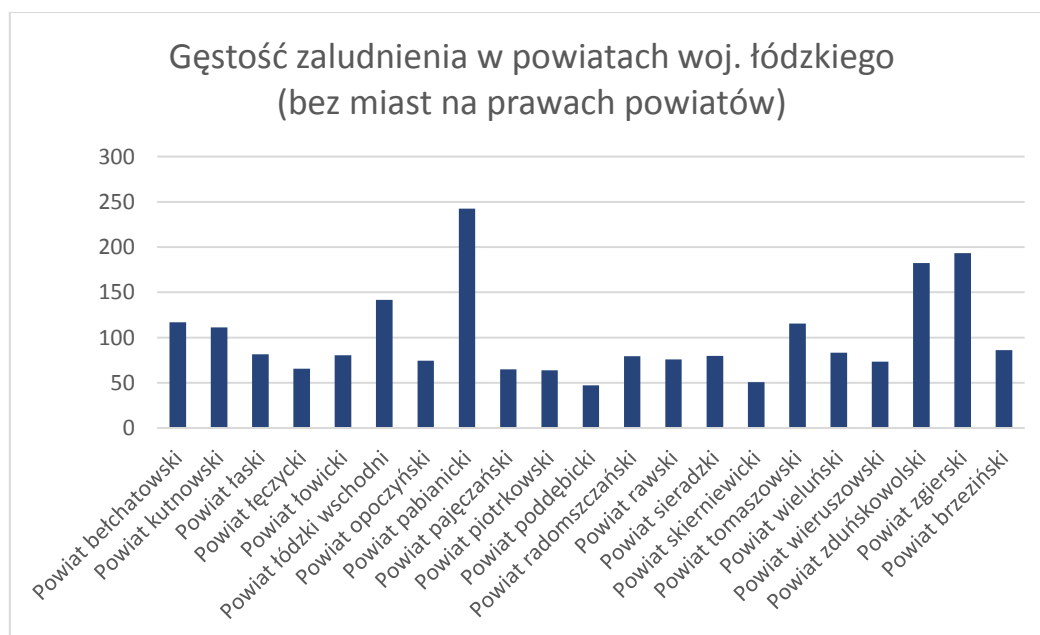
w kraju), w tym **921 728** jest mieszkańcami wsi, co stanowi 37 % mieszkańców regionu, tj. 2,37% populacji Polski (dane na dzień 31.12.2016 r.).

Gęstość zaludnienia w województwie łódzkim wg danych z 2016 r. wyniosła 136 osób/km², a średnia gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich wynosiła 61 osób/km².

Gęstość zaludnienia w 2016 r. na poziomie powiatów wahała się w granicach od 242 osób/km² w powiecie pabianickim do 51 osób/km² w powiecie skierniewickim.

Gęstość zaludnienia w miastach na prawach powiatów przedstawiała się następująco: powiat m. Łódź - 2440/km², powiat m. Piotrków Trybunalski - 1131/km², powiat m. Skierniewice - 1433/km².

Łódzkie postrzegane jest jako obszar o charakterze przemysłowo - rolniczym. Rozwój przemysłu skupia się w centralnej części województwa, lecz rolnictwo nadal przeważa w pozostałych jego rejonach. Znacząca, nie tylko dla gospodarki lokalnej jest produkcja zwierzęca oraz uprawa zbóż i ziemniaków. Podregion północny oraz północno-wschodni słyną z uprawy warzyw i owoców. Wizytówką regionu jest też produkcja mleka.

Nazwa	wartość dodana brutto ogółem				
	2005	2015			
	[mln zł]	[mln zł]	Udział w wart dodanej brutto w 2005	Udział w wart dodanej brutto w 2015	Dynamika wartości dodanej brutto
POLSKA	870 349	1 596 366	100,00	100,00	183,4
DOLNOŚLĄSKIE	68 107	134 554	7,83	8,43	197,6
KUJAWSKO-POMORSKIE	40 737	70 733	4,68	4,43	173,6
LUBELSKIE	34 821	60 989	4,00	3,82	175,2
LUBUSKIE	20 794	35 321	2,39	2,21	169,9
ŁÓDZKIE	54 328	97 016	6,24	6,08	178,6
MAŁOPOLSKIE	65 967	126 074	7,58	7,90	191,1
MAZOWIECKIE	181 425	353 860	20,85	22,17	195,0
OPOLSKIE	19 909	33 512	2,29	2,10	168,3
PODKARPACKIE	34 477	62 613	3,96	3,92	181,6
PODLASKIE	20 236	35 134	2,33	2,20	173,6
POMORSKIE	49 553	91 918	5,69	5,76	185,5
ŚLĄSKIE	115 293	197 665	13,25	12,38	171,4
ŚWIĘTOKRZYSKIE	22 490	37 825	2,58	2,37	168,2
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	24 521	42 453	2,82	2,66	173,1
WIELKOPOLSKIE	82 704	156 533	9,50	9,81	189,3
ZACHODNIOPOMORSKIE	34 986	60 164	4,02	3,77	172,0

1.1.2. Rozwój gospodarczy na przestrzeni ostatnich 10 lat

Porównując dane GUS z lat 2005 i 2015 w zakresie udziału województw w wartości dodanej brutto stwierdzić należy, że wartość udziału w wartości dodanej brutto w województwie łódzkim pozostawała na stałym poziomie i wynosiła ok. 6 %, co plasuje województwo łódzkie dopiero na 6 miejscu wśród województw.

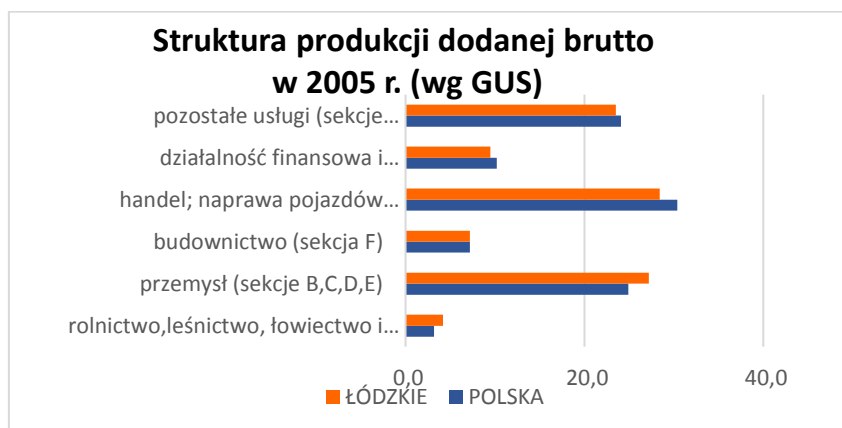
W zakresie dynamiki wzrostu wartości dodanej brutto sytuacja przedstawia się jeszcze mniej korzystnie dla woj. łódzkiego, bowiem wskaźnik ten usytuowany jest dopiero na 7 miejscu w rankingu województw.

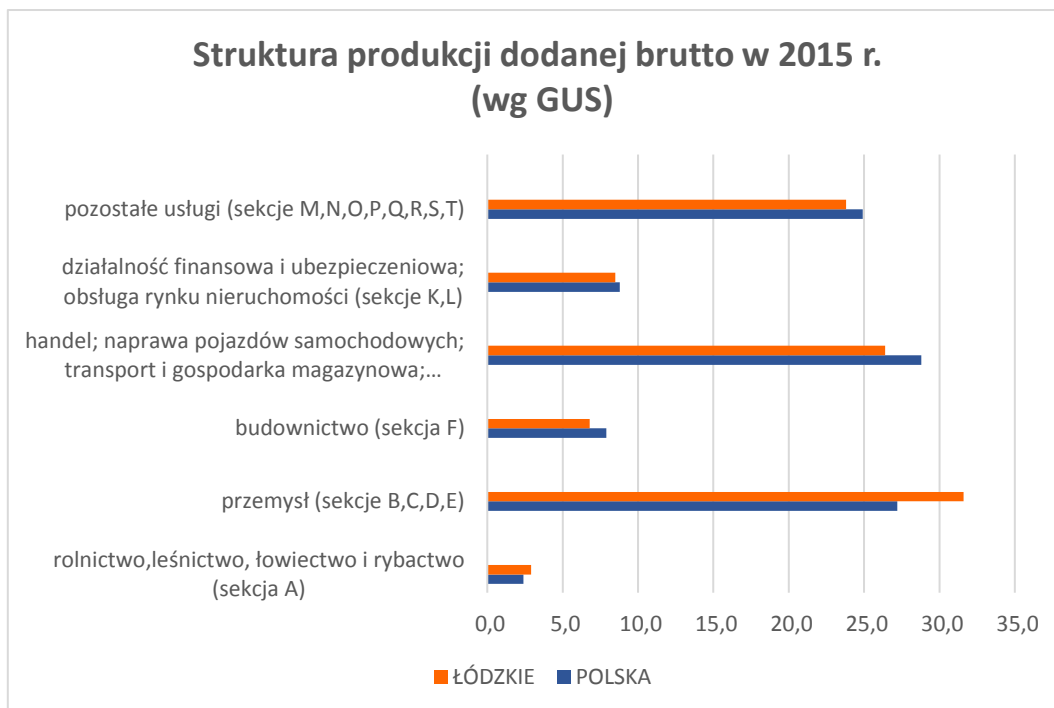
Korzystniej przedstawia się udział województwa łódzkiego w wartości dodanej brutto w sekcji rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo. W 2005 r. udział ten wynosił 8,06%, a w 2015 r. 7,44 %, co plasuje województwo łódzkie na 3 miejscu w skali kraju.

Nazwa	wartość dodana brutto na 1 mieszkańca		Dynamika w%
	2005	2015	
	[zł]	[zł]	
POLSKA	22 807	41 513	182,02
DOLNOŚLĄSKIE	23 563	46 313	196,55
KUJAWSKO-POMORSKIE	19 701	33 881	171,98
LUBELSKIE	15 957	28 457	178,34
LUBUSKIE	20 604	34 645	168,15
ŁÓDZKIE	21 040	38 834	184,57
MAŁOPOLSKIE	20 217	37 403	185,01
MAZOWIECKIE	35 227	66 256	188,08
OPOLSKIE	18 969	33 549	176,86
PODKARPACKIE	16 435	29 433	179,09
PODLASKIE	16 849	29 518	175,19
POMORSKIE	22 555	39 882	176,82
ŚLĄSKIE	24 565	43 178	175,77
ŚWIĘTOKRZYSKIE	17 483	30 022	171,72
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	17 166	29 436	171,48
WIELKOPOLSKIE	24 552	45 060	183,53
ZACHODNIOPOMORSKIE	20 650	35 104	170,00

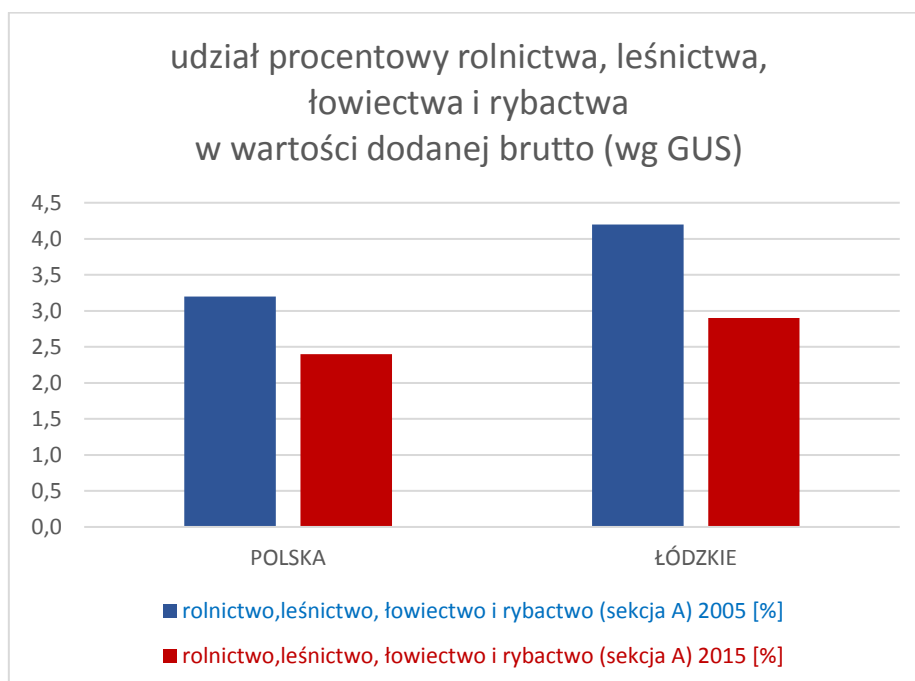
Województwo łódzkie wysoko plasuje się (4 miejsce) w dziedzinie dynamiki wzrostu wartości dodanej brutto na 1 mieszkańca.

Porównując dane z 2005 r. i 2015 r. stwierdzić można, że udział rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa w wartości dodanej brutto zmniejszył się w woj. łódzkim z 4,2 % do 2,9 %, natomiast w wartościach liczbowych wartość dodana brutto w tej sekcji w 2005 r. wyniosła 2274 mln zł, a w 2015 r. odnotowano wzrost do 2.844 mln zł.

Porównując dane z 2005 r. oraz 2015 r. udziału produkcji dodanej brutto woj. łódzkiego z danymi krajowymi stwierdzić należy, że zarówno w przemyśle jak i rolnictwie (leśnictwie, łowiectwie i rybactwie) wartości woj. łódzkiego przewyższają wartości krajowe.

Na rozwój gospodarczy województw łódzkiego duży wpływ mają następujące czynniki stanowiące atuty województw:

- centralne położenie w Polsce, na przecięciu głównych korytarzy transportowych Północ-Południe i Wschód – Zachód (A1 i A2) ułatwiające dostęp zarówno do rynków sąsiadujących krajów UE jak i rynku Rosji, Ukrainy, Kazachstanu o Chin, dzięki, m.in., połączeniu kolejowemu cargo Łódź – Chengdu w Chinach,
- wysoko wykwalifikowani pracownicy,
- liczne szkoły wyższe oraz zawodowe, potencjał naukowo-badawczy 28 łódzkich szkół wyższych i ośrodków naukowych,
- dobrze rozwinięta infrastruktura gospodarcza stolicy regionu – Łodzi,
- zasoby węgla brunatnego, dzięki czemu woj. łódzkie jest drugim w kraju (po Śląsku) producentem energii i dysponuje nadwyżką taniej energii elektrycznej,
- atrakcyjne oferty inwestycyjne dla inwestorów w 45 podstrefach Łódzkiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej, w których funkcjonuje ponad 230 przedsiębiorstw, m.in., Dell, Procter&Gamble, Fujitsu Services, Gillette, Bosch-siemens, Indesit (wg danych z 2016 r.).

Źródła wód termalnych, które mogą być podstawą rozwoju energii odnawialnej oraz rozwoju funkcji uzdrowiskowych regionu, np. uzdrowisko termalne w Uniejowie, czy pijalnia wód termalnych w Poddębicach (Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych: www.paiz.gov.pl).

Przed województwem łódzkim stoją nowe wyzwania rozwojowe a nadchodzące lata będą kluczowe dla przyszłego rozwoju regionu i jego miejsca w Polsce i UE. Celem nadrzędnym jest trwały i zrównoważony rozwój województwa oparty na optymalnym i efektywnym wykorzystaniu wewnętrznych potencjałów rozwojowych regionu w zgodzie z uwarunkowaniami zewnętrznymi. Głównym filarem tego rozwoju jest zaawansowana gospodarka wiedzy i innowacji. Silna, nowoczesna gospodarka oraz atrakcyjny rynek pracy są niezbędne dla zahamowania i odwrócenia niekorzystnych trendów demograficznych. Zakłada się, że do 2020 r. w województwie łódzkim nastąpi restrukturyzacja technologiczna gospodarki: w kluczowych dla rozwoju przemysłach regionu wdrożone zostaną nowoczesne technologie, pojawią się inteligentne specjalizacje gospodarcze pozwalające na budowanie trwałych przewag konkurencyjnych, nastąpi rozwój sieci współpracy a sektor badawczo-rozwojowy będzie odpowiadał na potrzeby gospodarki. Jednocześnie nastąpi wzrost znaczenia Łodzi jako prężnego ośrodka akademickiego ukierunkowanego na wzmacnianie potencjałów regionalnych. Przekształceniom w sferze gospodarczej towarzyszyć będą zmiany w sferze społecznej. Nastąpi rozwój kapitału społecznego i wzrost poczucia tożsamości regionalnej, mieszkańcy województwa będą stanowili aktywne społeczeństwo obywatelskie. Zachodzące zmiany społeczno-gospodarcze wpłyną na zmniejszenie nierówności społecznych. Region łódzki stanie się jednocześnie miejscem przyjaznym i atrakcyjnym do

życia. Nastąpi rozwój sfery usług publicznych, poprawa stanu środowiska, zrealizowany zostanie sprawny system powiązań transportowych i infrastrukturalnych. Kontynuowane będą procesy rewitalizacji obszarów zdegradowanych, zapewnione zostaną wysokiej jakości przestrzenie publiczne, zauważalna będzie większa dbałość o ład przestrzenny. Przekształcenia w sferze gospodarczej i społecznej przyczynią się do prężnego rozwoju ośrodków miejskich oraz wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich. Warunkiem niezbędnym dla osiągnięcia powyższych celów jest sprawne zarządzanie w sektorze publicznym. Zakłada się, że nowy okres programowania cechować będzie skuteczne zintegrowane planowanie strategiczne, zarówno na poziomie regionalnym i lokalnym oraz w układach funkcjonalnych, zapewniające efektywne wykorzystanie środków publicznych.

Strategiczna polityka rozwoju województwa łódzkiego do 2020 r. wskazana w Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020 jest odpowiedzią na wyzwania najbliższych lat i pozwoli na kształtowanie regionu nowoczesnego i atrakcyjnego gospodarczo oraz przyjaznego dla jego mieszkańców. Wpłynie na zdyskontowanie regionalnych potencjałów rozwojowych oraz przyczyni się do wzrostu znaczenia i konkurencyjności regionu na arenie międzynarodowej.

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020, wskazując wizję i misję oraz cele rozwoju województwa, pełni rolę kierunkową dla władz samorządowych województwa, jak również samorządów powiatowych i gminnych, środowisk naukowych i biznesowych, organizacji pozarządowych i innych instytucji, a także dla wszystkich mieszkańców regionu. Pełni również ważną funkcję koordynacyjną dla pozostałych dokumentów programowych i planistycznych tworzonych na poziomie regionalnym. W warstwie diagnostycznej stanowi kompendium wiedzy o regionie, przez co pełni funkcję informacyjną i promocyjną (*Strategia rozwoju województwa łódzkiego s.7*)

1.1.3. Warunki naturalne i klimatyczne województwa łódzkiego

1. Obszar województwa łódzkiego należy do strefy przejściowej pomiędzy strefą wyżyn Polski południowej, a strefą nizin środkowopolskich. W południowej części województwa leży północna granica Wyżyny Małopolskiej. W środkowej części obszaru przebiega pas Nizin Środkowopolskich z obniżeniami dolin rzek Pilicy i Warty. W części północnej województwa występuje charakterystyczne, rozległe obniżenie pradoliny warszawsko-berlińskiej. Przez środek województwa ciągnie się południkowo pas wypukłych form terenu, biegnący od wyżyn południowopolskich, po pradoliną warszawsko-berlińską, zwany Garbem Łódzkim. W północnej części osiąga on największe wysokości (250 -284 m n.p.m.), a następnie zanika. Jednostka ta pełni funkcje działu wodnego I rzędu. Dzieli on dorzecza Wisły i Odry. W zachodniej części województwa rozciąga się Nizina Południowowielkopolska, w skład której

wchodzą: Wysoczyzna Łaska, Żłoczewska, wieruszowska, Kotlina Sieradzka i Szczercowska. We wschodniej części województwa znajdują się Wzniesienia Południowomazowieckie, które dzielą się na: Wzniesienia Łódzkie, Wysoczyznę Rawską, Bełchatowską, Równinę Piotrkowską oraz dolną Białobrzeską. Doliny większych rzek na terenie województwa (Warty, Pilicy i Bzury) leżą na jego obrzeżach. Ukształtowanie powierzchni w województwie łódzkim jest przeważnie równinne, a rzeźba terenu jest łagodna. Na terenie województwa w obniżeniach terenu spotkać można również zespoły pagórków wydmych. W ostatnim czasie duży wpływ na ukształtowanie terenu mają zmiany antropogeniczne. Widać to wyraźnie na przykładzie Bełchatowa, gdzie zlokalizowana jest jedna z największych kopalni odkrywkowych w Europie. W wyniku jej działalności powstał lej depresyjny o dnie schodzącym poniżej poziomu morza. Jednocześnie w wyniku składowania skały płonnej utworzyło się największe wzniesienie Niżu Środkowoeuropejskiego – sztuczna góra Kamieńsk (Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Łodzi, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska, Raport o stanie środowiska w województwie łódzkim w 2006 roku. Praca zbiorowa, Łódź, 2007, s. 12-13).

Klimat województw łódzkiego ma charakter przejściowy. Przejściowość ta związana jest z przenikaniem się strefy kontynentalnej i oceanicznej, oraz wpływów morza bałtyckiego, gór i wyżyn na kształtowanie się klimatu. Dodatkowymi czynnikami kształtującymi klimat lokalnie są różnice w wysokościach względnych i bezwzględnych, ukształtowanie terenu, zawilgocenie podłoża. Klimat województwa cechuje wielka zmienność elementów meteorologicznych w czasie oraz małe zróżnicowanie w przestrzeni. Wyjątek stanowią tu opady atmosferyczne, których roczna suma opadów różni się od 500 mm w części północno-wschodniej do 650 mm w rejonie Garbu Łódzkiego. Wynika to z układu hipsometrycznego i sąsiedztwa miasta Łodzi, będącego dużym źródłem jąder kondensacyjnych pary wodnej. Charakter nizinny pozwala na swobodny przepływ mas powietrza. Przeważają wiatry zorientowane równoleżnikowo. Średnia prędkość wiatru w Łodzi wynosi 3,4 m/s (wg stanu na 31.12. 2005 r.). najcieplejsza jest południowo-zachodnia część województwa, a najchłodniejsze są najwyższe obszary Wyżyny Łódzkiej. Średnie temperatury powietrza wynoszą od 7,6 do 8,0°C. Na terenie aglomeracji łódzkiej występują zjawiska i cechy typowe dla obszarów uprzemysłowionych i zurbanizowanych, tj. miejska wyspa ciepła, krótkotrwałość pokrywy śnieżnej, zaburzenia cyrkulacji powietrza, mgły (Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Łodzi, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska, Raport o stanie środowiska w województwie łódzkim w 2006 roku. Praca zbiorowa, Łódź, 2007, s. 13-14).

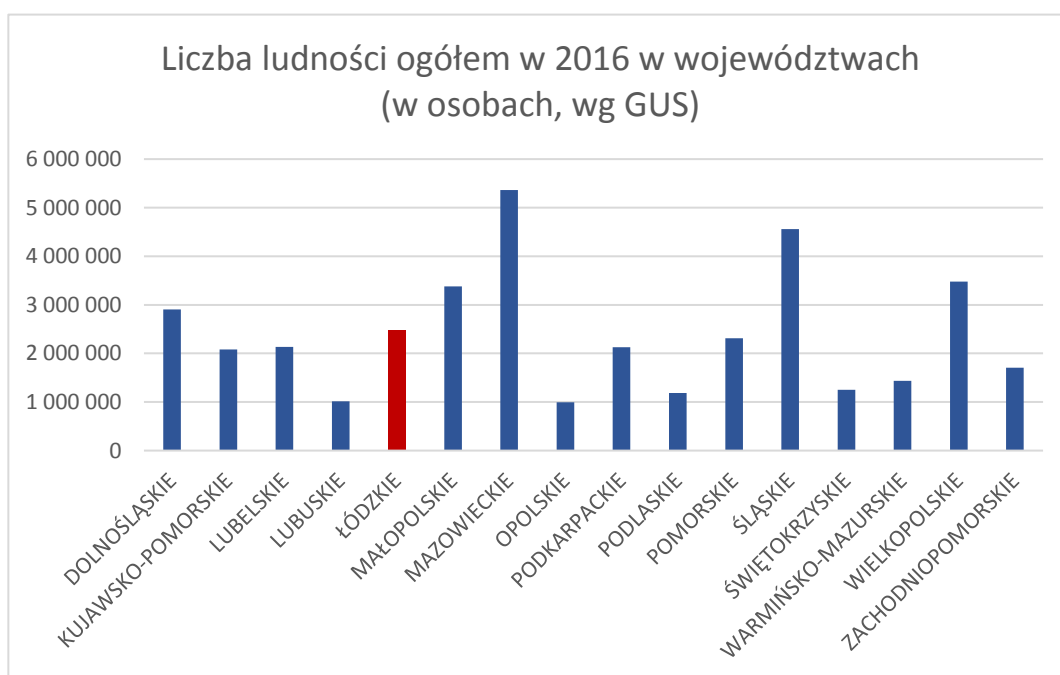
1.2. SZCZEGÓŁOWY OPIS SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ OBSZARÓW WIEJSKICH

1.2.1. Informacje ogólne dotyczące obszarów wiejskich w województwie łódzkim

Województwo łódzkie, według stanu na 2016 r. zajmuje powierzchnię 18 219 km², co stanowi 5,8% terytorium Polski i plasuje je na 9 miejscu wśród województw.

W woj. łódzkim przeważają obszary wiejskie, które zajmują powierzchnię 17 061 km², co stanowi 93,6 % powierzchni województwa (średniej krajowej wynosi 93,2%).

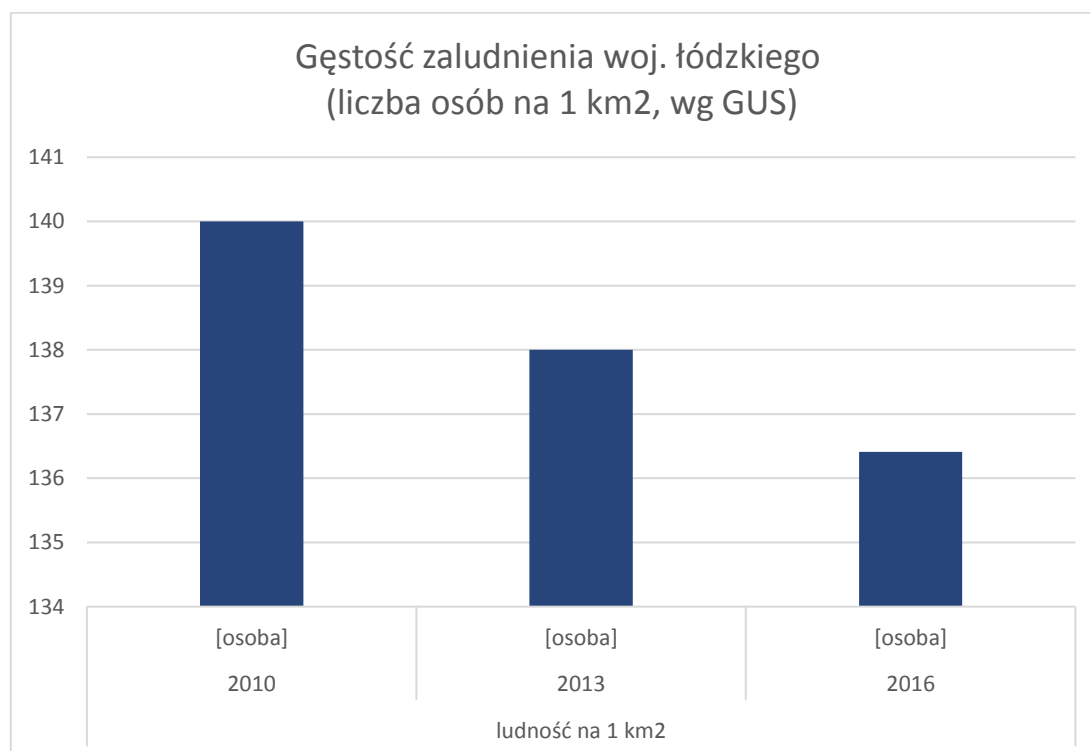
Liczba ludności w województwie łódzkim wynosiła w 2016 r. 2.485.323 (GUS, Bank Danych Lokalnych), co stanowiło 6,5% liczby ludności Polski. Pod względem liczby ludności województwo łódzkie zajmowało 6 miejsce w rankingu województw.

Na obszarach wiejskich w 2016 r. zamieszkiwało 921.728 osób, co stanowiło 37 % liczby osób zamieszkujących w województwie łódzkim. Średnia krajowa wynosi 39,8 % udziału ludności zamieszkującej na obszarach wiejskich w ogólnej liczbie osób zamieszkujących na terytorium Polski.

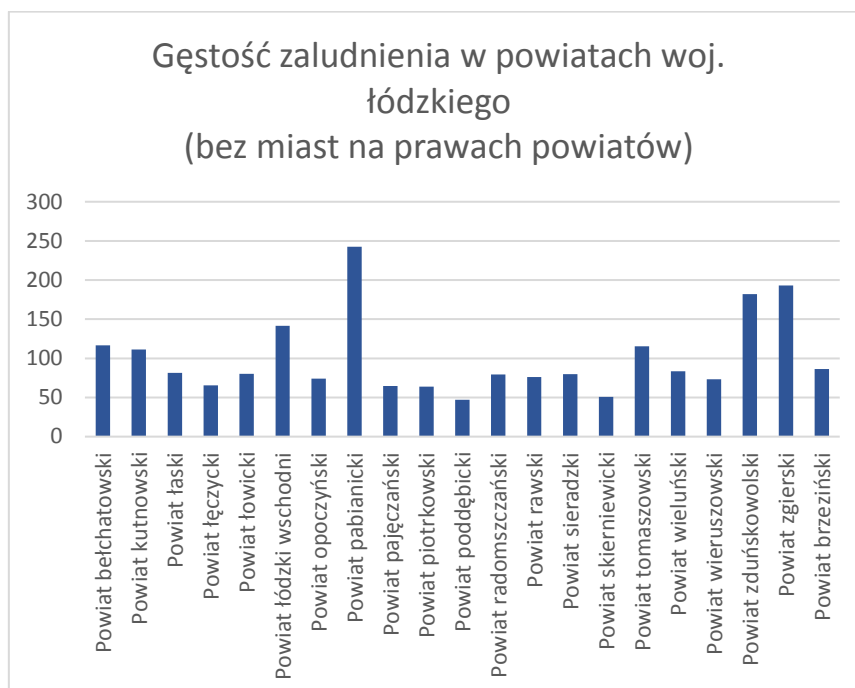
Gęstość zaludnienia w województwie łódzkim w 2016 r. wyniosła 136 osób/km²

Gęstość zaludnienia w 2016 r. na poziomie powiatów wahała się w granicach od 242 osób/km² w powiecie pabianickim do 51 osób/km² w powiecie skierniewickim.

Gęstość zaludnienia w miastach na prawach powiatów przedstawiała się następująco: powiat m. Łódź - 2440 osób/km², powiat m. Piotrków Trybunalski – 1131 osób/km², powiat m.

Skierniewice – 1433 osób/km².

Średnia gęstość zaludnienia obszarów wiejskich woj. łódzkiego w 2016 r. wynosiła 61 osób/km².

W województwie wyodrębniono 5 podregionów, 21 powiatów, 3 miasta na prawach powiatów (m. Łódź, m. Piotrków Tryb., m. Skierniewice) i 177 gmin. Na obszarze powiatów ziemskich istnieją 133 gminy wiejskie, 26 gmin miejsko-wiejskich i 18 gmin miejskich.

Wyodrębniono następujące podregiony: podregion łódzki, podregion m. Łódź, podregion piotrkowski, podregion sieradzki i podregion skierniewicki.

Porównując dane z 2016 r. do danych z 2010 r. ustalić można:

- liczba mieszkańców województwa spadła o 2,2 %
- nie zmienił się procentowy udział kobiet i mężczyzn w ogólnej liczbie mieszkańców województwa łódzkiego (52,3 % kobiet, 47,7 % mężczyzn),
- zmniejszyła się liczba mieszkańców miast o 3,6 %,
- największy spadek liczby ludności odnotowano w m. Łódź, miastach powiatu wieluńskiego, pow. łęczyckiego i pow. łaskiego (4,7%),
- zwiększyła się liczba mieszkańców na obszarach wiejskich o ok. 1,3 %,
- w grupie powiatów ze spadkiem liczby ludności największy spadek wystąpił w powiecie kutnowskim (3,8%) i łęczyckim (3,4%).

Liczba miejscowości na obszarach wiejskich – ogółem, wg podregionów i powiatów – dynamika

Ilość miejscowości w **powiatach**

11.563

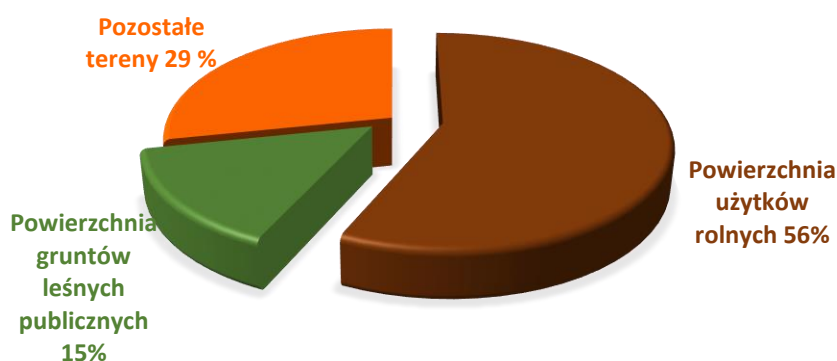
w tym:

- miejscowości podstawowe ogółem	5.009
- miejscowości podstawowe – wsie	4.466
- miejscowości podstawowe – pozostałe	543
- części integralne ogółem	2.890
- części integralne – część wsi, kolonii, osady	2.659
- części integralne – przysiółki	143
- części integralne – pozostałe	88
- miejscowości statystyczne wiejskie	3.664

wg stanu na 31 XII 2016 na podstawie urzędowego rejestru TERYT - systemu TERC99;

Odsetek obszarów wiejskich wykorzystywanych przez rolnictwo

Wykorzystywanie powierzchni woj. łódzkiego (wg GUS)

Główną rolę w gospodarce obszaru odgrywa dobrze prosperujące rolnictwo, zdolne do pełnienia funkcji żywicielskiej i zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego. Jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej w większości gmin należy do najwyższych w województwie. Obszar charakteryzuje również wysoka kultura rolna i rozwinięte towarowe rolnictwo. Wszystko to pozwala na osiąganie wysokich wyników produkcyjnych w skali kraju. Silnym wsparciem dla rozwoju wysokotowarowego rolnictwa w obszarze jest zaplecze naukowo-badawcze, głównie Instytut Ogrodnictwa w Skierniewicach oraz rolnicze zakłady doświadczalne z zakresu sadownictwa, kwaciarstwa, szkółkarstwa, leśnictwa, gleboznawstwa oraz zootechniki.

Ważnym atutem obszaru jest: wysokotowarowa specjalizacja sadownicza w gminach powiatów: skierniewickiego i rawskiego; produkcja warzyw w gminach powiatów: kutnowskiego, łęczyckiego i sieradzkiego; specjalistyczna uprawa ziemniaków w powiecie

sieradzkim; hodowla bydła i trzody chlewnej w wielu gminach obszaru. Zróżnicowana baza surowcowa pochodząca zarówno z produkcji roślinnej, jak i zwierzęcej, jest podstawą rozwoju przemysłu przetwórczego: owocowo-warzywnego, mięsnego, mleczarskiego i zbożowego.

Powiat Łowicki to rejon o nasilonej specjalizacji rolniczej zwłaszcza w zakresie warzywnictwa, sadownictwa, hodowli żywca wieprzowego oraz produkcji mlecznej. W strukturze branżowej przeważa przetwórstwo owoców i warzyw oraz mleka co czyni region liderem na rynku przetwórstwa owoców i warzyw oraz produkcji mleka.

Ze względu na typowo rolniczy charakter powiatu, większość gruntów stanowią tereny rolnicze – 82 296 ha. Lasy oraz tereny zalesione zajmują 11 % powierzchni powiatu.

Produkcja rolnicza – dynamika globalnej produkcji rolniczej:

Roślinna	Zwierzęca
2013 – 95,4%	2013 – 99,5 %
2014 – 117,1 %	2014 – 130,8 %
2015 – 86,2 %	2015 – 90,8%

(Zarząd Województwa Łódzkiego, Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2020, Łódź, 2013).

Odsetek obszarów wiejskich wykorzystywanych przez przemysł

Walorem są złoża kopalin, stanowiące bazę surowcową dla różnych gałęzi gospodarki. W 2011 r. na terenie województwa występowało 961 złóż kopalin a ich liczba zwiększyła się od 2004 r. o 288 złóż. Do najważniejszych należą: złoża węgla brunatnego w rejonie Bełchatowa i Złoczewa, piasków szklarskich i formierskich (Tomaszów Mazowiecki, Grudzeo-Las), surowców ilastych ceramiki budowlanej (Chełsty, Mokrsko), wapieni w miejscowościach Działoszyn i Owadów-Brzezinki), glin ceramicznych, chalcedonitu i piaskowców. Najliczniej reprezentowane są złoża kruszyw naturalnych.

Województwo łódzkie jest jednym z 5 obszarów w kraju najbardziej bogatych w zasoby wód podziemnych dobrej jakości. Stanowią one ok. 8,3% łącznych zasobów Polski a ich ilość ulega zwiększeniu. Stan czystości wód podziemnych w 2011 r. można określić jako dobry, bardzo dobry i zadowalający. Stanowią one znaczny potencjał do wykorzystania dla celów komunalnych.

ZAGŁĘBIE GÓRNICZO-ENERGETYCZNE BEŁCHATÓW – SZCZERCÓW - ZŁOCZEW

Obszar funkcjonalny Zagłębia Górniczo Energetycznego Bełchatów – Szczerców - Złoczew to rejon dominacji gospodarki surowcowej opartej na bogatych zasobach węgla brunatnego i produkcji energii elektrycznej oraz ciepła. W ramach Polskiej Grupy Energetycznej Górnictwo i Energetyka Konwencjonalna S.A. działają tu Elektrownia Bełchatów i Kopalnia Węgla Brunatnego Bełchatów. Elektrownia Bełchatów jest jedną z największych elektrowni ciepłych

na świecie oraz największym wytwórcą mocy w Polsce, produkującym 20% krajowej energii elektrycznej.

(Zarząd Województwa Łódzkiego, Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2020, Łódź, 2013).

ZAGŁĘBIE CERAMICZNO – BUDOWLANE OPOCZNO – TOMASZÓW MAZOWIECKI

Obszar charakteryzuje się największą w województwie koncentracją przemysłu materiałów budowlanych. Podstawą przemysłu są miejscowe zasoby surowców skalnych m. in.: złoża piasków szklarskich i formierskich (największe w Polsce), złoża piasków filtracyjnych i specjalistycznych, mające zastosowanie w chemii budowlanej, kaolin, będący surowcem dla przemysłu ceramicznego, złoża piasków kwarcowych.

Na terenie gmin Tomaszów Mazowiecki i Sławno funkcjonują największe w Polsce kopalnie piasków kwarcowych „Biała Góra” i „Grudzeń – Las” z oddziałem w Syskach w gminie Mniszków. W miejscowości Stok w gminie Mniszków zlokalizowana jest kopalnia i zakład przetwórstwa wapienia, w oparciu o które Grupa Atlas planuje budowę cementowni. Złoże wapieni eksploatowane jest także w miejscowości Owadów – Brzezinki w gminie Sławno przez spółkę Nordkalk. Kopalnia ta jest miejscem odkrycia unikatowego w skali światowej zespołu skamieniałości morskich i lądowych sprzed 148 mln lat (późna jura). W oparciu o surowce skalne, na terenie Zagłębia rozwinął się przemysł ceramiczny i szklarski. Swoje zakłady mają tu czołowi producenci płytek ceramicznych w Polsce: Opoczno SA oraz Grupa Paradyż (Opoczno, Tomaszów Mazowiecki, Paradyż) oraz kopalnia i zakład przetwórczy piasków szklarskich i formierskich w Syskach w gminie Mniszków, a także mniejsze zakłady produkujące oprócz płytek również listwy wykończeniowe i galanterię ceramiczną: CERART, CER-ROL i Nova-Ceramica w Mniszkowie oraz Cerkolor w Parczówku (gm. Białaczów). Ważnym zakładem działającym w gminie Mniszków jest zakład ceramiki budowlanej Owczary. Z kolei w Osiedlu Niewiadów koło Ujazdu działa od 2009 roku huta szkła Euroglas, wytwarzająca szkło płaskie, głównie na potrzeby budownictwa i motoryzacji.

Uzupełnieniem działalności przemysłowej są hurtownie: materiałów budowlanych w Tomaszowie Mazowieckim oraz płytek ceramicznych w Opocznie.

Odsetek obszarów wiejskich wykorzystywanych przez leśnictwo

Potencjalna erozja wietrzna silna, prowadząca do tworzenia się terenów wydumowych występuje na obszarach od około 6 % województwa łódzkiego.

Niekorzystne uwarunkowania naturalne w regionie związane są przede wszystkim z klimatem i siecią hydrograficzną. W północnej części regionu (powiaty: sieradzki, poddębicki, łęczycki, kutnowski, łowicki, skierniewicki, rawski) oraz w zachodniej części zgierskiego zdiagnozowano wysoki niedobór wody.

Klimatyczny bilans wodny (różnica między przychodami a stratami wody) wynosi na tych obszarach – 200 mm. Niewystarczające nawodnienie zagraża nie tylko uprawom rolnym, ale przyczynia się także do stepowienia północno-zachodniej części regionu. Niedostatecznie rozwinięta na tym obszarze sieć hydrograficzna i położenie na granicach zlewni cząstkowych znacznie utrudnia retencję powierzchniową, zwłaszcza że, obszary te, ze względu na potencjał glebowy i strukturę wielkościową gospodarstw rolnych, są szczególnie predestynowane do produkcji rolniczej.

Deficyt wód podziemnych (lej depresji) występuje także w wyniku działalności antropogenicznej związanej z odkrywkową eksploatacją węgla brunatnego w zagłębiu górniczo-energetycznym Bełchatów –Szczerców –Złoczew

Lesistość województwa jest najniższa w kraju (21,1%) i zróżnicowana wewnątrzregionalnie od najmniej zalesionej części północnej do najbardziej zalesionej części południowo – wschodniej. Problemem jest duże rozdrobnienie kompleksów leśnych, dominacja monokultur sosnowych w strukturze drzewostanów oraz słaby poziom zagospodarowania lasów prywatnych.

Lasy prywatne i gminne – powierzchnia gruntów leśnych w 2010 r.	132.653,60 ha
Lasy prywatne i gminne – powierzchnia gruntów leśnych w 2011 r.	132471,20 ha
Lasy prywatne i gminne – powierzchnia gruntów leśnych w 2012 r.	134684,30 ha
Lasy prywatne i gminne – powierzchnia gruntów leśnych w 2013 r.	136072,77 ha
Lasy prywatne i gminne – powierzchnia gruntów leśnych w 2014 r.	136045,83 ha
Lasy prywatne i gminne – powierzchnia gruntów leśnych w 2015 r.	136260,83 ha

Formy ochrony przyrody

Zestawienie form ochrony przyrody w województwie łódzkim	
Nazwa formy ochrony	Liczba obiektów
Rezerваты przyrody	87
Parki krajobrazowe	7
Obszary chronionego krajobrazu	18
Obszary Natura 2000	5 obszarów specjalnej ochrony ptaków (PLB) 36 specjalne obszary ochrony siedlisk (PLH)
Pomniki przyrody	2004

Stanowiska dokumentacyjne	4
Użytki ekologiczne	888
Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe	37
Ochrona gatunkowa	715 gatunków roślin 322 gatunków grzybów 799 gatunków zwierząt

1.2.2. Kapitał ludzki i społeczny na obszarach wiejskich

1.2.2.1. Wiek i płeć mieszkańców obszarów wiejskich woj. łódzkiego

Stan ludności w województwie w dniu 31 grudnia 2016 r.

Wyszczególnienie	2010	2015	2016	
			ogółem	Polska= 100
Liczba ludności	2542436	2493603	2485323	6,5
W tym kobiety	1330254	1305485	1301014	6,6
Kobiety na 100 mężczyzn	110	110	110	X
Miasta	1625159	1572862	1563595	6,8
w % ogółu ludności	63,9	63,1	62,9	X
Wieś	917277	920741	921728	6,0
w % ogółu ludności	36,1	36,9	37,1	X
Ludność na 1 km ² powierzchni ogólnej	140	137	136	x

Na przestrzeni ostatnich lat w województwie łódzkim obserwuje się systematyczny spadek liczby ludności. W końcu 2016 r., w porównaniu z analogicznym okresem roku poprzedniego, liczba mieszkańców województwa zmniejszyła się o 8,3 tys. osób (tj. o 0,3%), natomiast w stosunku do roku 2010 odnotowano spadek liczby ludności o 57,1 tys. osób (tj. o 2,2%). Analiza zmian liczby mieszkańców w przekroju powiatów wskazuje, iż największy procentowy ubytek ludności – o 0,7% – miał miejsce w powiatach: radomszczańskim, kutnowskim oraz Piotrkowie Trybunalskim. Natomiast liczba mieszkańców stolicy województwa, w porównaniu z rokiem poprzednim, zmniejszyła się o 0,6% (tj. o 4,5 tys. osób).

Ubytek ten był nieco mniejszy niż w 2015 r., gdy liczba Łódzian spadła o 0,7% (tj. o 5,0 tys. osób). W 2016 r. wzrost liczby ludności odnotowano w siedmiu powiatach województwa łódzkiego (w roku poprzednim jedynie w dwóch powiatach). W ciągu roku liczba mieszkańców zwiększyła się w powiatach: łódzkim wschodnim, wieruszowskim, bełchatowskim, piotrkowskim, skierniewickim, zgierskim i łaskim.

Ubytek mieszkańców województwa łódzkiego, podobnie jak w skali całego kraju, dotyczył przede wszystkim populacji zamieszkującej miasta. W 2016 r. liczba ludności miejskiej województwa spadła o 0,6% w stosunku do roku poprzedniego, osiągając poziom 1563,6 tys. osób (wobec spadku o 0,7% w 2015 r.). Natomiast w Polsce, od 2014 r., notowany jest stały spadek liczby mieszkańców miast o 0,2%. Współczynnik urbanizacji, czyli odsetek ludności miejskiej w 2016 r. wyniósł 62,9% i był o 0,2 p. proc. niższy niż rok wcześniej. Dla Polski współczynnik ten ukształtował się na poziomie 60,2% (wobec 60,3% w 2015 r.). Taka wartość wskaźnika urbanizacji uplasowała województwo łódzkie, drugi rok z rzędu, na siódmej pozycji w kraju. W województwie łódzkim, w 2016 r. zaobserwowano zwiększenie się populacji ludności wiejskiej (wobec nieznacznego spadku w 2015 r.). Według stanu w dniu 31 grudnia 2016 r. liczba mieszkańców wsi wyniosła 921,7 tys. osób, co oznacza wzrost o 0,1% w porównaniu z rokiem poprzednim. W Polsce odnotowano wzrost liczebności ludności wiejskiej o 0,2% (wobec wzrostu o 0,1% w 2015 r.). W końcu 2016 r. współczynnik ruralizacji, czyli odsetek ludności wiejskiej, ukształtował się w województwie na poziomie 37,1% (dla porównania w kraju wskaźnik ten wyniósł 39,8%). Średnia gęstość zaludnienia, czyli liczba osób przypadająca na 1 km², w końcu grudnia 2016 r. ukształtowała się na poziomie 136 (wobec 137 w roku 2015). Natomiast w Polsce, od 2010 r. średnia gęstość zaludnienia utrzymuje się niezmiennie na poziomie 123 osób na 1 km². Podobnie jak w poprzednich latach, w 2016 r. wskaźnik ten wykazywał znaczne zróżnicowanie przestrzenne na terenie województwa łódzkiego. Największą gęstością zaludnienia charakteryzowała się Łódź – 2375 (wobec 2390 w 2015 r.) oraz gmina miejska Pabianice – 2009 (wobec 2028 w 2015 r.). Najmniejszą wartość wskaźnika zanotowano w gminach wiejskich: Poświętne – 23 oraz Żytno i Pęczniew – 27. Struktura ludności według płci w województwie łódzkim na przestrzeni ostatnich lat nie ulega większym zmianom. Podobnie jak przeciętnie w kraju, przeważają kobiety, które w końcu grudnia 2016 r. stanowiły 52,3% ogólnej liczby mieszkańców województwa (o 0,1 p. proc. więcej niż w latach poprzednich). W Polsce, od 2010 r. odsetek kobiet wynosi 51,6%. Udział zanotowany w łódzkim stanowi najwyższy odsetek spośród wszystkich województw. Współczynnik feminizacji (tj. liczba kobiet na 100 mężczyzn), w końcu 2016 r. wyniósł 110 (w Polsce 107). Obserwuje się znaczne zróżnicowanie wskaźnika w podziale terytorialnym – w miastach ukształtował się on na poziomie 115, a na wsi na poziomie 102 (w Polsce odpowiednio 111 oraz 101). Najwyższymi wartościami współczynnika

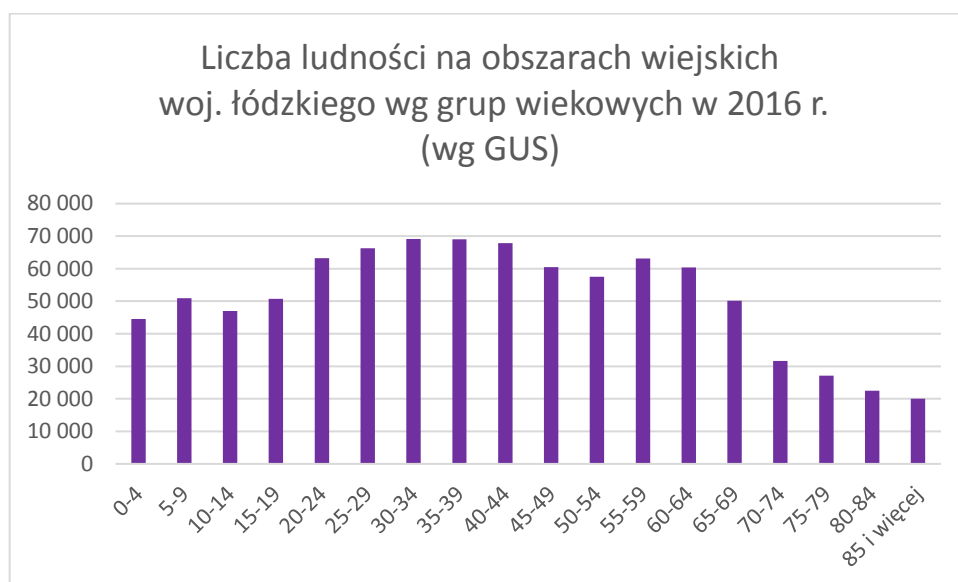
feminizacji charakteryzowała się Łódź – 120 i Pabianice – 117. Z kolei przewaga liczby mężczyzn nad liczbą kobiet miała miejsce w 39 gminach, przy czym największa wystąpiła w gminie wiejskiej Łanięta, w której współczynnik feminizacji wyniósł 91.

Ludność według wieku w woj. łódzkim

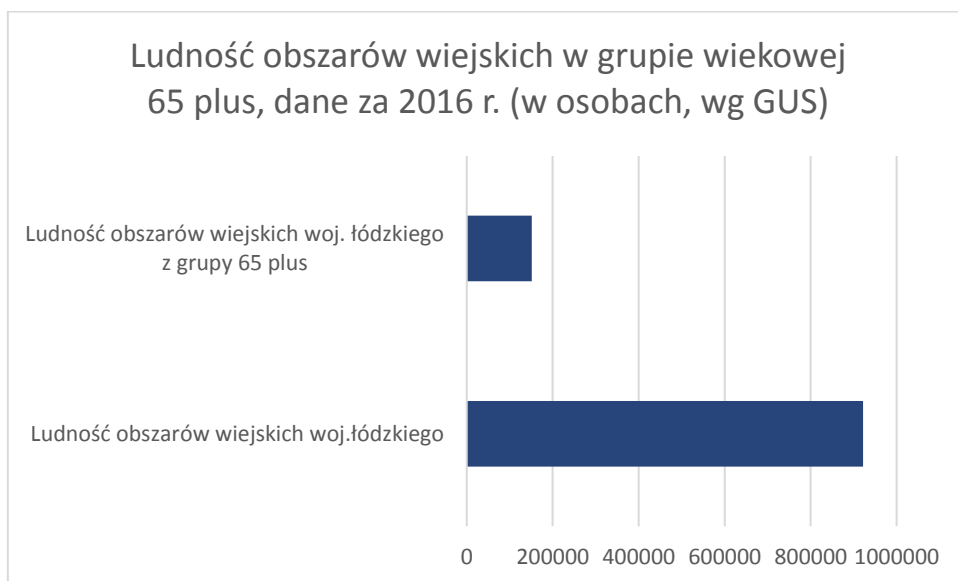
W ostatnich latach w województwie łódzkim, podobnie jak przeciętnie w Polsce, obserwujemy przesunięcia w strukturze ludności według ekonomicznych grup wieku. Na koniec 2016 r. liczba osób w wieku przedprodukcyjnym (tj. poniżej 18 lat) zmniejszyła się w stosunku do poprzedniego roku o 0,3% (wobec spadku o 0,8% w 2015 r.). W Polsce w 2016 r. spadek ten wyniósł 0,1% i był również niższy niż w roku poprzednim, kiedy wyniósł 0,6%. Odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym w łódzkim pozostał na niezmiennym poziomie. Grupa osób poniżej 18 roku życia, podobnie jak w 2015 r., 13 stanowiła 16,8% ogólnej populacji mieszkańców województwa. W skali kraju odsetek ten obniżył się z 18,0% w 2015 r. do 17,9% w 2016 r. Liczba ludności w wieku produkcyjnym (18-59 lat w przypadku kobiet, 18-64 lata w przypadku mężczyzn) również uległa zmniejszeniu w porównaniu z rokiem poprzednim, w województwie – o 1,4% (wobec spadku o 1,3% w 2015 r.), natomiast w Polsce – o 1,0% (wobec spadku o 0,9% w 2015 r.). Dodatkowo, nastąpił spadek udziału tej zbiorowości w ogólnej liczbie ludności województwa z 61,4% w 2015 r. do 60,7% w 2016 r. W przypadku Polski, odsetek osób w wieku produkcyjnym obniżył się z 62,4% w 2015 r. do 61,8% w 2016 r. W 2016 r. zaobserwowano, podobnie jak w minionych latach, wzrost liczby ludności w wieku poprodukcyjnym (60 lat i więcej w przypadku kobiet, 65 lat i więcej w przypadku mężczyzn), w skali województwa – o 2,6% (wobec wzrostu o 2,5% w 2015 r.), podczas gdy w Polsce, podobnie jak w 2015 r. – o 3,1%. Udział tej grupy ludności osiągnął poziom 22,5% populacji łódzkiego i był większy o 0,7 p. proc. w stosunku do zanotowanego w 2015 r. W skali całego kraju odsetek osób w wieku poprodukcyjnym zwiększył się o 0,6 p. proc. i w 2016 r. wyniósł 20,2%. Województwo łódzkie od kilku lat charakteryzuje się najwyższym w Polsce odsetkiem osób w wieku poprodukcyjnym. Drugą lokatę zajęło województwo świętokrzyskie, z wartością wskaźnika 21,7%. Systematyczne zmniejszanie się liczby osób w wieku przedprodukcyjnym, przy jednoczesnym wzroście udziału osób w wieku poprodukcyjnym, świadczy o postępującym procesie starzenia się mieszkańców zarówno województwa łódzkiego, jak również w skali całego kraju. Przesunięcia w strukturze ludności według ekonomicznych grup wieku miały wpływ na zmianę współczynnika obciążenia demograficznego. Według stanu w dniu 31 grudnia 2016 r. na terenie województwa łódzkiego, na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 65 osób w wieku nieprodukcyjnym. Tak wysoka wartość wskaźnika wystąpiła również w województwie mazowieckim. W skali całego kraju współczynnik obciążenia

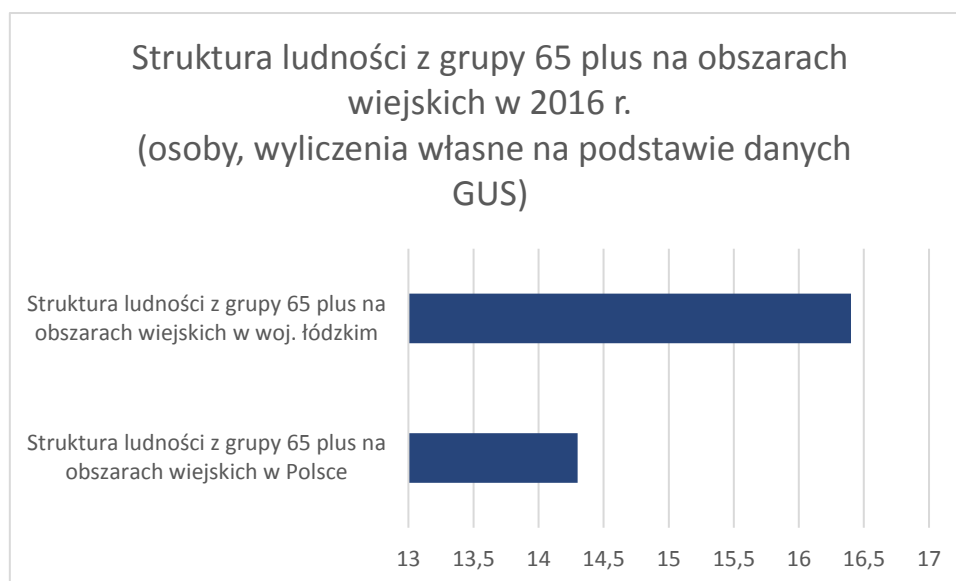
demograficznego wyniósł 62. W porównaniu z 2015 r. wskaźnik ten zwiększył się o 2 osoby zarówno w województwie łódzkim, jak i w Polsce.

Na obszarach wiejskich przeważa ludność z grupy wiekowej 25 – 44. Procentowy udział kobiet na obszarach wiejskich wynosi 50,4 %, który jest wyższy od udziału mężczyzn w ogólnej liczbie ludności na obszarach wiejskich wynoszący 49,6%.

Obszary wiejskie województwa łódzkiego charakteryzują się wysokim udziałem ludności powyżej 65 lat (16,43 %) przewyższającym średnią krajową na obszarach wiejskich w tej grupie wiekowej wynoszącą 14,3 %.

1.2.2.2. Wykształcenie mieszkańców

Wg ostatnich danych GUS pozyskanych w ostatnim spisie powszechnym z 2011 r. 16,6 % ludności posiada wykształcenie wyższe, 2,8 % wykształcenie policealne, 13,7% średnie ogólnokształcące, a 17,7 % średnie zawodowe. Wykształceniem zasadniczym zawodowym legitymuje się 20,8 % mieszkańców województwa łódzkiego, gimnazjalnym 4,8 %, natomiast 22,1 % podstawowym ukończonym. 1,6 % mieszkańców zakończyło edukację przed ukończeniem szkoły podstawowej.

W porównaniu do średniej krajowej mieszkańcy łódzkiego mają analogiczny poziom wykształcenia. Wśród kobiet największy odsetek ma wykształcenie podstawowe ukończone (23,3%) oraz wyższe (18,9%). Mężczyźni najczęściej mają wykształcenie zasadnicze zawodowe (26,7%) oraz podstawowe ukończone (20,7%).

W grupie wiekowej 3 -24 lata na poziomie podstawowym (7-12 lat) kształci się 26,5 % ludności. W latach 2002 – 2011 poziom wykształcenia ludności województwa łódzkiego uległ istotnym zmianom. Odsetek osób z wykształceniem wyższym zwiększył się o 7 punktów procentowych, wzrosła również liczba osób z wykształceniem średnim o 5,6%. W 2011 r. populacja osób z wykształceniem podstawowym była drugą pod względem udziału grupą (21,4%), natomiast poziom wykształcenia dominował w strukturze (32,3 %). GUS, Ludność w woj. łódzkim. Stan i struktura demograficzno-społeczna. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, s.69

1.2.2.3. Zmiany demograficzne; współczynnik obciążenia demograficznego w latach 2014 – 2016

Na przestrzeni ostatnich lat w województwie łódzkim obserwujemy systematyczny spadek liczby ludności. W końcu 2016 r., w porównaniu z analogicznym okresem roku poprzedniego,

liczba mieszkańców województwa zmniejszyła się o 8,3 tys. osób (tj. o 0,3%), natomiast w stosunku do roku 2010 odnotowano spadek liczby ludności o 57,1 tys. osób (tj. o 2,2%). Analiza zmian liczby mieszkańców w przekroju powiatów wskazuje, iż największy procentowy ubytek ludności – o 0,7% – miał miejsce w powiatach: radomszczańskim, kutnowskim oraz Piotrkowie Trybunalskim. Natomiast liczba mieszkańców stolicy województwa, w porównaniu z rokiem poprzednim, zmniejszyła się o 0,6% (tj. o 4,5 tys. osób). Ubytek ten był nieco mniejszy niż w 2015 r., gdy liczba Łodzian spadła o 0,7% (tj. o 5,0 tys. osób). W 2016 r. wzrost liczby ludności odnotowano w siedmiu powiatach województwa łódzkiego (w roku poprzednim jedynie w dwóch powiatach). W ciągu roku liczba mieszkańców zwiększyła się w powiatach: łódzkim wschodnim, wieruszowskim, bełchatowskim, piotrkowskim, skierniewickim, zgierskim i łaskim.

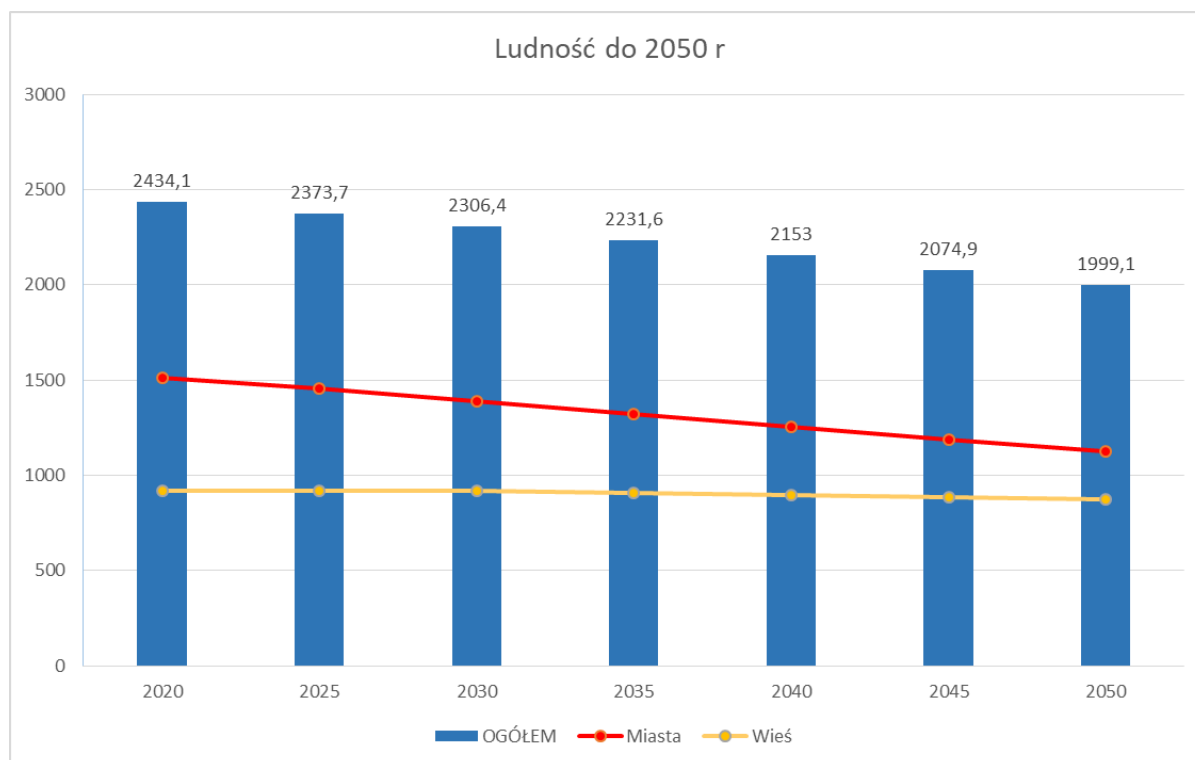
Ubytek mieszkańców województwa łódzkiego, podobnie jak w skali całego kraju, dotyczył przede wszystkim populacji zamieszkującej miasta. W 2016 r. liczba ludności miejskiej województwa spadła o 0,6% w stosunku do roku poprzedniego, osiągając poziom 1563,6 tys. osób (wobec spadku o 0,7% w 2015 r.). Natomiast w Polsce, od 2014 r., notowany jest stały spadek liczby mieszkańców miast o 0,2%. Współczynnik urbanizacji, czyli odsetek ludności miejskiej w 2016 r. wyniósł 62,9% i był o 0,2 p. proc. niższy niż rok wcześniej. Dla Polski współczynnik ten ukształtował się na poziomie 60,2% (wobec 60,3% w 2015 r.). Taka wartość wskaźnika urbanizacji uplasowała województwo łódzkie, drugi rok z rzędu, na siódmej pozycji w kraju. W województwie łódzkim, w 2016 r. zaobserwowano zwiększenie się populacji ludności wiejskiej (wobec nieznacznego spadku w 2015 r.). Według stanu w dniu 31 grudnia 2016 r. liczba mieszkańców wsi wyniosła 921,7 tys. osób, co oznacza wzrost o 0,1% w porównaniu z rokiem poprzednim. W Polsce odnotowano wzrost liczebności ludności wiejskiej o 0,2% (wobec wzrostu o 0,1% w 2015 r.). W końcu 2016 r. współczynnik ruralizacji, czyli odsetek ludności wiejskiej, ukształtował się w województwie na poziomie 37,1% (dla porównania w kraju wskaźnik ten wyniósł 39,8%). Średnia gęstość zaludnienia, czyli liczba osób przypadająca na 1 km², w końcu grudnia 2016 r. ukształtowała się na poziomie 136 (wobec 137 w roku 2015). Natomiast w Polsce, od 2010 r. średnia gęstość zaludnienia utrzymuje się niezmiennie na poziomie 123 osób na 1 km². Podobnie jak w poprzednich latach, w 2016 r. wskaźnik ten wykazywał znaczne zróżnicowanie przestrzenne na terenie województwa łódzkiego. Największą gęstością zaludnienia charakteryzowała się Łódź – 2375 (wobec 2390 w 2015 r.) oraz gmina miejska Pabianice – 2009 (wobec 2028 w 2015 r.). Najmniejszą wartość wskaźnika zanotowano w gminach wiejskich: Poświętne – 23 oraz Żytno i Pęczniew – 27. Struktura ludności według płci w województwie łódzkim na przestrzeni ostatnich lat nie ulega większym zmianom. Podobnie jak przeciętnie w kraju, przeważają kobiety, które w końcu grudnia 2016 r. stanowiły 52,3% ogólnej liczby mieszkańców

województwa (o 0,1 p. proc. więcej niż w latach poprzednich). W Polsce, od 2010 r. odsetek kobiet wynosi 51,6%. Udział zanotowany w łódzkim stanowi najwyższy odsetek spośród wszystkich województw. Współczynnik feminizacji (tj. liczba kobiet na 100 mężczyzn), w końcu 2016 r. wyniósł 110 (w Polsce 107). Obserwuje się znaczne zróżnicowanie wskaźnika w podziale terytorialnym – w miastach ukształtował się on na poziomie 115, a na wsi na poziomie 102 (w Polsce odpowiednio 111 oraz 101). Najwyższymi wartościami współczynnika feminizacji charakteryzowała się Łódź – 120 i Pabianice – 117. Z kolei przewaga liczby mężczyzn nad liczbą kobiet miała miejsce w 39 gminach, przy czym największa wystąpiła w gminie wiejskiej Łanięta, w której współczynnik feminizacji wyniósł 91 (GUS, : Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie łódzkim w 2016 r.).

W ostatnich latach w województwie łódzkim, podobnie jak przeciętnie w Polsce, obserwujemy przesunięcia w strukturze ludności według ekonomicznych grup wieku. Na koniec 2016 r. liczba osób w wieku przedprodukcyjnym (tj. poniżej 18 lat) zmniejszyła się w stosunku do poprzedniego roku o 0,3% (wobec spadku o 0,8% w 2015 r.). W Polsce w 2016 r. spadek ten wyniósł 0,1% i był również niższy niż w roku poprzednim, kiedy wyniósł 0,6%. Odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym w łódzkim pozostał na niezmiennym poziomie. Grupa osób poniżej 18 roku życia, podobnie jak w 2015 r., 13 stanowiła 16,8% ogólnej populacji mieszkańców województwa. W skali kraju odsetek ten obniżył się z 18,0% w 2015 r. do 17,9% w 2016 r. Liczba ludności w wieku produkcyjnym (18-59 lat w przypadku kobiet, 18-64 lata w przypadku mężczyzn) również uległa zmniejszeniu w porównaniu z rokiem poprzednim, w województwie – o 1,4% (wobec spadku o 1,3% w 2015 r.), natomiast w Polsce – o 1,0% (wobec spadku o 0,9% w 2015 r.). Dodatkowo, nastąpił spadek udziału tej zbiorowości w ogólnej liczbie ludności województwa z 61,4% w 2015 r. do 60,7% w 2016 r. W przypadku Polski, odsetek osób w wieku produkcyjnym obniżył się z 62,4% w 2015 r. do 61,8% w 2016 r. W 2016 r. zaobserwowano, podobnie jak w minionych latach, wzrost liczby ludności w wieku poprodukcyjnym (60 lat i więcej w przypadku kobiet, 65 lat i więcej w przypadku mężczyzn), w skali województwa – o 2,6% (wobec wzrostu o 2,5% w 2015 r.), podczas gdy w Polsce, podobnie jak w 2015 r. – o 3,1%. Udział tej grupy ludności osiągnął poziom 22,5% populacji łódzkiego i był większy o 0,7 p. proc. w stosunku do zanotowanego w 2015 r. W skali całego kraju odsetek osób w wieku poprodukcyjnym zwiększył się o 0,6 p. proc. i w 2016 r. wyniósł 20,2%. Województwo łódzkie od kilku lat charakteryzuje się najwyższym w Polsce odsetkiem osób w wieku poprodukcyjnym. Drugą lokatę zajęło województwo świętokrzyskie, z wartością wskaźnika 21,7%. Systematyczne zmniejszanie się liczby osób w wieku przedprodukcyjnym, przy jednoczesnym wzroście udziału osób w wieku poprodukcyjnym, świadczy o postępującym procesie starzenia się mieszkańców zarówno województwa łódzkiego, jak również w skali całego kraju. Przesunięcia w strukturze ludności według

ekonomicznych grup wieku miały wpływ na zmianę współczynnika obciążenia demograficznego. Według stanu w dniu 31 grudnia 2016 r. na terenie województwa łódzkiego, na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 65 osób w wieku nieprodukcyjnym. Tak wysoka wartość wskaźnika wystąpiła również w województwie mazowieckim. W skali całego kraju współczynnik obciążenia demograficznego wyniósł 62. W porównaniu z 2015 r. wskaźnik ten zwiększył się o 2 osoby zarówno w województwie łódzkim, jak i w Polsce (GUS, Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie łódzkim w 2016 r.).

Według wyników prognozy ludności do roku 2050, opracowanej przez Główny Urząd Statystyczny w 2014 r., liczba ludności województwa łódzkiego będzie się systematycznie zmniejszać. Głównymi przyczynami tego procesu jest, obserwowany w poprzednich latach, długotrwały spadek liczby urodzeń, a także utrzymujące się niskie natężenie urodzeń, które spowodowały, że w wiek prokreacji wchodzi coraz mniej liczne roczniki (GUS, Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie łódzkim w 2016 r., wydanie GUS lipiec 2017 r.).

Zgodnie z prognozą, w 2050 r. liczba ludności województwa wyniesie 1999,1 tys., co w odniesieniu do stanu ludności zanotowanego w dniu 31 grudnia 2016 r., oznacza zmniejszenie liczebności populacji o 19,6% (tj. o 486,2 tys. osób). W skali całego kraju przewiduje się, że liczba ludności zmniejszy się w stosunku do stanu z końca 2016 r. o 11,7% i wyniesie w horyzoncie prognozy 34,0 mln osób. Zarówno w województwie, jak i w Polsce, ubytek ludności, w znaczącym stopniu będzie dotyczyć mieszkańców miast. W porównaniu

z 2016 r. ubytek ludności miejskiej w łódzkim w 2050 r. wyniesie 28,1% (tj. 439,0 tys. osób). W skali całego kraju liczba mieszkańców miast zmniejszy się o 18,6% i osiągnie poziom 18,8 mln osób.

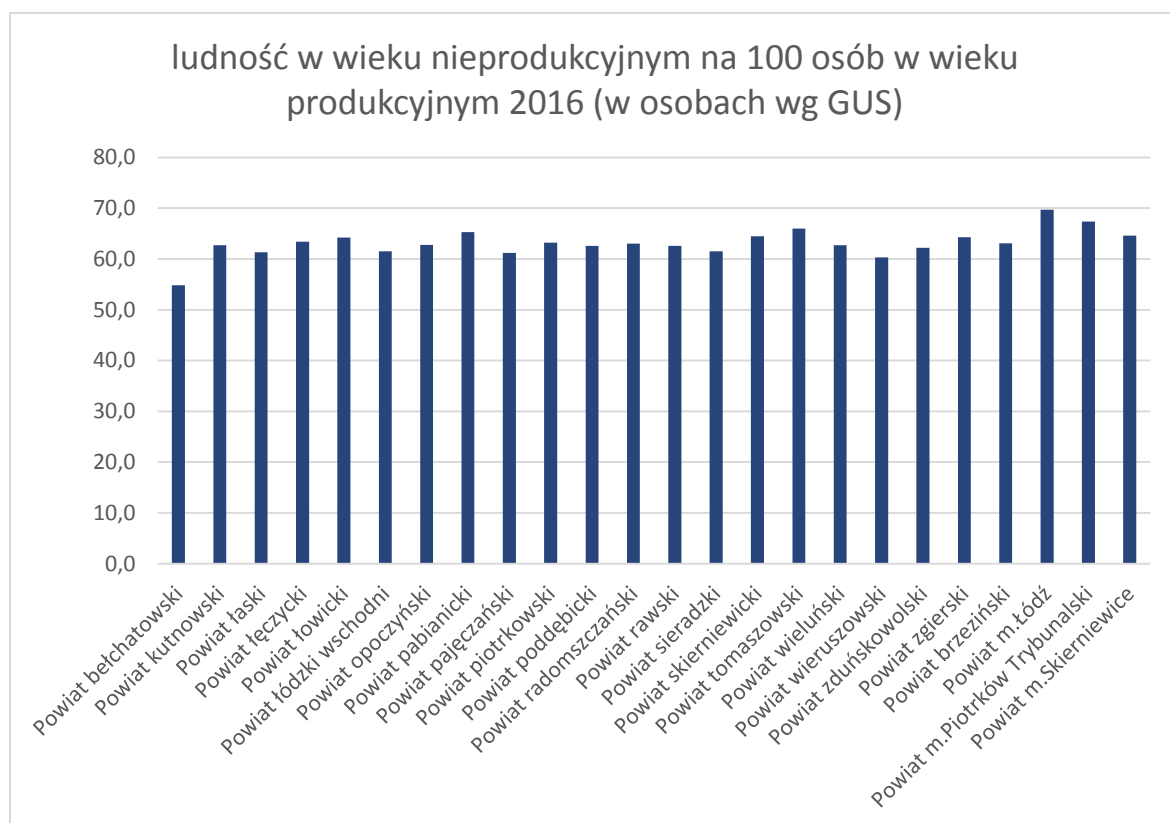
Prognozuje się, że liczba ludności na terenach wiejskich, mimo przewidywanego początkowo wzrostu, również zacznie się zmniejszać się i w roku 2050 wyniesie 874,5 tys. osób. Oznacza to spadek w odniesieniu do stanu z końca 2016 r. o 5,1% (tj. o 47,2 tys. osób). W skali całego kraju populacja obszarów wiejskich w ostatnim roku prognozy zmniejszy się w stosunku do 2016 r. o 1,2% do poziomu 15,1 mln osób.

Analiza prognozowanych zmian w przekroju powiatów wskazuje, że jedynie w powiecie łódzkim wschodnim oczekiwany jest wzrost liczby mieszkańców. W ostatnim roku prognozy liczba ludności zwiększy się w tym powiecie o 14,6% w porównaniu ze stanem zanotowanym w dniu 31 grudnia 2016 r., tj. o 10,3 tys. osób. W pozostałych powiatach przewidywany jest spadek liczby mieszkańców, przy czym największy ubytek, w odniesieniu do stanu z końca 2016 r., ma dotyczyć powiatu kutnowskiego (o 30,6%) i Łodzi (o 30,4%). Prognoza wskazuje także na pogłębianie się niekorzystnych przesunięć w strukturze ludności według ekonomicznych grup wieku, a mianowicie znaczne zwiększenie odsetka osób w wieku poprodukcyjnym (do 30,8% w 2050 r.), przy jednoczesnym spadku udziału pozostałych grup (do 14,0% dla wieku przedprodukcyjnego oraz 55,3% dla wieku produkcyjnego). W rezultacie przewiduje się, że w ostatnim roku prognozy na 100 osób w wieku produkcyjnym będzie przypadać 81 osób w wieku nieprodukcyjnym. Szczególnie wysoki poziom współczynnika obciążenia demograficznego będzie dotyczył kobiet, dla których w roku 2050 osiągnie on wartość 91. W przypadku mężczyzn przewidywana wartość wskaźnika to 71 (GUS, Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie łódzkim w 2016 r.).

Na podstawie obserwacji wskaźników obciążenia demograficznego w latach 2002 -2010 stwierdzić można, że bardziej korzystną strukturą wiekową występuje na obszarów wiejskich w porównaniu z całym województwem. Szczególnie korzystnie dla obszarów wiejskich kształtuje się wskaźnik obciążenia demograficznego ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym. W przypadku wsi populacja tych, którzy wchodzi na rynek pracy przewyższa populację tych, którzy kończą aktywność zawodową. W skali województwa począwszy od 2002 notuje się bardzo niekorzystne zjawisko nadwyżki osób w wieku poprodukcyjnym nad liczbą osób w wieku przedprodukcyjnym. Jako wysoki dla obszarów wiejskich (choć z zauważalnym trendem spadkowym o ponad 11 pkt. procentowych na przestrzeni 8 lat) należałoby określić wskaźnik obciążenia demograficznego ludności w wieku nieprodukcyjnym przypadającej na 100 osób w wieku produkcyjnym. Wysoka wartość wskaźnika jest następstwem dużej liczby osób młodych, bowiem wskaźniki określające liczbę

ludności w wieku poprodukcyjnym przypadającą na 100 osób w wieku produkcyjnym są znacznie niższe. Na terenach wiejskich zauważalna jest zatem dużo korzystniejsza relacja między osobami młodymi a starszymi (Regionalne Obserwatorium Rynku Pracy w Łodzi, Wzory aktywności zawodowej ludności wiejskiej województwa łódzkiego oraz ich społeczne i ekonomiczne uwarunkowania, Łódź, 2012, s. 7 - 8).

Z analizy danych GUS wynika, że w latach 2014 – 2016 współczynnik obciążenia demograficznego wykazywał tendencję wzrostową (zjawisko niekorzystne).

Średni wskaźnik obciążenia demograficznego w 2016 r. kształtował się w woj. łódzkim na poziomie 63. Najwyższe wartości osiągał na terenie m. Łódź (69,7), m. Piotrków Trybunalski (67,4) oraz m. Skierniewice (64,6).

Sytuacja demograficzna regionu jest bardzo trudna, m.in. wysoki współczynnik feminizacji, bardzo niski wskaźnik przyrostu rzeczywistego, depopulacja, silna emigracja. Całe województwo zasługuje pod tym względem na miano obszaru problemowego. Najtrudniejsza sytuacja występuje w dwóch największych miastach na prawach powiatu: Łodzi i Piotrkowie Trybunalskim oraz w powiatach: łęczyckim, kutnowskim i łowickim (Zarząd Województwa Łódzkiego, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego. Aktualizacja, Łódź, 2010, s. 26 i nn).

Istniejące, niekorzystne tendencje zmian w sferze demograficznej potwierdzają kierunki przewidywane w sporządzonej przez GUS „Prognozie demograficznej na lata 2003 – 2030”, a dostępne dane z przygotowanej nowej prognozy demograficznej na lata 2008 – 2035 wskazują, że zostaną one utrzymane, a nawet pogłębione. Szacowany spadek liczby ludności jest silniejszy, niż poprzednio zakładano. Odwróceniu uległ prognozowany trend dalszego urbanizowania się województwa, przewidywano bowiem zmniejszenie się udziału ludności wiejskiej z 35,1% w 1999 r. do 32 % w 2030 r., tymczasem nowa prognoza przewiduje wzrost udziału ludności wiejskiej do 36,7 % w 2015 r. i 38,3 % w 2030 r. Można przypuszczać, że zjawisko to w głównej mierze dotyczy obszarów podmiejskich, przede wszystkim aglomeracji Łodzi, i związane jest z suburbanizacją powszechną dla dużych ośrodków miejskich (Zarząd Województwa Łódzkiego, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego. Aktualizacja, Łódź, 2010, s. 26 i nn).

Obecnie przewidywany jest także ubytek ludności w wieku produkcyjnym (w latach 2016 – 2030), większy o 17 tys. mieszkańców.

Migracje ludności woj. łódzkiego

Województwo łódzkie od kilku lat charakteryzuje się stałym odpływem ludności. Jest to wynik utrzymującego się ujemnego salda migracyjnego, jak również ujemnego przyrostu naturalnego. Ogólne saldo migracji województwa łódzkiego w 2010 roku wyniosło -1780, co oznacza, że liczba osób, które opuściły województwo łódzkie i wymeldowały się z miejsca zamieszkania przewyższyła liczbę nowych mieszkańców województwa.

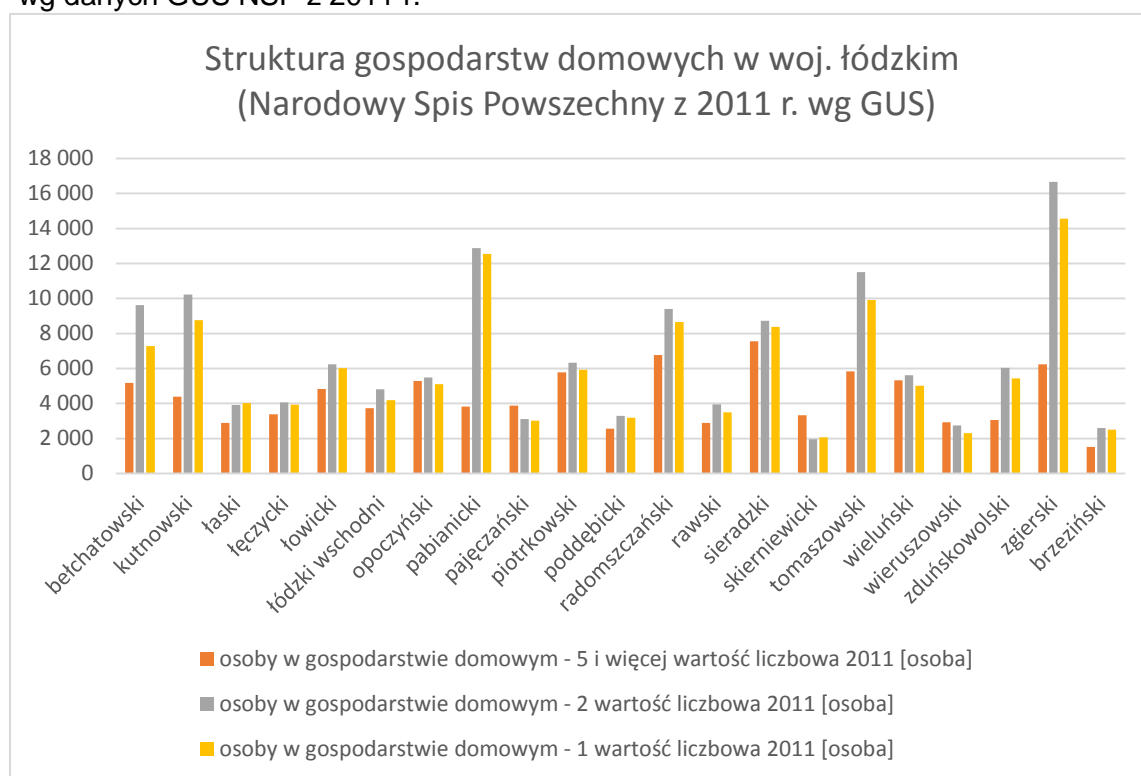
Począwszy od 2000 roku zauważalny jest większy napływ ludności z miast na wieś niż odpływ ze wsi do miast. Zjawisko to jest zauważalne zarówno w perspektywie ogólnopolskiej, jak i na poziomie województw. Dotyczy to również województwa łódzkiego [Tabela 4]. Na taki stan wpływ ma wiele przyczyn, jak np. osiedlanie się na wsi ludności miejskiej (szczególnie na terenach przyległych do aglomeracji miejskich, tzw. suburbanizacja terenów wiejskich - wzrostu funkcji mieszkalnej na tych obszarach), zahamowanie odpływu mieszkańców wsi do pracy w miastach, powrót na wieś osób tracących pracę, zmiany statusu miejscowości.

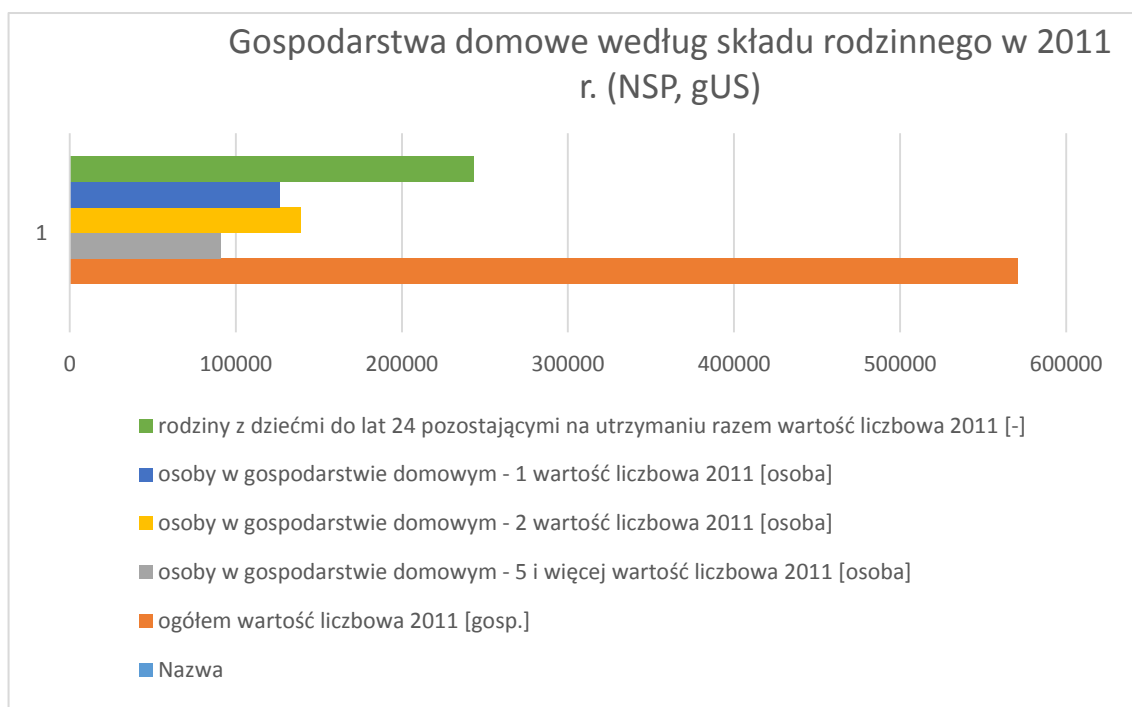
W wyniku osiedlania się ludności miejskiej na terenach wiejskich tworzy się nowa kategoria mieszkańców wsi, którzy stają się rezydentami lub przedsiębiorcami wiejskimi. Zjawisko to dotyczy głównie terenów podmiejskich i tych przylegających do głównych szlaków komunikacyjnych, jak również obszarów atrakcyjnych przyrodniczo, turystycznie. „Nowi mieszkańcy” najczęściej zajmują się działalnością pozarolniczą, rzadziej asymilują się z ludnością rdzenną, często ich pojawienie stanowi czynniki istotnie zmieniający strukturę i relacje wewnątrz typowo wiejskich wspólnot.

Długookresowe prognozy przygotowane przez GUS pokazują, że zjawisko związane z dodatnim bilansem migracji wewnętrznej dla obszarów wiejskich będzie się utrzymywać w najbliższych latach.

Dane dotyczące migracji za granicę uwzględniają migrację na pobyt stały. Większość wyjazdów zagranicznych ma jednak charakter sezonowy (migracja na pobyt czasowy) i nie ma istotnego wpływu na ogólny bilans demograficzny województwa i jego poszczególnych obszarów. Ten rodzaj migracji istotny jest szczególnie w kontekście sytuacji na rynku pracy. (Regionalne obserwatorium rynku Pracy, Wzory aktywności zawodowej ludności wiejskiej województwa łódzkiego oraz ich społeczne i ekonomiczne uwarunkowania, Łódź, 2012 r., s. 8).

1.2.2.4. Struktura gospodarstw domowych wg danych GUS NSP z 2011 r.

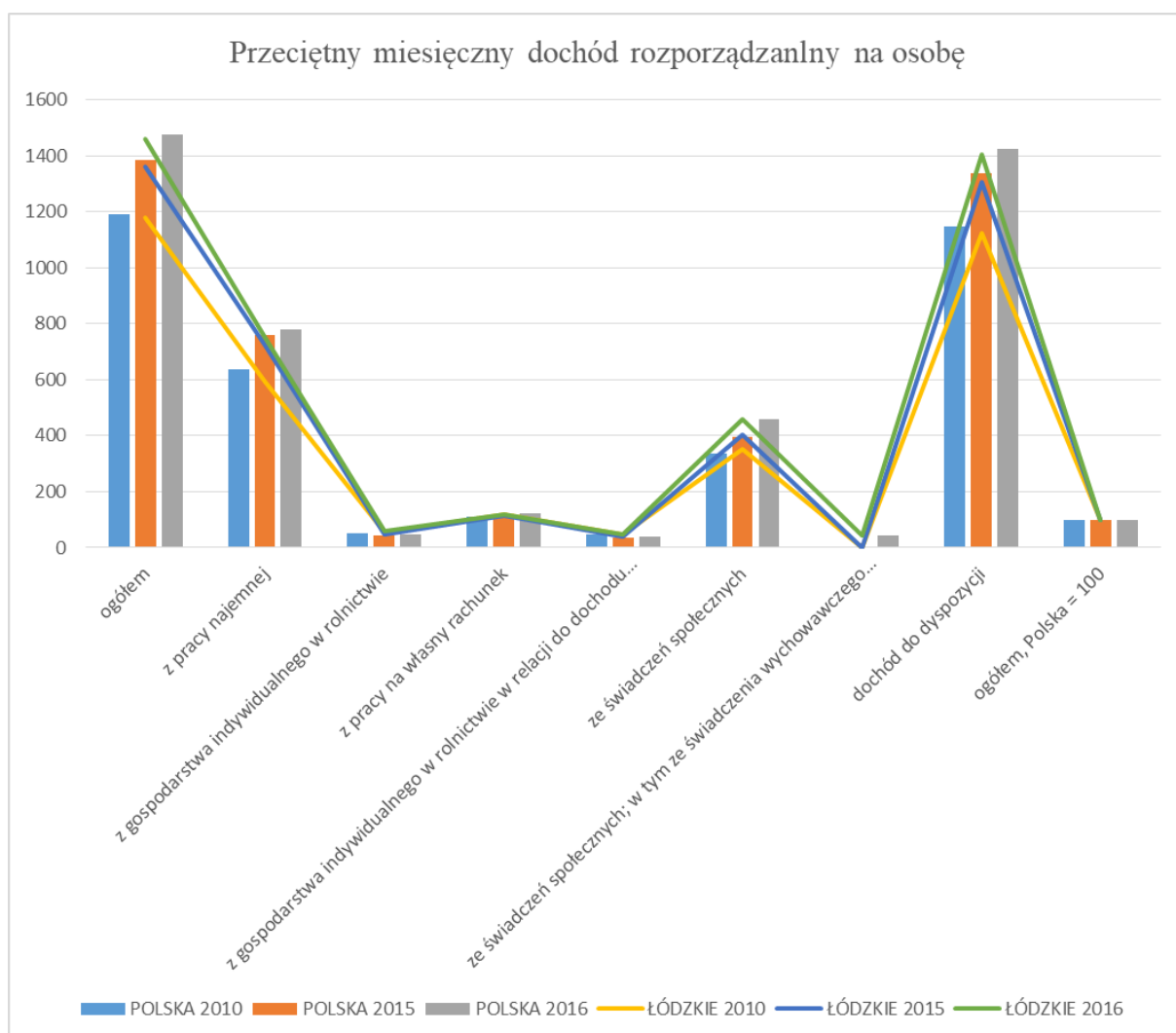
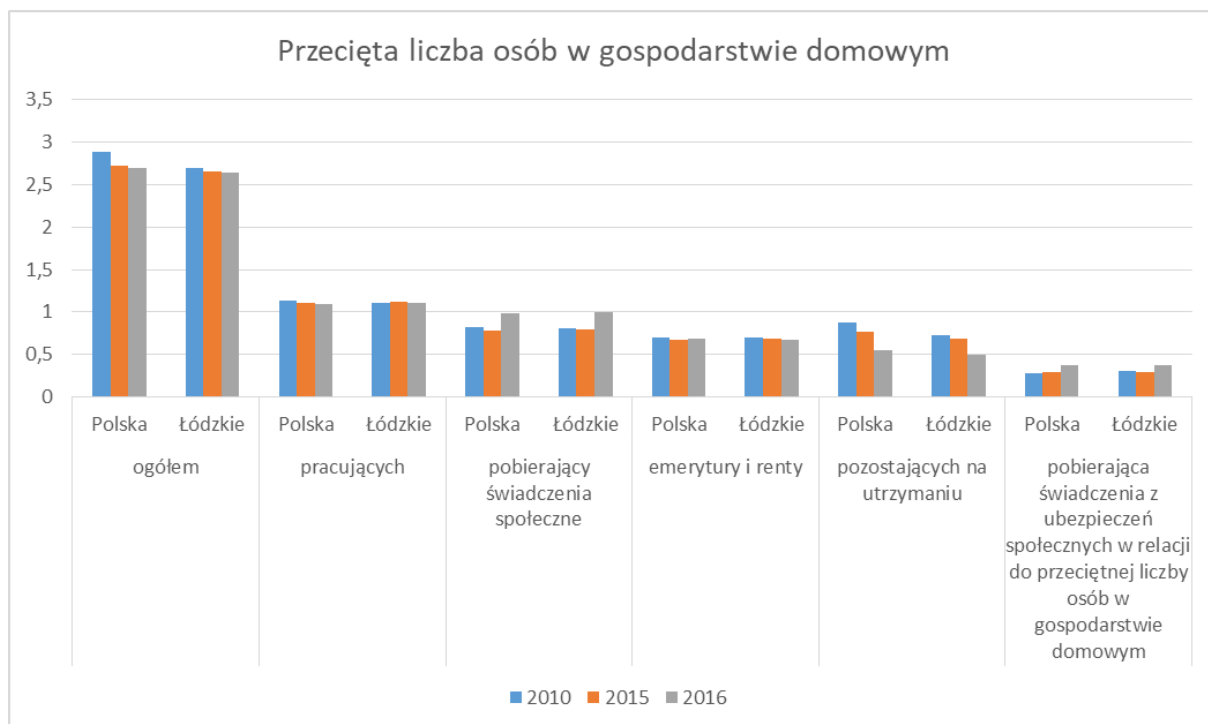

W województwie łódzkim przeważają gospodarstwa domowe tworzone przez dwie osoby.

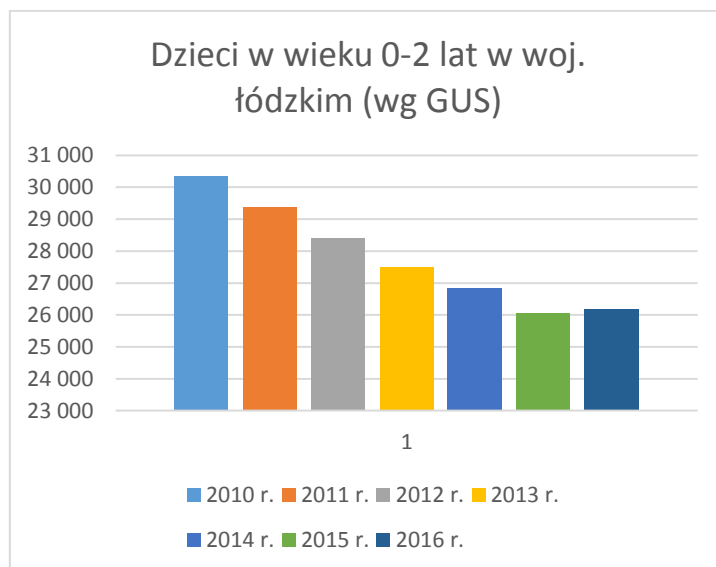
Przeciętna liczba osób w gospodarstwie domowym

Grupy osób	Nazwa	2010	2015	2016
ogółem	Polska	2,89	2,72	2,69
	Łódzkie	2,7	2,66	2,64
pracujących	Polska	1,13	1,1	1,09
	Łódzkie	1,1	1,12	1,1
pobierający świadczenia społeczne	Polska	0,82	0,78	0,99
	Łódzkie	0,81	0,79	1
emerytury i renty	Polska	0,7	0,67	0,68
	Łódzkie	0,7	0,68	0,67
pozostających na utrzymaniu	Polska	0,87	0,77	0,55
	Łódzkie	0,73	0,69	0,49
pobierająca świadczenia z ubezpieczeń społecznych w relacji do przeciętnej liczby osób w gospodarstwie domowym	Polska	0,28374	0,28676	0,36803
	Łódzkie	0,3	0,29699	0,37879

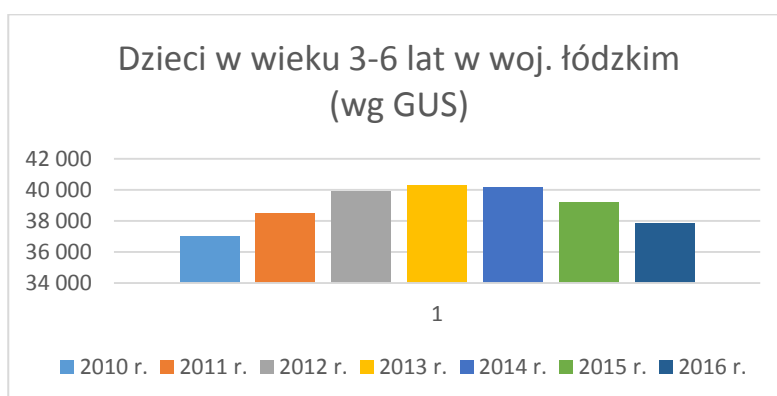

1.2.2.5. Osoby zależne na obszarach wiejskich województw łódzkiego

Zgodnie z ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz.U. z 2017 r. poz. 1065 ze zm.) za osobę zależną uznaje się osobę wymagającą, ze względu na stan zdrowia lub wiek, stałej opieki, połączoną więzami rodzinnymi lub powinowactwem z osobą objętą usługami lub instrumentami rynku pracy lub pozostającą z nią we wspólnym gospodarstwie domowym.

Na przestrzeni lat 2010 – 2016 liczba ludności na obszarach wiejskich w wieku 0 - 2 lat w województwie łódzkim wykazywała tendencję malejącą. W 2016 odnotowano nieznaczny wzrost tej liczby.

Na przestrzeni lat 2010 – 2016 liczba ludności na obszarach wiejskich w wieku 3 - 6 lat w województwie łódzkim wykazywała do 2013 tendencję wzrostową, a następnie malejącą.

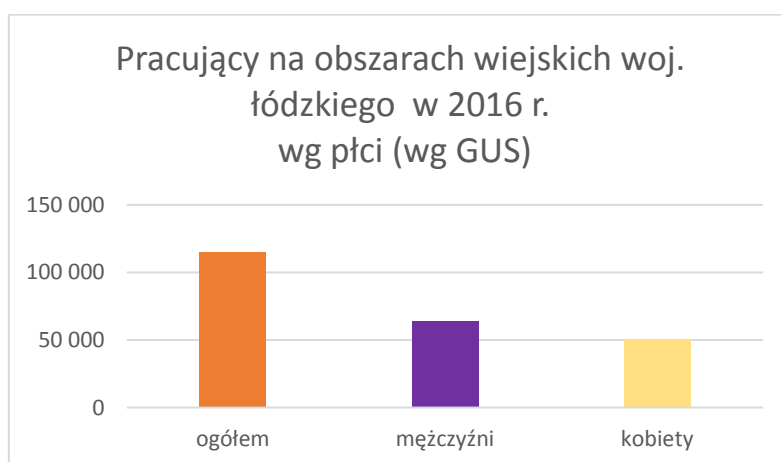
Na przestrzeni lat 2010 – 2016 na obszarach wiejskich odnotowano spadek liczby ludności w wieku 13 – 15 lat oraz w wieku 16 – 19 lat, natomiast w 2016 r. w porównaniu do lat ubiegłych przedstawionego zakresu lat, odnotowano wzrost liczby ludności w wieku 7 -12 lat.

1.2.3. Rynek pracy i przedsiębiorczość na obszarach wiejskich

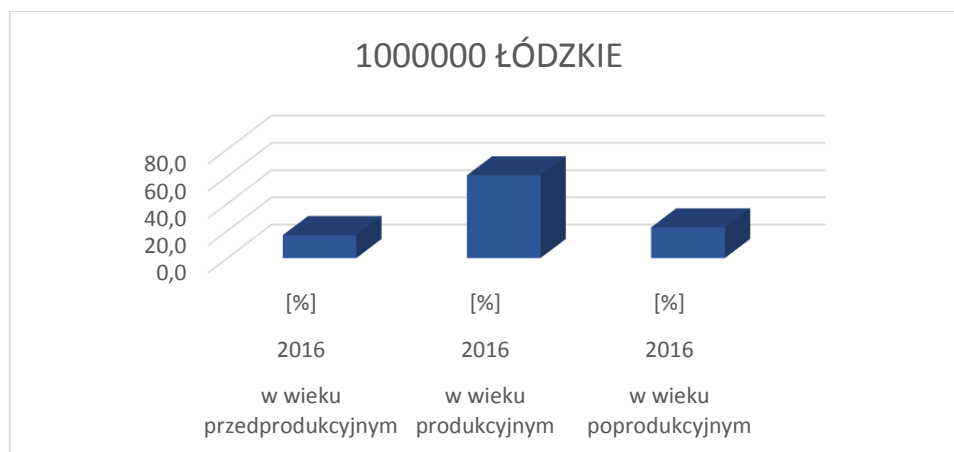
1.2.3.1. Struktura zatrudnienia mieszkańców obszarów wiejskich

Wg danych GUS w 2016 r. na obszarach wiejskich zanotowano 114 954 osób pracujących, w tym 64 247 mężczyzn (56% ogółu zatrudnionych na obszarach wiejskich) i 50 707 kobiet (44% ogółu zatrudnionych na obszarach wiejskich). Największą liczbę pracujących odnotowano w gminie Kleszczów (pow. bełchatowski), a mianowicie 16 033 osoby, co stanowi aż 14 % ogółu pracujących na obszarach wiejskich. Pozostałe obszary wiejskie z największą liczbą pracujących to: Stryków – obszary wiejskie (4080), Szczerców (2406), Zduńska Wola (2359), Ujazd (2113) i Wola Krzysztoporska (2047).

Aktywność ekonomiczna

Struktura ludności według aktywności ekonomicznej w województwie łódzkim jest stosunkowo stabilna, przy czym obserwowany jest nieznaczny wzrost udziału ludności biernej zawodowo przy jednoczesnym spadku liczby pracujących w ogóle ludności.

Ludność w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej), produkcyjnym i poprodukcyjnym wg płci

1.2.3.2. Główne dziedziny aktywności gospodarczej, wielkość przedsiębiorstw i ich lokalizacja oraz dominujące rodzaje działalności gospodarczej, bariery w rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich

Trendy w zakresie aktywności gospodarczej na terenach wiejskich

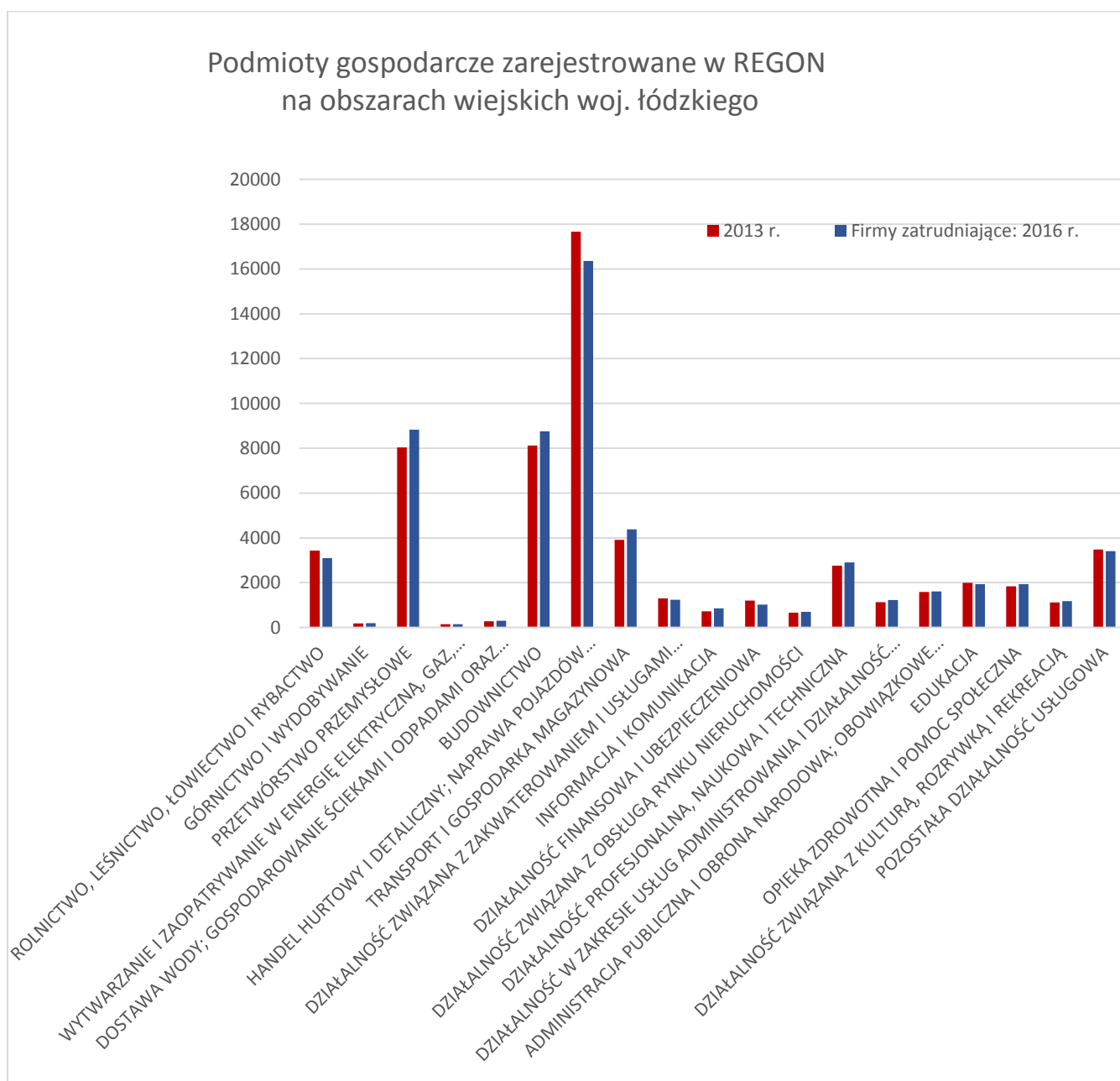
Z analizy danych przekazanych przez GUS - w zakresie podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON według klas wielkości na obszarach wiejskich województwa łódzkiego w 2016 r. i 2013 r. - wynika, że liczba podmiotów ogółem wzrosła w 2016 r. w odniesieniu do sytuacji w 2013 r. o 416 podmiotów. Na terenie obszarów wiejskich przeważają mikroprzedsiębiorstwa (zatrudniające do 9 osób). Największa liczba mikroprzedsiębiorstw w 2013 r. zlokalizowana była na terenie powiatu łódzkiego-wschodniego, piotrkowskiego i zgierskiego, podobny trend utrzymywał się w 2016 r. w kolejności: powiat piotrkowski, powiat łódzki-wschodni, powiat zgierski. W zakresie aktywności małych przedsiębiorstw przodowały powiaty piotrkowski, pabianicki i zgierski zarówno w 2013 jak i 2016 r. Wg stanu na 2016 r. najwięcej podmiotów zatrudniających powyżej 50 osób zlokalizowanych jest na terenie powiatu bełchatowskiego – 32. W samym Kleszczowie takich podmiotów jest 24.

Dominującymi branżami są handel hurtowy i detaliczny oraz naprawy samochodowe, transport i budownictwo.

Podmioty gospodarcze zarejestrowane w rejestrze REGON według klas wielkości na obszarach wiejskich województwa łódzkiego w 2016 r. i 2013 r.

Sekcja PKD	Ogółem w 2016 r.	Firmy zatrudniające w 2016 r.:			Ogółem w 2013 r.	Firmy zatrudniające w 2013 r.:		
		0-9 osób	10-49 osób	50 i więcej osób		0-9 osób	10- 49 osób	50 i więcej osób
	60066	57278	2475	313	59550	56737	2494	319
rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	3100	2998	88	14	3437	3331	92	14
górnictwo i wydobywanie	197	188	6	3	179	167	9	3
przetwórstwo przemysłowe	8825	7966	714	145	8035	7185	692	158
wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	152	147	3	2	147	142	3	2
dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	305	266	35	4	279	235	39	5
budownictwo	8760	8592	150	18	8120	7952	146	22
handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	16359	16002	339	18	17661	17294	347	20
transport i gospodarka magazynowa	4376	4276	92	8	3910	3816	88	6
działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	1241	1174	64	3	1293	1225	66	2
informacja i komunikacja	853	850	3		720	715	5	
działalność finansowa i ubezpieczeniowa	1019	1008	9	2	1202	1190	10	2
działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	701	685	13	3	668	653	14	1
działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	2899	2877	16	6	2755	2733	19	3
działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	1221	1195	24	2	1127	1101	25	1
administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	1613	1491	102	20	1591	1468	103	20
edukacja	1932	1212	673	47	1990	1251	697	42

opieka zdrowotna i pomoc społeczna	1932	1814	102	16	1843	1729	97	17
działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	1172	1152	18	2	1115	1096	18	1
pozostała działalność usługowa	3409	3385	24		3478	3454	24	

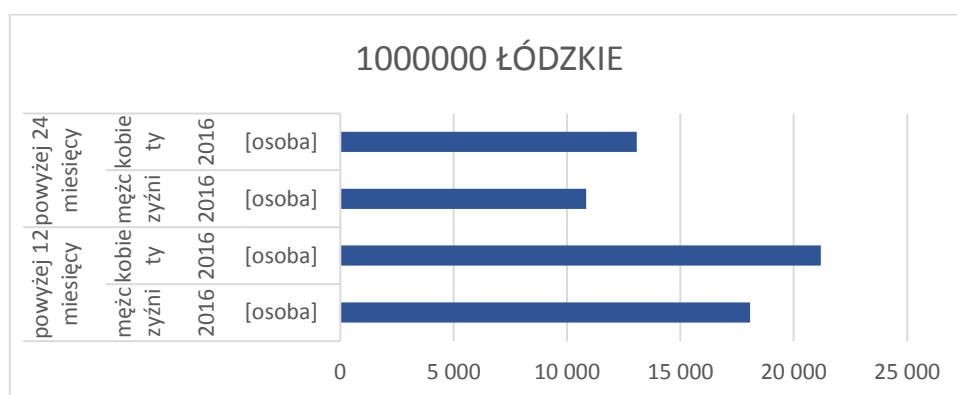

1.2.3.3. Bezrobocie, w tym bezrobocie ukryte, przyczyny i nastawienie społeczne do wychodzenia z bezrobocia ukrytego lub długotrwałego, obszary z największymi trudnościami w zakresie rynku pracy

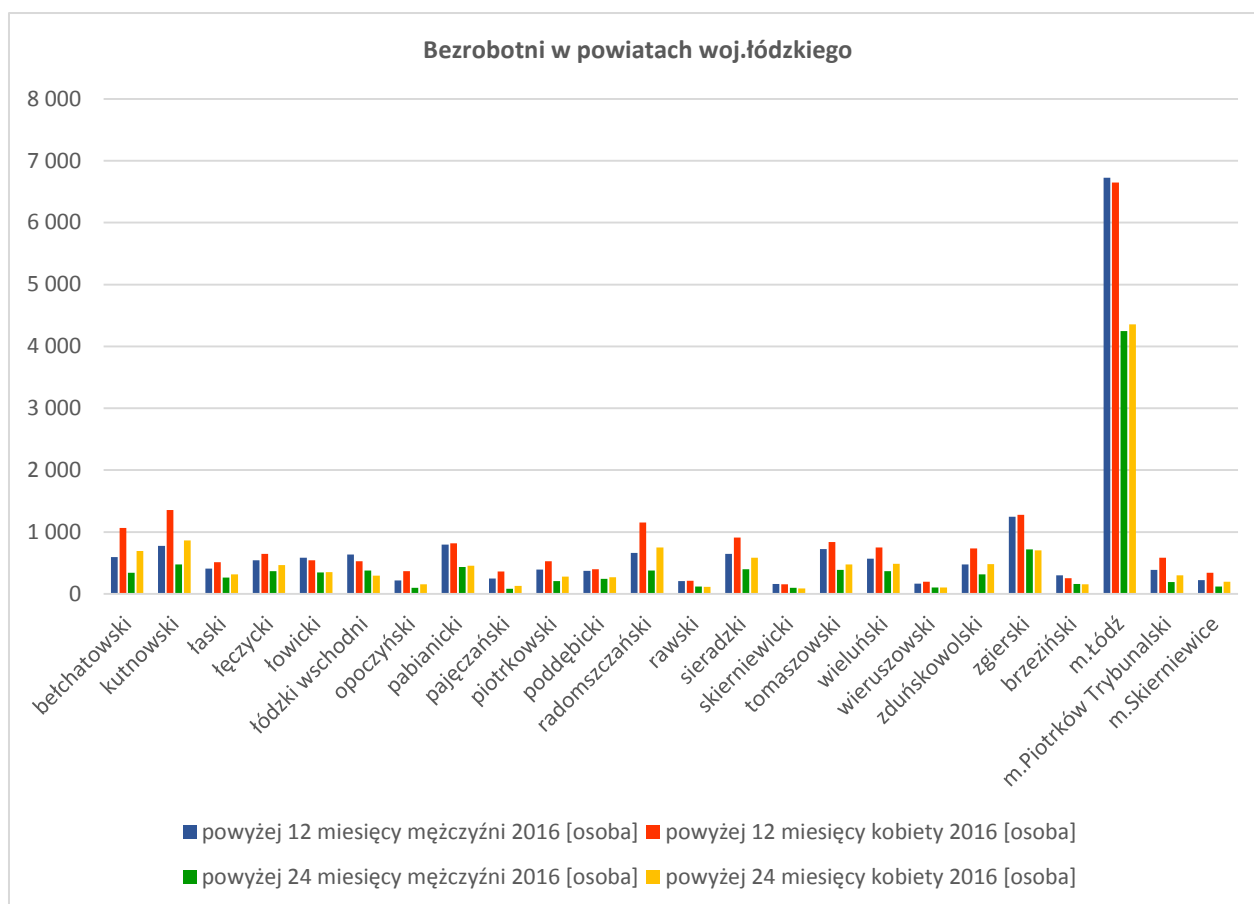
Bezrobocie w woj. łódzkim

W 2016 r., trzeci rok z rzędu, odnotowano spadek liczby bezrobotnych w województwie łódzkim (o 16,9% wobec spadku o 13,2% w 2015 r.). Stopa bezrobocia rejestrowanego na koniec 2016 r. wyniosła w województwie łódzkim 8,6% i była o 1,7 p. proc. niższa niż przed rokiem. Spadek stopy bezrobocia, podobnie jak w 2015 r., odnotowano we wszystkich powiatach (Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa łódzkiego w 2016 r., Łódź, 2017).

Bezrobotni zarejestrowani wg czasu pozostawania bez pracy i płci w województwie łódzkim

Bezrobotni zarejestrowani wg czasu pozostawania bez pracy i płci w powiatach województwa łódzkiego

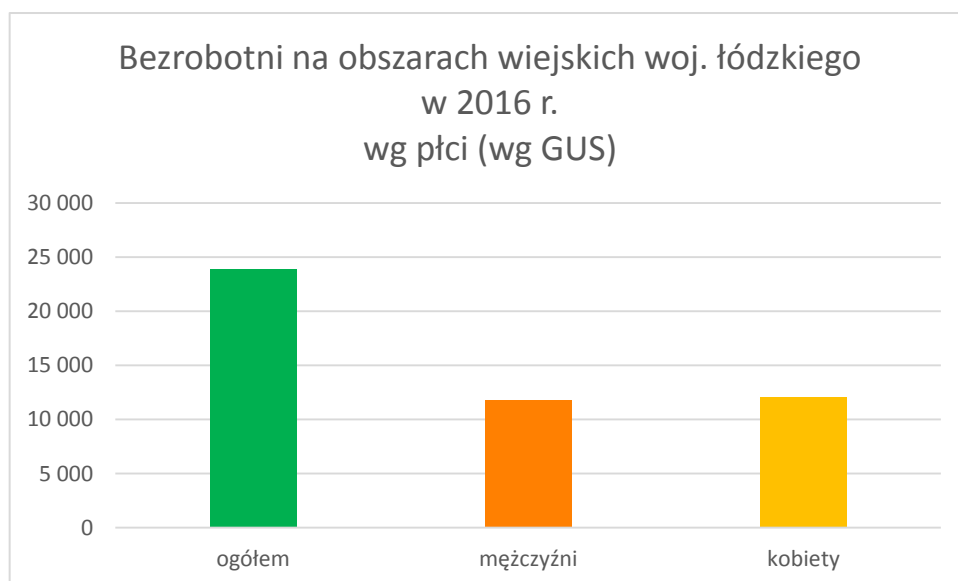

Bezrobocie w województwie łódzkim stanowi w większym stopniu problem obszarów miejskich, niż wiejskich.

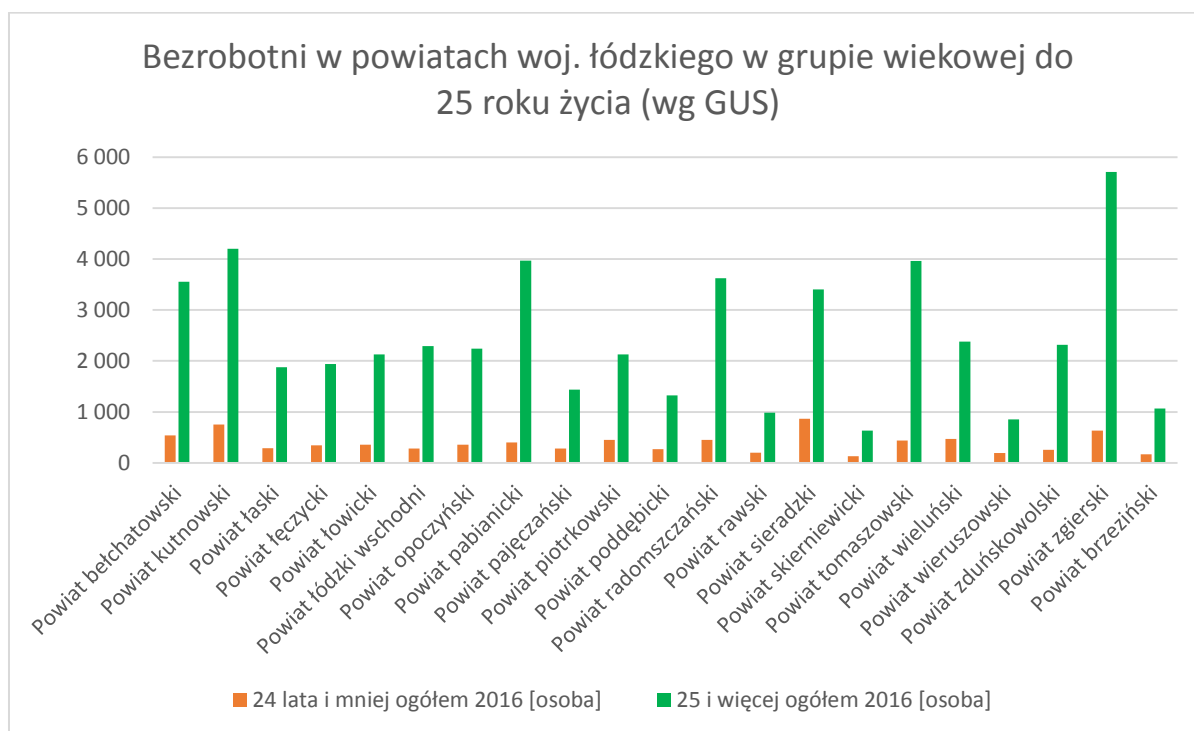
Miasto jest bardziej wrażliwe na oddziaływanie czynników warunkujących zmiany w natężeniu oraz strukturze bezrobocia (tzn. zmiany globalnej liczby bezrobotnych dotyczą w pierwszej kolejności rynków pracy obszarów miejskich). Natomiast procesy gospodarcze i społeczne zachodzące na wsi bywają nieco odłożone w czasie wobec tych zachodzących w całym społeczeństwie.

Bezrobocie na obszarach wiejskich

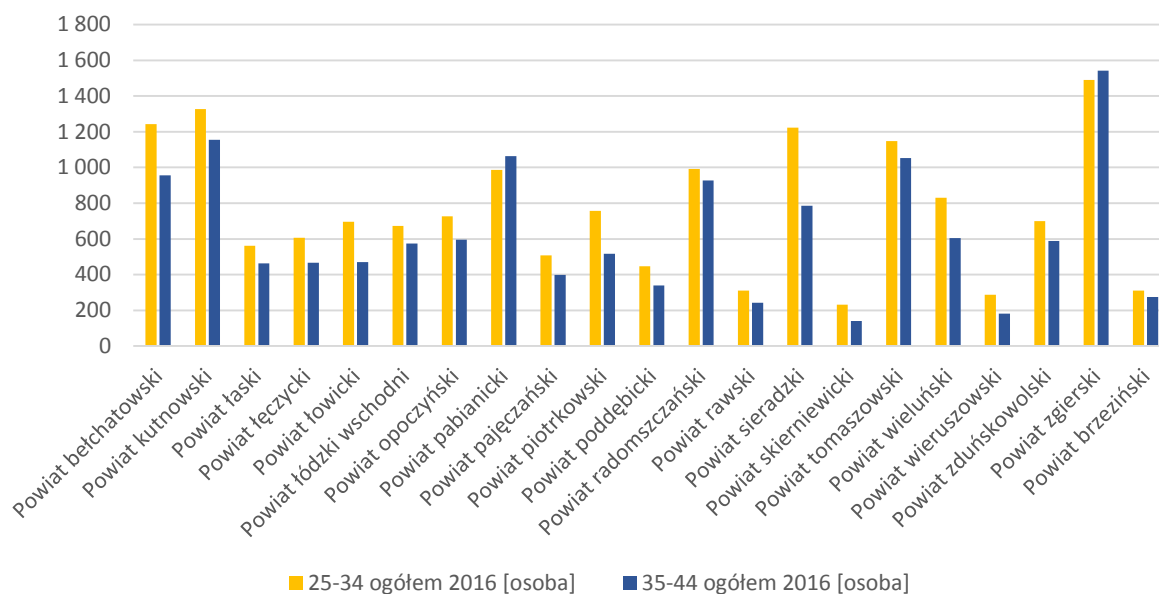
Wg danych GUS w 2016 r. na obszarach wiejskich odnotowano 23 888 osób bezrobotnych, w tym 11 767 mężczyzn (49% ogółu bezrobotnych na obszarach wiejskich) i 12 121 kobiet (51% ogółu bezrobotnych na obszarach wiejskich). Największą liczbę bezrobotnych odnotowano w gminie Andrespol (563), Zduńskiej Woli – obszary wiejskie (416), Kutno – obszary wiejskie (414).

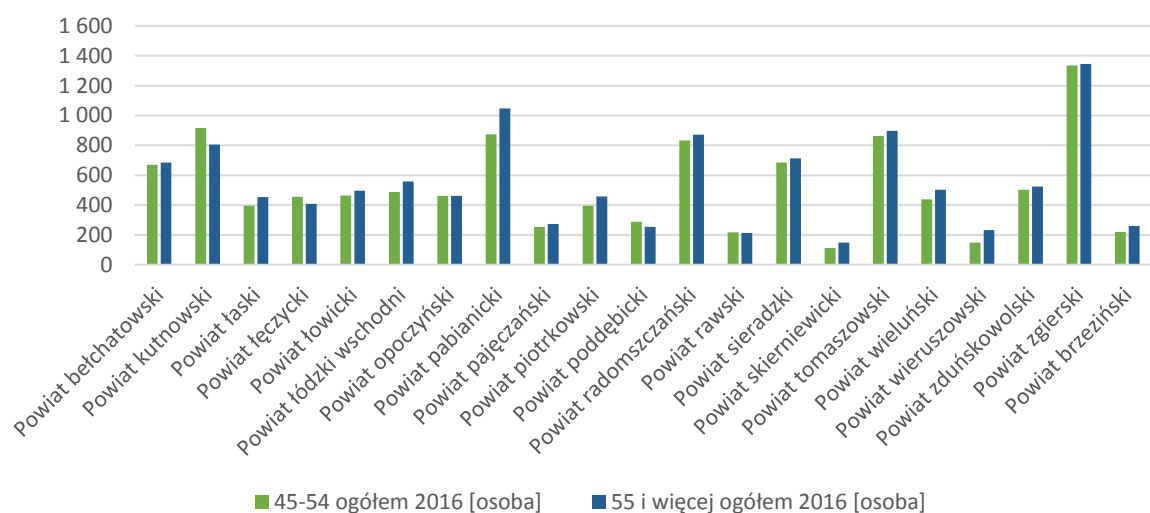
Poniższe wykresy przedstawiają liczbę bezrobotnych w 2016 r. w powiatach woj. łódzkiego wg wieku.

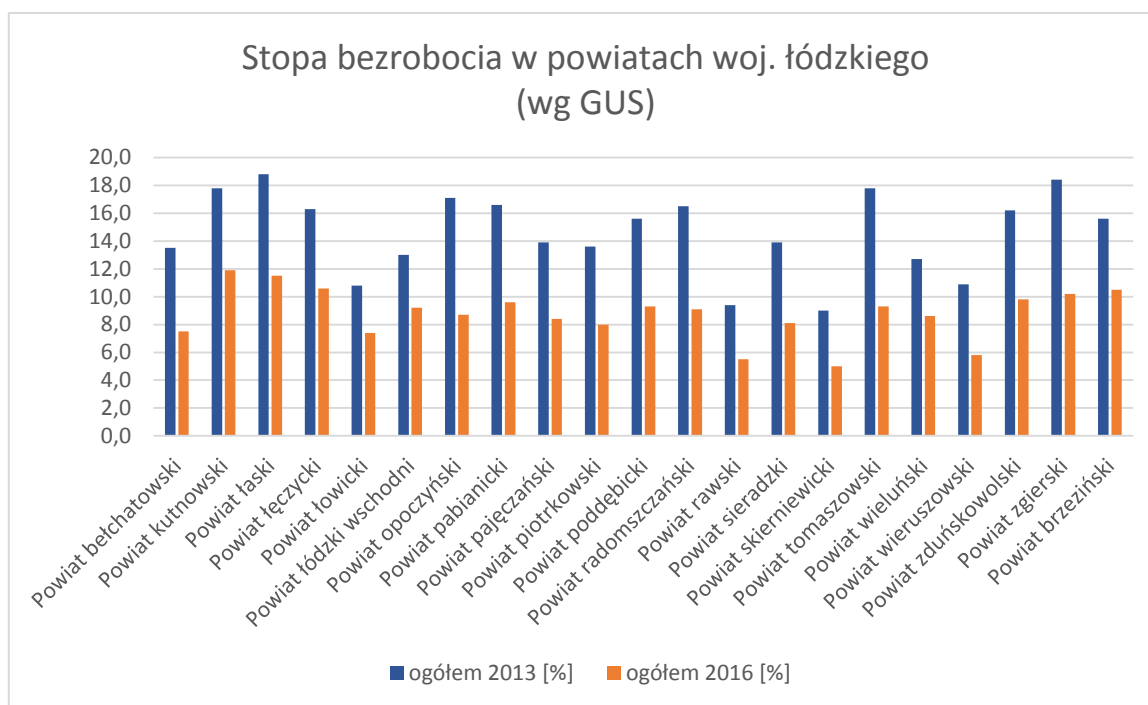

Bezrobotni w powiatach woj. łódzkiego w grupie wiekowej 25- 44 (wg GUS)

Bezrobotni w powiatach woj. łódzkiego w grupie wiekowej powyżej 45 roku życia

W 2016 r. największą stopę bezrobocia zarejestrowano w powiatach: kutnowskim (11,9 %), łaskim (11,5 %), łęczyckim (10,6 %), i brzezińskim (10,5 %), i zgierskim (10,2 %). W porównaniu z rokiem 2013 stopa bezrobocia znacznie zmalała.

Bezrobocie w województwie łódzkim stanowi w większym stopniu problem obszarów miejskich, niż wiejskich. Tezę taką można podtrzymać pomimo faktu, że długookresowy trend wartości wskaźnika udziału bezrobotnych zamieszkałych na wsi w całkowitym zasobie bezrobocia rejestrowanego w województwie łódzkim ma charakter oscylujący (Regionalne obserwatorium Rynku Pracy, Wzory aktywności zawodowej ludności wiejskiej województwa łódzkiego oraz ich społeczne i ekonomiczne uwarunkowania, Łódź, 2012, s.10).

Jednakże bezrobocie na wsi ma inny charakter niż w mieście, jest bardziej trwałe, a rynek pracy jest mniej elastyczny.

Rok 2013 r. wieńczył trwającą kilka lat jego wzrostową fazę; wartość odsetka zaobserwowana pod koniec tegoż roku wyniosła 33,7%. Od tego czasu udział bezrobocia na wsi sukcesywnie się zmniejszała osiągając 33,6% w końcu grudnia 2014 r. i 33,1% w końcu grudnia 2015 r. Tendencja ta uległa jednak ponownemu odwróceniu w ciągu następnych 12 miesięcy i tak pod koniec 2016 r. bezrobotni zamieszkali na wsi stanowili nieco wyższy niż rok wcześniej, bo wynoszący 33,3%, odsetek ogółu osób zarejestrowanych (Regionalne Obserwatorium Rynku Pracy, Wzory aktywności zawodowej ludności wiejskiej województwa łódzkiego oraz ich społeczne i ekonomiczne uwarunkowania, Łódź 2012, s.10).

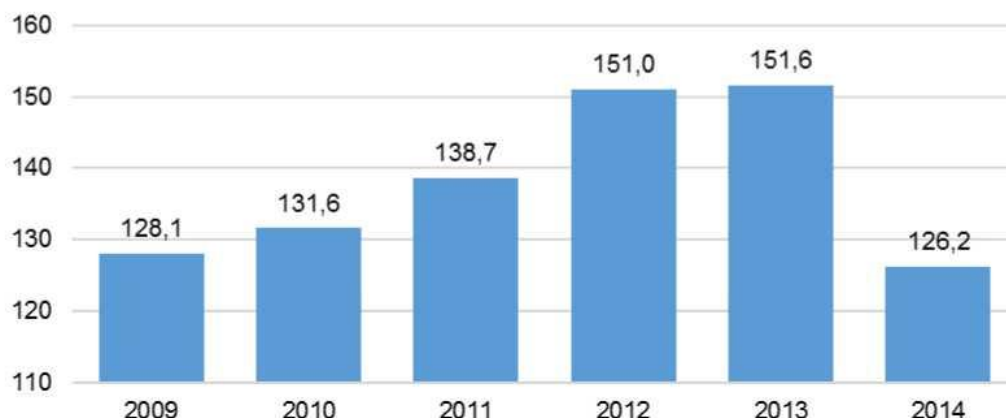
W końcu 2016 r. woj. łódzkie miało jeden z najniższych w kraju wskaźników udziału bezrobotnych zamieszkałych na wsi w populacji bezrobotnych ogółem - 33,3%. Niższą wartość

wskaźnika wykazało jedynie Śląskie - 21,8%. Najwyższy wskaźnik w kraju dotyczył województwa podkarpackiego 65,0% oraz świętokrzyskiego 60,2%, zaś dla Polski osiągnął on poziom 45,5%.

Prowadzone wcześniej analizy wskazywały na istnienie ujemnej zależności pomiędzy generalną liczebnością bezrobotnych w województwie a udziałem w niej osób zamieszkujących obszary wiejskie. Ujawnianie się trendu spadkowego odsetka osób zamieszkujących na wsi wskazywało na ogół początek fazy wzrostu generalnej liczby zarejestrowanych bezrobotnych, co należało interpretować jako naturalną reakcję na pojawiające się stopniowo symptomy dekonunktury w gospodarce globalnej. Skłaniało to do sformułowania generalnej tezy, iż procesy gospodarcze i społeczne zachodzące na wsi bywają nieco odłożone w czasie wobec tych zachodzących w społeczeństwie globalnym. Synchronizacja trendów omówionych wskaźników w poprzednich latach - a tym bardziej obserwowany w minionym roku przyrost wartości odsetka ludności wiejskiej na tle niezmiennie spadkowego trendu generalnej liczby zarejestrowanych bezrobotnych - uprawdopodobniać może jednak pogląd, że mamy do czynienia z ujawnianiem się pewnych ewolucyjnych, choć fundamentalnych zmian oddziałujących na charakter rynków pracy funkcjonujących na obszarach wiejskich. Do możliwych ogólnych przesłanek takich zmian należeć mogą z pewnością procesy globalizacyjne.

Analiza kluczowych wskaźników bezrobocia rejestrowanego dla województwa łódzkiego w ciągu ostatnich 6 lat pokazuje odwrócenie pewnych istotnych, a obserwowanych uprzednio, niekorzystnych tendencji. Uwaga ta dotyczy przede wszystkim poziomu zjawiska. Koniec 2014 roku przyniósł przełamanie wzrostowego trendu zapoczątkowanego w 2009 roku. Między końcem grudnia 2012 roku a końcem grudnia 2013 roku liczba zarejestrowanych bezrobotnych wzrosła o 0,4% (ze 151 036 do 151 626 osób). Po upływie kolejnego roku, czy w końcu grudnia 2014 - wskaźnik uległ znaczącemu spadkowi wartości wynoszącym 16,8. Miało to związek ze spadkiem liczby zarejestrowanych bezrobotnych w tym okresie ze 151 626 do 126 15710 (Regionalne Centrum Polityki Społecznej, Analiza sytuacji wewnątrzregionalnej w obszarze wyłączenia społecznego i zwalczania ubóstwa w województwie łódzkim na potrzeby właściwego profilowania interwencji podejmowanych w ramach RPO WŁ na lata 2014 – 2020, Łódź, 2016 s. 11 i nn).

Liczba bezrobotnych zarejestrowanych w województwie łódzkim w latach 2009 – 2014 wg GUS

W 19 powiatach stopa bezrobocia jest wyższa niż średnia dla województwa. Szczególnie trudną sytuację można zaobserwować w powiatach: łaskim, kutnowskim, zduńskowolskim, zgierskim i łęczyckim. Jednak, jak wynika z analizy dokonanej przez Wojewódzki Urząd Pracy w Łodzi, spadek wartości stopy bezrobocia w okresie od końca grudnia 2013 roku a końcem grudnia 2014 roku, dotyczy wszystkich powiatów województwa łódzkiego. W ujęciu terytorialnym, spadek wartości stopy bezrobocia był największy w powiatach: zgierskim oraz tomaszowskim. Powiaty te do niedawna jeszcze zaliczane były do obszarów województwa łódzkiego o najsilniej zaznaczonym wpływie skutków strukturalnego bezrobocia na lokalne rynki pracy. Zauważalny spadek wartości stopy bezrobocia (0 3,1 punktu procentowego) nastąpił także w powiecie łaskim, cechującym się najwyższą bezwzględną wartością tego wskaźnika spośród wszystkich powiatów województwa łódzkiego (18,8 % w końcu grudnia 2013 roku i 15,7 w końcu grudnia 2014 roku).

Największe bezrobocie (co do wartości bezwzględnych) zarejestrowano w 2013 r. i 2016 r. na obszarach wiejskich gmin: Andrespol, Zduńska Wola i Kutno.

Grupą najbardziej dotkniętą brakiem pracy w województwie łódzkim są mężczyźni powyżej 55 roku życia. Udział bezrobotnych kobiet w poszczególnych kategoriach wiekowych jest większy jedynie do 44 roku życia. Od 45 roku życia wśród ogółu bezrobotnych zaczynają dominować mężczyźni. Niskie wykształcenie przekłada się na większe ryzyko braku zatrudnienia. Wśród osób bezrobotnych dominującą osobą, które legitymują się wykształceniem gimnazjalnym lub niższym (aż 32%). Absolwenci zasadniczych szkół zawodowych to % wszystkich bezrobotnych w województwie łódzkim. Zastanawiający jest jednak wysoki odsetek osób pozostających bez pracy z wykształceniem policealnym oraz średnim zawodowym (20%), zważywszy na fakt, że absolwenci szkół średnich ogólnokształcących radzą sobie o wiele lepiej na rynku pracy i

stanowią 11% wśród wszystkich bezrobotnych, dokładnie tyle samo, ile absolwenci szkół wyższych (Regionalne Centrum Polityki Społecznej, Analiza sytuacji wewnątrzregionalnej w obszarze wyłączenia społecznego i zwalczania ubóstwa w województwie łódzkim na potrzeby właściwego profilowania interwencji podejmowanych w ramach RPO WŁ na lata 2014 – 2020, Łódź, 2016).

Wśród osób bezrobotnych o najniższym poziomie wykształcenia najliczniejszą grupę stanowią mężczyźni. Nadreprezentacja kobiet występuje zaś wśród osób legitymujących się wykształceniem średnim i wyższym. Nasuwa się więc pytanie o adekwatność oferty edukacyjnej szkół średnich i wyższych względem zapotrzebowania rynku pracy.

Długotrwale bezrobotni

Z definicji ustawowej wynika, że osoba długotrwale bezrobotna to taka, która pozostaje w rejestrach powiatowego urzędu pracy łącznie przez ponad 12 miesięcy w okresie dwóch lat, z wyłączeniem okresów odbywania stażu i przygotowania zawodowego w miejscu pracy¹³. W końcu 2014 roku osoby długotrwale bezrobotne stanowiły 59,6% ogółu zarejestrowanych. W kraju analogiczny wskaźnik wyrażał się wartością 57,7%.

Według danych powiatowych urzędów pracy województwa łódzkiego **najwyższe udziały długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie zarejestrowanych** dotyczyły powiatów: łęczyckiego (69%) i kutnowskiego (66%). W tym powiatach odnotowano najwyższe udziały długotrwale bezrobotnych również w roku 2014. Z danych zgromadzonych przez WUP w Łodzi wynika, że zjawisko długotrwałego bezrobocia występuje we wszystkich kategoriach wieku i wykształcenia, najczęściej dotyczy jednak osób z niewielkim stażem pracy.

1.2.3.4. Oczekiwane kwalifikacje, a wykonywane zawody, ginące zawody

Oczekiwane kwalifikacje na rynku pracy

Dane *Badania popytu na pracę* pokazują, że w ciągu ostatnich trzech minionych lat liczba wolnych miejsc pracy w województwie łódzkim sukcesywnie rosła osiągając: 2,0 tys. w końcu grudnia 2013 r., 2,7 tys. w końcu grudnia 2014 r. oraz 3,3 tys., w końcu grudnia 2015 r. w tym ostatnim okresie największe odsetki wolnych miejsc pracy przypadały na wielkie grupy zawodowe:

- operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń (25,5%),
- pracownicy biurowi (19,7%),
- specjaliści (17,6 %).

(Regionalne Obserwatorium Rynku Pracy, Analiza społeczno-ekonomiczna woj. łódzkiego, Łódź, 2016, s.128).

Wśród stanowisk pracy w Kopalni KWB Bełchatów dominuje pion górniczy. Zatrudnia on pracowników wykonujących m. in. takie zawody jak: operator koparki, mechanik maszyn górniczych, operator zwałowarki, czy mechanicy pomagający przy koparkach. Z kolei system pracy przy tzw. KTZ (koparka – taśmociąg - zwałowarka) skupia zawody takie jak: automatycy - do obsługi ruchu – czy elektronicy i elektrycy - do naprawy i remontów KTZ. Kopalnia i Elektrownia to oczywiście również miejsce dla pracy dla energetyków z wykształceniem średnim, jak i wyższym (Regionalne Obserwatorium Rynku Pracy w Łodzi, Warunki rozwoju lokalnych rynków pracy w województwie łódzkim, Łódź, 2012, s. 14).

- poszukiwane na bełchatowskim rynku pracy są obecnie pielęgniarki – wzmożony popyt na nie jest wynikiem m. in. odczuwanych przez Szpital Wojewódzki niedoborów kadry medycznej. Niestety, w momencie, gdy prowadzone były referowane tu badania, lokalne szkolnictwo nie oferowało swym uczniom możliwości kształcenia zawódzie pielęgniarki.

W powiecie łaskim do szczególnie poszukiwanych należą zawody budowlane oraz gastronomiczne, zatrudnieniem pracowników zainteresowane są też firmy odzieżowe. (Regionalne Obserwatorium Rynku Pracy w Łodzi, Warunki rozwoju lokalnych rynków pracy w województwie łódzkim, Łódź, 2012, s. 58).

Jednym z problemów jest jednak brak absolwentów niektórych kierunków z uwagi na małą liczbę chętnych - klasy budowlane, w tym technicy budownictwa.

W łowickim oferty pracy napływające do PUP kierowane są niemal wyłącznie do przedstawicieli handlowych; niezależnie od branży

Sektor małych i średnich przedsiębiorstw opiera się głównie na handlu, usługach, budownictwie, gastronomii oraz przetwórstwie owocowo - warzywnym. Tworzy miejsca pracy m. in. w takich zawodach, jak: sprzedawcy, różne zawody budowlane, kucharz, kelner, barman, robotnicy pomocniczy w przemyśle przetwórczym. W ostatnim czasie, w związku z budową autostrad A1 i A2 (z węzłami w Nieborowie i Łyszkowicach) powstały na terenie powiatu liczne firmy usługowe, kooperujące z wykonawcami prac budowlanych (m. in. w takich zakresach, jak transport, usługi koparek, usługi pośrednictwa różnego typu).

Obecnie spośród gałęzi lokalnej gospodarki najszerze perspektywy rozwojowe otwierają się przed turystyką, rolnictwem ogólnym oraz przetwórstwem rolno – spożywczym. Ziemia łowicka ma bogate dziedzictwo kulturowe, znane i cenione w kraju i za granicą. Na obszarze powiatu rozwija się turystyka regionalna. To potencjalnie niezwykle skuteczne narzędzie promocji powiatu, lecz by mogło być wykorzystywane w pełni efektywnie, koniecznym staje się zabezpieczenie odpowiedniej bazy noclegowej (w tym hotelowej) i gastronomicznej. Dla ożywienia ruchu turystycznego można podjąć inicjatywę budowy szlaku konnego, ścieżek

rowerowych, gospodarstw agroturystycznych, rozbudowy infrastruktury przeznaczonej do uprawiania turystyki wodnej na rzece Bzurze (która przepływa przez niemal cały powiat), w tym o zapewnieniu dostępu do urządzeń i sprzętu niezbędnego do organizowania spływów kajakowych.

1.2.3.5 *Rzemiosło*

Dominujące kierunki działalności mikrofirm rzemieślniczych powiatu brzezińskiego to przede wszystkim: usługi budowlane, mechanika, fryzjerstwo, handel, naprawa oraz dekarstwo. Działalność krawiecka (firmy i pracownie krawieckie) zajmuje szczególne miejsce na gospodarczej mapie powiatu. Niegdyś dynamicznie rozwijająca się gałąź lokalnej gospodarki, dziś zdaje się przechodzić regres. Wiele firm zostało zamkniętych. Oprócz kryzysu, który dotknął w największym stopniu małe firmy, istotny wpływ na tę sytuację zdaje się mieć także trudna do pokonania konkurencja z produkcją chińską. W obliczu tej konkurencji, jedyną w zasadzie rozsądną receptą na przetrwanie firm z tej branży zdaje się być specjalizacja w wytwarzaniu produktów jakościowych, także na eksport. Ale nawet wówczas należy poważnie liczyć się z faktem, że krawiectwo na terenie powiatu brzezińskiego nie odrodzi się już swym dawnym kształcie, jako rodzaj działalności posiadający znaczny udział w lokalnym rynku dóbr i usług.

W powiecie łowickim dominuje rzemiosło artystyczne naznaczone folklorem i nawiązujące do historycznego dziedzictwa Ziemi Łowickiej. Miewa charakter mniej lub bardziej zinstytucjonalizowany – tzn. nie zawsze bywa rejestrowana – przez co trudno jest w pełni ocenić jej skalę.

1.2.4. *Dochody i ubóstwo mieszkańców na obszarach wiejskich*

Osoby i rodziny korzystające z pomocy

W województwie łódzkim łącznie w 2015 roku wsparcia udzielono 199 300 osobom, które stanowiły 8,0% ogółu ludności województwa łódzkiego. Liczba osób korzystających z różnego rodzaju świadczeń społecznych to rzeczywista liczba osób i rodzin objętych pomocą społeczną – świadczenia przyznane w ramach zadań zleconych i własnych bez względu na rodzaj, formę, liczbę oraz źródło finansowania.

Liczba mieszkańców korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w poszczególnych powiatach województwa łódzkiego zdecydowanie różni się od średniej dla całego województwa odnotowanej w 2015 roku. Największy odsetek osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w stosunku do ludności powiatów odnotowano w powiecie bełchatowskim (20,5%), poddębickim (13,9%) i wieluńskim (13,1%) natomiast najmniejszy w miastach na prawach powiatu: Skierniewicach (4,2%), Łodzi (4,5%) i Piotrkowie Trybunalskim (5,4%).

Jedną z niepokojących tendencji utrzymujących się w strukturze osób korzystających z systemu pomocy społecznej jest długotrwałe pozostawanie w systemie świadczeń.

Najbardziej rozpowszechnioną formą wsparcia w województwie łódzkim są świadczenia pieniężne.

W województwie łódzkim najczęstszą przyczyną korzystania z pomocy jest ubóstwo (53%), bezrobocie (48%), niepełnosprawność (37%), długotrwała lub ciężka choroba (37%) oraz bezradność w sprawach opiekuńczo - wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego (18%). Inne, rzadziej występujące powody udzielenia wsparcia to potrzeba ochrony macierzyństwa (9%), alkoholizm (7%) oraz przemoc w rodzinie (2%).

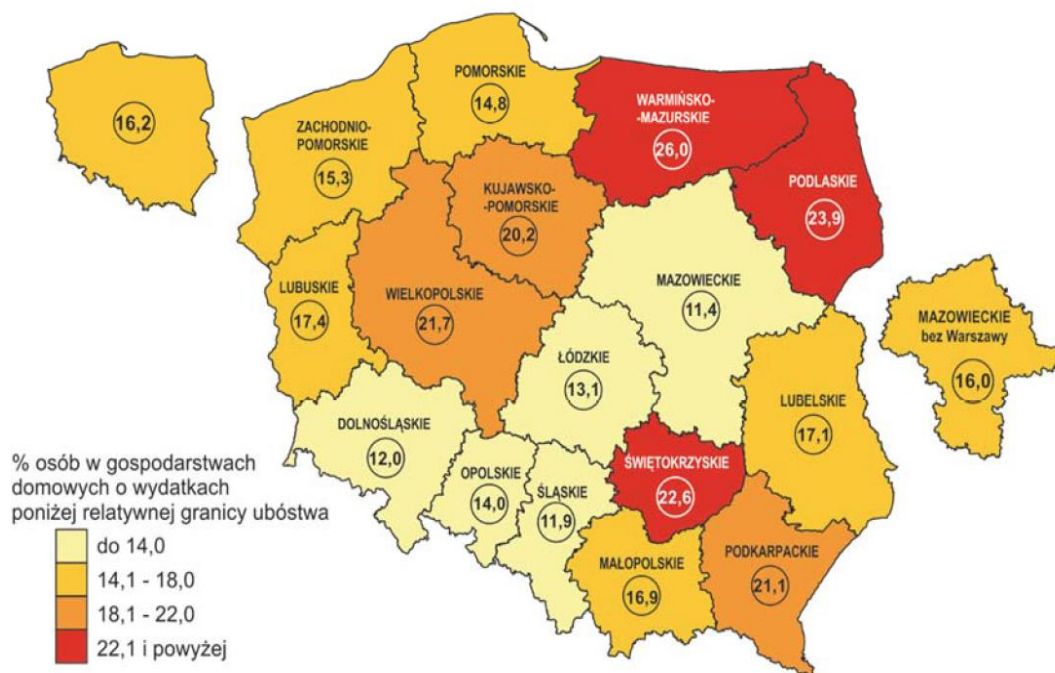
Ubóstwo ekonomiczne stanowi w województwie łódzkim istotny problem społeczny. Ważną determinantą ubóstwa jest bezrobocie, niski status zawodowy i skład gospodarstwa domowego – w tym przede wszystkim liczba dzieci (ta zależność zmieniła się prawdopodobnie po wdrożeniu programu Rodzina 500 plus).

GUS przedstawia kilka granic ubóstwa. Przyjęcie granicy ubóstwa na poziomie minimum egzystencji pozwala na oszacowanie skali *ubóstwa skrajnego*, ukazującego te gospodarstwa domowe i osoby, które nie mają możliwości zaspokojenia potrzeb uznanych w danych warunkach za podstawowe (GUS, Ubóstwo w Polsce, s. 7 i nn).

Uwzględnienie tzw. granicy ustawowej wskazuje na grupę osób, która zgodnie z obowiązującymi przepisami jest uprawniona do ubiegania się o przyznanie *świadczenia pieniężnego* z pomocy społecznej. Z kolei zastosowanie relatywnej granicy na poziomie 50% średnich wydatków pokazuje tych, *których poziom konsumpcji jest niższy* niż większości ludzi w Polsce i odbiega znacząco od poziomu przeciętnego (GUS, Ubóstwo w Polsce, GUS, s. 7 i nn).

ZASIĘG UBÓSTWA RELATYWNEGO W 2014 R. WEDŁUG WOJEWÓDZTW

w % osób w gospodarstwach domowych

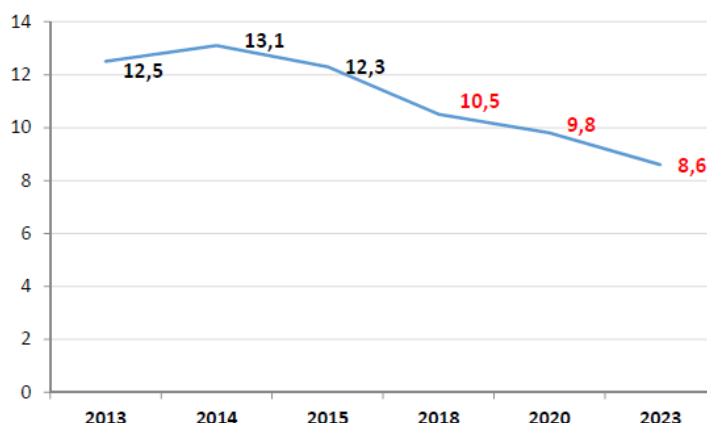
Zasięg ubóstwa w latach 2011 – 2014 (GUS, Ubóstwo w Polsce, s. 7 i nn).

Województwo	% osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej											
	granicy ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji)				relatywnej granicy ubóstwa				ustawowej granicy ubóstwa			
łódzkie	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
	5,5	5,7	6,1	5,4	13,2	13,4	12,5	13,1	5,1	5,7	9,7	9,4

W 2015 r. wartość wskaźnika zagrożenia ubóstwem relatywnym województwie łódzkim osiągnęła najniższą wartość w perspektywie ostatnich trzech lat (12,4 %). W odniesieniu do 2014 r. spadek wyniósł 0,8 p. p., natomiast biorąc za podstawę rok 2013 spadek wyniósł 0,2 p. p. Przewiduje się dalszy spadek wartości wskaźnika w kolejnych latach. Szacuje się, iż ukształtuje się on na poziomie 10,5% oraz 8,5 % odpowiednio w latach 2018, 2010 oraz 2023. Odnosząc się do danych ogólnokrajowych należy zauważyć, iż w omawianej – trzyletniej perspektywie czasowej wskaźnik ten był w województwie łódzkim niższy od wartości krajowej

o 3,2 p. p. w 2015 r., o 3,1 p. p. w 2014 r. oraz o 3,7 p. p. w 2013 r. (Regionalne Obserwatorium Rynku Pracy, Wojewódzki Urząd Pracy w Łodzi, Analiza społeczno-ekonomiczna województwa łódzkiego, Łódź, 2016, s.97).

Wykres 3.1. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym w % w województwie łódzkim w latach 2013-2015 oraz szacowany wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym w % w roku 2018, 2020 oraz 2023.

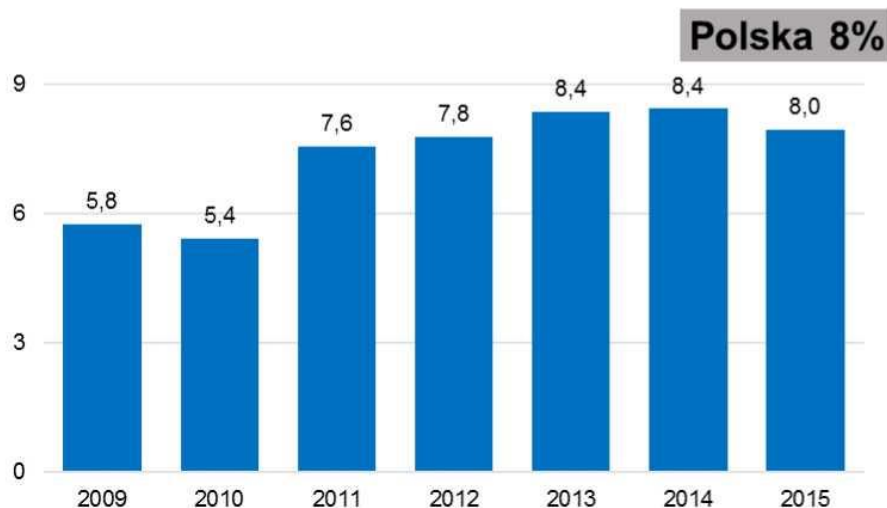
Źródło: Bank Danych Lokalnych, Regionalny Program Operacyjny Województwa łódzkiego na lata 2014-2020.

Ubóstwo jako najczęstsza przyczyna korzystania z pomocy społecznej

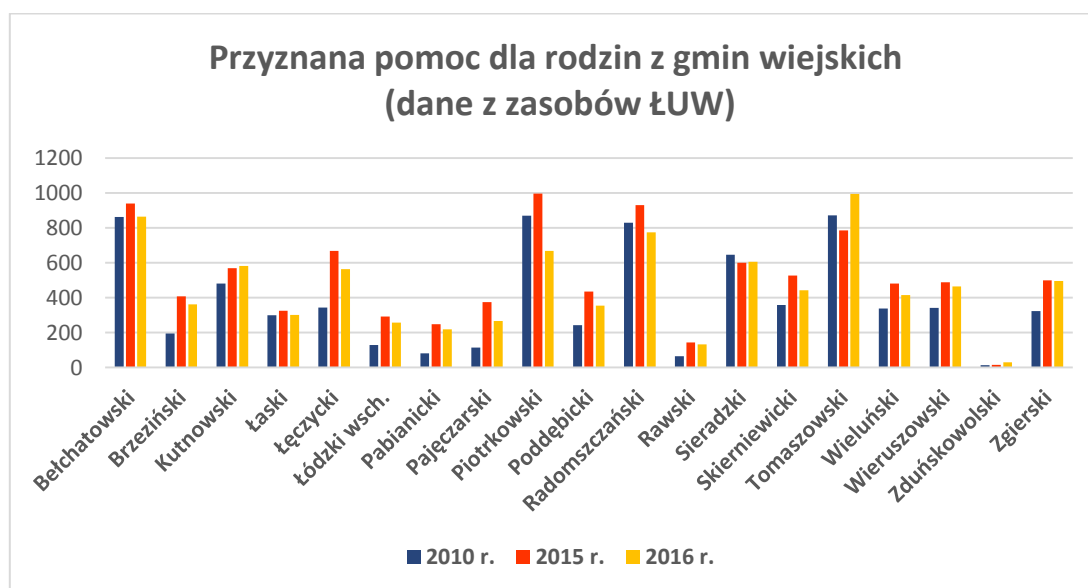
W 2015 r. przyznano w województwie łódzkim łącznie 126 554 świadczenia z pomocy społecznej. Było to o 11 282 mniej niż w 2014 r. oraz o 21 029 mniej niż w 2013 r. Dane prognostyczne pokazują dalsze utrzymywanie się tendencji spadkowej, bowiem na rok 2016 założono przyznanie 125 884 świadczeń. Liczba świadczeniobiorców w 2015 r. wyniosła 199 300. Analiza społeczno-ekonomiczna woj. łódzkiego. Regionalne Obserwatorium Rynku Pracy, 2016, s.120

Najczęstszą przyczyną korzystania z pomocy społecznej jest ubóstwo (53%), bezrobocie (48%), niepełnosprawność (37%), długotrwała lub ciężka choroba (37%) oraz bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego (18%). Inne, rzadziej występujące powody udzielania wsparcia to potrzeba ochrony macierzyństwa (9%), alkoholizm (7%) oraz przemoc w rodzinie (2%). Należy jednak zauważyć, iż w poprzednich latach to bezrobocie było główną przyczyną korzystania z pomocy społecznej. Analiza społeczno-ekonomiczna woj. łódzkiego. Regionalne Obserwatorium Rynku Pracy, 2016, s.120

Udział korzystających z pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności województwa łódzkiego w latach 2009-2015

Liczba mieszkańców korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w poszczególnych powiatach województwa łódzkiego zdecydowanie różni się od średniej dla całego województwa odnotowanej w 2015 roku. Największy odsetek osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w stosunku do ludności powiatów odnotowano w powiecie bełchatowskim (20,5%), poddębickim (13,9%) i wieluńskim (13,1%) natomiast najmniejszy w miastach na prawach powiatu: Skierniewicach (4,2%), Łodzi (4,5%) i Piotrkowie Trybunalskim (5,4 %). (Regionalne Obserwatorium Rynku Pracy, Analiza społeczno-ekonomiczna woj. łódzkiego, Łódź, 2016, s.120).

Wskaźnik zagrożenia ubóstwem w woj. łódzkim wg granic ubóstwa – procent osób w gosp. domowych poniżej granic w 2016 roku wyniósł 2,7 % w 2015 r. 5,4 %, w 2014 r. 5,4 %, w 2013 r. 6,1 %. Widoczna jest tendencja spadkowa wskaźnika. (Bank danych GUS)

Na podstawie wyników badania bezdomności przeprowadzonego w ramach NSP 2011 r., wyróżniono dwie kategorie osób bezdomnych i ustalono, że w województwie łódzkim osób bezdomnych było 1563. Wśród nich 37,4 % to osoby bezdomne „bez dachu nad głową”, a 62,6% to osoby „bez miejsca zamieszkania” przebywające w obiektach zbiorowego zakwaterowania. (NSP2011 r. GUS)

[illegible]

51

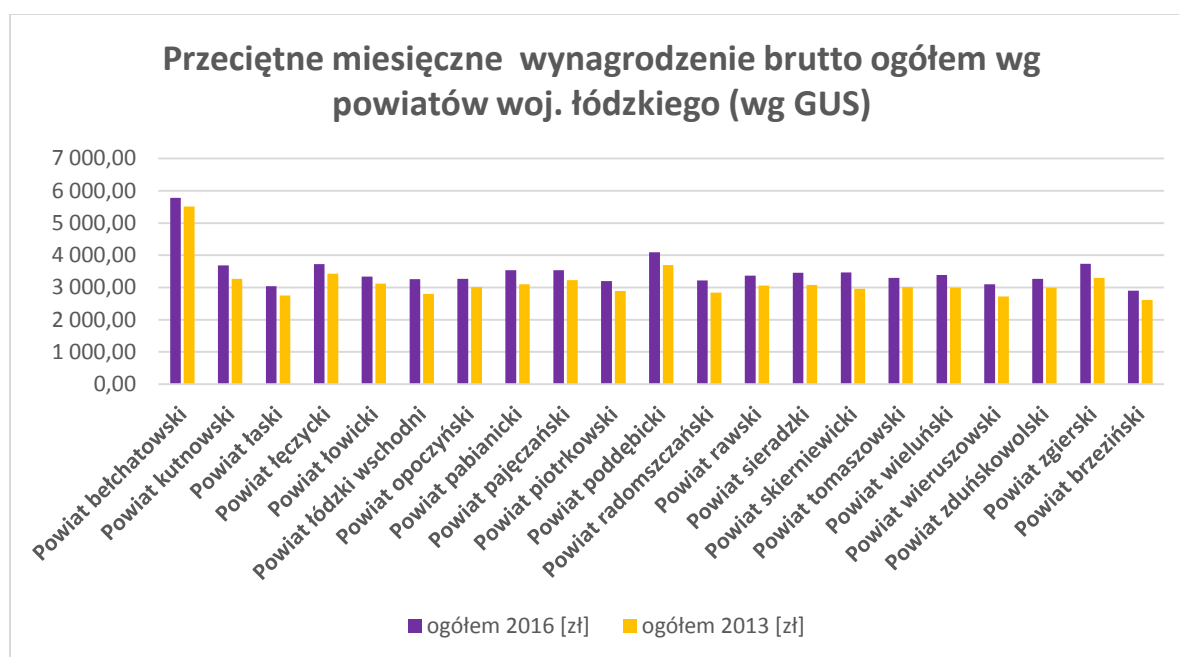
najmniej osób korzystających z zasiłków pomocy społecznej. Społeczne i przestrzenne zróżnicowanie zjawiska wykluczenia społecznego w woj. łódzkim, RORP, s 100.

Przeciętny miesięczny dochód i wynagrodzenie brutto

W zakresie wartości przeciętnego miesięcznego dochodu w woj. łódzkim na 1 osobę ogółem obserwuje się sukcesywny wzrost dochodu. Za 2016 r. wyniósł on 1458,23 zł, w 2015 r. - 1362,03 zł, a w 2014 r. - 1293, 36 zł.

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w powiatach z wyłączeniem miast na prawach powiatów przedstawia poniższa tabela. Obserwuje się tendencję wzrostową przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia wyliczonego dla powiatów bez miast na prawach powiatów.

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto ogółem (z wypłatą nagród) wyniosło w 2016 r. w woj. łódzkim 4007,6 zł, a w 2013 r. wyniosło 3609, 34 zł. Średnie miesięczne wynagrodzenie przewyższające średnią wartość wyliczoną dla województwa łódzkiego odnotowano w powiecie bełchatowskim i poddębickim.

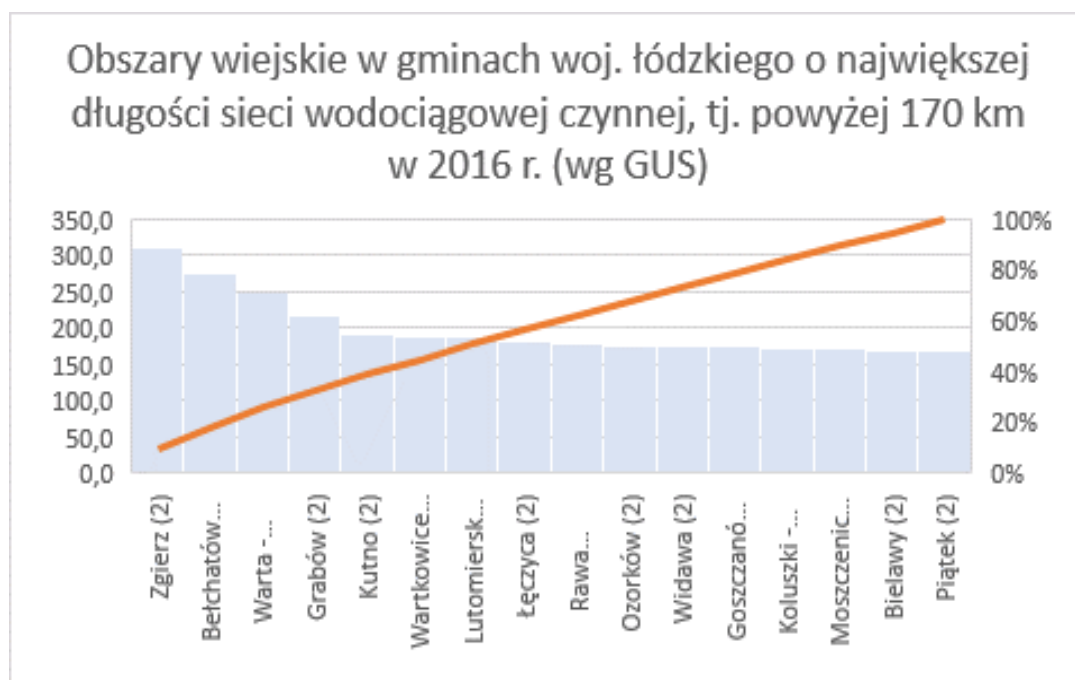
1.2.5. Infrastruktura na obszarach wiejskich

Informacje ogólne dotyczące % pow. obszarów wiejskich objętych siecią kanalizacyjną i wodociągową

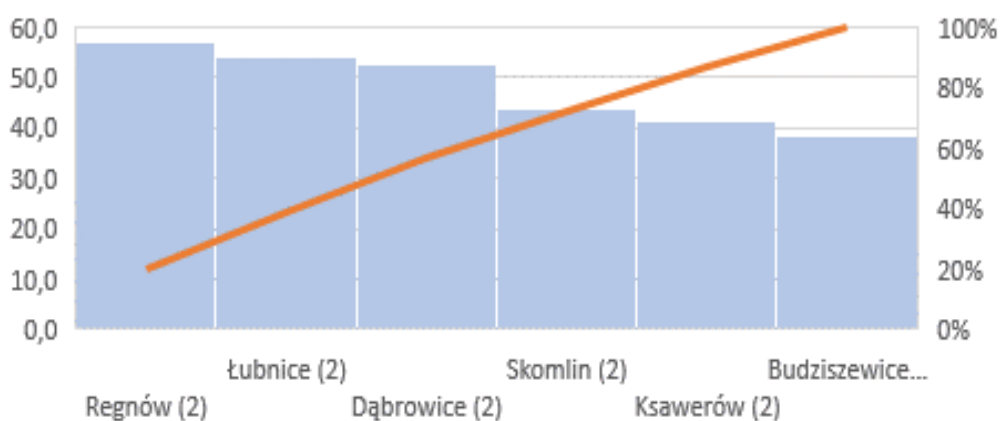
Wg stanu na dzień 31 grudnia 2014 r. na terenie obszarów wiejskich województwa łódzkiego zwodociągowanych jest 90,82 % budynków mieszkalnych. W woj. łódzkim a skanalizowanych jest 19,07 % budynków mieszkalnych.

Wg stanu na dzień 31 grudnia 2015 r. na terenie obszarów wiejskich województwa łódzkiego zwodociągowanych jest 93,03 % budynków mieszkalnych. W woj. łódzkim a skanalizowanych jest 19,72 % budynków mieszkalnych.

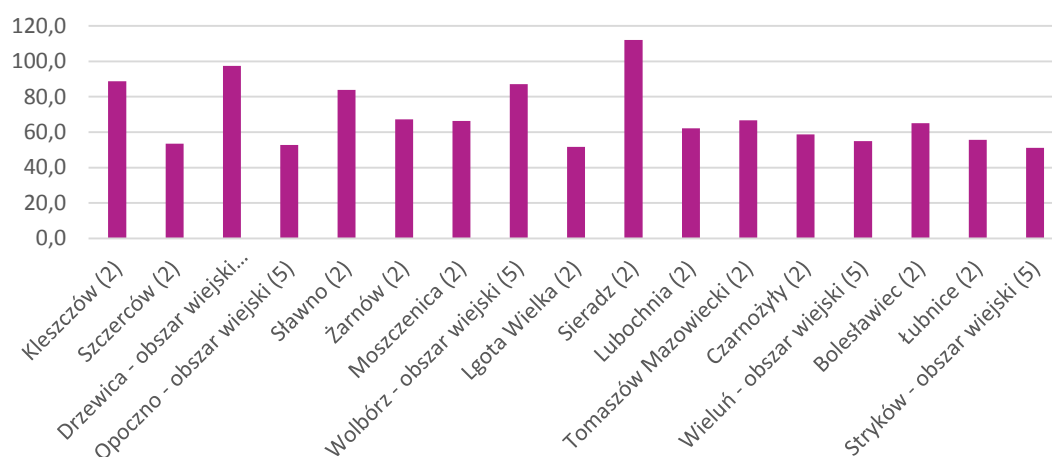
Wg stanu na dzień 31 grudnia 2016 r. na terenie obszarów wiejskich województwa łódzkiego zwodociągowanych jest 92,88 % budynków mieszkalnych. Najwyższe wskaźniki zwodociągowania (stosunek budynków podłączonych do wodociągu do budynków ogółem) ma powiat zduńskowski (101, 87 %!) oraz łowicki (98,52%). Najniższe zaś wskaźniki zwodociągowania odnotowano w powiecie rawskim (76,36 %) oraz łaskim (81,98%). W woj. łódzkim a skanalizowanych jest 20,48 % budynków mieszkalnych. Najwyższe wskaźniki skanalizowania (stosunek budynków podłączonych do kanalizacji do budynków ogółem) ma powiat opoczyński (47,48 %) oraz wieruszowski (43,19%). Najniższe zaś wskaźniki skanalizowania odnotowano w powiecie brzezińskim (7,04 %) oraz poddębickim (7,34%).

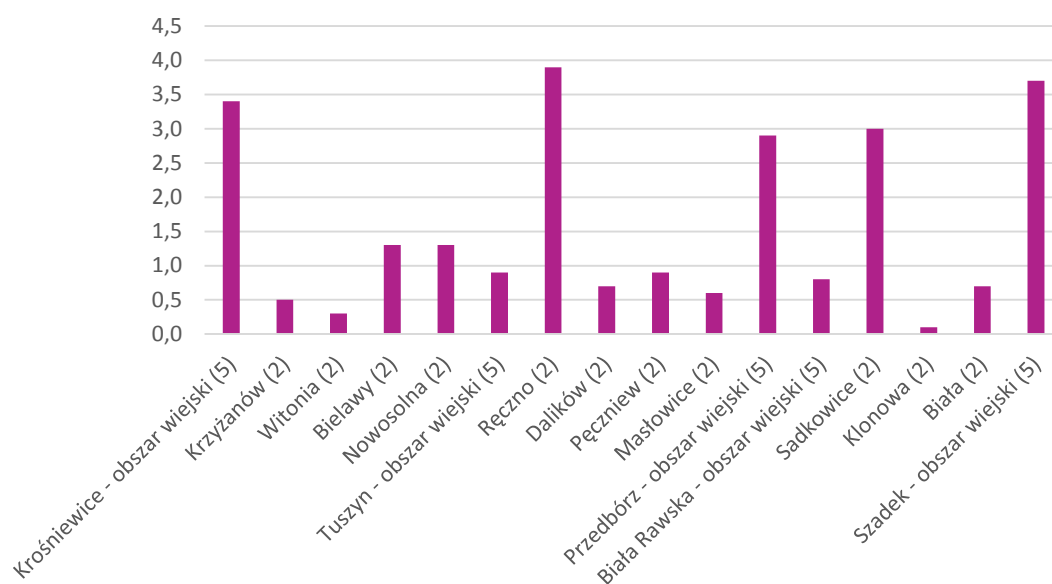
Obszary wiejskie w gminach woj. łódzkiego
o najmniejszej długości sieci wodociągowej czynnej,
tj. poniżej 60 km
w 2016 r. (wg GUS)

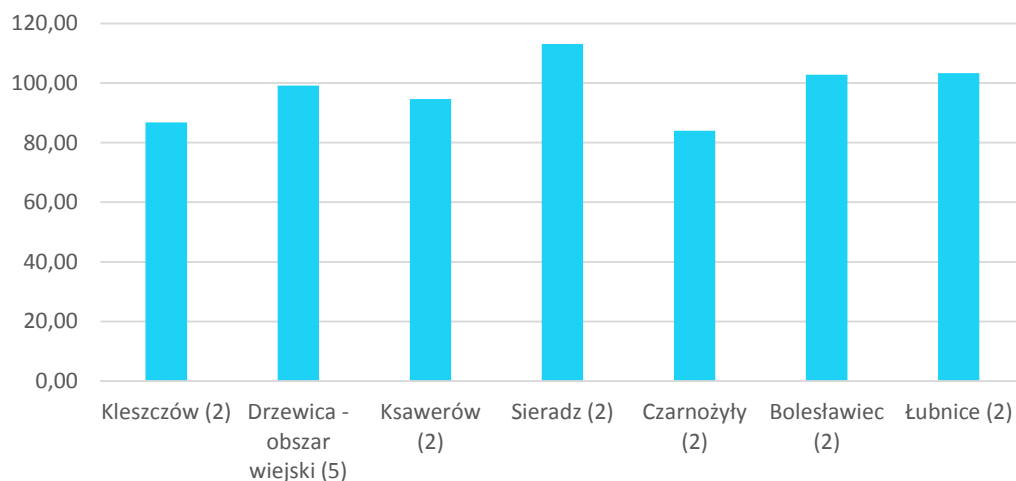
Obszary wiejskie woj. łódzkiego z długością czynną sieci
kanalizacyjnej powyżej 50 km
w 2016 r. (wg GUS)

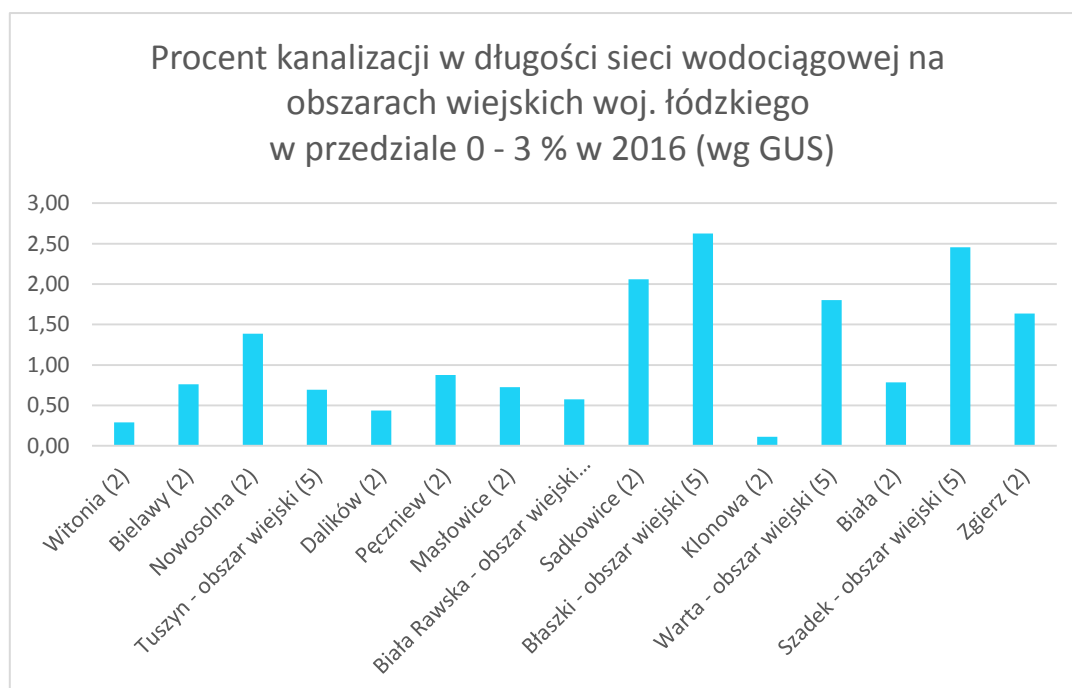
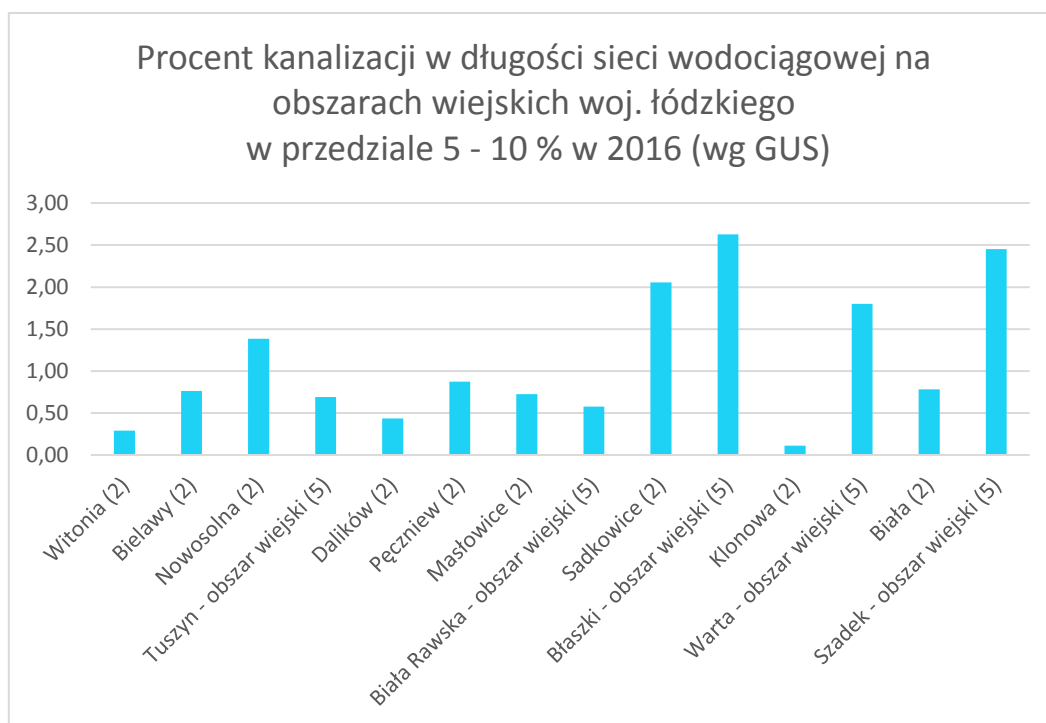

Obszary wiejskie gmin woj. łódzkiego z najmniejszą
długością czynnej sieci kanalizacyjnej w 2016 [km], tj. do
4 km (wg GUS)

Długość sieci kanalizacyjnej w relacji do długości sieci
wodociągowej na obszarach wiejskich w gminach woj.
łódzkiego powyżej 80% w 2016 (wg GUS)

Pobór i zużycie wody

Pobór wody na potrzeby ludności i gospodarki narodowej należy do głównych presji antropogenicznych wywieranych na środowisko wodne. Woda jest jednym z najważniejszych zasobów na ziemi, mającym zasadnicze znaczenie dla wszystkich form życia. Zarówno ilość, jak i jakość zasobów wodnych ma kluczowe znaczenie dla zdrowia oraz dla wszystkich

sektorów gospodarki, co powoduje, że staje się ona czynnikiem decydującym o poziomie życia społeczeństwa. Dla realizacji kompleksowej polityki wodnej krajów Unii Europejskiej ustanowiona została Ramowa Dyrektywa Wodna, której celem jest poprawa jakości wód powierzchniowych i podziemnych, przy zachowaniu trwałej równowagi pomiędzy zjawiskami naturalnymi, a działalnością człowieka, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Ponieważ woda jest jednym z zasobów determinujących rozwój społeczno-gospodarczy regionu, sprawą fundamentalną jest właściwe, racjonalne gospodarowanie jej zasobami. Nabiera to szczególnego znaczenia w rejonach, w których występuje deficyt wody.

Głównym źródłem zaopatrzenia gospodarki narodowej w wodę są wody powierzchniowe. Ich pobór w 2015 r. wyniósł 8,7 km³ i pokrył ponad 84% potrzeb. Wody ujmowane z rzek i jezior są wykorzystywane przede wszystkim na cele produkcyjne. Zasoby eksploatacyjne wód podziemnych wg stanu na koniec 2015 r. wyniosły 17,7 km³ i jako wody znacznie lepszej jakości wykorzystywane były głównie na zaopatrzenie ludności w wodę do picia (pobór na cele eksploatacji sieci wodociągowej stanowił 88% całkowitego poboru wód podziemnych).

W latach 2000 - 2015 pobór wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności zmniejszył się o 5% (z 11,0 km³ w 2000 r. do 10,5 km³ w 2015 r.). W 2015 r. na cele produkcyjne pobrano o 182 hm³ (o ponad 2%) mniej wody niż w roku poprzednim, a w porównaniu z 2000 rokiem o ok. 2 %. W stosunku do roku poprzedniego zmniejszył się także pobór wody na cele związane z wytwarzaniem i zaopatrywaniem w energię elektryczną, gaz, parę wodną, i gorącą wodę – spadek o 178 hm³ (o ponad 2%). Zwiększeniu uległ natomiast pobór wody na cele związane z przetwórstwem przemysłowym – wzrost o 6 hm³ (o ok. 1%). Wzrósł również, o 6 hm³ (o 7%), pobór wody do nawodnień użytków rolnych i gruntów leśnych, przy jednoczesnym wzroście powierzchni obiektów nawadnianych – o 3,9 tys. ha (ok. 6%).

Do regionów ubogich w wodę, przy występującym jej deficycie, należy także region łódzki. Zasoby wód powierzchniowych są tu stosunkowo niewielkie (położenie województwa na granicy wododziału Wisły i Odry), a zasoby wód podziemnych szacuje się na niecałe 8% ogólnych zasobów kraju, przy czym wadą jest nierównomierne rozmieszczenie zbiorników wód podziemnych.

Według danych Urzędu Statystycznego w Łodzi, w roku 2015 pobór wody w województwie łódzkim wyniósł 304,6 hm³, natomiast zużycie – 277,8 hm³. Największy udział w poborze wody miał sektor komunalny – 47%, następnie przemysł – 35% i rolnictwo i leśnictwo – około 18%.

Pobór wody na potrzeby gospodarki i ludności w województwie łódzkim w roku 2015
(wg danych GUS).

Na potrzeby komunalne woda pobierana była głównie z ujęć podziemnych, natomiast na cele produkcyjne z ujęć powierzchniowych. Do nawodnień w rolnictwie i leśnictwie oraz napełniania stawów rybnych zużywano w większości wodę z ujęć powierzchniowych.

Struktura poboru i zużycia wody w poszczególnych powiatach województwa wynika, w głównej mierze, ze stopnia ich zurbanizowania i uprzemysłowienia.

Powiat bełchatowski, ze względu na lokalizację na swoim terenie Elektrowni „Bełchatów”, zdecydowanie przoduje pod względem wielkości poboru wody w województwie (ponad 100 hm³ - 30% całkowitego poboru). Ilość wody pobranej przez PGE GiEK SA Oddział Elektrownia „Bełchatów” stanowiła prawie 90 % tego poboru. Woda pochodziła z ujęć powierzchniowych, jednak w rzeczywistości stanowiła mieszaninę naturalnych wód powierzchniowych i wód kopalnianych, ponieważ do rzek, z których dokonywany jest pobór, odprowadzane są wody z systemów odwadniających Zakładu Górniczego KWB „Bełchatów”. Drugi pod względem wielkości poboru wody w roku 2015 był powiat łowicki (23,6 hm³ – 7,2% poboru w województwie) przede wszystkim ze względu na duże ilości wody zużywane do nawodnień w rolnictwie i leśnictwie oraz uzupełniania stawów rybnych, choć trzeba zaznaczyć, że w stosunku do poprzednich lat ilość ta uległa znacznemu zmniejszeniu.

Pobory wody na podobnym poziomie, co w powiecie łowickim zanotowano w powiatach: tomaszowskim, piotrkowskim i m. Łodzi. Zużycie wody w tych powiatach kształtowało się jednak inaczej niż pobór; zdecydowanie największe było w Łodzi – około 38,7 hm³, w powiecie piotrkowskim wynosiło około 9,8 hm³, a w tomaszowskim – około 7,7 hm³. Dysproporcje między poborem i zużyciem wody spowodowane są tu faktem, iż prawie połowa zapotrzebowania na wodę Łodzi pokrywana jest z ujęć zlokalizowanych na terenie powiatu piotrkowskiego (studnie głębinowe ujęcia Bronisławów, Kalinko) i tomaszowskiego (ujęcie powierzchniowe Brzustówka na rzece Pilicy i studnie głębinowe ujęcia w Rokicinach).

Wielkość poboru i zużycia wody w poszczególnych powiatach województwa łódzkiego w roku 2015 przedstawiono w tabeli II.1 i na mapie II.1. Udział poszczególnych sektorów użytkowników w poborze wody na terenie powiatów ilustruje rysunek II.2.

Pobór i zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w powiatach województwa łódzkiego w roku 2015 (wg danych Urzędu Statystycznego w Łodzi).

Powiaty	Ogółem		Eksploatacja sieci wodociągowej		Produkcja		Rolnictwo i leśnictwo
	Pobór	Zużycie	Pobór ^b	Zużycie ^c	Pobór ^a	Zużycie	Pobór/ Zużycie ^d
	w dam ³						
Miasta na prawach powiatu:							
m. Łódź	19 267,6	38 709	17 317	36 475	1 951	2 234	-
m. Piotrków Trybunalski	3 704,7	3 324,6	3 258	2 878	447	447	-
m. Skierniewice	3 286,3	2 889,6	2 704	2 292	551	567	31
Powiaty:							
-							
bełchatowski	100 006	98 756,5	6 233	5 300	91 052	90 736	2 721
brzeziński	1 831,4	1 536,6	1 648	1 354	164	164	19
kutnowski	8 771	6 968,4	7 324	5 700	1 447	1 268	-
łaski	5 307,4	4 515,4	2 570	1 779	174	173	2 563
łęczycki	8 205,2	7 076,9	3 528	2 388	83	95	4 594

łowicki	23 578,2	22 805,4	5 826	4 980	1 318	1 391	16 434
łódzki wschodni	7 626,2	3 822	7 272	3 550	354	272	-
opoczyński	6 027,1	4 721,1	3 586	2 336	990	934	1 451
pabianicki	6 719,8	5 848	5 982	4 967	537	680	201
pajęczański	5 620,6	4 635,1	3 951	2 985	1 230	1 210	440
piotrkowski	19 133,1	9 761,4	12 968	3 593	513	516	5 652
poddębicki	8 787	8 135,1	2 539	1 888	194	193	6 054
radomszczański	16 406,8	14 523,9	6 531	4 682	1 004	970	8 872
rawski	4 944,1	4 466,7	2 606	2 137	137	129	2 201
sieradzki	7 277,7	5 482,2	6 472	4 650	486	512	320
skierniewicki	3 002,1	2 742,2	2 097	1 837	302	302	603
tomaszowski	21 543,8	7 704,4	19 581	5 711	1 153	1 183	810
wieluński	4 741,6	3 508,9	4 256	3 025	336	334	150
wieruszowski	2 540,4	2 066,7	2 193	1 723	227	224	120
zduńskowolski	4 232,1	3 437,7	3 294	2 455	938	983	-

zgierski	12 053,3	10 350,5	9 096	7 303	1 829	1 920	1 128
----------	-------------	----------	-------	-------	-------	-------	-------

a - poza rolnictwem (z włączeniem ferm przemysłowego chowu zwierząt) leśnictwem, łowiectwem i rybactwem - z ujęć własnych.

b - pobór wody na ujęciach, przed wtłoczeniem do sieci.

c - bez zużycia wody na cele przemysłowe przez wodociągi stanowiące własność gmin, wojewódzkich zakładów usług wodnych i spółek wodnych.

d - woda zużyta do nawodnienia w rolnictwie i leśnictwie oraz napełniania i uzupełniania stawów rybnych

Z analizy ostatnich lat wynika, że w roku 2015 po kilku latach tendencji spadkowej w poborze wód odnotowano wzrost, który był obserwowany w każdym sektorze (gospodarka komunalna, produkcja, rolnictwo i leśnictwo). Pobór wody w ilości 304,6 hm³ nie odbiega jednak znacząco od wielkości poboru z ostatnich kilku lat, jest jednym z najniższych w ciągu ostatniego dziesięciolecia. Po rekordowo niskim poborze wód w 2014 roku nastąpił wzrost, na który po części mogły wpłynąć warunki klimatyczne panujące w 2015 roku, gdy notowano rekordowo wysokie temperatury powietrza przy bardzo niskich sumach opadów. Pobór wód w województwie łódzkim w ostatnim dziesięcioleciu oscyluje w granicach 290 – 320 hm³ rocznie, ma tendencje zarówno wzrostowe jak i spadkowe. Dąży się do ograniczenia poboru poprzez racjonalizację zużycia wody w sektorze produkcyjnym, likwidacją nadmiernie wodochłonnych technologii, zmniejszenie strat w sieciach wodociągowych i ograniczenie jej marnotrawstwa przez odbiorców, co jest m. in. skutkiem stałego wzrostu cen wody.

Jakość dróg lokalnych

W województwie łódzkim na koniec 2015 roku było 193 km dróg zamiejskich typu ekspresowe, co oznacza że w stosunku do stanu na koniec 2010 roku nastąpił wzrost dróg ekspresowych o 193 km.

Natomiast na terenie województwa wg stanu na koniec 2010 roku było 73,1 km dróg zamiejskich typu autostrady, a na koniec 2015 roku 178,7 km, co oznacza ich wzrost o 105,6 km (o 144,5%).

Drogi zamiejskie według typu nawierzchni, lokalizacji i własności przedstawiono w tabeli nr 1.

Lp.	Drogi publiczne wg typu nawierzchni, lokalizacji, własności	Wg stanu na dzień 31.12.2010 r. w km	Wg stanu na dzień 31.12.2015 r. w km	Zwiększenie/ zmniejszenie w %
1	Drogi zamiejskie o nawierzchni twardej			
	- ogółem, w tym	15 328,5	16 688,00	8,9
	- krajowe	1 028,3	1 141,0	11,0
	- wojewódzkie	1 029,2	1 155,3	12,3
	- powiatowe	6 491,7	6 521,0	0,5
	- gminne	6 779,3	7 870,7	16,1
2	Drogi zamiejskie o nawierzchni twardej ulepszonej			
	- ogółem, w tym	13 691,2	15 282,4	11,6
	- krajowe	1 028,3	1 141,0	11,0
	- wojewódzkie	1 029,2	1 155,3	12,3
	- powiatowe	6 313,1	6 357,2	0,7
	- gminne	5 320,6	6 628,9	24,6

Powyższe dane wskazują na wzrost długości dróg publicznych zamiejskich ogółem, tj. łącznie na drogach krajowych, wojewódzkich, powiatowych i gminnych o nawierzchni twardej i nawierzchni twardej ulepszonej na koniec 2015 roku w stosunku do stanu na koniec 2010 roku, odpowiednio o 8,9% i 11,6%.

W analizowanym czasie najwyższy wzrost wystąpił na drogach gminnych o nawierzchni twardej i twardej ulepszonej, odpowiednio 16,1% i 24,6%, a najniższy na drogach powiatowych odpowiednio 0,5 i 0,7%.

W tabeli poniżej przedstawiono dane dotyczące dróg publicznych gminnych w ujęciu w powiatach o nawierzchni: twardej, twardej ulepszonej i gruntowej (wg GUS)

Lp.	Drogi publiczne gminne wg rodzaju nawierzchni	Wg stanu na dzień 31.12.2010 r. w km	Wg stanu na dzień 31.12.2015 r. w km	Zwiększenie/ zmniejszenie w %
	Drogi gminne o nawierzchni: twardej, twardej ulepszonej, gruntowej /odpowiednio w tabeli/			
	- ogółem ww. dróg w województwie łódzkim, w tym w powiecie:	8 762,5 7 046,4 6 428,4	9 922,7 8 502,4 5 728,7	13,2 20,7 (-) 10,9
	bełchatowskim	527,2 441,7 356,3	523,9 464,3 353,8	(-) 0,6 5,1 (-) 0,7
	kutnowskim	581,5 480,9 270,1	823,1 731,4 220,7	56,1 52,1 (-) 18,3
	łaskim	265,5 181,9 437,8	274,0 204,3 394,6	3,2 12,3 (-) 9,7
	łęczyckim	408,4 352,9 268,3	511,4 476,8 188,1	25,2 35,1 (-) 29,9
	łowickim	491,5 426,0 169,4	501,8 427,7 116,6	2,1 0,4 (-) 31,2
	łódzkim wschodni	369,7 280,1 386,9	353,7 304,7 357,3	(-) 4,32 8,8 (-) 7,7
	opoczyńskim	325,9 273,8 166,4	388,6 345,3 224,2	19,2 26,1 34,7
	pabianickim	316,8 267,0 265,6	349,5 306,5 203,7	10,3 14,8 (-) 23,3
	pajęczańskim	372,7 318,8 314,8	411,7 369,1 274,2	10,6 15,8 (-) 12,9
	piotrkowskim	704,2 586,5 193,0	789,3 677,1 181,5	12,1 13,5 (-) 6,0

	poddębicki	128,7 80,7 338,8	290,4 275,7 176,7	25,6 241,6 (-) 47,8
	radomszczański	566,2 461,2 267,6	594,2 498,9 253,1	4,9 8,2 (-) 5,4
	rawski	220,2 200,8 122,1	290,2 200,8 256,1	31,7 0 9,7
	sieradzki	409,1 292,6 563,7	385,3 280,8 335,8	(-) 5,8 (-) 4,0 (-)40,4
	skierniewicki	316,0 287,5 144,6	381,5 352,8 151,3	20,7 22,7 4,6
	tomaszowski	562,0 455,6 396,4	640,6 535,6 403,9	14,0 17,6 1,9
	wieluński	435,4 218,4 463,3	508,5 283,5	16,8 29,8
	wieruszowski	257,8 162,3 434,1	335,9 260,7 371,0	30,3 60,6 (-) 14,5
	zduńskowolski	200,8 159,3 75,6	222,1 183,0 77,5	10,6 14,9 2,5
	zgierski	458,5 424,2 496,0	555,8 510,3 407,6	21,8 11,3 (-) 17,8
	brzeziński	168,3 139,9 34,7	197,9 163,5 20,8	17,6 16,9 (-) 40,1

Systemy transportu drogowego na OW umożliwiające dojazd do najbliższego miasta (5-10, 10-20, pow. 20 tys. mieszkańców)

W ramach „Planu Zrównoważonego Rozwoju Publicznego Transportu Zbiorowego dla Województwa Łódzkiego do roku 2020 z perspektywą do roku 2030” opracowano model ruchu obejmujący potoki podróży (maksymalne liczby podróżujących) pomiędzy 29 rejonami województwa, tworzonymi zasadniczo przez powiaty (w dwóch przypadkach połączono powiat ziemski i grodzki – Skierniewice i Piotrków Tryb.), a w powiatach otaczających Łódź (zgierski, brzeziński, łódzki wschodni i pabianicki) przez mniejsze rejony wokół większych miast lub grup miejscowości. Wynika z niego, że największe potoki podróży w roku 2013, bez rozróżniania środka transportu, wystąpiły w centralnej części województwa. Największe przepływy ludności wystąpiły w relacjach Łódź – Pabianice, Ksawerów, Dobroń, Dłutów (powiat pabianicki), Łódź –Zgierz, Łódź – powiat łódzki wschodni bez Koluszek , mniejsze na kierunku Łódź – Stryków, Łódź – Koluszki, Łódź – powiat bełchatowski, Łódź – powiat łaski, Łódź – Brzeziny, Dmosin

(powiat brzeziński). Na następnych pozycjach są relacje Łódź – powiat piotrkowski, Łódź – powiat zduńskowolski, Łódź – powiat tomaszowski, Łódź – Aleksandrów Łódzki, Łódź – Głowno. Na pozostałych kierunkach występują znacznie mniejsze potoki podróży.

Układ drogowy

W ramach rozszerzenia Transeuropejskich Sieci Transportowych (TEN-T) uwzględniono istniejące i planowane elementy strategicznego układu drogowego województwa łódzkiego. W sieci bazowej są to: autostrada A1 Gdańsk – Łódź – Gorzyczki – (Czechy), autostrada A2 (Niemcy) – Świecko – Łódź – Warszawa – Kukuryki (Białoruś) oraz droga ekspresowa S8 na odcinku Łódź – Wrocław. W kompleksowej sieci TEN-T znalazły się drogi ekspresowe: S8 na odcinku Piotrków Trybunalski – Warszawa, S12 Piotrków Tryb. – Radom, S74 Sulejów – Kielce oraz tzw. łącznik pomiędzy A1 (Łódź) i S8 (Tomaszów Maz.). Zakwalifikowanie dróg do sieci TEN-T daje szansę na rozwój i dopełnienie strategicznego układu województwa, co wpłynie na zwiększenie atrakcyjności i dostępności drogowej oraz pozwoli na pełne zdyskontowanie położenia województwa w kraju i Europie.

Województwo łódzkie należy do regionów o dobrej dostępności drogowej. Poza autostradami (A2 i częściowo zrealizowaną A1) i drogami ekspresowymi (S8 i częściowo zrealizowaną S14) przebiegają tu ważne drogi krajowe nr 1, 91, 92, 12, 74 pełniące znaczącą rolę w powiązaniach międzyregionalnych. Wskaźnik gęstości dróg o nawierzchni twardej wyniósł w 2014 r. – 109,4 km/100 km² i był wyższy od wskaźnika krajowego (92,0 km/100 km²). W ostatnim okresie długość dróg krajowych zwiększyła się do 14 39,5 km, w tym długość autostrad – 187,6 km (3.), a długość dróg ekspresowych – 217,8 km (1.). Pod względem gęstości autostrad i dróg ekspresowych (2,22 km/100 km²) województwo lokuje się na 2 miejscu w kraju. Region jest również dobrze wyposażony w drogi powiatowe i gminne o nawierzchni twardej, zajmując 4 miejsce w kraju pod względem ich gęstości (95,1 km/100 km)

Do najniższych w kraju należą długość i gęstość dróg wojewódzkich wynoszące w 2014 r. odpowiednio 1 178,6 km (14.)

i 6,5 km/100 km². Szczególnie niską gęstością dróg wojewódzkich cechuje się południowa część województwa (powiaty: wieruszowski, wieluński, sieradzki, piotrkowski i radomski).

W ostatnich latach przeprowadzono wiele ważnych inwestycji drogowych.

Realizowano strategiczny układ drogowy, w postaci autostrad i dróg ekspresowych oraz budowano obwodnice miast. Województwo zyskało sprawne i szybkie połączenia w skali Europy i kraju – autostradą A2 z Niemcami, Poznaniem i Warszawą, autostradą A1 z Trójmiastem oraz drogą ekspresową S8 z Wrocławiem/Warszawą. Usprawnienie ruchu tranzytowego i eliminację „wąskich gardeł” w regionie osiągnięto także przez realizację 7 obwodnic w ciągu dróg krajowych: Kutna (DK60), Rawy Maz. (DK72), Krośniewic (DK91/92),

Opoczna (DK12), Nieborowa (DK 70), Pabianic (S14) i Sieradza (S8). W realizacji jest odcinek autostrady A1 Stryków – Tuszyn oraz obwodnice Wielunia (DK74) i Bełchatowa (DK74). Aktualnie ocenia się, że docelowy strategiczny układ drogowy województwa (wg rozporządzenia RM) został zrealizowany w ~65%.

Prowadzono również liczne inwestycje na sieci dróg wojewódzkich, polegające na ich rozbudowie oraz mające na celu dostosowanie parametrów funkcjonalnych i technicznych do potrzeb transportowych. Modernizowano drogi powiatowe i gminne korzystając z Narodowego Programu Przebudowy Dróg Lokalnych i RPO WŁ. W ciągu ostatnich dziesięciu lat rozbudowano około 300 km dróg (25%) oraz odnowiono około 600 km nawierzchni dróg wojewódzkich (50%). Do najważniejszych inwestycji należały: rozbudowa drogi wojewódzkiej nr 708 wraz z budową obwodnicy Strykowskiej, rozbudowa drogi nr 703 Poddębice – węzeł autostradowy „Wartkowice” (A2) oraz rozbudowa dróg nr 725 i 713. Na obrzeżach województwa realizowano tzw. odcinki bramowe (drogi nr 449, 483, 491, 492, 785, 728), które stanowią drogową wizytówkę łódzkiego. Ponadto, Zarząd Dróg Wojewódzkich w Łodzi, jako jeden z pierwszych w kraju, wdrożył w 2011 r. projekt inteligentnych systemów transportu na drogach wojewódzkich, których podstawowym zadaniem jest monitorowanie obciążeń dróg i ochrona przed przeciążonymi pojazdami ciężarowym. Infrastruktura drogowa w dalszym ciągu wykazuje duże potrzeby inwestycyjne.

W 2014 r., ponad 36% dróg krajowych i ponad 41% dróg wojewódzkich posiadało nawierzchnie w stanie niezadowalającym i złym, wymagające prac modernizacyjnych. Złym stanem technicznym i niewystarczającymi parametrami charakteryzują się również drogi powiatowe i gminne. Nawierzchnie gruntowe posiadało w 2014 r. 26,47% dróg powiatowych i gminnych.

Województwo łódzkie wykazuje duże potrzeby w zakresie inwestycji w infrastrukturę drogową ze względu na duże natężenia ruchu na sieci dróg.

Według Generalnego Pomiaru Ruchu 2010, średnie obciążenie ruchem dróg krajowych wyniosło 11 471 poj./dobę (3.), natomiast obciążenie dróg wojewódzkich 4 056 poj./dobę (4.). Od lat utrzymuje się tendencja wzrostowa ruchu na drogach krajowych (18 %) i wojewódzkich (25 %). Największy ruch pojazdów w 2010 r. odnotowano na istniejących odcinkach autostrady A1 (~44 tys. poj./dobę.) i A2 (~18 tys. poj./dobę.), na dwujezdniowych odcinkach najważniejszych dróg krajowych DK 1 Łódź – Katowice (~30 tys. poj./dobę.) i DK 8 Warszawa – Piotrków Trybunalski (~30 tys. poj./dobę.) oraz na jednojezdniowych odcinkach dróg krajowych doprowadzających ruch do istniejącej wówczas autostrady A-2 tj. nr 2 na odc. Sochaczew - Łowicz i nr 14 na odc. Łowicz – Stryków. Rozkład ruchu na sieci dróg wojewódzkich był bardzo zróżnicowany od 888 poj./dobę (na DW 784 odc. Ciężkowice – gr. województwa) do 17,8. poj./do bę w Bełchatowie (DW484), 16 tys. poj./dobę

(na DW 702 odc. A2 - Zgierz). Największy ruch pojazdów silnikowych w 2010 r. zarejestrowano na drogach wojewódzkich zapewniających powiązanie z istniejącym fragmentem autostrady A2 Konin– Stryków, z drogami krajowymi nr 1 i 8 oraz na drogach w obrębie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Łodzi

Wskaźnik motoryzacji w województwie znacznie wzrósł w porównaniu z 2004 r. (309 samochodów osobowych/1000 mieszkańców) i w 2013 r. wyniósł 508 samochodów osobowych na 1000 mieszkańców.

Układ kolejowy

Region charakteryzuje niższa od średniej krajowej gęstość sieci kolejowej (6,2 km/km²), która w 2014 r. wyniosła 5,9 km/km², przy całkowitej długości linii kolejowych wynoszącej 1068 km. Niezelektryfikowane pozostają 82 km linii (8%): Nr 24 Piotrków Tryb. – Bełchatów – Zarzecze, Nr 53 na odcinku Tomaszów Mazowiecki – Spała oraz bardzo istotna z punktu widzenia transportu pasażerskiego, stanowiąca połączenie z południowo – wschodnią częścią regionu, linia Nr 25 na odcinku Tomaszów Mazowiecki – Opoczno – granica województwa świętokrzyskiego. W regionie występują również linie jednotorowe, których długość wynosi 392 km (37%), z czego największe „wąskie gardła” stanowią linie: Nr 16 na odcinku Zgierz – Kutno oraz Nr 15 na odcinku Zgierz – Bednary.

Stan techniczny infrastruktury kolejowej ulega sukcesywnej poprawie, mimo że nadal nie dorównuje dynamiką realizacji infrastruktury drogowej. Do odcinków o relatywnie dobrych parametrach technicznych można zaliczyć linie: Nr 17 na odcinku Łódź Widzew – Koluszki i dalej Nr 1 na odcinku Koluszki – Skierniewice, gdzie w 2008 r. zakończono prace podnoszące prędkość do 140 km/h oraz zmodernizowaną również w 2008 r. linię Nr 3 Warszawa – Kunowice. Do połowy 2015 r., w ramach inwestycji o charakterze odtworzeniowym, nastąpiło polepszenie jakości infrastruktury na liniach: Nr 1 na odcinku Koluszki – Częstochowa, Nr 15 na odcinku Zgierz – Łowicz, Nr 16 na odcinku Łódź Widzew – Zgierz oraz Nr 131 na odcinkach Chociw Łaski – Kozuby i Poddębice – Kłódno. Prace remontowe przeprowadzono także na liniach: Nr 22 na odcinku Tomaszów Mazowiecki – Radzice oraz częściowo na kolei obwodowej w Łodzi (linie Nr 25 oraz Nr 540) w ciągu Łódź Kaliska – Łódź Chojny – Łódź Widzew. Ponadto, na linii Nr 53 Tomaszów Mazowiecki – Spała nastąpiło przywrócenie przejezdności. W 2015 r. (stan na 31 lipca), około 30 % sieci kolejowej na obszarze województwa łódzkiego była zmodernizowana bądź zrewitalizowana.

Pomimo rozpoczętego procesu inwestycyjnego, nadal wiele odcinków charakteryzuje się obniżonymi prędkościami szlakowymi, które nie przekraczają 80 km/h (faktycznie eksploatowane poniżej 60 km/h). Szczególnie dotyczy to linii bezpośrednio wychodzących z Łódzkiego Węzła Kolejowego: Nr 16 na odcinku Zgierz – Kutno, Nr 14 na odcinku Łódź Kaliska

– Zduńska Wola oraz linii: Nr 146 Wyczerpy – Chorzew Siemkowice, Nr 11 Łowicz – Skierniewice, Nr 12 Skierniewice – granica województwa mazowieckiego (Łuków), Nr 22 na odcinku Radzice – granica województwa świętokrzyskiego i Nr 33 Kutno – Płock. Dodatkowo, z ruchu pasażerskiego wyłączona jest linia Nr 24 Piotrków Trybunalski – Bełchatów – Zarzecze.

Identyfikacja problemów i możliwości rozwojowych transportu zbiorowego w woj. łódzkim

Układ drogowy

Mimo zdynamizowania procesów inwestycyjnych i modernizacyjnych prowadzonych na sieci drogowej, nadal głównym problemem jest niedostosowanie znacznej części dróg krajowych, wojewódzkich i lokalnych (powiatowych i gminnych) do potrzeb transportowych w zakresie parametrów funkcjonalno-technicznych. Szczególnie istotnym problemem są niskie parametry techniczne (szerokość, nośność) i stan nawierzchni (zły i niezadowalający) dróg stanowiących dojazdy do węzłów autostradowych i węzłów na drogach ekspresowych. Problem ten dotyczy także dróg wyprowadzających ruch z Łodzi w kierunku autostrad i dróg ekspresowych, gdyż istniejące drogi łączące układ drogowy Łodzi z węzłami są niedostosowane do zwiększającego się ruchu. Największe potrzeby poprawy jakości infrastruktury wykazują drogi wojewódzkie najbardziej obciążone ruchem. W zakresie dróg lokalnych częstym problemem jest brak koordynacji prac inwestycyjnych prowadzonych przez różnych zarządców dróg (szczególnie widoczny na granicach samorządów), co nie daje pełnego efektu poprawy dostępności na całej sieci dróg lokalnych. Potrzeby inwestycyjne na drogach lokalnych, dotyczą dróg ważnych w powiązaniach regionalnych (ciągi drogowe stanowiące połączenie z siecią dróg krajowych i wojewódzkich) oraz dróg zapewniających dostępność w obszarach: aktywności gospodarczej (Zagłębie Ceramiczno-Budowlane Opoczno – Tomaszów Mazowiecki, Zagłębie Górniczo - Energetyczne Bełchatów – Szczerców – Żłoczew), nowourbanizujących się (Łódzki Obszar Metropolitalny), turystycznych (Obszary Turystyczne Dolin Rzecznych Pilicy, Warty i Bzury) a także w Obszarach Strategicznej Interwencji w strefie bezpośredniego oddziaływania sieci TEN-T. Ponadto, problemem w powiązaniach komunikacyjnych gmin położonych w rejonie rzeki Pilicy jest brak przeprawy mostowej na odcinku ok. 30 km od Sulejowa do Przedborza. W związku z dynamicznym rozwojem motoryzacji w ostatnich latach, problemem jest zmniejszanie się przepustowości przeciążonych układów drogowych, szczególnie w obszarach śródmiejskich, gdzie możliwości rozbudowy sieci drogowej są ograniczone i stanowią tzw. „wąskie gardła”. Duże obciążenie dróg ruchem samochodowym (szczególnie ciężarowym) wpływa na wzrost uciążliwości dla mieszkańców poprzez zwiększenie emisji zanieczyszczeń i hałasu oraz stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa ruchu. Mankamentem układu drogowego jest brak obwodnic miast i miejscowości, przez które prowadzony jest ruch

tranzytowy oraz ciężki. Pomimo, postępującego procesu realizacji strategicznego układu drogowego, brak jest inwestycji dopełniających ten układ drogowy, tj. połączenia autostradowego z kierunkiem południowym kraju (A1Tuszyn – Częstochowa), ostatniego elementu „ringu łódzkiego” w postaci drogi ekspresowej S14, stanowiącej zachodnią obwodnicę Łodzi, oraz planowanych dróg ekspresowych S12 i S74 zapewniających sprawne połączenie regionu z południowo-wschodnią częścią kraju. Możliwość realizacji inwestycji krajowych oraz uruchomienie przedsięwzięć komplementarnych z poziomu regionalnego i lokalnego (dojazdy do węzłów), daje zaawansowany proces dokumentacyjny i proceduralny oraz uwzględnienie w Programie Budowy Dróg Krajowych na lata 2014-2023 (z perspektywą do 2025 r.).

Układ kolejowy

W ramach układu kolejowego za kluczowy problem uznaje się nie wystarczający stan techniczny linii kolejowych stanowiących strategiczne kierunki powiązań, w tym przede wszystkim wychodzących z Łodzi w kierunku Kutna i Sieradza, wpływający na obniżenie prędkość i szlakowych pociągów zarówno pasażerskich, jak i towarowych. Dodatkowo, przepustowość infrastruktury jest ograniczona poprzez występowanie linii jednotorowych, odcinków niezelektryfikowanych oraz niedostosowanie układów kluczowych stacji kolejowych do rosnącego ruchu, (m.in. wyłączenie z ruchu wiaduktu wschodniego stacji Łódź Kaliska). Przeszkodą dla właściwego działania układu jest zła jakość istotnych dla prowadzenia ruchu kolejowego punktowych elementów infrastruktury, w tym niezautomatyzowanych urządzeń sterowania ruchem. Mankamentem systemu jest także niedostateczna liczba zmodernizowanych stacji i przystanków kolejowych, a w szczególności niedostosowanie peronów do obsługi osób o ograniczonych możliwościach poruszania się. Ponadto, atrakcyjność systemu kolejowego w regionie obniżona jest poprzez brak bezpośrednich powiązań kolejowych z Łodzią istotnych ośrodków miejskich województwa (m.in. Wieluń, Wieruszów, Bełchatów), oddalenie stacji i przystanków kolejowych od centrów miast i największych skupisk ludności (m.in.: Tomaszów Mazowiecki, Wieruszów, Łęczyca, Łask, Stryków, Radomsko). Z uwagi na niedokończony proces modernizacji infrastruktury, wykorzystanie proekologicznego transportu kolejowego jest nadal niewystarczające, co wpływa na utrzymanie się poziomu emisji spalin pochodzących z samochodowego transportu indywidualnego.

Spośród 44 miast województwa, 25 posiada bezpośredni dostęp do sieci kolejowej, z czego jedynie 18 ma bezpośrednie połączenie pasażerskie ze stolicą regionu. Połączenia w relacjach

międzyregionalnych realizowane są z 16 ośrodków, natomiast w relacjach międzynarodowych tylko z Kutna.

Coraz większą rolę w regionie spełnia kolejowy transport pasażerski. Inwestycje podnoszące prędkości na liniach kolejowych, usprawnienie organizacji oraz poprawa oferty przewozowej przyczyniają się do zwiększenia popularności kolei. Regionalnymi przewozami kolejowymi w województwie zajmują się dwa podmioty finansowane przez Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego: Przewozy Regionalne Sp. z o. o. oraz powołana do życia w 2010 roku „Łódzka Kolej Aglomeracyjna Sp. z o.o.”, która w znacznym stopniu zrewolucjonizowała system regionalnych przewozów kolejowych. Obecnie Łódzka Kolej Aglomeracyjna łączy główne miasta regionu: Łódź, Zgierz, Ozorków, Pabianice, Sieradz, Zduńska Wola, Łowicz, Koluszki, Kutno i Skierniewice.

Uruchomienie przewozów przez Łódzką Kolej Aglomeracyjną w 2014 roku, przełożyło się na wzrost liczby połączeń w Łódzkim Węźle Kolejowym, co bezpośrednio wpłynęło na zmniejszenie jego przepustowości.

Jednym z newralgicznych punktów węzła łódzkiego, oprócz jednotorowych odcinków linii kolejowych jest stacja Łódź Kaliska, która funkcjonuje w bardzo ograniczonym zakresie z powodu nieprzejezdności wiaduktu w jej wschodniej części. W związku z rosnącą liczbą połączeń oraz planami dotyczącymi rozwoju siatki połączeń i zwiększenia pracy przewozowej, istnieje realne zagrożenie utworzenia się „wąskiego gardła” na stacji Łódź Kaliska. W województwie 24 miasta obsługiwane są miejską, autobusową komunikacją zbiorową. Łączna długość autobusowych linii komunikacyjnych na koniec 2014 r. wynosiła 3497,3 km (6.). W latach 2004 – 2014 nastąpił 35 % wzrost długości linii autobusowych.

W ostatnim czasie podjęto działania w kierunku integracji systemów transportu publicznego w wyniku czego 15 czerwca 2014 r. z inicjatywy samorządów i Łódzkiej Kolei Aglomeracyjnej utworzono zintegrowaną taryfę biletową pn. „Wspólny Bilet Aglomeracyjny (WBA). Na chwilę obecną obowiązuje on dla aglomeracyjnych połączeń kolejowych (ŁKA i Przewozy Regionalne) i zbiorowej komunikacji miejskiej w Łodzi, Pabianicach, Zgierzu, Łasku, Zduńskiej Woli, Sieradzu, Strykowie, Głownie i Łowiczu. Integracja w aglomeracji polega również na unifikacji kanałów dystrybucji i stosownych technologii tj. personalizowanych kart bezstykowych standardu „Mifare”. Pomimo tych działań problemem nadal pozostaje niewystarczający stopień skoordynowania rozkładów jazdy publicznego transportu zbiorowego. Podniesienie efektywności funkcjonowania systemu transportu kolejowego oraz zwiększenie dostępności regionu m. in. poprzez :

- budowę tunelu średnicowego łączącego stację Łódź Fabryczna z linią Nr 15 (stacje Łódź Kaliska i Łódź Żabieniec) wraz z przystankami pośrednimi, w tym szczególnie
- przystankiem Centrum, zintegrowanym z trasą Łódzkiego Tramwaju Regionalnego;

- modernizację i rehabilitację linii kolejowych o niezadowalających parametrach
- technicznych, w tym szczególnie wychodzących z Łódzkiego Węzła Kolejowego
- w kierunku Kutna i Sieradza, korzystnie wpływające na klimat akustyczny;
- przebudowę linii jednotorowych oraz elektryfikację strategicznych z punktu widzenia
- regionu odcinków, w tym Tomaszów Mazowiecki – Opoczno, przyczyniającą się do
- zmniejszenia emisji spalin;
- przebudowę istniejących stacji i przystanków kolejowych w kontekście zwiększenia
- przepustowości, z uwzględnieniem potrzeb osób o ograniczonych możliwościach
- poruszania się;
- budowę nowych przystanków kolejowych obsługujących obszary o dużym potencjale
- ludnościowym.

Wykorzystanie i dostępność Internetu szerokopasmowego na obszarach wiejskich

Zgodnie z założeniami Narodowego Planu Szerokopasmowego oraz wymogami Europejskiej Agendy Cyfrowej do końca 2020 roku 100 proc. gospodarstw domowych w Polsce powinno mieć możliwość dostępu do Internetu o prędkości co najmniej 30 Mb/s, a połowa do przepływności co najmniej 100 Mb/s. Realizacja tego zadania będzie wspierana unijnymi środkami z Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa, gdzie na budowę sieci dostępowych zarezerwowano ponad 1 mld euro.

Centrum Projektów Polska Cyfrowa, jako Instytucja Pośrednicząca dla **Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa** (POPC) zakończyła ocenę wniosków złożonych w ramach konkursu nr POPC.01.01.00-IP.01-00-002/16 ogłoszonego dla Działania 1.1 „Wylimitowanie terytorialnych różnic w możliwości dostępu do szerokopasmowego internetu o wysokich przepływnościach” w ramach I osi priorytetowej – największego w historii naboru na dofinansowanie z funduszy unijnych infrastruktury telekomunikacyjnej.

Istotnym elementem w zakresie dostępu do internetu szerokopasmowego w województwie łódzkim jest **Łódzka Regionalna Sieć Teleinformatyczna (ŁRST)** obejmuje swoim zasięgiem większość terenu województwa.

Celem projektu ŁRST, jest zapewnienie powszechnego, szybkiego i bezpiecznego dostępu do wiedzy, usług elektronicznych oraz informacji oferowanych poprzez Internet dla obywateli na terenie wojewódzkich placówek medycznych, przedsiębiorców oraz jednostek ochrony zdrowia na terenie województwa łódzkiego. Budowa jednolitej infrastruktury teleinformatycznej pozwoliła na zwiększenie dostępności do mediów elektronicznych dla mieszkańców (pacjenci i odwiedzający) oraz umożliwiła także realizację projektów z zakresu e-usług realizowanych w regionie związanych z telemedycyną. Otwarcie niedostępnego dotąd rynku dla telemedycyny spowoduje wzrost liczby inwestycji związanych z wdrożeniem usług i aplikacji dedykowanych

dla służb ochrony zdrowia i realizacji procedur medycznych oraz doprowadzeniem infrastruktury do odbiorcy końcowego, co wpływa na zwiększenie dostępu do Internetu dla instytucji, przedsiębiorstw i mieszkańców przebywających na terenie placówek medycznych. W ten sposób projekt przyczyni się do realizacji celów operacyjnych osi priorytetowej IV. Społeczeństwo informacyjne, a poprzez to osiągnięcie celu głównego.

Według stanu na dzień 31.12.2015 r. w efekcie budowy Łódzkiej Regionalnej Sieci Teleinformatycznej 320 tys. osób w województwie łódzkim było w zasięgu szerokopasmowego internetu

Budowa ŁRST realizowana była w dwóch etapach.

W pierwszym do sieci podłączone zostały szpitale. Wykorzystują one szerokopasmowy internet, pacjenci mogą surfować korzystając z Wi-Fi, a lekarze rozbudowywać infrastrukturę informatyczną dla potrzeb telemedycyny. Teraz konsorcjum Orange Polska i Integrated Solutions zakończyło drugi i ostatni etap budowy ŁRST. Sieć objęła swoim zasięgiem większą część województwa łódzkiego. Stworzona została w powiązaniu z innymi działaniami, mającymi na celu popularyzację internetu w regionie. Województwo łódzkie pozyskało na jej realizację 52 mln zł z Unii Europejskiej. Sieć szerokopasmową rozbudowano głównie w południowej i centralnej części województwa łódzkiego, gdzie występowały tzw. białe plamy w dostępie do internetu. Wyznaczonych zostało 5 węzłów szkieletowych i 8 węzłów dystrybucyjnych, m.in. w Wieruszowie, Wieluniu, Pajęcznie, Radomsku i Opocznie. Dzięki temu do sieci mogą teraz podłączać się lokalni dostawcy internetu, świadczący bezpośrednio usługi dla mieszkańców.

Polityka energetyczna w województwie łódzkim

Cele polityki energetycznej:

- zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego regionu,
- wzrost konkurencyjności gospodarki i jej efektywności energetycznej,
- ochrona środowiska przed negatywnymi skutkami działalności energetycznej związanej z wytwarzaniem, przesyłaniem i dystrybucją energii i paliw.

Działania w zakresie polityki energetycznej:

- rozwój lokalnych rynków energii,
- wzrost zapotrzebowania na energię finalną,
- likwidacja tzw. niskiej emisji węglowej,
- łączenie procesów wytwarzania ciepła i energii elektrycznej,
- promowanie źródeł energii odnawialnej,
- budowa konkurencyjnych rynków paliw i energii,
- wzrost efektywności energetycznej.

Sektor energetyczny w województwie łódzkim

- dobrze rozbudowana sieć stacji elektroenergetycznych oraz linii przesyłowych wysokich, średnich i niskich napięć,
 - brak większych instalacji wykorzystujących energię słoneczną,
 - 34 elektrownie wodne stanowią największą ilość instalacji wykorzystujących odnawialne źródła energii w Polsce,
 - rośnie wykorzystanie biogazu pozyskiwanego przede wszystkim z pozostałości produkcji rolniczej lub odpadów,
 - geotermia – potencjalnie duże zasoby energii cieplnej na obszarze województwa.
 - PGE Górnictwo i Energetyka Konwencjonalna S.A. – główny producent i dystrybutor energii elektrycznej w regionie,
 - uwarunkowania naturalne stanowią o potencjale regionu w zakresie rozwoju OZE.
- Odnawialne Źródła Energii w województwie łódzkim – uwarunkowania i możliwości

Energetyka wiatrowa

- według mapy wietrzności IMiGW województwo łódzkie w przeważającej części znajduje się w strefie II, określanej jako korzystna dla instalacji turbin wiatrowych,
- średnia prędkość wiatru w strefie II na wysokości 20 m n.p.g. wynosi 4,5 – 5 m/s,
- najlepsze warunki wietrzne w północnej części województwa,
- sprzyjające pionowe i poziome ukształtowanie terenu,
- całkowita moc zainstalowana w województwie łódzkim to ok. 64 MW,
- elektrownia wiatrowa na Górze Kamieński - 30 MW mocy zainstalowanej

Geotermia

- 10 873 mln tpu - tona paliwa umownego (węgla), jednostka energii 1 tpu=29GJ, (1/3 zasobów kraju) - potencjalne zasoby energii cieplnej na obszarze województwa,
- prace w kierunku wykorzystania wód geotermalnych prowadzone są w rejonach Łodzi, Poddębic, Skierniewic, Radomska, Kleszczowa, Zduńskiej Woli i Ozorkowa,
- wody te nadają się do wszystkich znanych zastosowań łącznie z zasilaniem elektrowni,
- mała opłacalność inwestycji stanowi dużą barierą inwestycyjną,
- Geotermia Uniejów sp. z o.o. - wydajność otworu produkcyjnego to ok. 68 m³/godz., wody o temperaturze 68 °C i mineralizacji 8 g/dm³,
- centrala ciepłownicza wykorzystująca energię wód geotermalnych o mocy 3,2 MW.

Energia słoneczna

- najlepsze warunki nasłonecznienia w okolicach: Łodzi, Tomaszowa Mazowieckiego, Opoczna, Rawy Mazowieckiej,
- Poddębice - największa w Polsce instalacja kolektorów słonecznych o łącznej powierzchni 2.270 m² (1.267 kolektorów umieszczonych na dachach budynków),

- średni okres nasłonecznienia dla terytorium Polski to od 1.450 do 1.600 godzin rocznie; dla regionu łódzkiego – ok. 1.946 godzin rocznie,
- średni roczny potencjał energii słonecznej dla województwa łódzkiego został oszacowany na $76.5 \times 1.010 \text{ GJ}$,
- 1.911 sztuk kolektorów słonecznych o łącznej powierzchni ponad 3.600 m^2 .

Biomasa

- dynamiczny rozwój technologii współspalania biopaliw stałych (zrębki drzewne, zrębki upraw energetycznych, biopaliwa pochodzenia rolniczego) w kotłach energetycznych razem z innymi paliwami, głównie z węglem, jako prosty i szybki sposób zwiększenia produkcji energii elektrycznej z paliw odnawialnych,
- elektrownie i elektrociepłownie, w których stosowane jest współspalanie i spalanie biopaliw stałych to najwięksi odbiorcy biopaliw stałych,
- w województwie łódzkim zlokalizowanych jest ok. 60 kotłowni o mocy od 0,1 kW do 5 MW spalających lub współpalających biopaliwa stałe,
- pelety, brykiety drzewne oraz słoma – najpopularniejsze paliwo zużywane w kotłowniach, - 16 – 20 MW – szacunkowa moc istniejących kotłowni spalających biopaliwa stałe.

Biogaz

- podstawowe źródła biogazu: odpady komunalne pochodzenia biologicznego i organicznego, ścieki komunalne, odpady z przemysłu rolnospożywczego, odchody zwierząt,
- w województwie łódzkim biogaz wykorzystywany jest w 9-ciu instalacjach o łącznej mocy 5,85 MW (biogaz składowiskowy w 6 instalacjach oraz biogaz z oczyszczalni ścieków w 3 instalacjach),
- największy potencjał produkcyjny biogazu w województwie łódzkim posiada Grupowa Oczyszczalnia Ścieków w Łodzi (ok. $1000 \text{ m}^3/\text{h}$ biogazu),
- aktualnie w województwie łódzkim funkcjonuje 1 instalacja do produkcji biogazu rolniczego.

1.2.6. Zasoby środowiskowe i zagospodarowanie przestrzenne obszarów wiejskich

Powierzchnia obszarów szczególnie cennych przyrodniczo, zalesień. Obszary cenne przyrodniczo

Województwo łódzkie należy do obszarów o stosunkowo małej ilości obszarów o wysokich walorach przyrodniczych. Część z nich została objęta różnymi formami ochrony prawnej, które obejmują łącznie 19,9% powierzchni województwa (bez dublowania się form). Wśród nich na szczególną uwagę zasługuje Ośrodek Hodowli Żubrów stanowiący część Kampinoskiego Parku Narodowego, utworzony w 1934 r., a włączony do Kampinoskiego Parku w 1997 r. Na terenie województwa znajduje się w całości lub w części 7 parków krajobrazowych o łącznej powierzchni ok. 13,5% obszaru województwa. Pięć parków posiada otuliny: □ Park Bolimowski

– utworzony w 1986 r. obejmuje w większości teren dawnej Puszczy Bolimowskiej, z której na skutek niewłaściwej polityki gospodarczej pozostała obecnie tylko nazwa. Bogactwo przyrodnicze koncentruje się wokół doliny Rawki. Teren parku jest zalesiony w ok. 70%. Zbiorowiska leśne, mimo dużych przeobrażeń, tworzą mozaikę różnorodnych drzewostanów sosnowych z domieszką innych drzew. Bogactwo roślinności kryje się w podszybie i runie, w nadrzecznych zaroślach i szuwarach, śródleśnych polankach, wyrobiskach torfowych oraz na podmokłych łąkach. □ Park Międzyrzecza Warty i Widawki – utworzony w 1989 r. Jego podstawowe wartości przyrodnicze stanowią dobrze wykształcone zbiorowiska roślinności leśnej, bagiennej, torfowiskowej, szuwarowej, wodnej, łąkowej i muraw kserotermicznych oraz cenne struktury geomorfologiczne, obejmujące formy rzeźby polodowcowej z towarzyszącymi im procesami peryglacjalnymi i eolicznymi, a także stanowiące przykłady współczesnych procesów geomorfologicznych, zachodzących w strefie krawędziowej doliny Warty. □ Park Przedborski – utworzony w 1988 r. posiada środowisko przyrodnicze uznawane za jedno z najcenniejszych w Polsce Środkowej, a niektóre jego fragmenty należą do unikalnych w skali Polski. Są to pozostałości Puszczy Pilickiej, malownicze wypiętrzenia utworów jurajskich i kredowych z punktami widokowymi, formy glacifluwalne, takie jak kemy i liczne wydmy z towarzyszącymi im terenami bagienno-torfowiskowymi, liczne głązy narzutowe, odsłonięcia i kamieniołomy. □ Park Spalski – utworzony w 1995 r. chroni szczególne walory przyrodniczo-krajobrazowe doliny Pilicy oraz przyległych terenów. Rzeka płynie naturalnym korytem, silnie meandrując. Wynikiem tego są liczne wysepki, mielizny i starorzecza, które stwarzają dogodne warunki siedliskowe dla wielu gatunków roślin i zwierząt. Najcenniejszy fragment doliny to przełomowy odcinek rzeki w okolicy Inowłódza z wychodniami skał jurajskich, parowami i stromymi zboczami. Ponad połowę powierzchni parku zajmują lasy nazywane Puszcza Pilicką. □ Park Sulejowski – utworzony w 1994 r. obejmuje dolinę rzeki Pilicy w jej środkowym biegu oraz Zbiornik Sulejowski. Walory parku to przede wszystkim naturalny krajobraz rzeczny Pilicy, „deltę” Luciąży, Czarnej Malenieckiej, śródleśnych strumieni oraz lasy stanowiące pozostałość Puszczy Pilickiej z fragmentami naturalnej przyrody. Poza lasami występują tu zbiorowiska łąkowe, mokradłowe, torfowiskowo-bagienne oraz murawy napiaskowe i kserotermiczne. Park Wniesień Łódzkich – utworzony w 1996 r. charakteryzuje się urozmaiconym ukształtowaniem, znacznymi wysokościami względnymi, występowaniem form dolinowych oraz zjawisk erozyjnych. Cechą charakterystyczną jest gęsta sieć rzeczna z licznymi źródłami i torfowiskami. Mimo bliskości dużego miasta i silnej urbanizacji występują tu jeszcze tereny, gdzie przyroda zachowała zbliżony do pierwotnego charakter: torfowiska, bagienne lasy, łąki i zarośla. Można również odnaleźć pozostałości Puszczy Łódzkiej. □ Załęczański Park – utworzony w 1978 r. Jego bogactwo i piękno tworzą dolina Warty o stromych wyrazistych zboczach, wapienne pagóry ostańcowe o ciekawej rzeźbie, z ich osobliwą fauną i florą, jaskinie

ze szczątkami zwierząt plioceńskich sprzed 4,4–3,2 milionów lat i źródła krasowe oraz wzgórza morenowe. W województwie funkcjonuje 17 obszarów chronionego krajobrazu. Są to: OChK Dolina Przysowy, OChK Pradoliny Warszawsko-Berlińskiej, OChK Doliny Bzury, OChK Bolimowsko-Radziejowicki z doliną środkowej Rawki, Brąszewicki OChK, OChK Doliny Widawki, OChK Dolina Prosny, OChK Górnej Rawki, OChK Mrogi i Mrożycy, OChK Nadwarciański, OChK Puczniewski, OChK Środkowej Grabi, Przedborski OChK, OChK Dolina Miazgi pod Andrespołem, OChK Doliny Wolbórki, OChK Dolina Chojnatki, OChK Piliczański. Część obszarów jest ze sobą powiązanych, nie tworzą jednak, szczególnie w centralnej części województwa, spójnego systemu obszarów chronionych. Tereny o najwyższych walorach przyrodniczych zostały objęte ochroną w formie rezerwatów przyrody. Jest ich 89, spośród których przeważają formy mające na celu ochronę naturalnych zbiorowisk leśnych (66). Ponadto występują rezerwaty: florystyczne – 10, torfowiskowe – 6, krajobrazowe – 3 oraz po jednym słonoroślowy, faunistyczny, wodnokrajobrazowy, geologiczny i florystyczny. Podobną funkcję jak obszary chronionego krajobrazu pełnią zespoły przyrodniczo- krajobrazowe, mają one jednak charakter bardziej lokalny. Obecnie na terenie województwa znajduje się 31 zespołów, z których na szczególną uwagę zasługują: Grabia i Osjakowski.

Stanowisk dokumentacyjnych jest na terenie województwa tylko 4. Przedmiotem ich ochrony są skarpa zbiornika Jeziorsko w Siedlątkowie, kamieniołom piasków żelazistych w Olewinie, odsłonięcie geologiczne na skarpie doliny Mrożycy w Niesułkowie oraz znajdujące się w obrębie skarpy skalnej podziemne wyrobisko pozostałe po eksploatacji wapieni, znane pod nazwą Groty Nagórzyckie. Przedmiotem ochrony 743 użytków ekologicznych są głównie tereny torfowisk, mokradeł, bagien, nieużytkowane pastwiska, oczka i zbiorniki wodne oraz koryta rzek. Są to głównie obiekty o powierzchni nieprzekraczającej 1 ha. Do większych użytków należą: Na Murowańcu, Bronisławów, Nad Bugajem, Międzyrzecze Bzury i Łagiewniczanki oraz Rembieszów i fragmenty rzek: Grabia, Wierznica, Mazur i Moszczanka. Formą ochrony obejmującą w zdecydowanej większości obiekty są pomniki przyrody – 2571, z których ponad 2300 to pojedyncze drzewa. Szczególną formą ochrony prawnej są obszary Natura 2000. Stanowią one część Europejskiej sieci obszarów chronionych Natura 2000. Wynikają one z: Dyrektywy Rady 79/409/EWG z dnia 2 kwietnia 1979 r. w sprawie ochrony dziko żyjących ptaków oraz Dyrektywy Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory (Zarząd Województwa Łódzkiego, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego. Aktualizacja, Łódź 2010, str.67-69).

Powierzchnia obszarów Natura 2000 w granicach województwa łódzkiego wynosi dla obszarów specjalnej ochrony ptaków 40236,73 ha oraz dla obszarów siedliskowych 53688,83 ha (w tym obszary mające znaczenie dla Wspólnoty - 49807, 74 ha oraz specjalne obszary

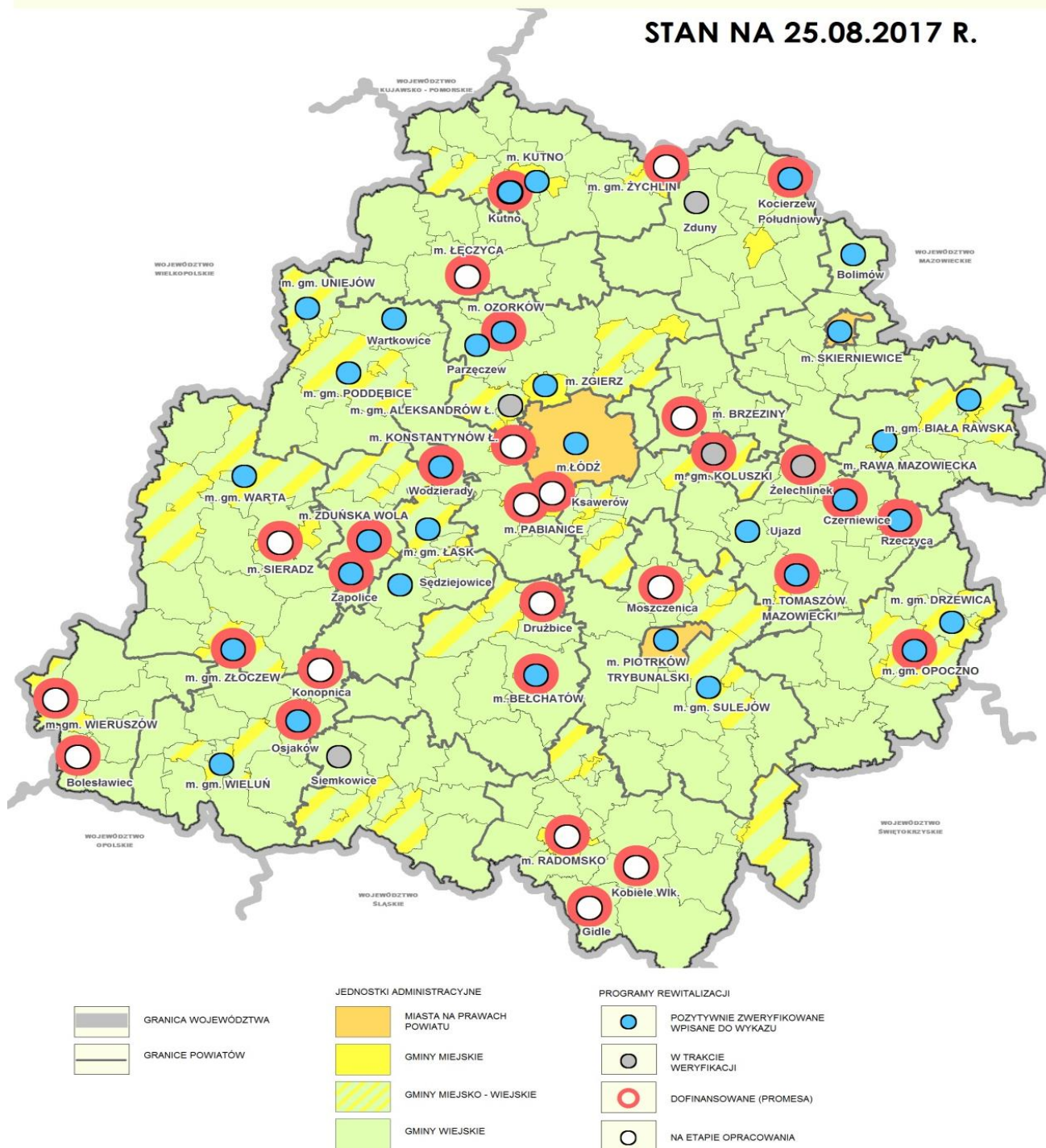
ochrony siedlisk - 3881,09 ha). Należy mieć na uwadze, iż obszary specjalnej ochrony ptaków oraz obszary siedliskowe są wyznaczane niezależnie od siebie. W związku z powyższym część granic w/w obszarów pokrywa się i nie należy sumować ze sobą ich powierzchni.

Powierzchnie rezerwatów przyrody województwa łódzkiego obrazują niżej zamieszczone tabele.

Lp	Wyszczególnienie	Obiekty	powierzchnia w ha				Otulina rezerwatu	
			Ogółem	w tym pod ochroną ścisłą	z rubryki 2		liczba rezerwatów posiadających otulinę	pow. w ha
					lasy	użytki rolne		
1	Ogółem	87	7418,76	255,05	3450,46	44,93	2	23,43
2	Faunistyczne	1	2350,60	0,00	0,00	0,00	0	0,00
3	Krajobrazowe	3	231,20	0,00	202,50	0,00	0	0,00
4	Leśne	66	3509,38	250,41	2772,44	1,11	1	17,42
5	Torfowiskowe	5	520,38	2,55	313,97	43,82	1	6,01
6	Florystyczne	9	297,92	2,09	140,81	0,00	0	0,00
7	Wodne	1	487,00	0,00	0,00	0,00	0	0,00
8	Przyrody nieożywionej	1	20,74	0,00	20,74	0,00	0	0,00
9	Stepowe	1	1,54	0,00	0,00	0,00	0	0,00
10	Słonoroślowe	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0	0,00

PROGRAMY REWITALIZACJI W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM

STAN NA 25.08.2017 R.

Suburbanizacja w województwie łódzkim w latach 2004 -2014

Regionalna Polityka Miejska w województwie łódzkim (fragment) - Suburbanizacja w województwie łódzkim w latach 2004 -2014.

Suburbanizacja jest rozumiana jako wprowadzanie na obszary wiejskie, położone w bezpośrednim sąsiedztwie miast, cech charakterystycznych dla obszarów miejskich. W ujęciu funkcjonalnym proces ten jest rozumiany jako migracja użytkowników miast tj. mieszkańców, podmiotów gospodarczych, instytucji sektora publicznego, ośrodków usługowych i handlowych, poza granice administracyjne. Wielowymiarowość czynników i skutków oraz złożoność procesu suburbanizacji sprawia, że należy go rozpatrywać w czterech, wzajemnie powiązanych aspektach tj. demograficznym, społecznym gospodarczym i przestrzennym. Zasięg suburbanizacji jest determinowany głównie wielkością miasta, a zatem może obejmować nie tylko obszary wiejskie graniczące z miastem, ale również dalej od niego położone.

Przedmiotem niniejszej analizy jest delimitacja obszarów suburbanizacji miast w wymiarze demograficznym. Polega ona dynamicznym napływie mieszkańców miast na obszary wiejskie. Z punktu widzenia polityki miejskiej suburbanizacja stoi w sprzeczności z dążeniem do zapewnienia spójności wewnętrznej miast oraz efektywnego wykorzystania ich przestrzeni. Proces ten jest wyrazem spadku atrakcyjności osadniczej miast względem obszarów wiejskich. Decyzje o zmianie miejsca zamieszkania wynikały z pogarszających się warunków funkcjonowania w centrach miast, wysokich kosztów utrzymania i braku możliwości rozwojowych.

Głównym założeniem dotyczącym delimitacji obszarów suburbanizacji miast było wydzielenie rozłącznych terenów, zachowujących ciągłość granic, zawierających gminy o największym natężeniu imigrantów z określonych ośrodków miejskich. W celu określenia natężenia migracji z miast, posłużono się udziałem mieszkańców migrujących z poszczególnych miast do gmin w ogólnej liczbie osób osiedlających się w danej gminie w latach 2004-2014. W celu wyznaczenia obszarów koncentracji procesu suburbanizacji wyodrębniono gminy cechujące się dominacją migrantów z jednego miasta, tzn. dla których udział imigrantów z miasta jest równy lub większy od 50%.

Niekorzystne zmiany związane z ubytkiem ludności miejskiej charakteryzują wartości salda migracji na pobyt stały wewnątrz województwa. W latach 2004-2014 na obszary wiejskie województwa łódzkiego wyemigrowało 72 433 (4,4% średniej liczby) mieszkańców miast. Napływ ludności wiejskiej do miast jedynie w 54% rekompensował odpływ ich mieszkańców. Na poziomie lokalnym wielkość oraz kierunek migracji na obszary wiejskie były silnie zróżnicowane, 3/4 miast województwa łódzkiego charakteryzowało się ujemnym saldem migracji na obszary wiejskie województwa. Wśród 11 miast, charakteryzujących się nadwyżką napływu ludności z obszarów wiejskich nad odpływem mieszkańców, Pajęczno, Głowno,

Wolbórz, Sulejów, Rzgów oraz Kamieńsk odnotowały dodatkowo dodatnie saldo migracji do innych miast województwa. W Złoczewie, Uniejowie, Warcie, Krośniewicach oraz Drzewicy dodatnie saldo migracji z obszarów wiejskich niwelowało odpływ mieszkańców do innych miast.

Największym odpływem mieszkańców miast na tereny wiejskie, w latach 2004-2014 charakteryzował się Bełchatów. W badanym okresie na 1000 mieszkańców z miasta na obszary wiejskie wyemigrowało netto 78 osób (ogółem 8 259 mieszkańców w tym 6 624 na obszary wiejskie). Głównym kierunkiem migracji z Bełchatowa była gmina wiejska Bełchatów (32% liczby emigrantów – 2 620 osób). Trzykrotnie mniejszy udział w liczbie mieszkańców napływających z Bełchatowa odnotowała Łódź, Kleszczów (po 9% emigrantów), Kluki (8%) oraz Szczerców (6%). Drugie i trzecie miejsce pod względem odpływu ludności na tereny wiejskie zajęły Łask i Błaszki (odpowiednio 58 i 54 osoby). Głównymi, docelowymi miejscami migracji z miast były obszary wiejskie gmin.

W kontekście analiz dotyczących zasięgu oraz natężenia procesu suburbanizacji, należy rozróżnić kierunki odpływu ludności miejskiej wewnątrz województwa na obszary wiejskie podmiejskie (wiejskie), poza granice administracyjne miast oraz do innych miast. Na decyzje o migracji mieszkańców miast do mniejszych, sąsiednich ośrodków może wpływać ich atrakcyjność wynikająca z dobrej dostępności komunikacyjnej do miejsc pracy i nauki w większym mieście, niższe ceny mieszkań o dobrym standardzie, mniejsze koszty utrzymania oraz dobra dostępność do podstawowych usług.

Na podstawie analiz dotyczących udziału imigrantów z poszczególnych miast w liczbie imigrantów osiedlających się na obszarach wiejskich określono dominujące kierunki napływu ludności miejskiej. Za główny kierunek napływu imigrantów uznano te miasta, których mieszkańcy dominowali w ludności napływającej do gminy. W celu wyznaczenia obszarów koncentracji procesu suburbanizacji wyodrębniono gminy cechujące się dominacją migrantów z jednego miasta, tzn. dla których udział imigrantów z miasta jest równy lub większy od 50%.

Przewidywane skutki suburbanizacji

Długookresowym skutkiem tego procesu będzie zmiana struktury ludności terenów miejskich i podmiejskich, pod względem wieku i poziomu zamożności. Odpływ na tereny wiejskie dotyczy przede wszystkim ludności w wieku produkcyjnym mobilnym, posiadającej potomstwo, charakteryzującej się stabilną sytuacją zawodową oraz ekonomiczną. Proces ten prowadzi do starzenia się ludności miast oraz zwiększenia odsetka mieszkańców o niższych dochodach. W sferze demograficznej, wzrost udziału osób w wieku poprodukcyjnym będzie pogłębiał

proces depopulacji związany z wysoką umieralnością wśród przeważających, starszych mieszkańców miast oraz niskim poziomem urodzeń. Zmiany struktury wiekowej i ekonomicznej mieszkańców będą wpływać zarówno na wielkość dochodów i wydatków ośrodków miejskich. Nadreprezentacja ludności w wieku poprodukcyjnym, w długim okresie będzie skutkować zarówno obniżeniem dochodów z tytułu podatku od osób fizycznych, utrzymaniem wysokich wydatków na usługi komunalne i społeczne (na które popyt będzie generowany przez ludność przyjeżdżającą do pracy, korzystającą z usług ochrony zdrowia, szkół, wypoczynku i rekreacji) koniecznością zwiększenia wydatków na usługi opiekuńczo-pielęgnacyjne (Szukalski P., *Suburbanizacja obszarów wielkomiejskich w Polsce*, Demografia i Gerontologia Społeczna - Biuletyn Informacyjny nr 4/2015 r., s. 1). Ubytek ludności oraz proces starzenia się miast będzie prowadził do pogłębiania się problemów związanych z dekapitalizacją miast, utratą ich atrakcyjności mieszkaniowej, inwestycyjnej i gospodarczej.

Wraz z napływem ludności miejskiej na obszary wiejskie zmiany następują również w sferze ekonomicznej obszarów urbanizowanych. Jednym z ich symptomów są zmiany w strukturze zawodowej ludności wiejskiej, nie tylko z powodu wzrostu udziału imigrantów pracujących w zawodach pozarolniczych, ale również ze względu na upowszechnianie się tych zawodów wśród rdzennych mieszkańców. Istotą gospodarczego aspektu suburbanizacji jest rozwój na terenach wiejskich funkcji pozarolniczych, wynikający z lokalizacji podmiotów przemysłowych, magazynowych i usługowych. Do czynników decydujących o przenoszeniu pozarolniczej działalności gospodarczej poza obszary miast należy terenochłonność lokowanej działalności oraz konkurencyjne ceny gruntów. Zarówno suburbanizacja demograficzna, jak i gospodarcza przyczyniają się do suburbanizacji przestrzennej. Aspekt ten polega na zmianie struktury użytkowania ziemi, poprzez wzrost udziału terenów zurbanizowanych, o funkcjach mieszkaniowych, przemysłowo-magazynowych lub komunikacyjnych kosztem terenów rolniczych. Suburbanizacja skutkuje często rabunkową eksploatacją przestrzeni, przyczyniając się do chaosu przestrzennego i degradacji przestrzeni. Atrakcyjność osadnicza, związana z małą gęstością zaludnienia i zabudowy, szybko zostaje zniwelowana przez wzmożoną antropopresję na najbardziej atrakcyjne i modne tereny. Na obszarach suburbanizacji degradacji ulega również środowisko przyrodnicze, a wydłużenie szlaków transportowych stwarza konieczność budowy odpowiedniej infrastruktury i przyczynia się do wzrostu: kongestii transportowej, wydłużenia czasu dojazdu do miast i niskiej emisji szkodliwych pyłów i gazów.

Obszary presji urbanistycznej

Wykaz Zakładów Dużego Ryzyka i Zakładów Zwiększonego Ryzyka

Zakłady Dużego Ryzyka (ZDR) w województwie łódzkim, w których występują substancje niebezpieczne (stan na 31.12.2015 r.)

Lp.	Nazwa obiektu, adres	Rodzaj substancji niebezpiecznych	Max. Ilość [Mg]	Sposób składowania
1	Fabryka kosmetyków i chemii gospodarczej firmy COLEP Polska Sp. z o.o., ul. Przemysłowa 10; 97-410 Kleszczów	Propan - butan	568	Zbiorniki naziemne 4x100 m3 i 60 m3
		Alkohol etylowy	118	Zbiorniki naziemne 3x30 m3 i 2x29m3
		Substancje szkodliwe [Xi] – palne	2,17	Beczki metalowe
		Substancje palne	7,4	Beczki metalowe i plastikowe
		Alkohol Isopropilico (graucocmstico)	0,01	Beczki metalowe
		Substancje szkodliwe [Xi] – niepalne	0,05	Beczki metalowe
		(Novospray) - mieszanina izopentanu i izobutanu	72	Zbiornik podziemny 1x60m3
2	Operator Logistyczny Paliw Płynnych, Sp. z o.o., ul. Wyszogrodzka 133 09-410 Płock	Metanol	0,012	Butelki
		Oleje przepracowane	3	Beczki
		Barwnik "dyegoard"	5	Beczki
		Oleje napędowe i opałowe	115434 11180	Zbiorniki naziemne
		Benzyny	86 413	Zbiorniki naziemne
		Biopaliwo	810	Zbiorniki naziemne
		Ester metylowy	540	Zbiorniki instalacji
		Dodatek "keropur"	9	Zbiorniki inst.dodatków
		Dodatek "nemo"	9,8	Zbiorniki inst.dodatków
		Dodatki "hitec" "dobr-y/v"	6,8 3,42	Zbiorniki inst.dodatków
		JET-A1	391	Zbiorniki/instalacja
		Preparat R 404 A	0,02	Instalacja OPB
		Przedmieszanka etanolowa	1440	Zbiornik nadziemny
		Dodatek "ultrazol" i "lubrizol"	11,2	Zbiorniki instalacji
		Dodatek F-0004A	6,8	Zbiorniki instalacji
		Dodatek Pachem DV-900	8,6	Zbiorniki instalacji
3	Terminal Gazu Płynnego w Nowej Brzeźnicy ORLEN Paliwa ul. Dworcowa 15 98-331 Brzeźnica Nowa	Propan - butan	630	6 zbiorników naziemnych o poj. 54 m3 każdy + zbiorniki magazynowe zakopcowane 2x295 m3

4	Centrum Dystrybucji UNILEVER al.. Gen. Sikorskiego 81, 97-300 Piotrków Tryb.	Aerозole R12, R11 Detergenty	1602 1 54874	opakowania detaliczne
5	EUROFOAM Polska Sp. z o.o. ul. Szczawińska 42 95-100 Zgierz	Toluenodiiizocyjanian (TDI)	180	Zbiorniki magazynowe znajdują się w wydzielonych pomieszczeniach. Piwnicznych Zbiorniki zlokalizowane: TDI w piwnicy bloku nr 1 (UBT) - 5 zbiorników po 24 t i jeden zbiornik 20 t - łącznie 140 t. TDI w piwnicy bloku nr 4 (F8) - 4 zbiorniki po 26 t i 1 zbiornik 30 t - łącznie 134 t w bloku nr 8 (poziom 0 QFM) - sześć zbiorników TDI i dwa zbiorniki MDI - każdy po 30 t - łącznie 180 t TDI i 60 t MDI
6	AMERIGAS Polska Sp. z o.o. z siedzibą w Warszawie Rozlewnia Gazu Płynnego w Łodzi, ul. Dostawcza 3 93-231 Łódź	Gaz propan-butan	1500	gaz propan-butan -2 zbiorniki zakopcowanegaz propan techniczny-1 zbiornik podziemnygaz propan-butan- butle 11 kg i 33 kgcysterny kolejowe i samochodowe

(Opracowanie własne na podstawie informacji Komendy Wojewódzkiej Państwowej Straży Pożarnej w Łodzi wg stanu na 31.12.2016 r.).

Zakłady Zwiększonego Ryzyka (ZZR) w województwie łódzkim, w których występują substancje niebezpieczne (wg stanu na 31.12.2015 r.)

Lp	Nazwa obiektu, adres	Rodzaj substancji niebezpiecznych	Max. ilość [T]	Sposób składowania
1	PGE Górnictwo i Energetyka Konwencjonalna Spółka Akcyjna Oddział Elektrownia Bełchatów Rogowiec, ul. Energetyczna 7, 97-406 Bełchatów 5	Wodór	0,53	D-1 Elektrolityczna wytwórnia wodoru; 3 zbiorniki kuliste (3x38m3) i 1 walczak (1x95m3)
		Acetylen	1,45	Magazyn gazów technicznych nr 003 (butle)
		Tlen	1,4	D-1 Elektrolityczna wytwórnia wodoru; zbiornik (1x25m3)
		Olej napędowy	39,95	Zbiorniki podziemne na stacji paliw, na terenie zakładu
		Olej opałowy lekki	830	Nadziemne zbiorniki magazynowe

		Olej transformatorowy	1531,4	Stanowiska transformatorów, magazyn w budynku P-46 (zbiorniki)
		Oleje techniczne (turbiny)	132,83	Zbiorniki nr 1-3 OZV
		ciężki olej opałowy (mazut)	8000	Zbiorniki nr 1-3 OZM
		Kwas solny 33% HCL	50x3=150	W-6.2 (północno – wschodni teren narożnika ogrodzenia elektrowni)
			45x3=135	G-4.1÷3 (pas terenu między blokami a chłodniami kominowymi)
			52,6x2=105,2	SUW Bloku 858
			6x1=6	SRJ Blok 858
		Ług sodowy 48% NaOH	50x3=150	W-6.2 (północno – wschodni teren narożnika ogrodzenia elektrowni)
			50x3=150	G-4.1÷3 (pas terenu między blokami a chłodniami kominowymi)
			52,6x2=105,2	SUW Bloku 858
		Woda amoniakalna 25% NH4OH	50x3=150	G-4.1÷3 (pas terenu między blokami a chłodniami kominowymi)
		Siarczan żelazowy PIX-113	2x210=420	W-6.2 (północno – wschodni teren narożnika ogrodzenia elektrowni)
			3x110=300	S-7 Oczyszczalnia ścieków
		Chlorek żelazowy PIX-111	2x29,2=58,4	SUW Bloku 858
		Kwas mrówkowy	2 x 25 = 50	Budynek R66 w rej. Młynowni kamienia wap
2	PHU "EKO-GAZ" JATCZAK Sp.j. ul. Waryńskiego 2, 95-060 Brzeziny	Propan-butan C ₃ H ₈	192,5	Zbiorniki podziemne o pojemności 74m ³ i 3x50 m ³ na propan butan + Rozlewnia gazu - max 500 butli 11 kg + stacja LPG + olej opałowy - 25 m ³ , olej napędowy - 50m ³ , benzyna

				bezołowiowa-95 - 25m ³ , benzyna bezołowiowa-98 - 25m ³
3	Rozlewnia gazu propan - butan SAGA-GAZ Sp.J. ul. Bohaterów Walk nad Bzurą 4a 99-300 Kutno	Propan-butan C ₃ H ₈	192	Dwa zbiorniki naziemne o pojemności 100 m ³ i 45 m ³ oraz zbiornik podziemny 200 m ³ Magazyn butli 11 kg – maksymalnie 500 butli 11 kg, w sumie 5,5 tony gazu propan-butan, jedna Autocysterna
4	Dystrybutor Gazu Propan - Butan Wierzbie 2, 99-300 Kutno	Produkty ropopochodne Pb98, PB95, ON Propan-butan C ₃ H ₈	65,6 196,08	3 zbiorniki w części podziemne (w 85% zasypane) w części nadziemne o pojemności 100 m ³ , 83 m ³ i 80 m ³ . Rozlewnia i magazyn gazu płynnego – maksymalnie 500 butli 11 kg, w sumie 5,5 tony gazu propan-butan, 4 autocysterny które mogą znajdować się na terenie bazy oraz pobliska stacja paliw i LPG.
5	LOTOS Terminale S.A. (należy do LOTOS S.A.) Baza Paliw w Piotrkowie Tryb. ul. Przemysłowa 43, 97-300 Piotrków Tryb.	produkty ropopochodne	3060	Zbiorniki podziemne, cysterny kolejowe
6	Rozlewnia Gazu Płynnego w Ignacowie, gm. Rozprza - firmy P.P.H.U. ROL-BUD Adam Szulc z siedzibą w Rozprzy. ul. Rynek Piastowski 2	Gaz propan-butan	196,2	Zbiorniki magazynowe podziemne, zakopcowane
7	„BIALCHEM GROUP” Sp. z o.o. Białystok ul. Gen. Wł. Andersa 5, Rozlewnia Gazu Płynnego Propan-Butan w Kociolkach nr 27, 98-235 Błaszki	Gaz propan-butan	138	Zbiorniki naziemne 2 x 150 m ³
8	Rozlewnia gazu SKIERGAZ Henryk Sałkowski, Płyćwia, 96-126 Godzianów	Mieszanina B (propan – buta)	113,77	Zbiorniki magazynowe podziemne o pojemności: 75 m ³ - 1 szt.; 54 m ³ - 3 szt. + zbiornik

				nadziemny - do celów grzewczych 6,7 m ³ - 1 szt.
9	EUROGLAS POLSKA Sp. z o.o. Osiedle Niewiadów 65, 97-225 Ujazd	Wodór propan-butan	0,83 160	Wodór - dwa zbiorniki o poj. 100 m ³ , Propan-butan - dwa zbiorniki o poj. 200 m ³
10	"BAŁTYKGAZ" Sp.z o.o., ul. Sobieskiego 5 84-230 Rumia, woj.. Pomorskie Magazyn i rozlewnia gazu "BAŁTYKGAZ" ul. Długosza 37, 98-300 Wieluń	Propan butan	195	Zbiorniki naziemne park 6 zbiorników o poj. 54 m ³
11	"DORGAZ", ul. Piłsudskiego 12/26, 95-050 Konstantynów, Baza przeładunkowa Gazu Płynnego firmy "DORGAZ" w Konopnicy, ul. Szkolna 20	Propan butan	71,66	2 zbiorniki podziemne o poj. 62 m ³
12	Rozlewnia Gazu Płynnego "GAL-GAZ" Sp.J. Zmyślona 11, 98-405 Galewice	Propan-butan	195	Zbiorniki: 50,4 m ³ oraz 54 m ³ + 90 ton w butlach 11 kg + cysterny samoch.
13	Pfleiderer Prospan ul. Bolesławiecka 10, 98-400 Wieruszów	Formalina	220	4 zbiorniki naz.(2x60 m ³ oraz 2x50 m ³)
14	PEGAZ Grupa Sp. z o.o. ul. Ceramiczna 2, 98-220 Zduńska Wola	Propan-butan	67	2 zbiorniki kopcowane nadziemne - 50 m ³ każdy + rozlewnia + magazyn butli 11 kg
15	Magazyn Specjalistyczny BRENTAG Sp. z o.o. ul. Kwasowa 5, 95-100 Zgierz	Półprodukty chemiczne i komponenty spożywcze	126,3	Magazyn półproduktów chemicznych i komponentów spożywczych - opakowania zgodne z ADR + 7 zbiorników nadziemnych 60 m ³ i jeden 100 m ³
16	Cryogas M&T Poland S.A. zakład w Głownie, ul. Łódzka 2	Gaz ziemny LNG	100,88	Zbiorniki o poj. 56 m ³

17	Linde Gaz Sp. z o.o. oddział w Łodzi ul. Traktorowa 145, 91-204 Łódź	Acetylen propan-butan Tlen ciekły Wodór Izobutan Amoniak Etylen Metan olej opałowy olej napędowy dwutlenek siarki podtlenek azotu dwutlenek węgla chlor	6 1,5 61 0,24 5,3 0,96 0,33 3,8m3 0,86 0,36 0,02 0,9 10 m3 0,05	Zbiorniki walczakowe zewnętrzne,
18	Elektrociepłownia EC3 Łódź, ul. Pojezierska 70	Olej opałowy lekki Olej opałowy ciężki Olej napędowy Wodór Tlen propan-butan	215 6150 82 0,05 0,11 0,15	
19	Chłodnia Łódź S.A. ul. Traktorowa 170, 91-203 Łódź	Amoniak	70	W instalacji chłodniczej

(Opracowanie własne na podstawie informacji Komendy Wojewódzkiej Państwowej Straży Pożarnej w Łodzi wg stanu na 31.12.2016 r.).

1.2.7. Zasoby dziedzictwa kultury na obszarach wiejskich

Województwo łódzkie pod względem kulturowym nie jest obszarem jednorodnym. Obejmuje ono części trzech prowincji historycznych Polski: wschodnią Wielkopolskę, zachodnie Mazowsze oraz północno-wschodnią Małopolskę. Wyróżnić można kilka podregionów o charakterystycznych cechach: ziemia łęczycka (przejawy kultury łęczyckiej występują i są kultywowane przede wszystkim na obszarze powiatu łęczyckiego oraz powiatach: kutnowskim, poddębickim i zgierskim), podregion łowicki (mieszkańcy tego obszaru wykazują silne poczucie wartości, tradycji i więzi społecznych, co w dużym stopniu wpływa na kształtowanie poczucia tożsamości lokalnej i kultywowanie tradycji; działa tu największa liczba twórców ludowych, ludowa twórczość artystyczna), ziemia rawska, ziemia opoczyńska (najbardziej charakterystyczne przejawy tradycji tego terenu stanowią drewniane chałupy z tradycyjnie urządzonymi wnętrzami, stroje ludowe, pisanki), ziemia sieradzka, ziemia wieluńska, ziemia piotrkowska.

W wymienionych podregionach obserwuje się powrót do tradycji - organizowane są wydarzenia, których celem jest kultywowanie obrzędów ludowych i świąt (tj. np. układanie dywanów kwiatowych w Spycimierzu), które cieszą się coraz większą popularnością i przyciągają odbiorców spoza regionu. Żywe są także tradycje kulinarne (z terenu województwa łódzkiego na liście produktów regionalnych figurują 63 potrawy w 8 kategoriach; województwo łódzkie, posiada 6 pozycję w kraju w zakresie liczby specjałów umieszczonych na krajowej liście produktów regionalnych), działalność prowadzą także zespoły ludowe i twórcy ludowi.

Na terenie województwa łódzkiego działa około 220 zespołów ludowych oraz 160 twórców ludowych reprezentujących dziedziny rękodzieła i sztuki ludowej takie jak rzeźba, malarstwo, papieroplastyka (plastyka papierowa i plastyka obrzędowa), haft, rękodzieło – czyli garncarstwo, plecionkarstwo i inne. Najwięcej twórców działa w powiatach łowickim - 35 i opoczyńskim - 32.

Monitorowaniem oraz wsparciem działalności twórców ludowych z terenu województwa łódzkiego zajmuje się Dział Dziedzictwa Kulturowego i Folkloru Regionu (wcześniej pn. Ośrodek Regionalny) Łódzkiego Domu Kultury. Łódzki Dom Kultury dwa razy w roku Organizuje kiermasze sztuki ludowej i rękodzieła, podejmuje różnorodne inicjatywy warsztatowe np. w 2013 r. zrealizował projekt pn. „Nie tylko petanka... W kręgu haftów regionalnych”, który miał na celu zachowanie tradycyjnego haftu opoczyńskiego, a także jego popularyzację w środowisku wielkomiejskim.

Na uwagę zasługuje też projekt Łódzkiego Domu Kultury, realizowany w latach 2006 - 2012 pn. „Pejzaż Wszystkich Świętych – rekonstrukcja krajobrazu kulturowego”, którego nadrzędnym celem była ochrona cennych elementów dawnego ludowego krajobrazu – małych form architektury sakralnej – kapliczek i krzyży przydrożnych, projekt popularyzował twórczość ludową i wskazywał na potrzebę aktywizacji twórców ludowych (Departament Kultury i Edukacji Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego, Program rozwoju kultury w województwie łódzkim na lata 2014 -2020, Łódź 2013, s. 18 -19).

Wśród zasobów dziedzictwa kultury wyróżnia zasoby dziedzictwa materialnego (zabytki nieruchome, ruchome, archeologiczne) i niematerialnego.

Na obszarach wiejskich wśród zabytków nieruchomych przeważają kościoły, cmentarze i zespoły dworskie.

Najciekawszymi zabytkami województwa łódzkiego są najstarsze obiekty architektury sakralnej i obronnej. Na terenie województwa zachowało się w całości bądź w części siedem obiektów z XII-XIII w., a są to m.in.:

- archikolegiata p.w. Najświętszej Marii Panny i św. Aleksego w Tumie pod Łęczycą,
- kościół św. Idziego w Inowłodzu,
- kościół p.w. Jedenastu tysięcy dziewic w Strońsku,
- dawny klasztor o.o. Cystersów w Sulejowie.

Spośród rezydencji pałacowo - parkowych znajdujących się na terenie regionu, do pereł architektury zalicza się: renesansowy pałac – willa „włoska” w Poddębicach z początków XVII w., XVIII – pałac Radziwiłłów w Nieborowie i park angielski w Arkadii. Przykładem budowli rokokowej jest pałac w Sokolnikach. Klasycystyczną rezydencją jest pałac w Walewicach, a także w tym samym stylu wzniesiony obiekt w Białaczowie. Do tej grupy zabytków zalicza się pałace, dawne rezydencje biskupów w Skierniewicach z XVII – XIX w. i Wolborzu z wieku XVII oraz pałac w Bratoszewicach pochodzący z początku XX w.

Na szczególną uwagę zasługują również dawne zamki i ruiny zamków, dwory obronne – niegdyś siedziby możnowładców, władz państwowych, kościelnych. Należą do ich: zamek królewski w Łęczycy wybudowany w XIV w., na polecenie Kazimierza Wielkiego, gotycko-renesansowy zamek z poł. XIV w. w Uniejowie, zamek kazimierzowski z XIV wieku w Opocznie, zamek książąt mazowieckich z XIV w. w Rawie Mazowieckiej, późnogotycki zamek rycerski z I poł. XIV w. w Oporowie, w Piotrkowie Trybunalskim dwa zamki: gotycko – renesansowy zamek królewski z lat 1509 – 1521 oraz w Bykach (obecnie w granicach administracyjnych Piotrkowa Tryb.) dwór obronny sprzed 1604 r., zamek w Ujeździe wzniesiony w latach 1474-76, przebudowany w XVII w. na wczesnobarokową rezydencję, w Białej Rawskiej tzw. zameczek z XIX wieku, w Pabianicach renesansowy dwór – zwany zamkiem biskupów krakowskich z XVI w., w Skotnikach dwór obronny wczesnorenansowy zwany zamkiem, powstały ok. 1531 r., dwór obronny w Siemkowicach wzniesiony XVI lub XVII w., ruiny zamku w Bolesławcu z zachowaną wieżą z XII wieku, ruiny zamku w Przedborzu zbudowanego przez Kazimierza Wielkiego, pozostałość zamku w formie tzw. piwnic w Wieluniu, ruiny zamku w Majkowicach, renesansowego pochodzącego z połowy XVI w., ruiny gotyckiego zamku z XIV i XV w. w Łowiczu, ruiny zamku w Besiekierach, ruiny renesansowego zamku z lat 1527-35 w Drzewicy, ruiny zamku z XV w. w Bąkowej Górze, XVI wieczny dwór obronny w Łopatkach.

Sposób powiązań kulturalnych miasto-wieś w województwie

Województwo łódzkie ma już ponad 90 lat. Jednak historia tych ziem, to dzieje o wiele dłuższe. Jest to opowieść o osadach na bursztynowym szlaku, grodziskach i kurhanach, księstwach, mniejszościach narodowych, wielkich bitwach i drobnych starciach.

Województwo łódzkie ze stolicą w Łodzi powstało po I wojnie światowej. Utworzone zostało z historycznych ziem: **sieradzkiej i piotrkowskiej, rawskiej, wieluńskiej, opoczyńskiej oraz terenów Księstwa Łowickiego**. Powstało jako wynik decyzji administracyjnych więc jest niejednorodne pod względem kultury, tradycji, obyczajów, kształtowania przestrzeni. Istniejące na jego obszarze regionalne więzi kształtowały się w ramach ziem historycznych tworzących obecnie na mapie województwa swoiste podregiony. Sytuowanie historyczne współczesnego województwa łódzkiego spowodowało ciekawe połączenie kulturowe i gospodarcze ziem, które składają się na region łódzki.

Lokalizacja materialnych zasobów kulturowych regionu charakteryzuje się tym, że najstarsze zachowane obiekty występują na jego obrzeżach, często w dolinach dużych rzek, a najmłodsze, zwłaszcza dziewiętnastowieczne, związane z rozwojem przemysłu, w jego centrum, na obszarach wyżynnych i wododziałowych.

Partnerstwa międzyregionalne i międzynarodowe

U podstaw partnerstwa leży założenie, że jest ono jednym ze skuteczniejszych sposobów rozwiązywania pojawiających się problemów społecznych, gospodarczych, środowiskowych, jak również pokonywania instytucjonalnych podziałów i izolacji.

Jest ono zatem swoistego rodzaju procesem tworzenia trwałych powiązań pomiędzy podmiotami, a co za tym idzie – grupowego podejmowania przez nie decyzji w drodze konsensusu, porozumieniem w obszarze priorytetowych celów i sposobów ich realizacji.

W Polsce trójsektorowa formuła współpracy wywodzi się głównie z doświadczeń powstałych w ramach realizacji różnorodnych inicjatyw, takich jak np. Centra Aktywności Lokalnej, EQUAL, Fundusze Grantowe i Lokalne, Lokalne Pakty na rzecz Zatrudnienia, Partnerstwa na Rzecz Rozwoju. Wydaje się jednak, że kluczowe znaczenie dla rozwoju tego typu kooperacji miała, dedykowana obszarom wiejskim, Inicjatywa Wspólnotowa LEADER i powstałe na jej bazie lokalne grupy działania (LGD). LGD są bowiem zinstytucjonalizowanymi grupami udziałowców publicznych, społecznych i prywatnych, dążącymi do wydobycia ukrytego potencjału danego obszaru, który nie był wcześniej brany pod uwagę jako potencjalne źródło rozwoju lokalnego. Tego rodzaju partnerstwa bazujące na obszarze (area-based partnerships)

są zatem wyrazem dobrowolnego, otwartego porozumienia interesów wszystkich stron, przy zachowaniu pełnej ich autonomii.

W świetle powyższego tok rozważań ukierunkowany został na wskazanie istoty LGD jako rzeczywistego przykładu partnerstwa lokalnego dążącego do projektowania, wdrażania przedsięwzięć rozwojowych, których sens powinien wynikać ze wspólnych interesów natury publicznej całej wspólnoty lokalnej, jak również poszczególnych udziałowców grupy. Analiza znaczenia LGD poprzedzona została identyfikacją zjawiska partnerstwa lokalnego. Następnie uwaga skoncentrowana została na syntezie LGD z terenu województwa łódzkiego pod kątem obszarów działań, które pomimo dość sztywnych ram nakreślonych przez Program Rozwoju Obszarów Wiejskich, wydają się dość zróżnicowane, oraz ich beneficjentów.

Współpraca zagraniczna woj. łódzkiego sformalizowana:

1. Austria: Kraj Związkowy Styria
2. Białoruś: obwód witebski
3. Czechy: Morawy Południowe
4. Francja: Departament Nord
5. Hiszpania: Region Murcji
6. Niemcy: Land Badenia-Wirtembergia
7. Rosja: obwód leningradzki
8. Szwecja: Region Orebro
9. Ukraina:
 - a. - obwód czerniowiecki
 - b. - obwód odeski
 - c. - obwód winnicki
 - d. - obwód wołyński
10. Węgry: Region Csongrad
11. Wielka Brytania: Region West Midlands
12. Włochy: Region Piemont

Współpraca niesformalizowana:

1. Niemcy: Bawaria
2. Hiszpania: Aragonia
3. Rosja: obwód kaliningradzki
4. Ukraina: Charków

Artefakty kultury, w tym kultury ludowej

Kultura ludowa to folklor i sztuka charakterystyczne dla społeczności zamieszkujących określone tereny. Wyrasta ona ze wspólnych doświadczeń historycznych, form gospodarowania i warunków życia. Na jej kształt wpływają również cechy etniczne i warunki środowiska przyrodniczego.

Budowa fizyczno-geologiczna obszaru dzisiejszego województwa łódzkiego nie jest zbyt silnie zróżnicowana, nie występują tu także wyraźnie odmienne względem siebie krainy, a warunki działalności gospodarczej są bardzo zbliżone na niemal całym obszarze. Również odmienne doświadczenia historyczne poszczególnych obszarów regionu łódzkiego okazały się zbyt krótkotrwałe, by doprowadzić do ukształtowania się rejonów o silnej odrębności kulturowej. Niemniej jednak nie można mówić o jednolitej kulturze ludowej na omawianym obszarze. Etnografowie wyróżniają pięć podstawowych **subregionów: łęczycki, łowicki, rawski, opoczyński i sieradzki**. Każdy z nich wypracował swój własny wzorzec kulturowy, który przekazywany z pokolenia na pokolenie stanowił o jego odrębności.

Jednym z podstawowych wyznaczników odrębności regionalnych jest **strój ludowy**. Na uwagę zasługuje tradycyjny strój ludowy z ziemi łowickiej. Region łowicki jest najbarwniejszym regionem województwa i może poszczycić się bogatą spuścizną kulturową.

Chałupy łowickie słynęły z licznych elementów dekoracyjnych. Niepowtarzalne wycinanki z różnokolorowego, glansowanego papieru, sztuczne kwiaty wyrabiane z wełny, włóczki lub kolorowej bibuły czy zawieszone pośrodku sufitu słomiane pająki stwarzały niepowtarzalny klimat łowickiej izby. Inną charakterystyczną dla tego regionu ozdobą były białe, haftowane wełną poduszki różnej wielkości, które układano na łóżku w formie piramid.

Mieszkańcy regionu rawskiego wprowadzili do swojej kultury koronki, firaneczki i bukiety sztucznych kwiatów. W izbach opoczyńskich pojawiły się słomiane pająki i wycinanki. Te drugie były jednak zdecydowanie mniej fantazyjne od łowickich i zazwyczaj jednokolorowe, co znacznie bardziej zbliżało je do wzorca sieradzkiego.

Na ziemi rawskiej powstawały wielkanocne kraszanki czy ludowe tkaniny dekoracyjne, a wśród nich popularne szmaciaki. Natomiast w subregionie sieradzkim produkowano z suszonych kwiatów polnych unikatowe różgi.

Przykłady charakterystycznych form wiejskiej architektury przemysłowej zachowały się najlepiej w subregionie sieradzkim. Znajdują się tam stosunkowo licznie wiatraki i młyny wodne. W wieluńskim sporadycznie można spotkać jeszcze małe spichlerzyki zwane sółkami.

Ważnym składnikiem kultury ludowej jest działalność artystyczna. W subregionach dzisiejszego województwa łódzkiego istotną rolę odgrywało tkactwo. Tak było chociażby w regionie opoczyńskim czy sieradzkim, gdzie tkaniny wytwarzano z własnej przędzy lnianej i wełnianej.

Dziś tkactwo ludowe jest znacznie ograniczone i utrzymuje się jedynie dzięki świadomym działaniom, tych, którym zależy na utrzymaniu przy życiu tradycji regionalnej.

Inną formą realizowania się artystycznego społeczności wiejskich było garncarstwo.

Pod względem ośrodków oraz liczby warsztatów w całym rejonie dominowało Sieradzkie. Produkowano tam zarówno ceramikę użytkową jak i zabawki dla dzieci.

Obecnie garncarstwo, podobnie jak i pozostałe rodzaje działalności artystycznej polskiej wsi, zanika. Artystyczny odłam tej dziedziny sztuki utrzymuje się jedynie dzięki odbywającym się cyklicznie konkursom.

Dzięki tej formie rywalizacji, podtrzymywane są również tradycje lokalnego kowalstwa, a w regionie łęczyckim także plecionkarstwa z wikliny i korzeni, oraz rzeźbiarstwa. W tej ostatniej dziedzinie zdecydowanie dominują artyści z ziemi sieradzkiej, którzy cieszą się sławą ogólnopolską, a nawet międzynarodową. Tematyka rzeźb obejmuje bardzo szeroki zakres: od sakralnej przez demonologiczną po rodzajową.

W zachowanych do dnia dzisiejszego obrzędach daje się wyraźnie zaobserwować przewagę treści agrarnych wśród wierzeniowo- magicznych składników obrzędowości.

Wiele dorocznych obrzędów zimowych powiązanych było z świętami Bożego Narodzenia, warto wspomnieć o widowiskowych szopkach i występach Herodów.

Dziś zwyczaj kolędowania jest już niemal martwy, choć na wsiach regionu sieradzkiego wciąż można spotkać grupy kolędnicze.

W ostatki na ziemi łęczyckiej i sieradzkiej można jeszcze spotkać dość licznie przebierańców.

Spośród zwyczajów wiosennych warto wyróżnić powszechnie praktykowany zwyczaj majenia domów na Zielone Święta, czy zatykanie święconych palm i cierni w polach uprawnych.

Najbardziej jednak znane, i to w skali ogólnopolskiej, są obrzędy z okazji Bożego Ciała w Spicymierzu (region sieradzki), którego mieszkańcy na całej trasie procesji układają piękne dywany kwiatowe. Równie paradne obchody tego święta mają miejsce na ziemi łowickiej, gdzie, co roku odbywa się słynna na całą Polskę procesja.

Dużą popularnością cieszą się ponadto odbywające się w Łasku wielkanocne odprawy wart przy grobie Chrystusa z udziałem rzemieślników przebranych w stroje Rzymian.

W 2000 roku została przywrócona tradycja organizowania w Spale Dożynek Prezydenckich, których gospodarzem w ostatnich latach jest Prezydent RP.

Do dnia dzisiejszego zachowało się niewiele elementów z tradycyjnego wesela ludowego. Poza huczną zabawą, błogosławieństwem rodziców czy powitaniem młodych chlebem.

Kultura ludowa podtrzymywana przez wiele pokoleń ulega dziś degradacji. By do tego nie dopuścić działają w dzisiejszych czasach specjalistyczne kółka i zespoły folklorystyczne, które za cel postawiły sobie czuwanie nad trwałością osiągnięć minionych pokoleń. Występy zespołów pieśni i tańca ludowego towarzyszą donioślejszym, publicznym momentom życia polskiej wsi. Walory estetyczne ludowej kultury artystycznej są również bezsporne. Mają one pozytywny wpływ na wychowanie młodzieży i rozbudzenie aktywności społecznej wsi.

Ważne ośrodki kultywowania tradycji ludowej znajdują się na ziemi łowickiej czy w subregionie sieradzkim. Centrami najbliższymi położonymi od Łodzi są w dzisiejszych czasach Babice koło Kazimierza, Andrzejów, Kurowice wraz z otaczającymi wsiami, czy Mąkolice.

Damski strój łowicki

Kiecka łowicka - dół z ręcznie tkanego pasiaka, góra z czarnego aksamitu, zdobiona haftem

Fartuch łowicki z ręcznie tkanego pasiaka, wykończony aksamitem, zdobiony haftem
Bluzka łowicka biała, bawełniana zdobiona ręcznym haftem
Chusta łowicka z tkaniny w kwiaty lub biała, ręcznie haftowana.

Męski strój łowicki

Koszula łowicka biała, bawełniana zdobiona ręcznym haftem na mankietach, kołnierzu lub stójce

Pas łowicki wykonany z ręcznie tkanego pasiaka w kolorze pomarańczowym

Lejbik łowicki z czarnego wełnianego sukna lub tkaniny ubraniowej, zdobiony wyszyciami z czerwonego sznureczka

Portki łowickie z ręcznie tkanego pasiaka w kolorze pomarańczowym

Kapelusz łowicki z czarnego filcu zdobiony haftem i kwiatami

Sukmana łowicka z czarnego lub kremowego sukna na aksamitnej podszewce zdobiona wyszyciem z czerwonego sznureczka

Wycinanki łowickie

Wycinanki łowickie

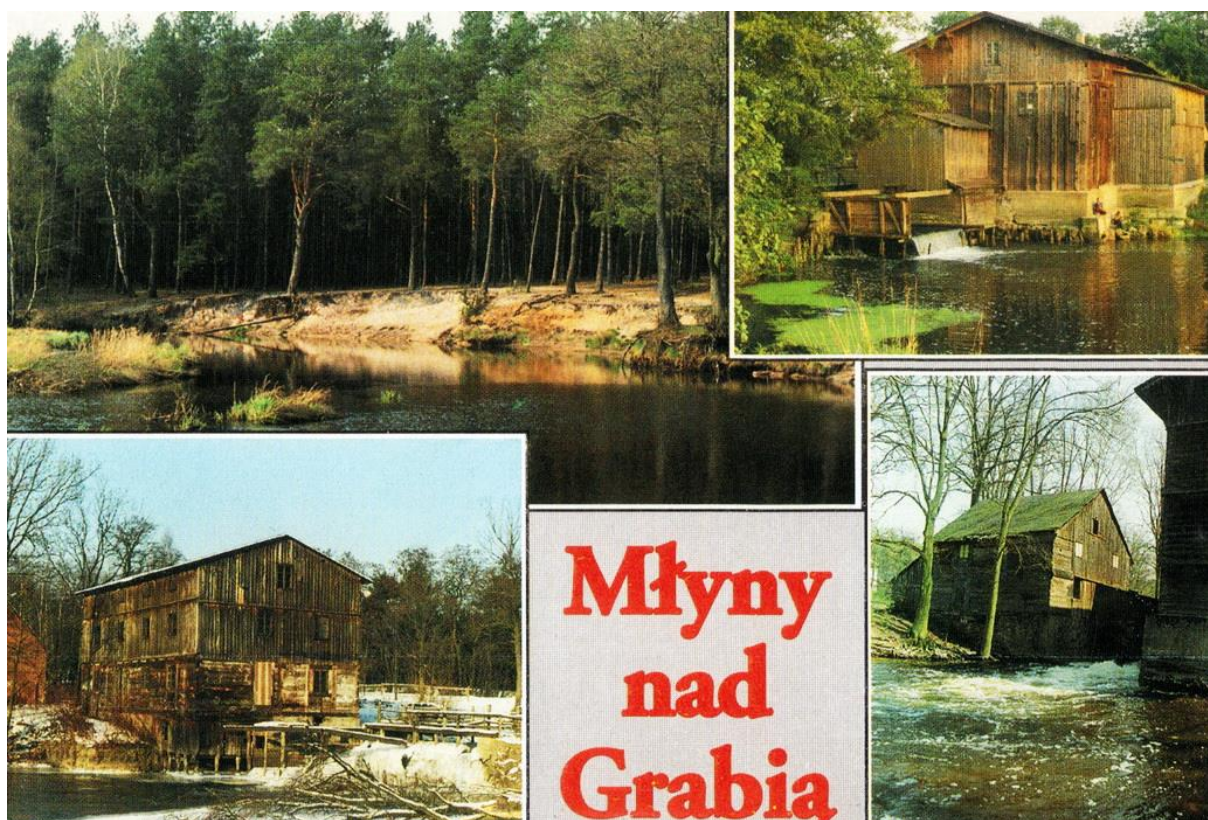
Słomiany pająk łowicki

Słomiany pająk - wieluński

Biała haftowana poduszka

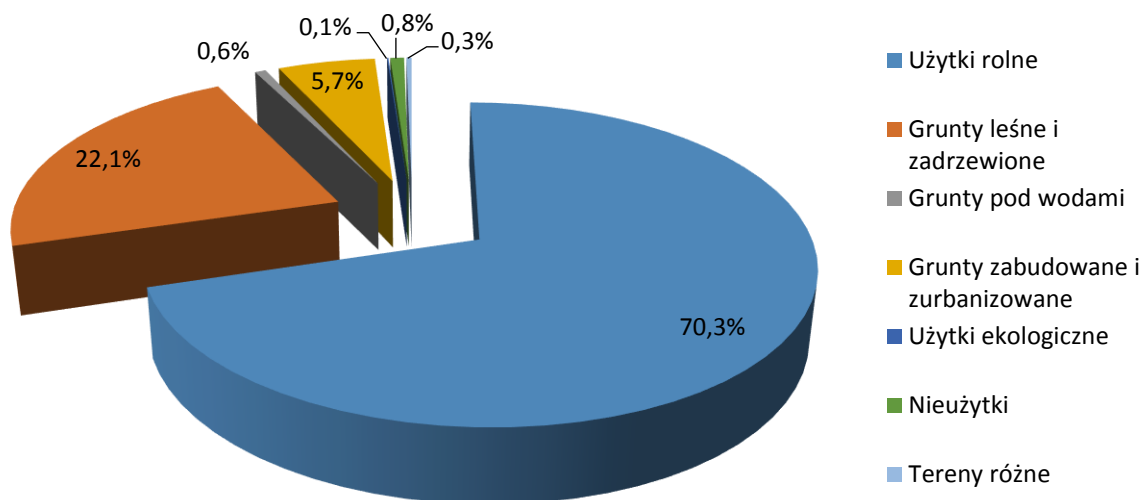
Izba wiejska w Muzeum wsi opoczyńsko-rawsko-mazowieckiej w Sierichowach

1.3. DIAGNOZA SYTUACJI W ROLNICTWIE W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM

1.3.1. Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania

Województwo łódzkie dysponuje znacznym arealem użytków rolnych. Według danych Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii na 2016 rok powierzchnia województwa wynosiła 18 219 km² z czego 12816,75 km² stanowiły użytki rolne. Udział powierzchni użytków rolnych w powierzchni ogółem wyniósł 70,3 % i jest najwyższym w skali kraju, dla którego średnia oscyluje w granicach 60 %. Województwo łódzkie z taką powierzchnią użytków rolnych plasuje się na 5 miejscu wśród wszystkich województw. Powierzchnia nieużytków wniosła 146323 ha co stanowi 0,8% powierzchni całkowitej przy średniej dla kraju na poziomie 1,5 %.

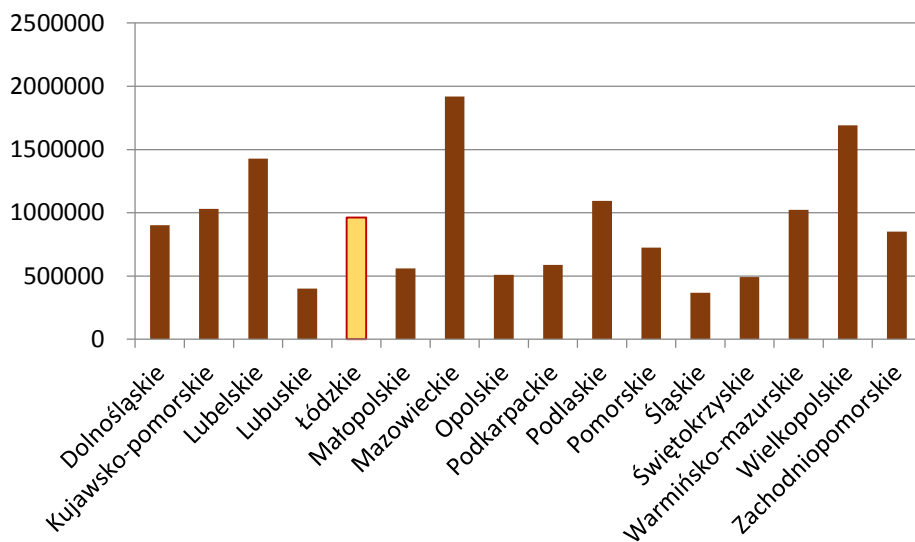
Struktura powierzchni geodezyjnej województwa łódzkiego według kierunków wykorzystania w 2016 r.

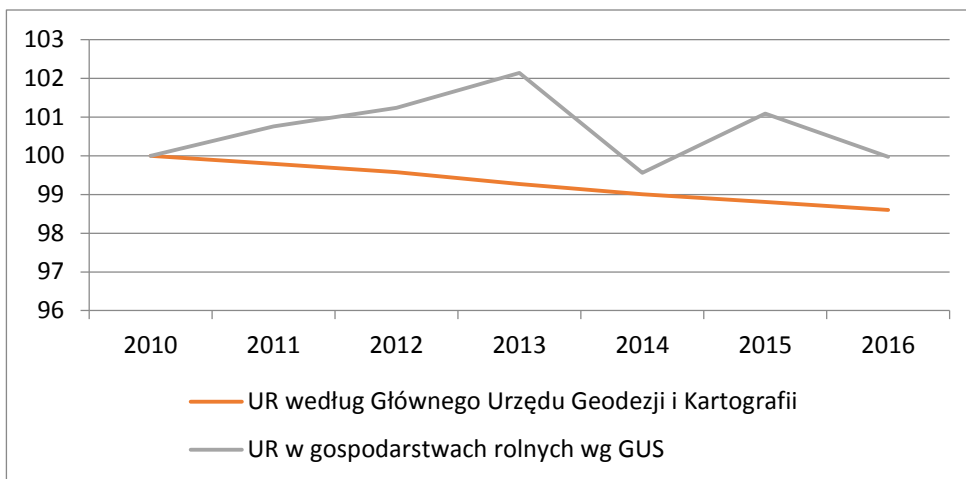
(Opracowanie ŁODR na podstawie danych Główny Urząd Geodezji i Kartografii).

Powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według danych GUS w 2016 r. wyniosła 961,6 tys. ha i stanowiła ona 6,6 % użytków rolnych kraju.

Powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach rolnych w 2016 r.
wg województw

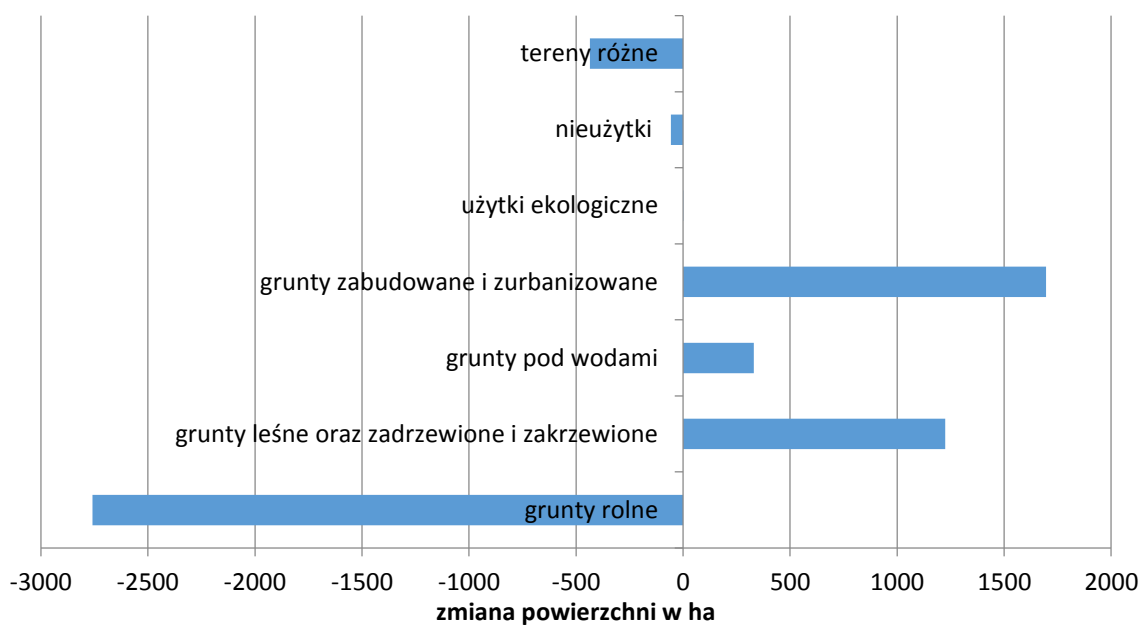

Wykres. Dynamika zmian powierzchni użytków rolnych w latach 2010-2016

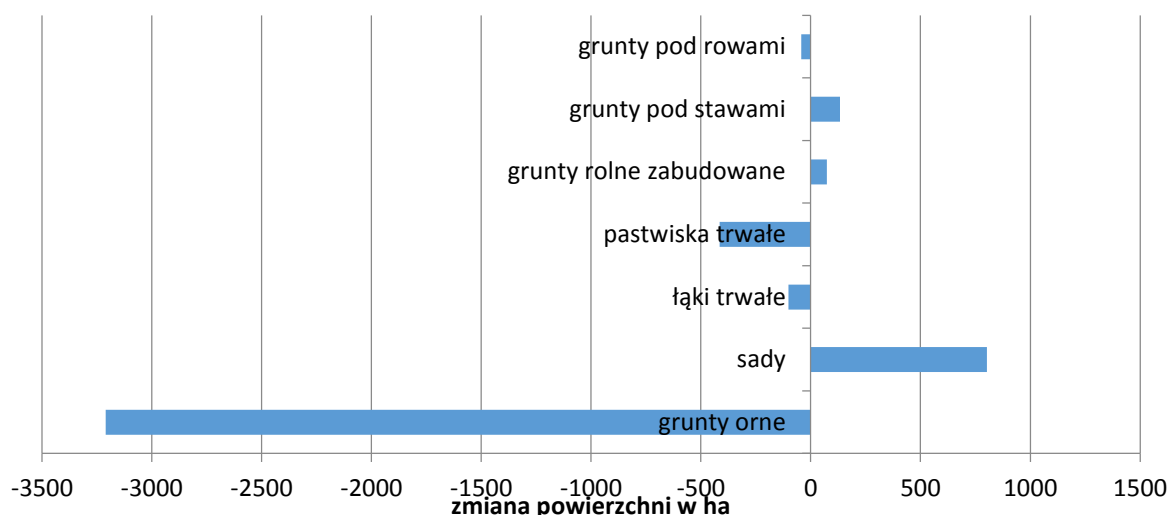
(Opracowanie ŁODR na podstawie danych GUGiK i GUS)

Wykres. Kierunki i zmiany w wykorzystaniu powierzchni województwa w 2016 r. w porównaniu do 2015 r.

(Opracowanie ŁODR na podstawie danych GUGiK).

Wykres. Kierunki i zmiany w wykorzystaniu powierzchni gruntów rolnych w 2016 r. w porównaniu do 2015 r.

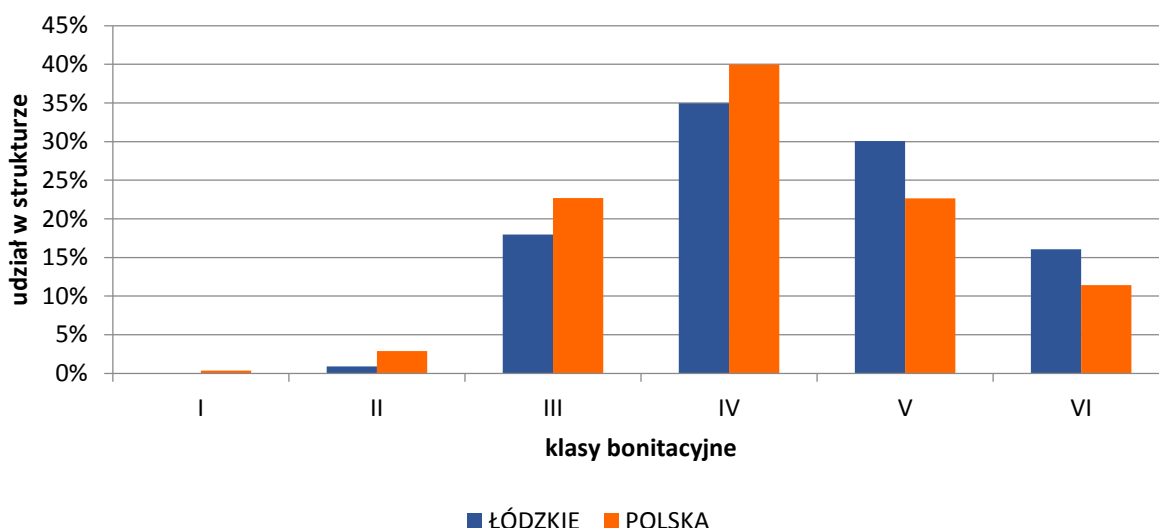

Opracowanie ŁODR na podstawie danych Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii.

1.3.2. Środowiskowy wymiar produkcji rolnej

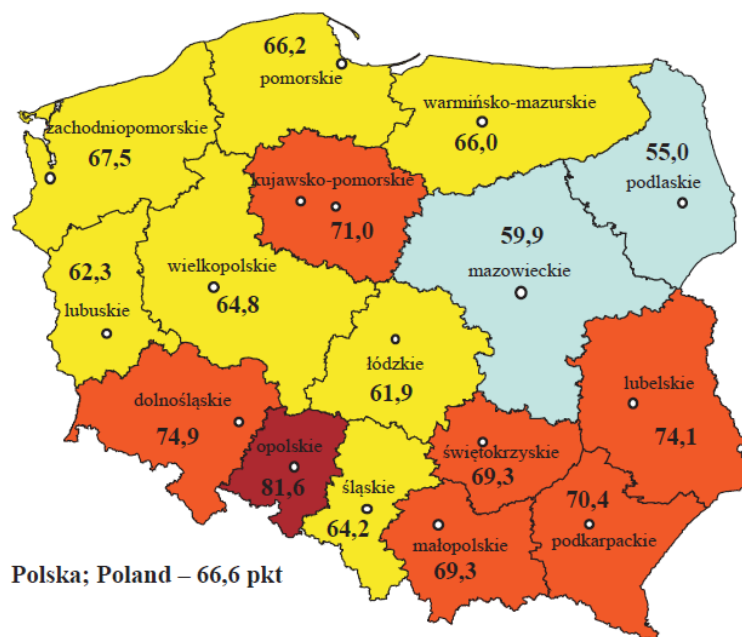
Gleby

Gleby w województwie są stosunkowo zróżnicowane. Gleby najwyższej jakości (klasa I-III) zajmują niecałe 19 % gruntów rolnych, podczas gdy wskaźnik dla Polski wynosi 26 %, gleby średniej jakości (IV klasa) – 35%, gleby najgorszej jakości (V-VI klasa) – 46%, a w kraju 34%. Jeżeli chodzi o rodzaj gleb, najwięcej – bo 85% województwa – pokrywają gleby bielcowe, kolejne są to gleby bagienne i torfowe oraz pozostałe (brunatne, czarne ziemie, rędziny, mady).

Województwo łódzkie charakteryzuje się gorszymi niż przeciętne w kraju warunkami przyrodniczymi dla produkcji rolniczej. Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej (WWRPP), obejmujący warunki wodne, rzeźbę terenu, agroklimat i jakość gleb dla województwa łódzkiego wynosi zaledwie 61,9 pkt, co plasuje je na trzecim miejscu od końca

w skali kraju. Gorsze niż w regionie łódzkim warunki przyrodniczo-glebowe występują jedynie w województwie mazowieckim i podlaskim, gdzie wartość wskaźnika wynosi poniżej 60 pkt.

(Krasowicz S. i in., Racjonalne gospodarowanie środowiskiem glebowym Polski, w: Polish Journal of Agronomy, Nr 7, 2011).

Województwo łódzkie pod względem przydatności warunków przyrodniczych dla produkcji rolniczej jest bardzo zróżnicowane. Najlepsze warunki dla produkcji roślinnej występują w jego północnej części (w powiecie kutnowskim, łęczyckim i w północno-zachodniej części powiatu łowickiego), gdzie wartość WWRPP wynosi powyżej 71,0 pkt (rys.). Korzystne dla produkcji rolniczej warunki przyrodnicze występują także w przeważającej części powiatu piotrkowskiego, sieradzkiego, wieluńskiego, skierniewickiego, rawskiego oraz łódzkiego wschodniego.

Najmniej sprzyjające produkcji rolniczej warunki przyrodnicze występują głównie w położonych na południu i południowym-wschodzie powiatach: wieruszowskim, pajęczańskim, radomszczańskim, opoczyńskim, bełchatowskim i tomaszowskim, gdzie wartość WWRPP wynosi poniżej 61 pkt. Mało korzystne dla produkcji rolniczej warunki naturalne występują także w przeważającej części powiatu poddębickiego, pabianickiego oraz zgierskiego

	Wskaźnik bonitacji				Wskaźnik rolniczej przestrzeni produkcyjnej
	jakości i przydatności rolniczej gleb	agroklimatu	rzeźby terenu	warunków wodnych	
POLSKA	49,5	9,9	3,9	3,3	66,6

ŁÓDZKIE	43,2	11,5	4,4	2,8	61,9
----------------	------	------	-----	-----	-------------

POWIATY:

bełchatowski	36,2	12,6	4,5	2,7	55,9
brzeziński	42,6	10,3	4,2	2,4	59,5
kutnowski	64,6	10,1	4,6	4,1	83,5
łaski	40,1	12,1	4,6	2,5	59,3
łęczycki	57	10,8	4,6	3,7	76,2
łowicki	51	10,6	4,8	3,5	69,9
łódzki wschodni	40,6	11,1	4,4	2,6	58,6
opoczyński	37,8	11,2	4,5	2,7	56,2
powiat pabianicki	40,4	11,5	4,5	2,6	58,9
pajęczański	35,8	12,2	4,1	1,8	53,9
piotrkowski	44,4	12,5	4,5	3	64,5
poddębicki	40	11,7	4,6	2,5	58,7
radomszczański	37,5	11,5	4,3	2,4	55,5
rawski	45,7	10,6	4,6	2,9	63,8
sieradzki	44,8	12,3	4,4	2,5	64
skierniewicki	44,3	10,4	4,5	2,9	62
tomaszowski	40	11,3	4,5	2,5	58,3
wieluński	43,8	12,6	4,2	2,6	63,2
wieruszowski	35,9	12,5	4,6	2,5	55,5
zduńskowolski	50,3	12,1	4,6	3	70,1
zgierski	32	8,9	3,3	2,3	46,5

1.3.3 Struktura gospodarstw

Według danych GUS liczba gospodarstw rolnych w województwie łódzkim, w 2016 r. kształtowała się na poziomie 124 tys.

Gospodarstw o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych (UR) było blisko 122 tys., a wśród nich najliczniejszą grupę (27,9%) stanowiły gospodarstwa o powierzchni 5-10 ha UR. W porównaniu z 2010 r., w 2016 r. liczba gospodarstw rolnych ogółem zmniejszyła się o 6,5 tys., tj. o 5 %, natomiast liczba gospodarstw powyżej 1 ha UR, w porównaniu z rokiem 2010, zmniejszyła się o 5,6%.

Tab. Liczba gospodarstw rolnych ogółem według grup obszarowych użytków rolnych

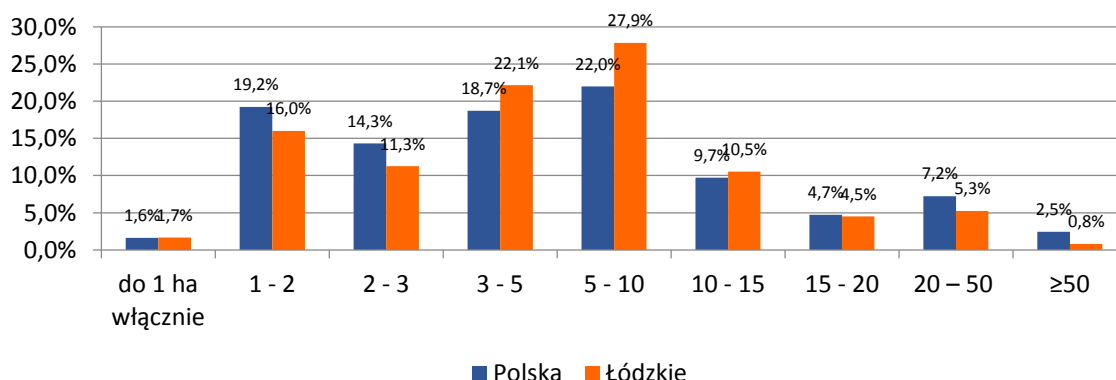
LATA	Ogółem	Grupy obszarowe użytków rolnych									
		do 1 ha włącznie	powyżej 1 ha								
			razem	1 - 2	2 - 3	3 - 5	5 - 10	10 - 15	15 - 20	20 - 50	≥50
		w liczbach bezwzględnych									
2010	130565	1409	129156	19021	15962	26206	40603	15256	5910	5543	655
2013	128309	2502	125807	21272	14585	26033	35727	15300	5493	6395	1002
2016	124032	2056	121976	19838	13959	27462	34543	13042	5576	6527	1029
2010=100											
2016	95	146	94	104	87	105	85	85	94	118	157

(Opracowanie ŁODR na podstawie danych GUS)

Największą dynamikę spadku odnotowano w grupach obszarowej 5-10 ha UR oraz 10-15 ha, w których liczba gospodarstw zmniejszyła się po 15%. Wzrosła natomiast liczba gospodarstw najmniejszych, o powierzchni do 2 ha UR – o 7% oraz największych, o powierzchni 20-50 ha UR oraz 50 ha i więcej UR – odpowiednio o 18% i 57%.

Nieznacznej poprawie uległa struktura gospodarstw rolnych – wzrósł udział gospodarstw największych w ogólnej liczbie gospodarstw rolnych: o powierzchni 20-50 ha UR z 4,2% w 2010 r. do 5,3% w 2016 r., a o powierzchni 50 ha i więcej UR z 0,5% do 0,8%. Mimo zanotowanego wzrostu udział gospodarstw o powierzchni 50 ha jest na poziomie znacznie poniżej średniej krajowej (2,5%).

Wykres. Struktura gospodarstw rolnych według grup obszarowych w województwie łódzkim w 2016 r. na tle kraju

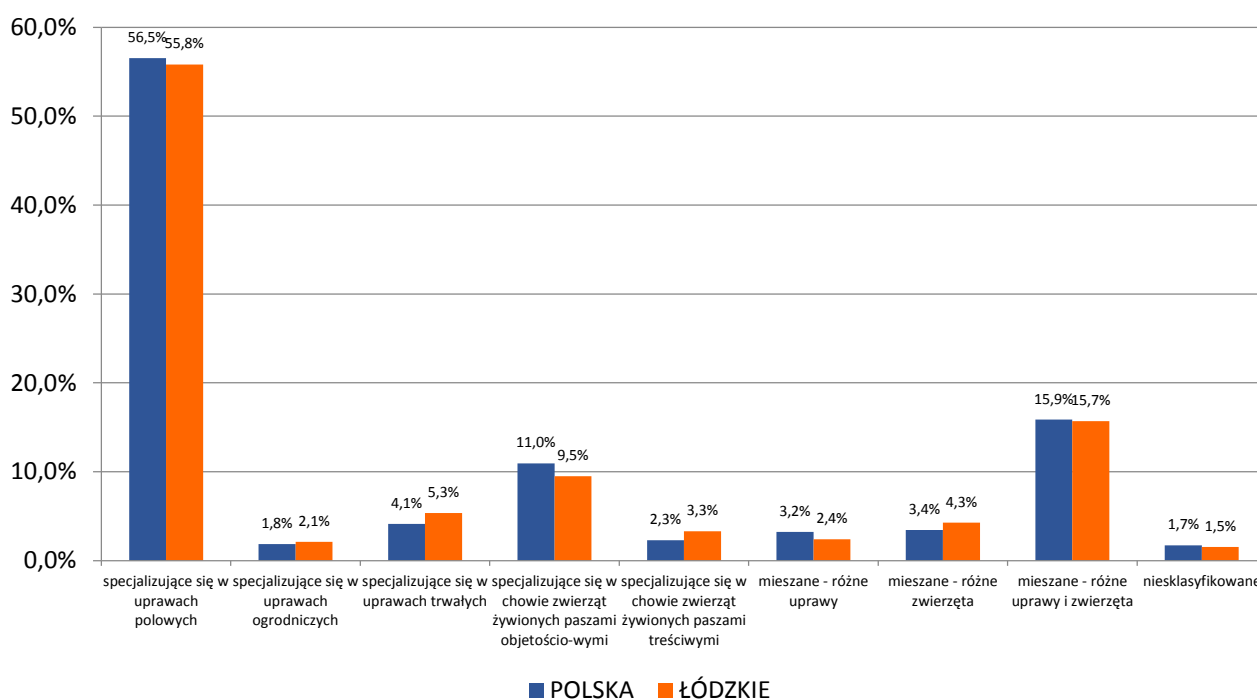
(Opracowanie ŁODR na podstawie danych GUS).

Średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwie rolnym w województwie łódzkim, wg ogłoszenia Prezesa ARiMR w 2016 r., wyniosła 7,65 ha. Wielkość średniej powierzchni gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym została obliczona jako iloraz powierzchni użytków rolnych, zadeklarowanych jako działki rolne we wnioskach o przyznanie

płatności obszarowych za rok 2016, położonych na działkach ewidencyjnych w województwie i liczby rolników deklarujących działki rolne w tym województwie. Powierzchnia ta podlega systematycznemu wzrostowi i od 2010 r. wzrosła o 3,1% . Dynamika wzrostu porównywalna jest ze średnią krajową (3,2%), ale średnia powierzchnia gruntów rolnych w gospodarstwach województwa łódzkiego jest na poziomie 72,4% średniej krajowej (10,56 ha).

Wg danych GUS w 2016 r. wśród gospodarstw rolnych województwa łódzkiego dominowały, podobnie jak w Polsce, gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych – 55,8%. Drugą dominującą grupę w województwie stanowiły gospodarstwa wielokierunkowe – 15,7% (w Polsce – 15,9%). Trzecią pod względem liczebności grupę stanowiły gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami objętościowymi – 9,5% (w Polsce – 11,0%). Na uwagę zasługuje znaczny udział (w porównaniu ze średnią krajową) udział gospodarstw specjalizujących się w uprawach trwałych (5,3 %) oraz w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi.

Struktura gospodarstw rolnych według typu rolniczego

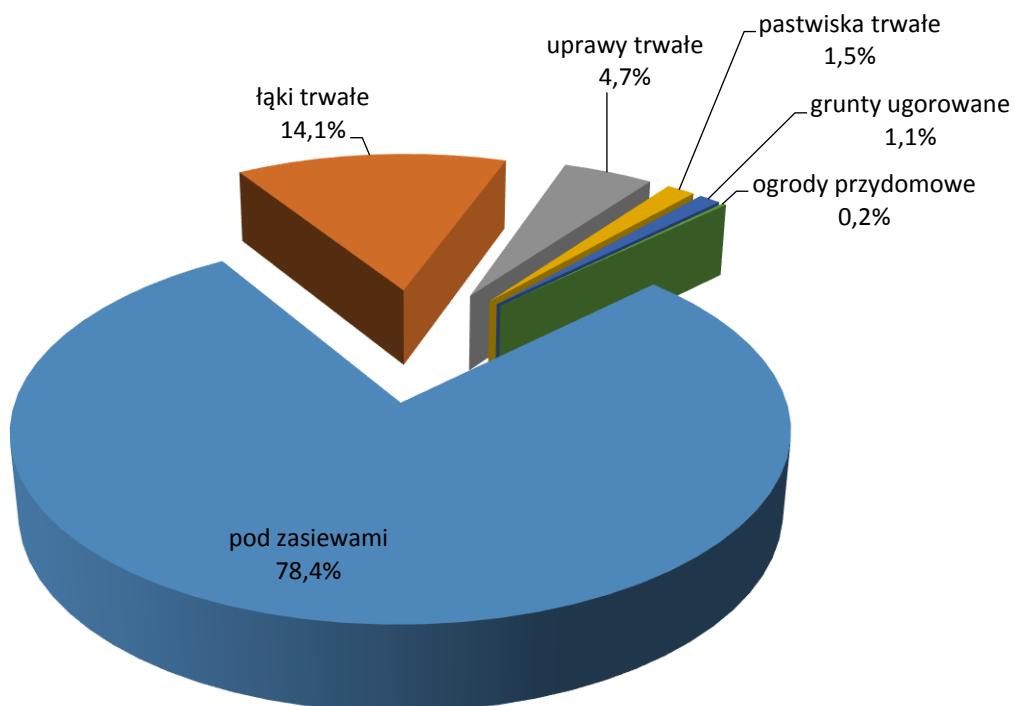

(Opracowanie ŁODR na podstawie danych GUS)

W strukturze użytkowania gruntów rolnych w gospodarstwach rolnych dominuje powierzchnia pod zasiewami, która w 2016 r. wynosiła 746,4 tys. ha, co dawało 7% udziału w powierzchni zasiewów kraju. Powierzchnia łąk trwałych wyniosła 134,4 tys. ha, a upraw trwałych, czyli m.in. sadów i szkółek – 44,6 tys. ha, co stanowiło 11,3% powierzchni upraw trwałych w kraju. W porównaniu do 2013 r. w strukturze powierzchni użytków rolnych

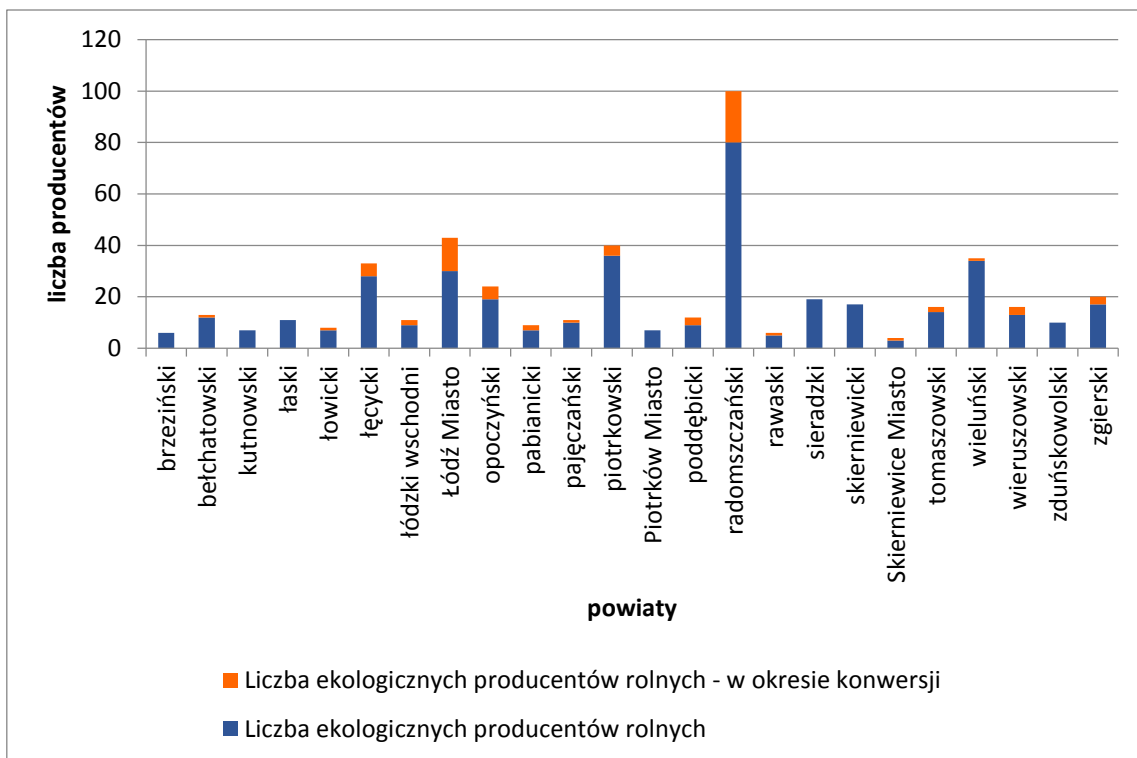
zauważalny staje się wzrost udziału powierzchni zasiewów, łąk trwałych i upraw trwałych kosztem udziału powierzchni ugorów i pastwisk trwałych.

Struktura powierzchni użytków rolnych w dobrej kulturze w gospodarstwach rolnych w woj. łódzkim w 2016 r.

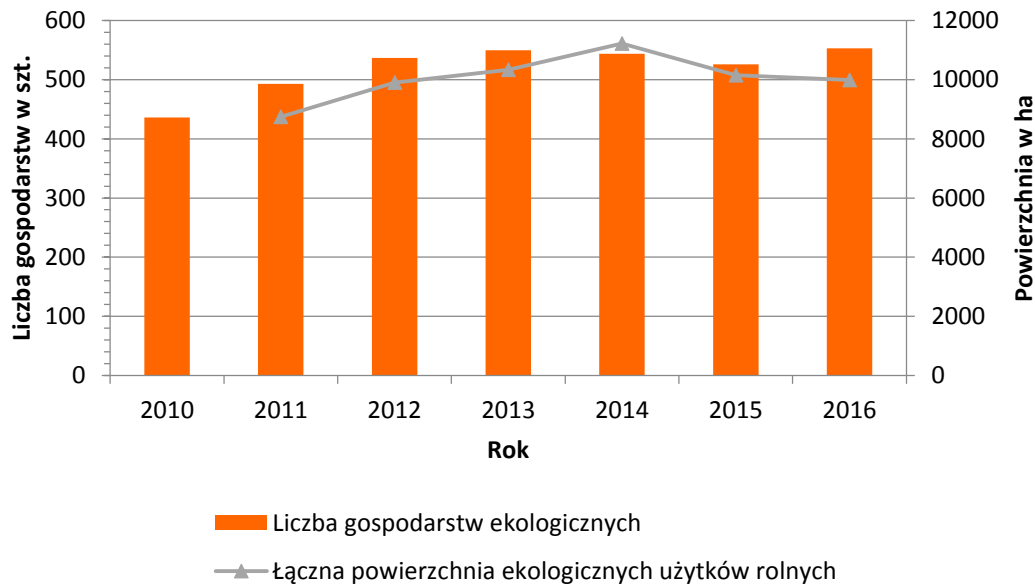
(Opracowanie ŁODR na podstawie danych GUS).

Wykres. Liczba ekologicznych producentów rolnych certyfikowanych i w okresie konwersji w 2015 roku w woj. łódzkim wg powiatów.

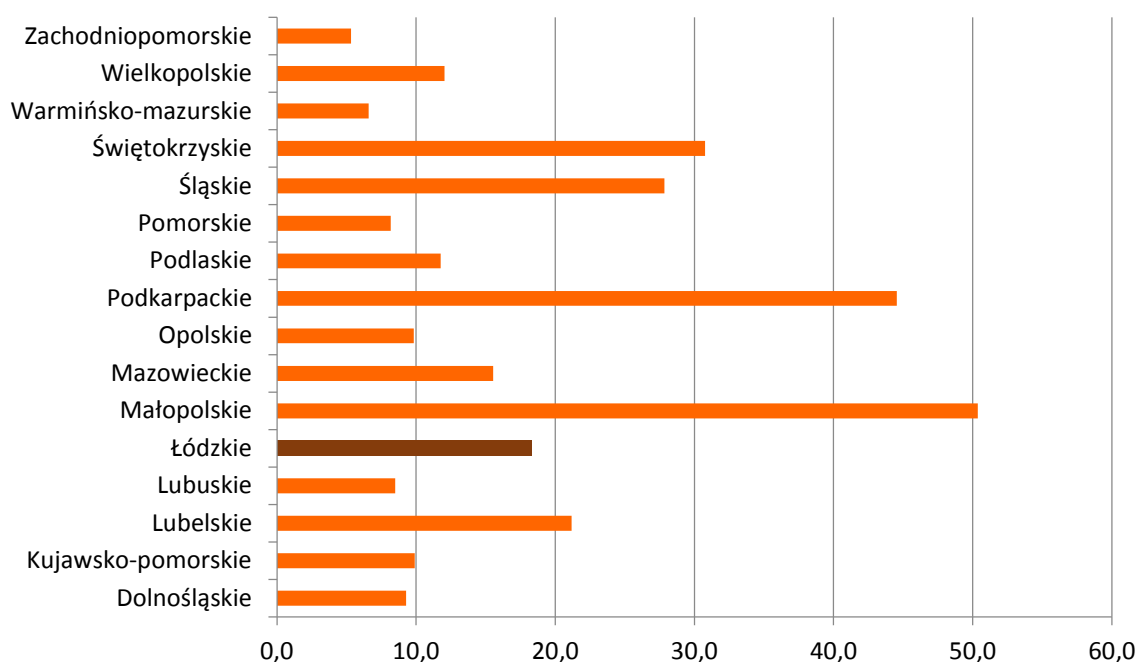
(Opracowanie ŁODR na podstawie danych GIJHARS).

Wykres. Liczba gospodarstw ekologicznych i powierzchnia ekologicznych użytków rolnych w województwie łódzkim w latach 2010-2016

Opracowanie ŁODR na podstawie danych GIJHARS.

Wykres. Pracujący w rolnictwie w przeliczeniu na 100 ha użytków rolnych w województwie łódzkim na tle innych województw w 2015 r.

Opracowanie ŁODR na podstawie danych GUS.

1.3.4 Wartość produkcji rolniczej

Region łódzki odgrywa istotną rolę w krajowej produkcji roślinnej. Jednym z najważniejszych kierunków jego specjalizacji jest produkcja ziemniaków.

Lata	Ziemniaki		
	powierzchnia w ha	plon w dt/ha	zbiór w t
2010	42500	210	903300
2011	45382	261	1184203
2012	41691	266	1110524
2013	38236	192	741108
2014	34584	291	1016410
2015	35927	188	680954
2016	34621	296	1053704

Ziemniaki ze

względu na niewielkie wymagania klimatyczno-glebowe oraz możliwość szerokiego wykorzystania zarówno do celów konsumpcyjnych, jak i przemysłowych odgrywają znaczącą rolę w strukturze produkcji rolniczej województwa łódzkiego. W latach 2010–2016 areał upraw ziemniaków w województwie łódzkim uległ znacznemu ograniczeniu. W 2010 roku w regionie łódzkim ziemniaki uprawiano na 42,5 tys. ha powierzchni, natomiast w 2016 roku już tylko na

34,6 tys. ha (spadek o 18,6%). Przyczyną spadku powierzchni zajmowanej przez uprawy ziemniaków, a tym samym ograniczenia wielkości ich produkcji jest przede wszystkim odchodzenie od produkcji ziemniaków na cele paszowe oraz spadek pogłowia trzody chlewnej, dla której ziemniaki do niedawna stanowiły podstawowy składnik żywieniowy. Mimo znacznego ograniczenia uprawy ziemniaków zarówno pod względem powierzchni zajmowanej przez uprawy ziemniaków, jak i wielkości ich produkcji w 2015 roku obszar ten zajmował 1. miejsce w kraju.

Uprawa ziemniaków w regionie łódzkim skupia się głównie w jego zachodniej i południowej części. Obszarami o najwyższej koncentracji upraw ziemniaków w regionie jest powiat sieradzki oraz gminy: Pęczniew, Zadzim (powiat poddębicki), Sokolniki, Czastary (powiat wieruszowski), Biała, Czarnożyły, Wieluń, Pątnów, Wierzchnias (powiat wieluński), Wielgomłyny, Kodrąb, Radomsko (powiat radomszczański), Sadkowice, Regnów, Cielądz (powiat rawski), miasto i gmina Skierniewice oraz miasto Zgierz i Łęczyca (PSR 2010).

PRODUKCJA GŁÓWNYCH UPRAW ROLNYCH – UPRAWY POLOWE

Lata	Zboża ogółem łącznie z kukurydzą			Kukurydza			Buraki cukrowe			Rzepak i rzepik		
	powierzchnia w ha	plon w dt/ha	zbiór w t	powierzchnia w ha	plon w dt/ha	zbiór w t	powierzchnia w ha	plon w dt/ha	zbiór w t	powierzchnia w ha	plon w dt/ha	zbiór w t
2010	581000	31,3	1827500				6700	421	280600	21100	23,7	50100
2011	593690	31,9	1892753	10200	71,2	73100	7221	493	355732	17819	19,5	34673
2012	589846	31,0	1831149	19700	74,4	146700	7695	506	389269	10400	18,1	18817
2013	594049	31,0	1839947	28100	57,0	160000	5830	686	389815	20753	33,2	72864
2014	582260	37,3	2172220	29100	63,2	183900	5682	516	300977	21979	27,0	55968
2015	588478	30,5	1797286	30600	35,8	109700	5097	511	260703	23310	27,2	63480
2016	567977	33,4	1922936	30400	75,4	229500	5984	552	330144	15994	23,9	38278

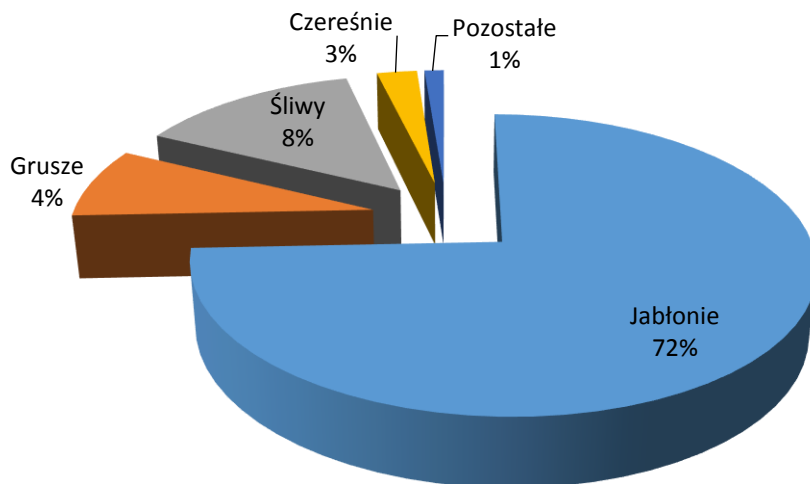
Drugim ważnym kierunkiem specjalizacji produkcji roślinnej w regionie jest produkcja sadownicza. Sadownictwo jest gałęzią rolnictwa obejmującą uprawę roślin trwałych (wieloletnich) dających jadalne owoce w sadach oraz na plantacjach wieloletnich.

Produkcja głównych upraw rolnych sady

Lata	OWOCE OGÓŁEM		
	powierzchnia w ha	plon w dt/ha	zbiór w t
2010.....	27800	X	346500
2011.....	29778	X	348284

2012.....	28291	X	467646
2013.....	29295	X	412286
2014.....	26593	X	473470
2015.....	27118	X	437214
2016.....	27044	X	478071

Struktura upraw drzew owocowych w województwie łódzkim w 2016 r.

PRODUKCJA GŁÓWNYCH UPRAW ROLNYCH - PLANTACJE WIELOLETNIE KRZEWÓW OWOCOWYCH

Lata	OWOCE OGÓŁEM		
	powierzchnia w ha	plon w dt/ha	zbiór w t
2010.....	8308	X	
2011.....	10630	X	35283
2012.....	11205	X	42485
2013.....	12064	X	45854
2014.....	11975	X	39090
2015.....	11494	X	47115
2016.....	12238	X	53771

W strukturze uprawianych drzew owocowych w regionie łódzkim dominują jabłonie, których uprawa stanowi 72% powierzchni upraw drzew owocowych w regionie. Dużą rolę w strukturze upraw odgrywają także wiśnie oraz śliwy, natomiast niewielką grusze i czereśnie. Wśród roślin jagodowych największą powierzchnię zajmują porzeczki (49%) oraz truskawki.

Produkcja sadownicza w województwie łódzkim koncentruje się głównie w jego wschodniej części, na obszarze powiatu: skierniewickiego, rawskiego, łowickiego, wschodniej części powiatu zgierskiego oraz północno-wschodniej części powiatu brzezińskiego

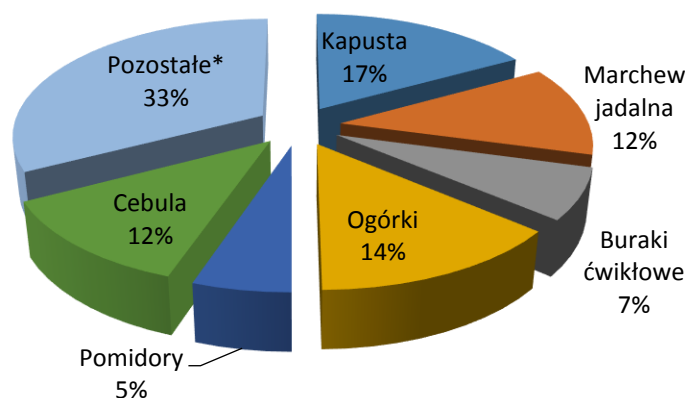
Kolejnym kierunkiem specjalizacji województwa łódzkiego w produkcji roślinnej jest produkcja warzyw gruntowych. Warzywa gruntowe to rośliny uprawiane bezpośrednio w gruncie lub pod niskimi osłonami, których wysokość w szczycie nie przekracza 1,5 m.

Do warzyw gruntowych należą m.in. kapusta, kalafior, cebula, marchew, buraki ćwikłowe, ogórki gruntowe, pomidory gruntowe, pietruszka, por, seler, rzodkiew.

W latach 2010–2016 powierzchnia zajmowana przez uprawy warzyw gruntowych w województwie łódzkim oscylowała w granicach 17 -19 tys. ha. Produkcja warzyw wynosi w granicach 550 tys. ton. Pod względem produkcji warzyw gruntowych województwo łódzkie zajmuje 4. miejsce w Polsce.

Największy udział w strukturze upraw warzyw gruntowych w regionie mają kapusta, ogórki gruntowe, marchew oraz cebula. Znacznie mniejszą powierzchnię zajmują uprawy buraków ćwikłowych oraz pomidorów gruntowych, które zajmują do 7% powierzchni upraw warzyw gruntowych

Struktura upraw warzyw w województwie łódzkim w 2015 r.

Warzywa są roślinami wymagającymi odpowiednich warunków do uprawy, dlatego ich uprawa koncentruje się głównie w północnej części województwa – obszarze o najwyższej wartości wskaźnika waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Warzywnictwo odgrywa

także istotą rolę w produkcji roślinnej w powiecie wieluńskim, pajęczańskim, sieradzkim i rawskim.

W produkcji zwierzęcej dominującym kierunkiem w regionie łódzkim jest hodowla trzody chlewnej. W latach 2010–2016 wielkość pogłowia trzody chlewnej w województwie uległa zmniejszeniu. W 2010 roku na opisywanym obszarze hodowano 1,30 mln szt. trzody chlewnej, natomiast w 2016 roku 1,06 mln szt, tj. o 19 % mniej, choć w porównaniu z rokiem 2013 pogłowie trzody chlewnej było większe o 9%. Bardziej wyraźny spadek pogłowia zauważalny jest wśród loch, których liczba w latach 2010-2016 spadła z 107,9 tys. szt. do 70,1 tys. szt., tj. o ponad 22%. Tendencja spadkowa utrzymywała się w całym badanym okresie. Przyczyną ograniczenia hodowli trzody chlewnej była niska opłacalność produkcji wynikająca z wysokich cen zbóż i pasz w porównaniu do cen uzyskiwanych ze sprzedaży żywca wieprzowego.

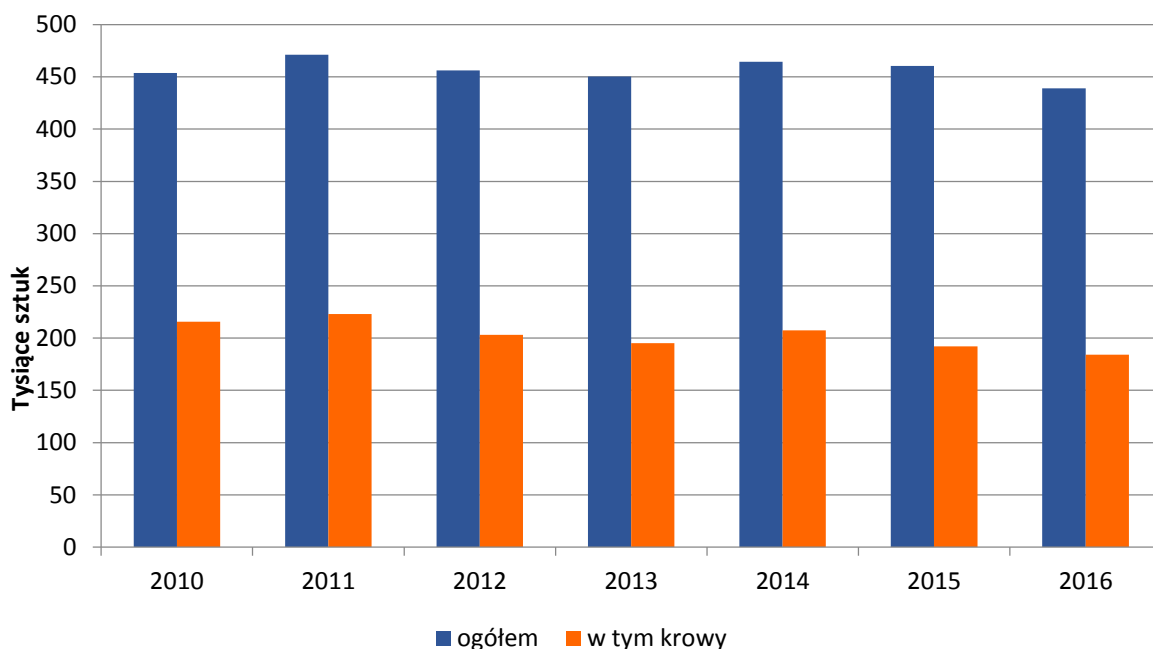
Pomimo spadku wielkości pogłowia trzody chlewnej, województwo łódzkie jest jednym z liderów w Polsce pod względem pogłowia jak również obsady trzody chlewnej i wielkości produkcji żywca rzeźnego wieprzowego. W gospodarstwach województwa łódzkiego znajduje się 10% krajowego pogłowia świń, co plasuje region na 3. miejscu wśród województw.

Pogłowie świń w województwie łódzkim w latach 2010-2016

Hodowla trzody chlewnej koncentruje się zasadniczo na obszarze powiatu piotrkowskiego, łowickiego skierniewickiego, brzezińskiego, łódzkiego wschodniego oraz tomaszowskiego

W latach 2010–2016 wielkość pogłowia bydła w województwie łódzkim wahała się w granicach 438 - 471 tys. szt. W 2015 roku region łódzki zajmował 4. miejsce wśród województw pod względem wielkości pogłowia jak również obsady bydła przypadającej na 100 ha użytków rolnych. Obsada bydła na opisywanym obszarze wynosiła 47,3 szt./100 ha użytków rolnych. Wyższym niż notowane w województwie łódzkim pogłowiem oraz obsadą bydła charakteryzowały się województwa: podlaskie (89,7 szt./100 ha użytków rolnych), mazowieckie (58,8 szt./100 użytków rolnych) oraz wielkopolskie (54,8 szt./100 ha użytków rolnych). Od 2010 roku zaznaczył się wyraźny spadek pogłowia krów, którym liczba zmalała o blisko 15 %, z 215 tys. szt. do 184 tys. szt.

Pogłowie bydła w województwie łódzkim w latach 2010-2016 obrazuje poniższy wykres.

Hodowla bydła koncentruje się w północnej i zachodniej części regionu łódzkiego. Obszarami o najwyższej obsadzie bydła na 100 ha użytków rolnych są powiaty: łowicki, łęczycki, poddębicki i sieradzki.

W 2016 r. gospodarstwa rolne zajmowały powierzchnię 1105,8 tys. ha, w tym na gospodarstwa indywidualne przypadało 1085,4 tys. ha, stanowiąc 98,2% ogólnej powierzchni gospodarstw rolnych.

Powierzchnia zasiewów, w tym wg rodzajów

Powierzchnia zasiewów w 2016 r. wyniosła 757,2 tys. i była mniejsza o 1,1% w porównaniu z rokiem poprzednim, a ich odsetek w powierzchni użytków rolnych ogółem ukształtował się na poziomie 78,1%. W 112,7 tys. gospodarstw indywidualnych zasiewy zajmowały 745,2 tys. ha, stanowiąc 98,4% ogólnej powierzchni zasiewów. W strukturze zasiewów dominowały zboża zajmując 76,1% ogólnej powierzchni zasiewów, następnie rośliny pastewne – 9,2%, ziemniaki – 4,6%. Rośliny przemysłowe stanowiły 3,1% ogólnej powierzchni zasiewów, pozostałe uprawy – 3,9%, a rośliny strączkowe na ziarno – 3,0% (zajmując 22,8 tys. ha). Powierzchnia użytków rolnych pozostałych wyniosła 8,4 tys. ha, stanowiła 0,9% powierzchni użytków rolnych ogółem i była o 26,4% większa od powierzchni z roku poprzedniego.

Zboża

Powierzchnia uprawy zbóż ogółem (zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi łącznie z kukurydzą na ziarno, gryką, prosem i pozostałymi zbożowymi) w 2016 r. wyniosła 576,1 tys. ha i była mniejsza od powierzchni z 2015 r. o 12,3 tys. ha (o 2,1%), natomiast w porównaniu ze średnią z lat 2011-2015 była mniejsza o 13,5 tys. ha (o 2,3%).

Powierzchnia uprawy zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi wyniosła w 2016 r. 544,1 tys. ha, z tego powierzchnia zbóż ozimych – 302,7 tys. ha (55,6%), natomiast zbóż jarych 241,4 tys. ha (44,4%). Zboża intensywne (pszenica, jęczmień i pszenżyto) zasiano na powierzchni 308,0 tys. ha, tj. mniejszej niż w 2015 r. o 17,3 tys. ha (o 5,3%). Zbóż ekstensywnych (żyta, owsa i mieszanek zbożowych) zasiano 236,1 tys. ha, tj. o 6,4 tys. ha (o 2,8%) więcej niż w roku poprzednim, a ich udział w grupie zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi wzrósł o 2,0 p. proc. do 43,4%. W 2016 r. plony zbóż ogółem oszacowano na 33,4 dt/ha, tj. więcej od uzyskanych w roku 2015 i średnich plonów z lat 2011-2015 odpowiednio o 2,9 dt/ha (o 9,5%) i o 1,1 dt/ha (o 3,4%). Plony prawie wszystkich gatunków zbóż, z wyjątkiem pszenicy ozimej (spadek o 3,6%) i gryki (spadek o 6,7%) były wyższe w porównaniu z rokiem poprzednim, w tym największy wzrost plonów zanotowano w uprawie kukurydzy na ziarno (o 110,6%). Plony zbóż ozimych (w grupie zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi) ukształtowały się na poziomie 32,0 dt/ha i były niższe w porównaniu z rokiem 2015 o 0,6%, natomiast produkcja ziarna zbóż ozimych wyniosła 967,3 tys. t i była niższa od uzyskanej w roku poprzednim o 161,7 tys. t (o 14,3%). Plony zbóż jarych wyniosły 30,0 dt/ha i były większe od uzyskanych w roku poprzednim o 10,3%, natomiast zbiory wyniosły 724,1 tys. t i były wyższe o 168,9 tys. t (o 30,4%) – zarówno w wyniku wyższych plonów jak też zwiększonej powierzchni ich zasiewów (o 18,1%). Plony zbóż jarych wyniosły 30,0 dt/ha i były większe od uzyskanych w roku poprzednim o 10,3%, natomiast zbiory wyniosły 724,1 tys. t i były wyższe o 168,9 tys. t (o 30,4%) – zarówno w wyniku wyższych plonów jak też zwiększonej powierzchni ich zasiewów (o 18,1%).

Zbiory zbóż ogółem w 2016 r. wyniosły 1922,9 tys. t i były wyższe od zbiorów uzyskanych w 2015 r., jak i średniej z lat 2011-2015, odpowiednio o 125,6 tys. t (o 7,0%) i o 16,3 tys. t (o 0,9%). Wzrost produkcji ziarna zbóż w porównaniu z rokiem poprzednim był wynikiem wyższego plonowania, szczególnie zbóż jarych. Zbiory zbóż intensywnych (przy plonach na poziomie 33,8 dt/ha) wyniosły 1041,6 tys. t i były niższe od uzyskanych w 2015 r. o 58,3 tys. t (o 5,3%). Zbiory zbóż ekstensywnych (przy plonach na poziomie 27,5 dt/ha) były wyższe w porównaniu z rokiem poprzednim o 65,6 tys. t (o 11,2%) i wyniosły 649,8 tys. t.

Powierzchnia kukurydzy uprawianej na ziarno w 2016 r. wyniosła 30,4 tys. ha i była o 0,2 tys. ha (o 0,7%) mniejsza od powierzchni odnotowanej w 2015 r., a w stosunku do średniej z lat 2011-2015 zwiększyła się o 6,9 tys. ha (o 29,3%). Plony ziarna kukurydzy ukształtowały się na poziomie 75,4 dt/ha i były ponad 2-krotnie wyższe od niskich plonów z roku poprzedniego (wzrost o 110,6%), natomiast zbiory wyniosły 229,5 tys. t, tj. o 119,8 tys. t (o 109,3%) więcej od uzyskanych w 2015 r.

Ziemniaki

Powierzchnia uprawy ziemniaków (łącznie z ogrodami przydomowymi) w 2016 r. wyniosła 35,6 tys. ha i była mniejsza niż przed rokiem o 0,7 tys. ha (o 2,0%), a od średniej z pięciolecia 2011-2015 o 3,8 tys. ha mniejsza (o 9,7%). Warunki wegetacji, od posadzenia do połowy czerwca, były mało korzystne dla uprawy ziemniaków. Występujące w drugiej połowie czerwca i w lipcu opady deszczu znacznie poprawiły stan plantacji ziemniaków, zwłaszcza odmian późniejszych i później posadzonych. Warunki pogodowe w lipcu i sierpniu (zbliżone do optymalnych), były bardzo korzystne dla plonowania tego gatunku. Wysokie temperatury powietrza oraz dobre uwilgotnienie gleby sprzyjały zawiązywaniu bulw oraz intensywnemu wzrostowi. Niewielkie były też uszkodzenia plantacji przez zarazę ziemniaka. Wykopki ziemniaków rozpoczęto w sierpniu, a zakończono w drugiej dekadzie października

Pomimo występowania regionalnie zróżnicowanych warunków pogodowych w okresie wegetacji ziemniaków, plonowanie tego gatunku w 2016 r. było rekordowo wysokie i wyniosło 296 dt/ha, tj. o 108 dt/ha (o 57,4%) więcej w porównaniu z rokiem 2015 i o 56 dt/ha (o 23,3%) w porównaniu ze średnią z lat 2011-2015. Zbiory ziemniaków (łącznie ze zbiorami w ogrodach przydomowych) wyniosły 1053,7 tys. t i były wyższe zarówno od zbiorów uzyskanych w roku poprzednim, jak i od średnich zbiorów z lat 2011-2015 odpowiednio o 372,7 tys. t (o 54,7%) i o 107,1 tys. t (o 11,3%).

Buraki cukrowe

Powierzchnia uprawy buraków cukrowych w 2016 r. wyniosła 6,0 tys. ha i była większa od ubiegłorocznej o 0,9 tys. ha (o 17,4%), natomiast mniejsza od średniej z lat 2011-2015 o 0,3 tys. ha (o 5,1 %). Plony buraków cukrowych ukształtowały się na poziomie 552 dt/ha i były wyższe zarówno od plonów uzyskanych w 2015 r. jak i średnich plonów z lat 2011-2015 odpowiednio o 41 dt/ha (o 8,0%) i o 14 dt ha (o 2,6%)

Zbiory buraków cukrowych w 2016 r. wyniosły 330,1 tys. t, tj. więcej o 69,4 tys. t (o 26,6%) od niskich zbiorów uzyskanych w 2015 r. ale o 9,2 tys. t (o 2,7%) mniej od średnich zbiorów z lat 2011-2015.

Rośliny oleiste

Produkcja roślin oleistych w 2016 r. wyniosła niecałe 40,6 tys. t, przy osiągniętym średnim plonie 22,8 dt/ha i powierzchni uprawy 17,8 tys. ha.

Powierzchnia uprawy rzepaku i rzepiku (ozimego i jarego łącznie) wyniosła 16,0 tys. ha i była mniejsza od powierzchni z 2015 r. o 7,3 tys. ha (o 31,4%) i od średniej z lat 2011-2015 o 2,9 tys. ha (o 15,2%).

W 2016 r. zasiewy rzepaku i rzepiku jarego stanowiły 15,2% ogólnej powierzchni uprawy rzepaku i rzepiku, wobec 5,4% w 2015 r. Plony rzepaku i rzepiku ogółem oceniono na 23,9 dt/ha, tj. mniej od uzyskanych w 2015 r. o 3,3 dt/ha (o 12,1%) oraz mniej od średniej z lat 2011-2015 o 2,2 dt/ha (o 8,4%). Zbiory rzepaku i rzepiku ogółem wyniosły 38,3 tys. t, tj. mniej o 25,2

tys. t (o 39,7%) od ubiegłorocznych i o 10,9 tys. t (o 22,1%) od średnich zbiorów z lat 2011-2015.

Produkcja upraw pastewnych

Produkcja upraw pastewnych w 2016 r. wyniosła: - z trwałych użytków zielonych – 4428,4 tys. t (w przeliczeniu na zieloną masę) i była wyższa od produkcji w 2015 r. o 874,7 tys. t (o 24,6%) i od średnich zbiorów z lat 2011-2015 o 43,9 tys. t (o 1,0%), - polowych upraw pastewnych – 2857,9 tys. t, tj. więcej o 1202,2 tys. t (o 72,6%) w porównaniu z rokiem poprzednim i o 544,8 tys. t (o 23,6%) więcej od średnich zbiorów z pięciolecia (2011-2015)

- poplonów i wsiewek na paszę – 171,7 tys. t, tj. o 37,7 tys. t (o 28,2%) więcej od produkcji w roku poprzednim, ale o 78,1 tys. t (o 31,3%) mniej od średniej z lat 2011-2015.

W 2016 r. ogólna powierzchnia paszowa roślin pastewnych, uprawianych w plonie głównym, wyniosła 216,6 tys. ha i była większa od ubiegłorocznej o 10,0 tys. ha (o 4,8%). Powierzchnia trwałych użytków zielonych wyniosła 147,0 tys. ha, stanowiąc 67,9% ogólnej powierzchni paszowej. Powierzchnia ta w stosunku do roku 2015 zmniejszyła się o 1,4 tys. ha (o 0,9%). Polowe uprawy pastewne zwiększyły swój areal w porównaniu z rokiem poprzednim o 11,4 tys. ha (o 19,5%) do poziomu 69,6 tys. ha, stanowiąc 32,1% ogólnej powierzchni paszowej w plonie głównym.

Produkcja z łąk trwałych

Produkcja z łąk trwałych (w przeliczeniu na siano) łącznie z trzech pokosów wyniosła 846,3 tys. t i była większa zarówno od uzyskanej w 2015 r., jak i od średniej z pięciolecia (2011-2015) odpowiednio o 172,0 tys. t (o 25,5%) i o 48,5 tys. t (o 6,1%).

Plony I pokosu traw łąkowych (w przeliczeniu na siano) oceniono na 29,5 dt/ha, tj. na poziomie zbliżonym do roku poprzedniego (wzrost o 0,3%).

Plony II pokosu siana wyszacowano na 21,9 dt/ha, tj. o 67,2% więcej od bardzo niskich plonów II pokosu siana w 2015 r.

Plony III pokosu traw łąkowych w przeliczeniu na siano oceniono na 10,3 dt/ha, tj. o 51,5% więcej od plonów III pokosu siana w roku ubiegłym. Łączne plony siana z trzech pokosów wyniosły 61,7 dt/ha, tj. o 12,5 dt/ha więcej (o 25,4%) w porównaniu z rokiem 2015 i o 2,1 dt/ha (o 3,5%) więcej od średniej z lat 2011-2015. Powierzchnia łąk trwałych w gospodarstwach rolnych w 2016 r. wyniosła 137,1 tys. ha i była zbliżona do powierzchni z 2015 r. (wzrost o 0,1%), natomiast w stosunku do średniej z lat 2011-2015 – zwiększyła się o 3,3 tys. ha (o 2,5%).

Produkcja ogrodnicza

W 2016 roku zbiory warzyw gruntowych i spod osłon wyniosły 671,3 tys. ton i były wyższe od zbiorów uzyskanych rok wcześniej o 18,8% oraz o 8,5% wyższe od średnich zbiorów z lat

2011-2015. Zbiory owoców ogółem wyniosły 531,8 tys. ton i były wyższe zarówno od zbiorów uzyskanych w 2015 r., jak od średniej z lat 2011-2015 (odpowiednio o 9,8% i o 13,2%).

Warzywa gruntowe

W omawianym okresie ogólna powierzchnia warzyw gruntowych wyniosła 17,9 tys. ha i była wyższa o 3,1% w porównaniu z rokiem poprzednim. Zwiększenie areału uprawy odnotowano przede wszystkim dla pozostałych warzyw gruntowych (o 24,0%) oraz marchwi jadalnej i cebuli. Powierzchnia uprawy innych gatunków warzyw uległa zmniejszeniu, przy czym największy spadek odnotowano w uprawach: pomidora (o 15,6%) i ogórka (o 10,4%). Łączne zbiory warzyw gruntowych w 2016 r. wyniosły 557,2 tys. ton i w skali roku były wyższe o 23,1%. Zbiory większości gatunków warzyw gruntowych były na wyższym poziomie niż w 2015 r., z wyjątkiem pomidorów, których niższy zbiór wynikał ze zmniejszenia areału uprawy tego gatunku

Owoce z drzew

Produkcja owoców z drzew w 2016 r. wyniosła 478,1 tys. ton, tj. o 9,3 % więcej od zbiorów uzyskanych w roku 2015 i o 11,8% więcej od średniej z lat 2011-2015. Wyższa produkcja dotyczyła wszystkich gatunków drzew owocowych, a w szczególności śliwek i wiśni – wzrost o ponad 20%.

Owoce z krzewów owocowych i plantacji jagodowych

Łączne zbiory owoców z krzewów owocowych i plantacji jagodowych wyniosły 53,8 tys. ton i były wyższe o 14,1% od produkcji owoców z 2015 r. oraz o 28,1% od średniej z lat 2011-2015. Zbiory truskawek w 2016 r. wyniosły 15,4 tys. ton i były o 9,9% wyższe od zbiorów z 2015 r. i o 30,0% wyższe od średniej z lat 2011-2015

Produkcja zwierzęca

Bydło

W grudniu 2016 r. pogłowie bydła w województwie łódzkim liczyło 473,2 tys. sztuk i było o 22,7 tys. sztuk (o 5,0%) wyższe niż przed rokiem oraz o 17,0 tys. sztuk (o 3,7%) wyższe od stanu w czerwcu 2016 r. Pogłowie krów w grudniu 2016 r. liczyło 183,1 tys. sztuk i było wyższe w porównaniu z analogicznym okresem 2015 r., jak i w porównaniu z czerwcem 2016 r., odpowiednio o 2,2 tys. sztuk i 0,3 tys. sztuk (tj. o 1,2% i o 0,1%). W gospodarstwach indywidualnych pogłowie bydła liczyło 469,6 tys. sztuk, co stanowiło 99,2% wojewódzkiego stada bydła. W tej grupie gospodarstw, analogicznie jak w całym województwie, odnotowano wzrost liczebności stada w skali roku o 22,5 tys. sztuk (o 5,0%) jak i w okresie półrocznym (od czerwca 2016 r.) o 17,0 tys. sztuk, tj. o 3,8%. Obsada bydła na 100 ha użytków rolnych w grudniu 2016 r. wyniosła 48,8 sztuk, wobec 46,3 sztuk w grudniu 2015 r. W strukturze stada ogółem udział poszczególnych grup wiekowo-użytkowych w grudniu 2016 r. kształtował się następująco:

- cielęta w wieku poniżej 1 roku - 29,7%,
- młode bydło hodowlane i rzeźne w wieku 1-2 lata - 27,8%,
- krowy - 38,7%,
- pozostałe bydło dorosłe hodowlane i rzeźne - 3,8%

W porównaniu ze strukturą pogłowia bydła w grudniu 2015 r. zwiększył się udział cieląt (o 0,7 p. proc.) oraz młodego bydła w wieku 1-2 lat (o 1,6 p. proc.). Zmniejszył się natomiast udział krów (o 1,5 p. proc.) i pozostałego bydła dorosłego (o 0,8 p. proc.). Wyniki badań pogłowia bydła w 2016 r. wskazują na systematyczny wzrost liczebności wojewódzkiego pogłowia bydła, i tak w czerwcu 2016 r. zaobserwowano zwiększenie stada w okresie półrocznym o 1,3%, a w grudniu analogicznie w okresie półrocznym wzrost o 3,7%. Wyraźnie zwiększa się udział cieląt i młodego bydła w wieku 1-2 lata, maleje natomiast odsetek krów i pozostałego bydła dorosłego. Głównymi czynnikami powodującymi te zmiany był spadek opłacalności produkcji mleka przy jednoczesnym utrzymaniu się korzystnych warunków produkcji żywca wołowego.

Owce

Pogłowie owiec w grudniu 2016 r. wyniosło 13,0 tys. sztuk i było o 3,0 tys. sztuk (tj. o 30,5%) wyższe od wielkości zarejestrowanych w grudniu 2015 r. Populacja maciorek owczych zwiększyła się w skali roku o 0,8 tys. sztuk (o 10,8%) do poziomu 7,8 tys. sztuk. W porównaniu ze stanem z czerwca 2016 r., pogłowie owiec wzrosło o 0,8 tys. sztuk (o 6,8%), w tym stado maciorek owczych zwiększyło się o 0,4 tys. sztuk, tj. o 5,6%.

W gospodarstwach indywidualnych pogłowie owiec w grudniu 2016 r. liczyło 12,2 tys. sztuk, co stanowiło 93,4% wojewódzkiego stada owiec. W porównaniu z analogicznym okresem 2015 r., jak i czerwcem 2016 r., liczebność stada owiec w tych gospodarstwach wzrosła odpowiednio o 3,0 tys. sztuk i o 1,0 tys. sztuk, (tj. o 32,6% i o 8,7%), w tym stado maciorek owczych wzrosło o 0,7 tys. sztuk i o 0,2 tys. sztuk. W strukturze stada udział maciorek (tj. samic, które miały już potomstwo i samic pokrytych po raz pierwszy) wyniósł 59,8% i w porównaniu z grudniem 2015 roku zmniejszył się o 10,7 p. proc.

Pogłowie trzody chlewnej

Pogłowie świń w grudniu 2016 r. w województwie łódzkim wyniosło 1119,8 tys. sztuk i było wyższe o 216,0 tys. sztuk (o 23,9%) od stanu w analogicznym okresie 2015 r. oraz o 40,2 tys. sztuk (o 3,7%) od stanu zarejestrowanego w czerwcu 2016 r.

Stado loch na chów w porównaniu z grudniem 2015 r. wzrosło o 9,2 tys. sztuk (o 15,2%) do poziomu 70,2 tys. sztuk, natomiast w porównaniu z czerwcem 2016 r. zmalało o 2,5 tys. sztuk, tj. o 3,4%. Stado loch prośnych zwiększyło się w ciągu roku o 7,2 tys. sztuk (o 17,6%), ale zmalało o 0,7 tys. sztuk (o 1,5%) w porównaniu z czerwcem 2016 r. W gospodarstwach indywidualnych stado świń liczyło 1096,0 tys. sztuk, tj. 97,9% ogółu pogłowia trzody chlewnej w województwie. Wielkość utrzymywanego w tej grupie gospodarstw stada wzrosła zarówno

w porównaniu z grudniem 2015 r., jak i z czerwcem 2016 r. odpowiednio o 215,7 tys. sztuk i o 39,7 tys. sztuk (tj. o 24,5% i o 3,8%). W strukturze stada trzody chlewnej ogółem, udział poszczególnych grup produkcyjno - użytkowych w grudniu 2016 r. wyniósł:

- prosięta o wadze do 20 kg - 19,2%,
- warchlaki o wadze od 20 do 50 kg - 30,7%,
- trzoda chlewna o wadze powyżej 50 kg z przeznaczeniem na ubój - 43,8%,
- trzoda chlewna o wadze powyżej 50 kg z przeznaczeniem na chów - 6,4%.

w tym lochy na chów razem - 6,3%,

w tym lochy prośne - 4,3%

W porównaniu ze strukturą pogłowia trzody, zarejestrowaną w grudniu 2015 r., zwiększył się udział tuczników (o 0,6 p. proc.) i prosiąt (o 0,5 p. proc.), zmalał natomiast udział warchlaków oraz trzody chlewnej o wadze powyżej 50 kg z przeznaczeniem na chów (po 0,5 p. proc.). W grudniu 2016 r. obsada trzody chlewnej ogółem na 100 ha użytków rolnych liczyła 115,4 sztuk wobec 93,0 sztuk w grudniu 2015 r. Wyniki badań pogłowia trzody chlewnej przeprowadzonych w 2016 r. wskazują na odwrócenie trendu spadkowego w chowie świń. Liczba pogłowia rejestrowanego w marcu była wyższa o 3,6% od stanu w grudniu 2015 r., a liczebność pogłowia w czerwcu 2016 r. była o 15,3% wyższa od stanu w marcu 2016 r., natomiast pogłowie w grudniu 2016 r. było wyższe o 3,7% od zarejestrowanego w czerwcu 2016 r. Na wzrost zainteresowania rolników tym kierunkiem produkcji główny wpływ miały poprawiające się warunki ekonomiczne tuczy świń.

Skup i ceny produktów rolnych

W 2016 r., w stosunku do roku poprzedniego, od producentów rolnych z terenu województwa łódzkiego skupiono mniej: rzepaku, warzyw i owoców. Natomiast więcej niż przed rokiem skupiono zbóż, ziemniaków, buraków cukrowych, mleka krowiego oraz żywca rzeźnego.

Zboża

W roku 2016 skupiono 403,3 tys. ton ziarna zbóż ogółem (łącznie z ziarnem siewnym i mieszankami zbożowymi), co oznacza wzrost o 3,6% w odniesieniu do 2015 r., największy wzrost dotyczył gryki (wzrost 24-krotny), prosa (wzrost 6-krotny) oraz kukurydzy (o 55,2%) i jęczmienia (o 9,4%). Niższa niż rok wcześniej była podaż pszenżyta o 19,7% pszenicy o 6,9%, owsa i mieszanek zbożowych o 2,9% oraz żyta o 1,3%. Ceny skupu zbóż ogółem w 2016 r., w porównaniu z cenami uzyskanymi przez producentów rolnych w 2015 r., były niższe średnio o 2,4%. Niższe były ceny kukurydzy o 13,5%, pszenicy o 7,1% oraz jęczmienia o 2,2%. Wzrosła natomiast średnia cena owsa i mieszanek zbożowych o 16,3%, żyta o 5,1% oraz pszenżyta o 4,7%. Analogiczna sytuacja wystąpiła na targowiskach województwa łódzkiego, gdzie zanotowano spadek cen pszenicy o 2,0% (średnia cena 73,48 zł/dt) i jęczmienia o 1,2%

(średnia cena 71,71 zł/dt). Wzrosły natomiast średnie ceny owsa o 4,5% (średnia cena 62,34 zł/dt) oraz żyta o 1,6% (średnia cena 58,19 zł/dt).

Ziemniaki

Wielkość skupu ziemniaków w 2016 r. wyniosła 115,8 tys. ton i w porównaniu z rokiem poprzednim była większa o 18,8%. Jednak średnia cena skupu 1 dt ziemniaków osiągnęła poziom 41,24 zł i była niższa o 7,8% od ceny notowanej rok wcześniej. W obrocie targowiskowym średnia roczna cena ziemniaków była wyższa o 28,1% od ceny sprzed roku i wyniosła 89,29 zł/dt.

Buraki cukrowe

W 2016 r. skupiono 330,1 tys. ton buraków cukrowych, co oznacza wzrost podaży buraka cukrowego o 19,1%. Średnia cena skupu 1 dt buraka cukrowego wyniosła 12,63 zł i była wyższa o 3,3% od ceny skupu z 2015 r.

Rzepak przemysłowy

W całym 2016 r. skup rzepaku wyniósł 20,7 tys. ton i był niższy o 44,8% od skup zanotowanego rok wcześniej. Miało to wpływ na średnią cenę skupu, która wyniosła 164,42 zł/dt i była wyższa o 9,4% od ceny z 2015 r.

Warzywa i owoce

W omawianym okresie skupiono 138,2 tys. ton warzyw, co oznacza spadek o 14,8% w skali roku. W 2016 r. wzrosły średnie ceny: buraków ćwikłowych o 13,8% (średnia cena 0,33 zł/kg), kalafiorów o 9,8% (średnia cena 1,45 zł/kg) oraz kapusty o 5,9% (średnia cena 0,90 zł/kg). Niższe niż w roku poprzednim były ceny skupu: cebuli o 22,4% (średnia cena 0,76 zł/kg), pomidorów o 22,3% (średnia cena 1,71 zł/kg), ogórków o 20,7% (średnia cena 1,38 zł/kg), a także marchwi o 11,1% (średnia cena 0,48 zł/kg). Ilość skupionych owoców w 2016 r. była o 22,4% niższa w porównaniu z 2015 r. i wyniosła 242,9 tys. ton. W porównaniu z 2015 r. zanotowano spadek cen większości owoców, tj.: agrestu o 41,3%, śliwek o 31,4%, jabłek o 22,1%, malin o 21,4%, wiśni o 18,1%, czereśni o 8,1% oraz gruszek o 2,4%. Wyższe niż rok wcześniej był średnie ceny skupu porzeczek o 82,4% i truskawek o 39,0%.

Żywiec rzeźny

Skup żywca rzeźnego (bydło, cielęta, świnie, owce, konie i drób) w 2016 r. wyniósł 544,3 tys. ton i był większy o 10,3 tys. ton (tj. o 1,9%) od ilości żywca rzeźnego skupionego w 2015 r. W 2016 r. skupiono 92,2 tys. t żywca wołowego, tj. o 6,5% mniej niż rok wcześniej. Skup żywca cielęcego wyniósł 1,1 tys. t, co oznacza spadek o 43,8% w porównaniu z 2015 r. Średnia cena skupu bydła kształtowała się na takim samym poziomie jak rok wcześniej, natomiast cieląt rzeźnych była wyższa o 26,2%. Za 1 kg żywca wołowego w skupie płacono średnio 5,92 zł, a żywca cielęcego 10,16 zł. Na targowiskach województwa łódzkiego średnia cena za 1 kg bydła rzeźnego (bez cieląt) wyniosła 4,91 zł, a za 1 kg żywca cielęcego 9,88 zł. Ceny te były

odpowiednio wyższe o 3,8% i 2,1% od cen notowanych rok wcześniej. Średnie ceny krów dojnych, jakie osiągnęli producenci rolni na targowiskach, w 2016 r. były wyższe niż rok wcześniej. Średnia cena za 1 krowę wyniosła 3662,92 zł, co oznacza wzrost średniej ceny o 2,3%. Przy czym na przestrzeni 12 miesięcy 2016 roku cena wahała się od 3600,00 zł do 3750,00 zł. Średnia cena targowiskowa za jałówkę 1-roczną wyniosła 1800,00 zł i była wyższa o 6,6% od ceny notowanej w 2015 r.

Podaż żywca wieprzowego w 2016 r. wyniosła 265,8 tys. ton i była wyższa o 4,3% niż w 2015 r.. Średnia cena skupu za 1 kg żywca wieprzowego wyniosła 4,60 zł i w porównaniu do średniej ceny za rok 2015 wzrosła o 9,5%. W sprzedaży targowiskowej, podobnie jak w skupie, cena żywca wieprzowego była wyższa od notowanej rok wcześniej. Za 1 kg żywca wieprzowego płacono średnio 4,28 zł, co oznacza wzrost ceny o 14,1%.

Targowiskowa cena prosiąt na chów w 2016 roku była niższa niż rok wcześniej, w skali roku średnia cena za 1 prosię na chów obniżyła się o 1,9% i wyniosła 145,62 zł, podczas gdy w 2015 roku wynosiła 148,40 zł. Wynikało to z głównie z niskich cen żywca wieprzowego na początku roku

W 2016 r. skupiono 184,7 tys. ton żywca drobiowego, tj. o 3,7% więcej niż w roku 2015, z tego 163,0 tys. ton stanowiły kurczaki. Średnia roczna cena skupu drobiu wyniosła 3,53 zł/kg i była niższa o 4,9% od notowanej rok wcześniej, wzrost dotyczył jedynie ceny gęsi (o 1,5%). Niższe niż rok wcześniej były ceny kur o 40,3%, indyków o 14,9%, kurczaków o 5,9% i kaczek o 2,4%. Mleko Skup mleka krowiego w 2016 r. wyniósł 797604 tys. l i był większy o 0,8% w porównaniu z wielkością skupu w 2015 r. Średnio za 1 hl mleka płacono 100,71 zł, tj. o 3,7% mniej niż rok wcześniej.

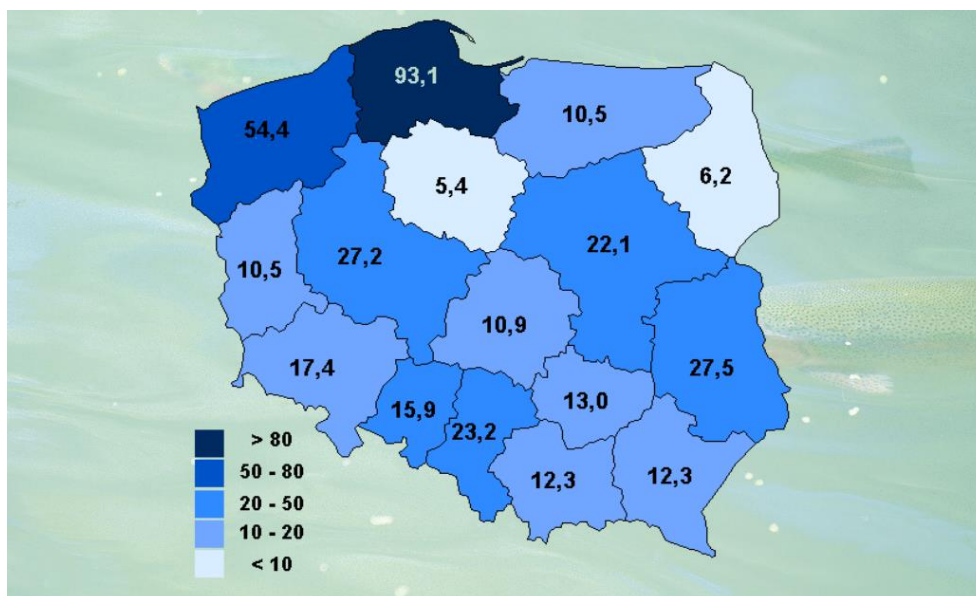
Materiały: Urząd Statystyczny w Łodzi – rolnictwo w województwie łódzkim w 2015, 2016 roku; Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego na lata „2007-2020” (Urząd Marszałkowski).

1.3.4.1. Akwakultura konsumpcyjna w województwie łódzkim

Z zebranych informacji z gmin wiejskich i miejsko-wiejskich wynika, że w 2017 r. na terenie województwa łódzkiego działało 95 gospodarstw rybackich ze zbiornikami wodnymi o łącznej powierzchni ok. 2500 ha.

Podstawowymi gatunkami akwakultury konsumpcyjnej woj. łódzkiego są pstrąg, karp, szczupak, sandacz, jesiotr, sum i amur.

W 2015 r. wartość sprzedanych ryb wyprodukowanych w akwakulturze w woj. łódzkim wyniosła 10,9 mln zł (Lirski A., Myszkowski L., Instytut Rybactwa Śródlądowego, XLI konferencja i Szkolenie Hodowców Ryb Łososiowatych, Gdynia 2016 r.).

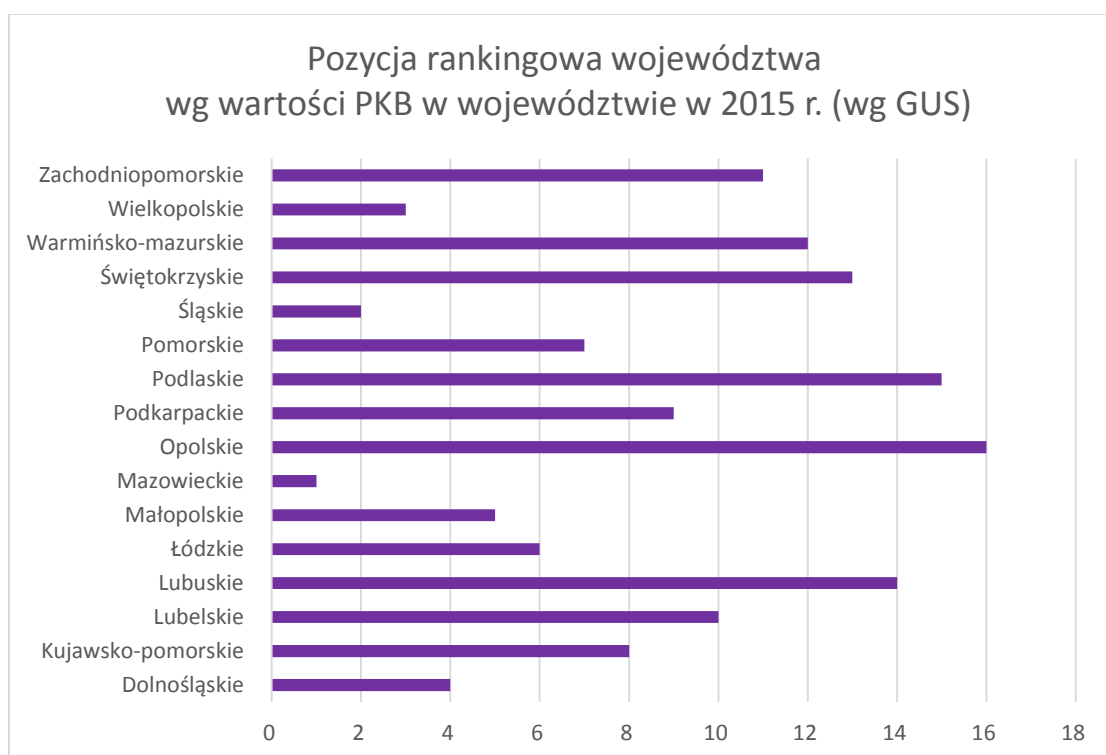
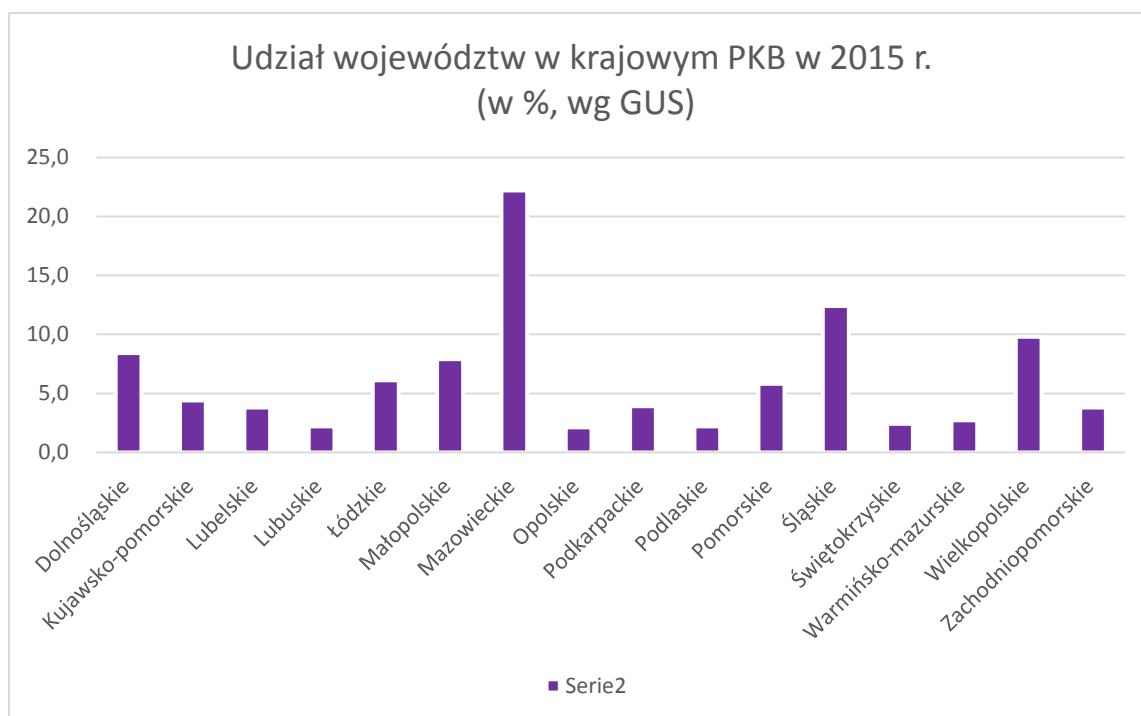

1.3.5. Rola rolnictwa w kształtowaniu wzrostu gospodarczego województwa i kraju

Rolnictwo w Polsce pozostaje nadal znaczącym sektorem gospodarki narodowej, a po integracji z Unią Europejską sytuacja w ujęciu sektorowym stabilizuje się. Istotnym miernikiem określającym znaczenie rolnictwa jest jego udział w tworzeniu produktu krajowego brutto. Wyniki umożliwiają syntetyczną ocenę pozycji rolnictwa w polskiej gospodarce. Udział rolnictwa w tworzeniu PKB w latach 1995-2006 zmniejszył się z około 7% do 3,7%. Ten stan rzeczy świadczy o malejącym znaczeniu dochodotwórczym rolnictwa w gospodarce narodowej. Spadający udział rolnictwa w tworzeniu PKB jest konsekwencją przeobrażeń strukturalnych i szybszego tempa wzrostu działów pozarolniczych w gospodarce narodowej. Świadczy to o ewolucji w kierunku do nowoczesnej struktury gospodarki narodowej. Dane te potwierdzają twierdzenie, że wkład kompleksu żywnościowego w gospodarkę narodową wykazuje tendencję malejącą, przy czym najszybciej spada udział rolnictwa.

Kolejnym syntetycznym miernikiem znaczenia rolnictwa jest jego udział w produkcji globalnej gospodarki narodowej. Analizując udział rolnictwa w produkcji globalnej w gospodarce narodowej zauważamy, że w latach 1995-2006 nastąpiło jego zmniejszenie z 8,7% w 1995 roku do 4,2% w 2006 roku. Pomimo spadku udziału produkcji globalnej rolnictwa w produkcji globalnej w gospodarce narodowej, produkcja globalna w rolnictwie wzrasta w ujęciu bezwzględnym i w 2006 roku wynosiła około 65 mld zł, a w cenach stałych była o około 4,6% wyższa niż w 2000 roku (Mrówczyńska-Kamińska A., Znaczenie rolnictwa w gospodarce narodowej w Polsce, analiza makroekonomiczna i regionalna, Uniwersytet Przyrodniczy, Poznań, s.97).

Wartość PKB dla woj. łódzkiego w 2015 r. wynosiła 104 951 mln zł, co stanowiło 6,1 % udziału w PKB krajowym i uplasowało województwo łódzkie na 6 miejscu w rankingu województw.

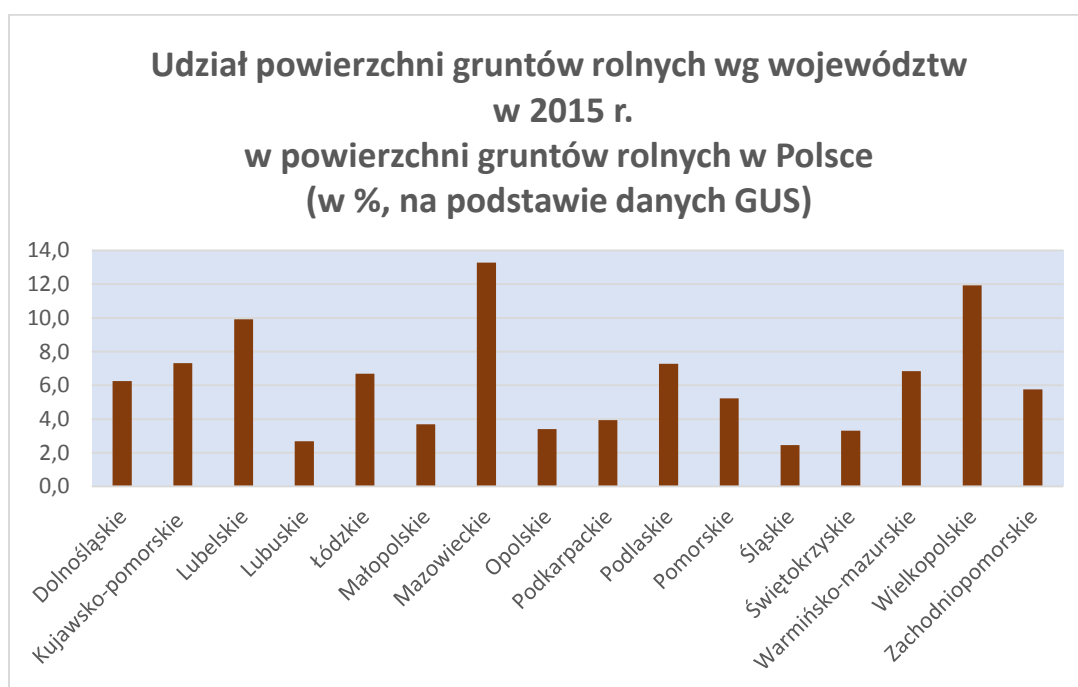
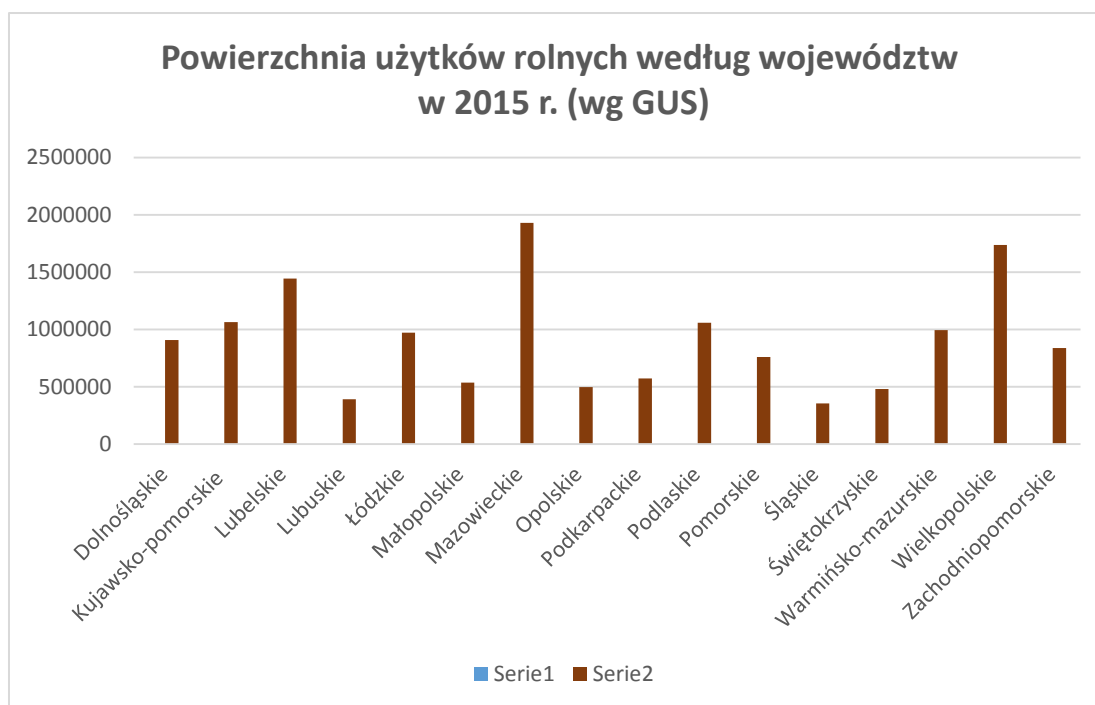
W 2015 r. we wszystkich województwach wystąpił spadek udziału jednostek prowadzących działalność w rolnictwie, leśnictwie i rybactwie w tworzeniu wartości dodanej brutto w porównaniu z 2014 rokiem, jak również do 2010 r. (D. Doniec (kier.), Produkt Krajowy Brutto rachunki regionalne w 2015 r., Urząd Statystyczny w Katowicach, 2017 r., s.30.)

Udział rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa w generowaniu krajowej wartości dodanej

brutto w 2015 roku wyniósł **2,4%**. W poszczególnych województwach udziały jednostek prowadzących działalność w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie były w 2015 roku znacznie zróżnicowane - od 0,6% w województwie śląskim do 6,0% w województwie podlaskim. Poniższa tabela przedstawia województwa, w których udział rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa w tworzeniu wartości dodanej brutto przewyższał średnią krajową:

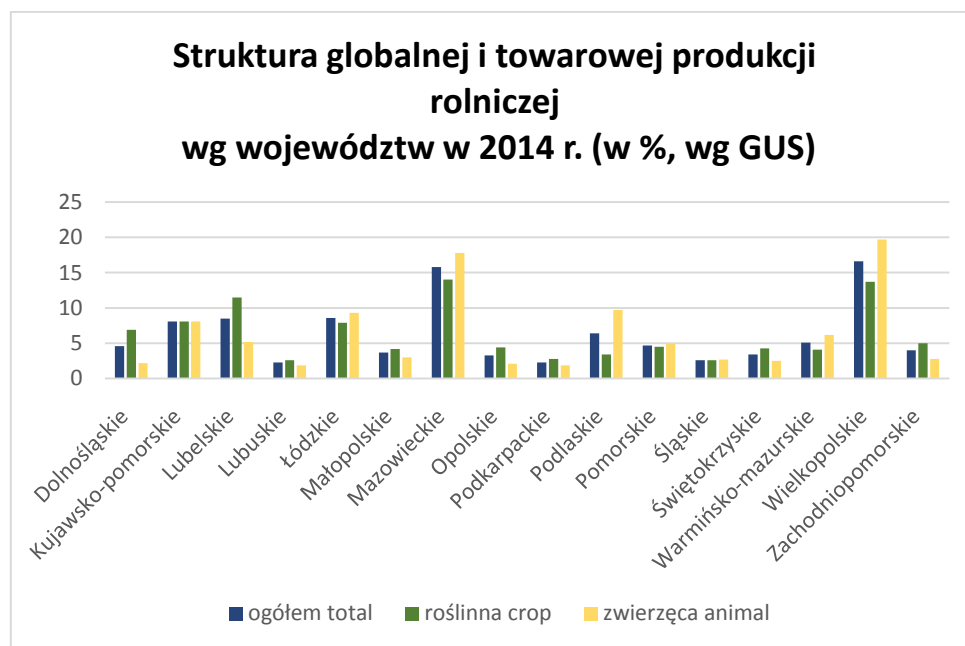
Województwa	Udział rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa w tworzeniu wartości dodanej brutto		
	2010	2014	2015
	w %		
P O L S K A	2,9	2,8	2,4
Podlaskie	7,6	7,4	6,0
Warmińsko-mazurskie...	6,3	6,1	5,4
Lubelskie	5,4	5,3	4,4
Świętokrzyskie	3,9	4,1	3,6
Wielkopolskie	4,3	4,1	3,4
Kujawsko-pomorskie ...	4,2	4,5	3,4
Lubuskie	3,5	3,8	3,3
Zachodniopomorskie ...	3,4	3,3	3,1
Łódzkie	3,7	3,9	2,9
Opolskie	3,8	3,3	2,5

(Urząd Statystyczny w Katowicach, Produkt Krajowy Brutto rachunki regionalne w 2015 r., Katowice, 2017 r., s.30, 35 -36).

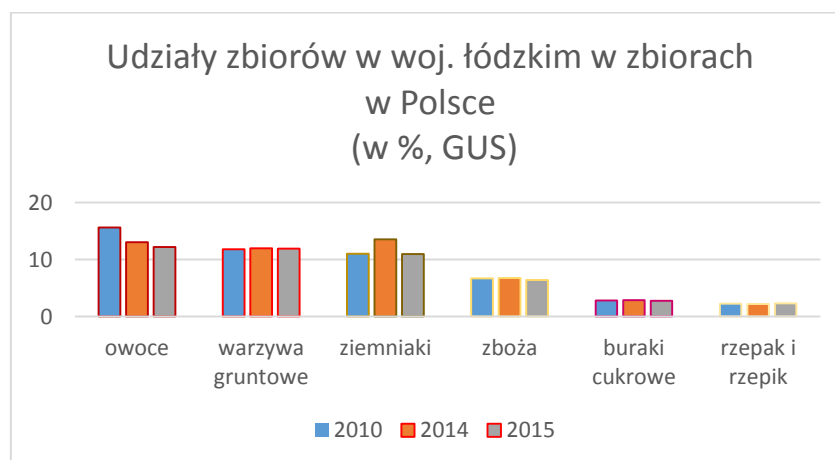
Mimo, że woj. łódzkie zajmuje dopiero 7 miejsce pod względem udziału powierzchni gruntów rolnych w rankingu województw, to w zbiorach ziemniaka w 2015 r. zajmowało 1 miejsce, w zbiorach owoców i zbiorach warzyw gruntowych – 4 miejsce w rankingu województw. Znaczenie rolnictwa w gospodarce województwa łódzkiego jest niebagatelne. Rola rolnictwa wraz z leśnictwem, łowiectwem i rybactwem powoduje, że województwo łódzkie w rankingu regionów pozostaje pod tym względem **na trzeciej pozycji (8,6%)** w kraju (co obrazuje

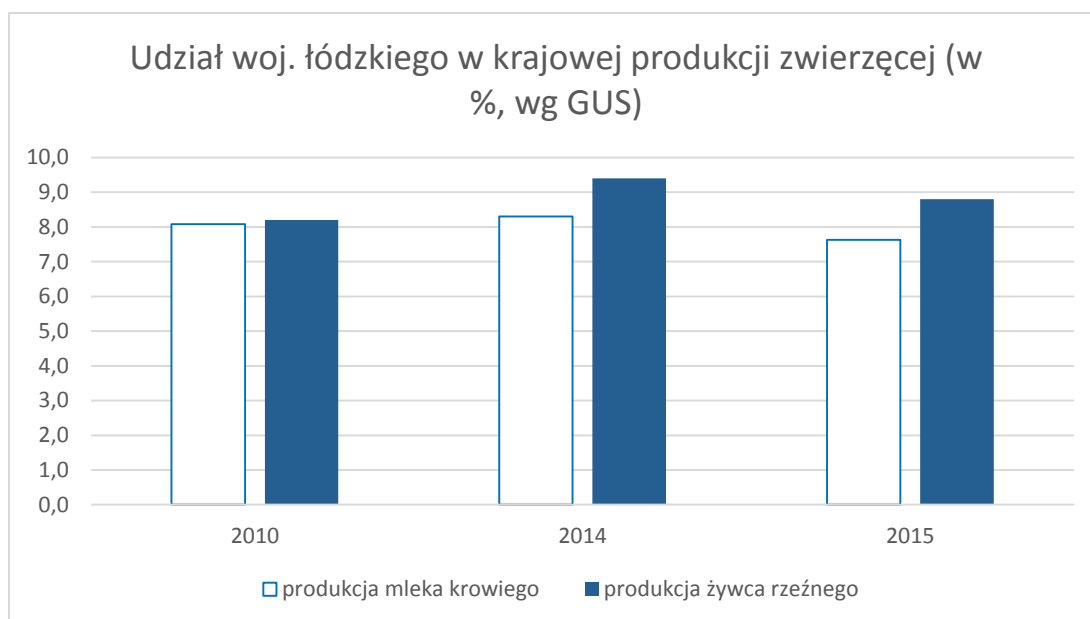
struktura globalnej i towarowej produkcji rolniczej w 2014 r.). Większy wpływ sektora na gospodarkę regionów odnotowuje się tylko w województwach: wielkopolskim (16,6%), mazowieckim (15,8%).

W porównaniu z poziomem krajowym, który w zakresie wartości dodanej brutto w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie wynosił 2,9 % w 2010 r., 2,8% w 2014 r. oraz 2,4 % w 2015 r., w województwie łódzkim kształtował się na poziomie 3,7 % w 2010 r., 3,9% w 2014 r. oraz 2,9 % w 2015 r.

Udziału województwa w produkcji roślinnej i zwierzęcej w kraju są tożsame ze wskaźnikami ustalonymi dla sprawdzania stanu realizacji aktualnie obowiązującej strategii rozwoju województwa. Odstępstwo stanowi brak mierników w postaci udziału regionu w krajowej produkcji owoców z drzew i oddzielnie - owoców z krzewów jagodowych.

Wymiana handlowa

Handel zagraniczny jest niezwykle istotny dla sektora rolnego i przetwórczego, ponieważ dotyczy około 40% produkcji rolno-spożywczej, a więc poprzez zapotrzebowanie określa koniunkturę w rolnictwie i miejsca pracy w branży przetwórczej. Jest też bardzo ważny dla Polski. Przez kilka minionych lat wskaźniki tej części handlu dynamicznie rosły wyróżniając się na tle polskiej wymiany z zagranicą. W 2016 roku wartość eksportu rolno-spożywczego wyniosła prawie 24,2 mld EUR, a importu około 17,1 mld EUR. Jednak, po raz pierwszy od czasu nastania dodatniej dynamiki, saldo obrotów zmalało (z 7,8 mld EUR w 2015 r. do 7,1 mld EUR w 2016 r.), ponieważ wzrost importu był wyraźnie szybszy od wzrostu eksportu. Oceniając rolnictwo trzeba przyznać, że w wymianie handlowej dominuje przemysł rolno-spożywczy, co jest bardzo pozytywne dla całej gospodarki, ale nieco gorsze dla samego rolnictwa.

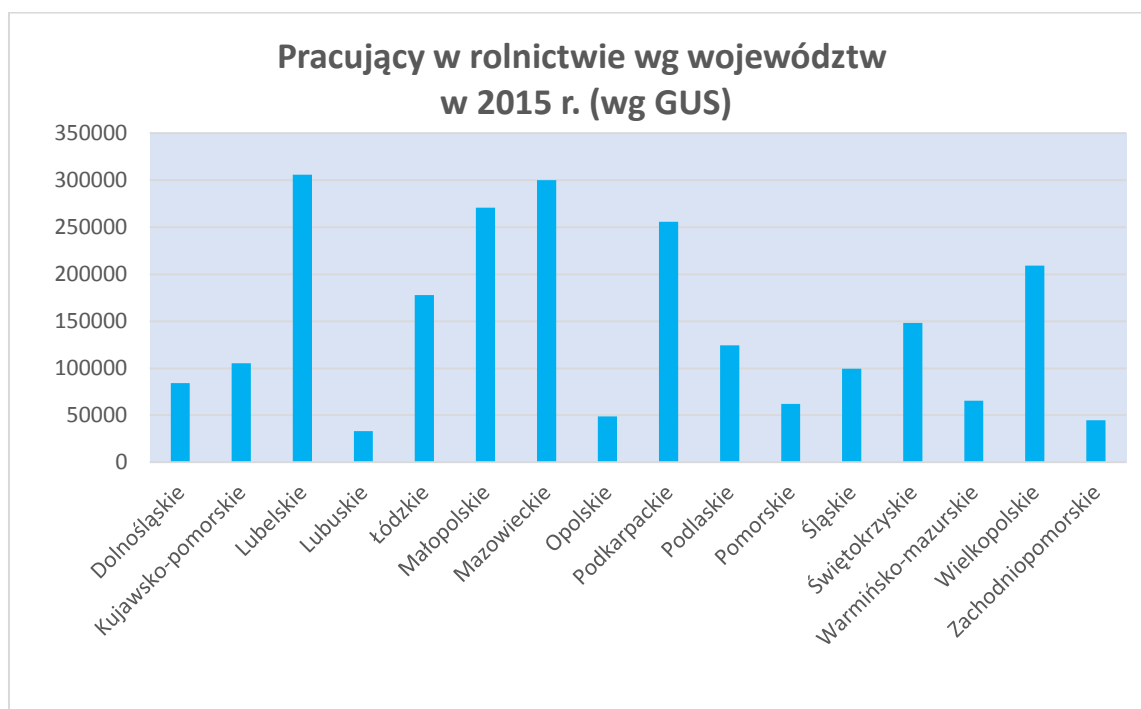
W produktach rolnictwa wyniki pogarszają się. W ubiegłym roku import uzyskał wartość ok. 5,7 mld EUR, a eksport tylko 3,8 mld EUR. Ujemne saldo osiągnęło 1,9 mld EUR. Częściowo przyczyną pogorszenia efektów wymiany były mniejsze zbiory, ale też mniejszy wywóz żywych zwierząt związany m. in. z wystąpieniem ASF.

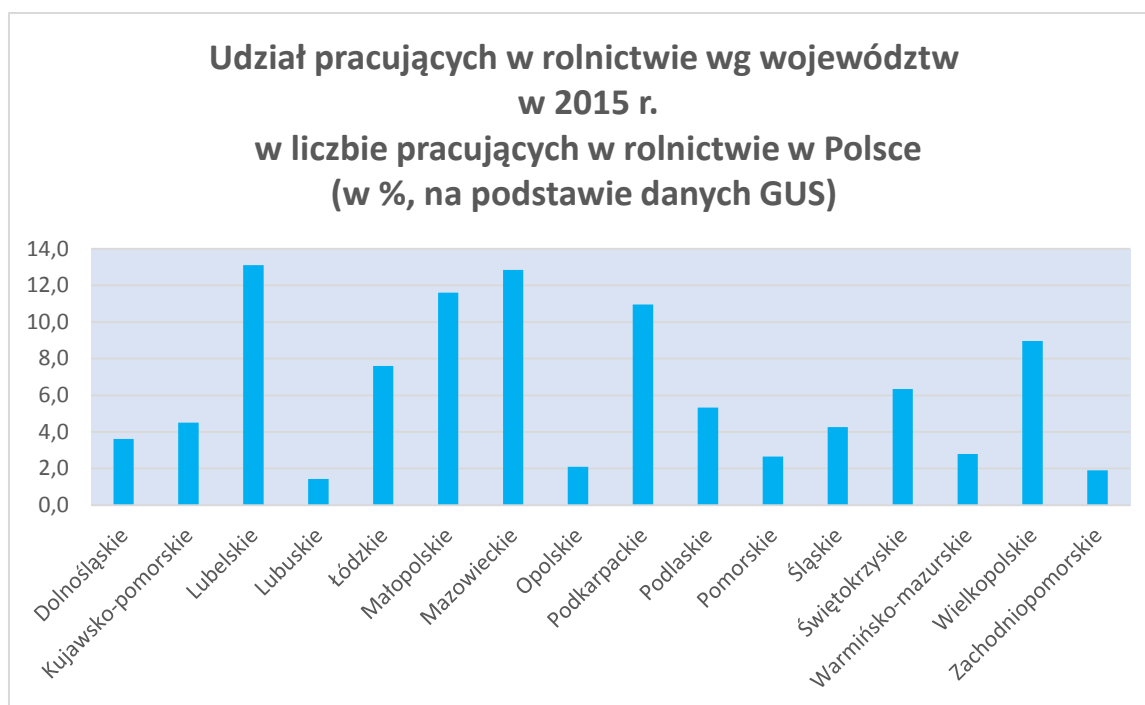
Liczba miejsc pracy

Według Głównego Urzędu Statystycznego w kraju w II kwartale 2017 roku w rolnictwie pracowało 1726 tys. osób, w przemyśle – 5212 tys., a w usługach – 9486 tys. Dla rolnictwa był to drugi najniższy wskaźnik w historii badania. W I kwartale tego roku liczba osób pracujących w rolnictwie wynosiła 1 676 tys. osób, w tym w rolnictwie indywidualnym 605 tys. osób. W przypadku zarówno przemysłu, jak i usług odnotowane zostały wartości rekordowe. W porównaniu do I kwartału 2017 roku w każdym z sektorów odnotowano wzrost liczby

pracujących: w rolnictwie o 50 tys. osób (3,0%), w przemyśle o 64 tys. osób (1,2%), a w usługach o 84 tys. osób (0,9%). W relacji do II kwartału 2016 roku w rolnictwie nastąpił spadek liczby pracujących o 17 tys. (1,0%), natomiast w pozostałych sektorach wzrost: o 123 tys. osób (2,4%) w przemyśle i o 208 tys. osób (2,2%) w usługach. W II kwartale 2017 roku w usługach pracę znajdowało 57,8% pracujących ogółem, w przemyśle – 31,7%, a w rolnictwie 10,5% (<http://rynekpracy.org/x/989321>).

Według informacji GUS, w 2015 roku, w województwie łódzkim pracowało w rolnictwie 177 638 osób co stanowi 7,6% zatrudnionych w rolnictwie w kraju i plasuje woj. łódzkie na 6 miejscu w rankingu województw.

Przeprowadzona analiza wykazała, że w badanych latach rola rolnictwa w Polsce uległa zmniejszeniu, ale nadal pozostaje ono znaczącym sektorem w gospodarce narodowej. Znaczenie tego działu jest dość duże, głównie pod względem liczby zatrudnionych. Zasoby pracy w polskim rolnictwie są nie w pełni wykorzystane, charakteryzują się przeciętnie niską wydajnością. Jednym z wyznaczników rozwoju gospodarczego powinien być spadek ilości pracy, jaką społeczeństwo przeznacza na wytwarzanie żywności, na rzecz jej wzrostu w działach pozarolniczych.

W 2015 roku w porównaniu regionalnym wyrównują się województwa rozwinięte, uprzemysłowione, zurbanizowane, charakteryzujące się najwyższym poziomem konkurencyjności, gdzie udział inwestycji, produkcji globalnej i dochodów rolnictwa ma niewielkie znaczenie w gospodarce regionu. Są to regiony Mazowieckie, Dolnośląskie, Śląskie. Poziom konkurencyjności mierzony według wielkości wskaźnika PKB na 1 mieszkańca (od 4,1% do 59,4%). Do grupy tej należy zaliczyć także Wielkopolskę (8,8%), która pomimo dużego znaczenia rolnictwa jest regionem wysoko rozwiniętym, a rolnictwo zaliczane jest do najlepszych w kraju. W regionie tym skupiony jest jeden z największych w Polsce potencjałów produkcyjnych sektora rolno- żywnościowego oraz wytwarzana jest w porównaniu z innymi regionami największa produkcja globalna rolnictwa. Na drugim biegunie konkurencyjności mierzonym według wielkości wskaźnika PKB na 1 mieszkańca (od - 29,4% do -4,1%) znajdują się pozostałe regiony.

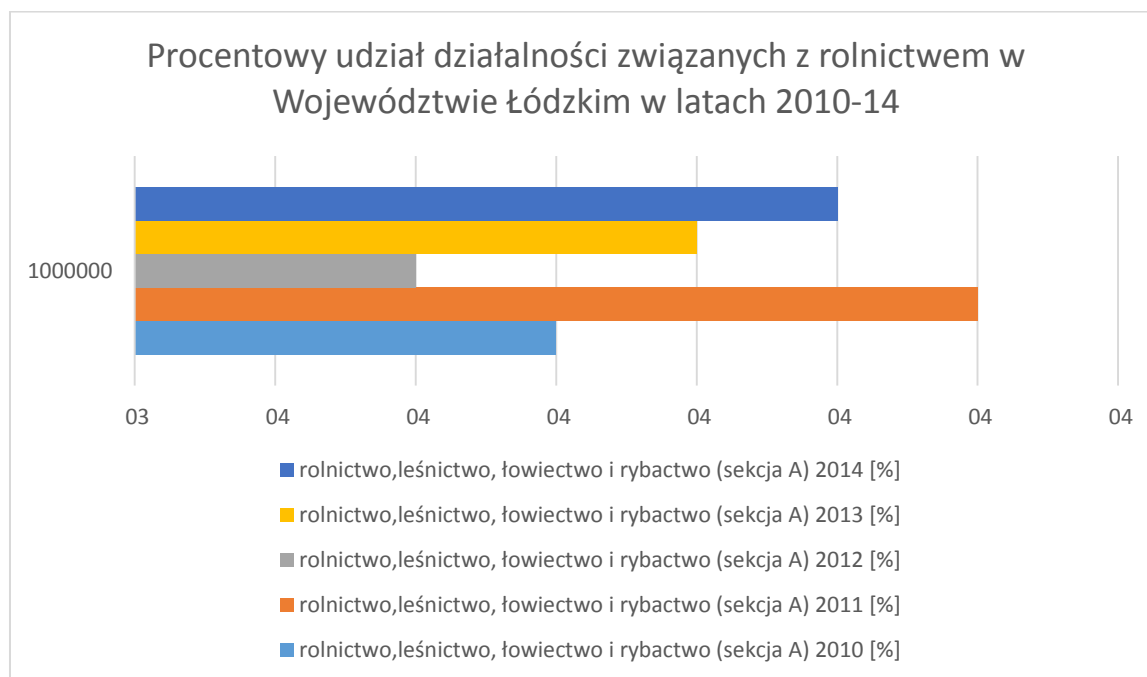
(Mrówczyńska-Kamińska A., Znaczenie rolnictwa w gospodarce narodowej w Polsce, analiza makroekonomiczna i regionalna, Uniwersytet Przyrodniczy, Poznań, s.106)

1.3.6. Przetwórstwo rolno-spożywcze i pozostała działalność gospodarcza związana z rolnictwem

Rodzaje działalności związanej z rolnictwem:

Przemysł przetwórczy:

1. p. owocowo-warzywny
2. p. mięsny
3. p. mleczarski
4. p. zbożowy

Do silnych skupisk gospodarczych w regionie należy również przemysł spożywczy (JTI Polska Sp. z o.o. w Wartkowicach, Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska w Łowiczu, Grupa Pamapol S.A.) (Klastry w województwie łódzkim [w:] www.pi.gov.pl).

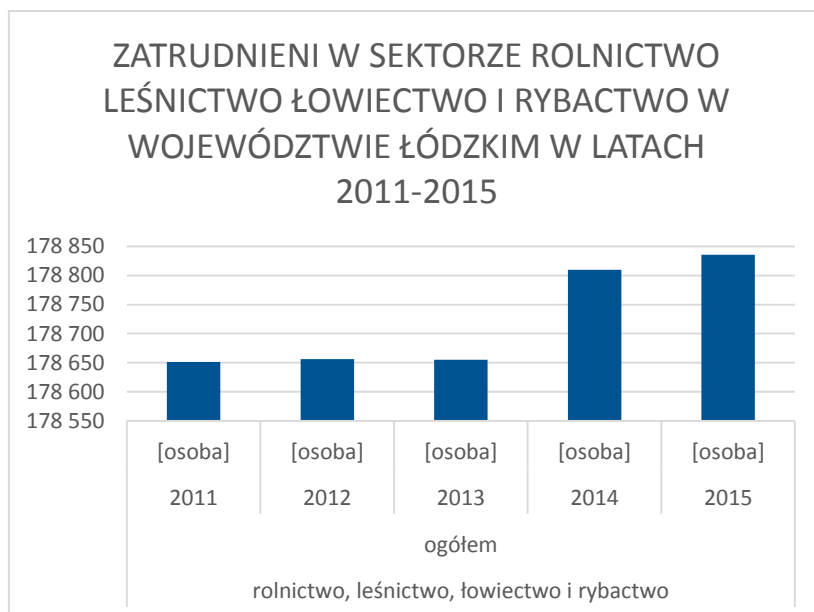
Łódzkie wyróżnia się na tle kraju w hodowli bydła ogółem, w tym krów, czego następstwem jest umacnianie od lat wysokiej pozycji w zakresie produkcji mleczarskiej. Średnia dla regionu obsada tych zwierząt wynosi 45 szt./100 ha UR. Rejony specjalizacji związane z hodowlą bydła utrwalone są w północnej i północno-zachodniej części województwa, w gminach należących do powiatów: sieradzkiego, poddębickiego, kutnowskiego oraz częściowo łowickiego.

Do gmin wiejskich charakteryzujących się wysoką przedsiębiorczością należą przede wszystkim gminy zlokalizowane w sąsiedztwie ośrodków miejskich Aglomeracji Łódzkiej oraz Kutna, Skierniewic, Rawy Mazowieckiej, Tomaszowa Mazowieckiego, Radomska, Zduńskiej Woli, Wielunia i Wieruszowa. W skali regionu wyróżnia się gmina Kleszczów, na terenie której działa największa firma, z Kopalnią Węgla Brunatnego i Elektrownią Bełchatów na czele (Zarząd Województwa Łódzkiego, Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2010, Łódź, 2013).

Główną rolę w gospodarce obszaru odgrywa dobrze prosperujące rolnictwo, zdolne do pełnienia funkcji żywicielskiej i zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego. Jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej w większości gmin należy do najwyższych w województwie. Obszar charakteryzuje również wysoka kultura rolna i rozwinięte towarowe rolnictwo. Wszystko to pozwala na osiąganie wysokich wyników produkcyjnych w skali kraju. Silnym wsparciem dla rozwoju wysokotowarowego rolnictwa w obszarze jest zaplecze naukowo-badawcze, głównie Instytut Ogrodnictwa w Skierniewicach oraz rolnicze zakłady doświadczalne z zakresu sadownictwa, kwiaciarstwa, szkółkarstwa, leśnictwa, gleboznawstwa oraz zootechniki. W Skierniewicach zlokalizowana jest także Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, która przygotowuje wyspecjalizowane kadry dla branży ogrodniczej, oraz Wyższa Szkoła Ekonomiczno-Humanistyczna im. prof. S. Pieniążka prowadząca kierunek ogrodnictwo. Brak jest natomiast możliwości kształcenia na poziomie wyższym na kierunku rolniczym. Słabością obszaru jest niekorzystna struktura agrarna i powolne zmiany w tym zakresie, chociaż na tle województwa rejon ten charakteryzuje się znacznym udziałem gospodarstw dużych (powyżej 15 ha). Ograniczeniem dla efektywnego wykorzystania użytków rolnych jest także wysokie rozproszenie działek rolnych. Poważną barierą rozwojową dla produkcji rolnej są również warunki wodne, w tym deficyt wody, na który pośredni wpływ ma także bardzo niska lesistość obszaru. Ze względu na małe zasoby wód powierzchniowych i pojawiający się problem suszy możliwości retencji naturalnej są mocno ograniczone. Konsekwencją tego jest zjawisko stepowienia, wykraczające poza region łódzki i obejmujące znaczne tereny Polski Centralnej. Zagroženiem są również nasilające się ekstremalne zjawiska. Ważnym atutem obszaru jest: wysokotowarowa specjalizacja sadownicza w gminach powiatów: skierniewickiego i rawskiego; produkcja warzyw w gminach powiatów: kutnowskiego, łęczyckiego i sieradzkiego; specjalistyczna uprawa ziemniaków w powiecie sieradzkim; hodowla bydła i trzody chlewnej w wielu gminach obszaru. Zróżnicowana baza surowcowa pochodząca zarówno z produkcji roślinnej, jak i zwierzęcej, jest podstawą rozwoju przemysłu przetwórczego: owocowo-warzywnego, mięsnego, mleczarskiego i zbożowego. Słabością obszaru jest natomiast brak rynków hurtowych produktów rolnych. Wzrost popytu na żywność wysokiej jakości powoduje zwiększenie zainteresowania zespołowymi formami gospodarowania. Obecnie w obszarze działają grupy producentów rolnych, w tym w zakresie produkcji owoców i warzyw, mleka i zbóż. Rejon ten jest dobrze skomunikowany z pozostałą częścią województwa a dodatkowy atutem dla rozwoju jest nowoczesny terminal multimodalny wybudowany w 2011 r. w Kutnie.

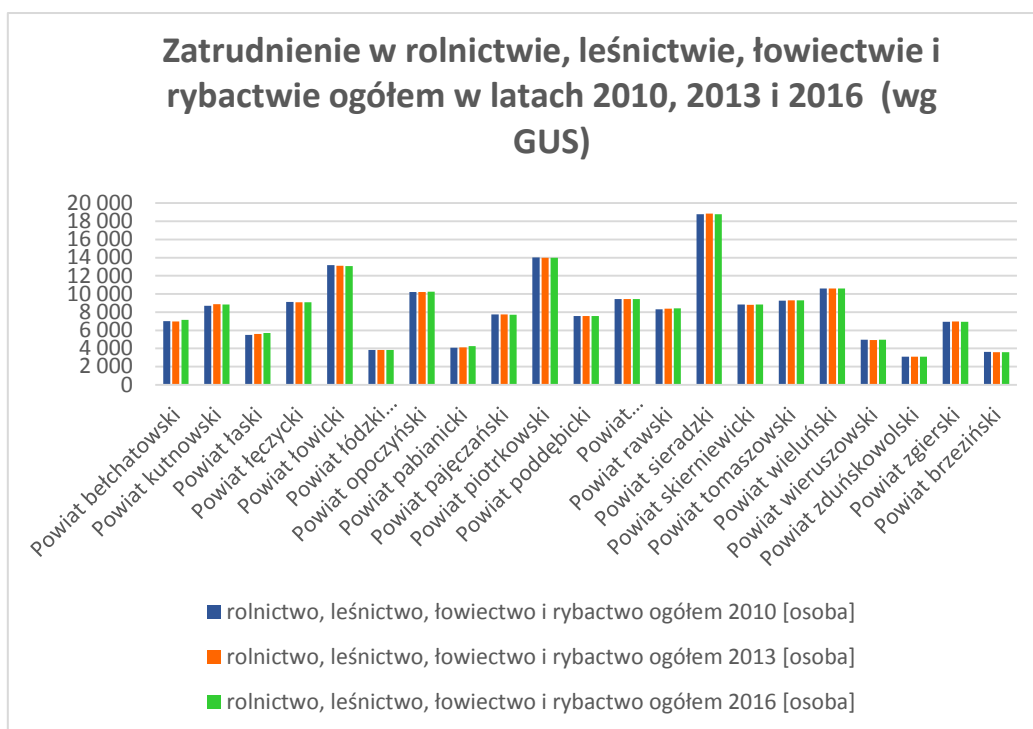
(Zarząd Województwa Łódzkiego, Strategia rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007-2020).

W północnych powiatach; kutnowskim, łowickim i łęczyckim występujący tam czarnoziem umożliwia rozwój sadownictwa i warzywnictwa. Na tej bazie z kolei rozwija się przetwórstwo rolno-spożywcze, produkcja konserw warzywnych, mięsnych, koncentratów, soków i napojów. Ten rodzaj przetwórstwa dobrze prosperuje również w powiecie skierniewickim, gdzie jest skutecznie wspomagany przez słynny Instytut Ogrodnictwa w Skierniewicach założony przez profesora Szczepana A. Pieniążka. Prawdziwym potentatem uprawy chrzanu w Polsce są gminy Kiełczygłów, Siemkowice, Osjaków i Rusiec dostarczające ok. 70 % krajowej produkcji tej przyprawy.

Rolnictwo gmin wiejskich

Rolnictwo jest niewątpliwie najważniejszym rodzajem działalności gospodarczej na obszarach wiejskich województwa łódzkiego. Jego rola jest mniejsza w gminach Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego czy wybitnie przemysłowych gminach wiejskich (np. w Kleszczowie), jednak to właśnie rolnictwo stanowi podstawę bytu i zatrudnienia dla wielu mieszkańców wsi. Kryterium wyboru w analizie tematycznej stanowiło uzyskanie przez gminy wyników wyższych od średniej wartości danego wskaźnika dla województwa.

Rynek pracy województwa charakteryzuje się silnym zróżnicowaniem. Występują tu ośrodki o wybitnie usługowym i przemysłowym charakterze, a równocześnie w 2010 r. 19% zatrudnionych pracowało w rolnictwie. W latach 2004 – 2011 w regionie wzrosła liczba pracujących (o 13%), a tempo tego wzrostu było nieznacznie wyższe niż w Polsce (12,7%). Tendencja uległa zmianie w 2011 r. kiedy liczba pracujących w województwie spadła o 1,4%, natomiast w Polsce wzrosła o 0,3%. Struktura pracujących ulega powolnym zmianom. Wolniej niż w kraju zmniejsza się odsetek pracujących w rolnictwie i wolniej wzrasta odsetek pracujących w usługach (Zarząd Województwa Łódzkiego, Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2020, Łódź, 2013).

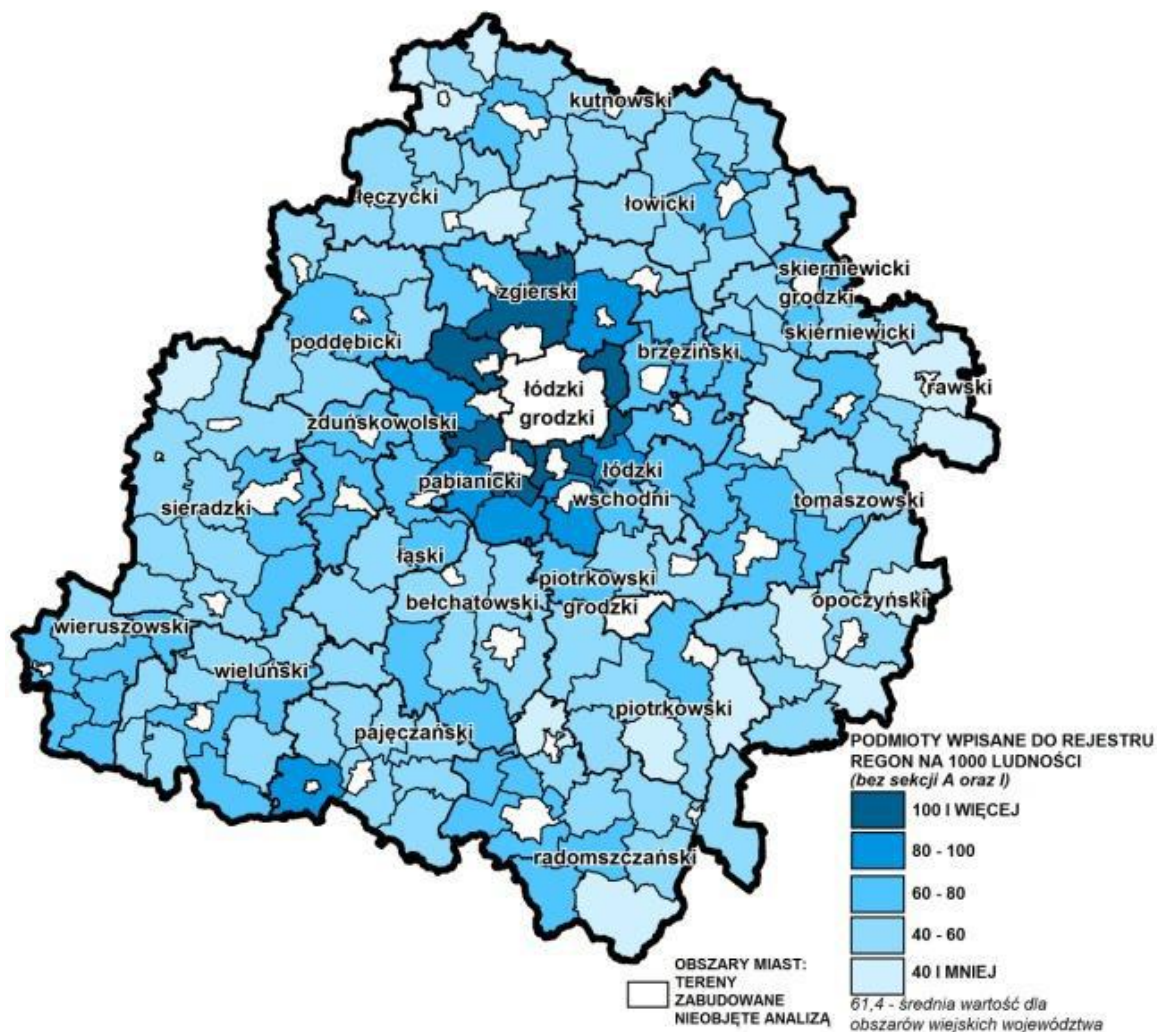
Najwięksi pracodawcy i zakłady przetwórcze rolno-spożywcze lub związane z rolnictwem

Najwięksi pracodawcy i zakłady przetwórcze rolno-spożywcze lub związane z rolnictwem

Nazwa	Przychody ze Branża sprzedaży w tys.zł	Zysk netto w tys. zł	Zatrudnienie
GK Pelion SA, Łódź 	 6 685 516	55 910	6 978
Rossmann Supermarkety			
Drogerijne Polska Sp. z o.o., Łódź 	 4 213 309	b.d.	9 811

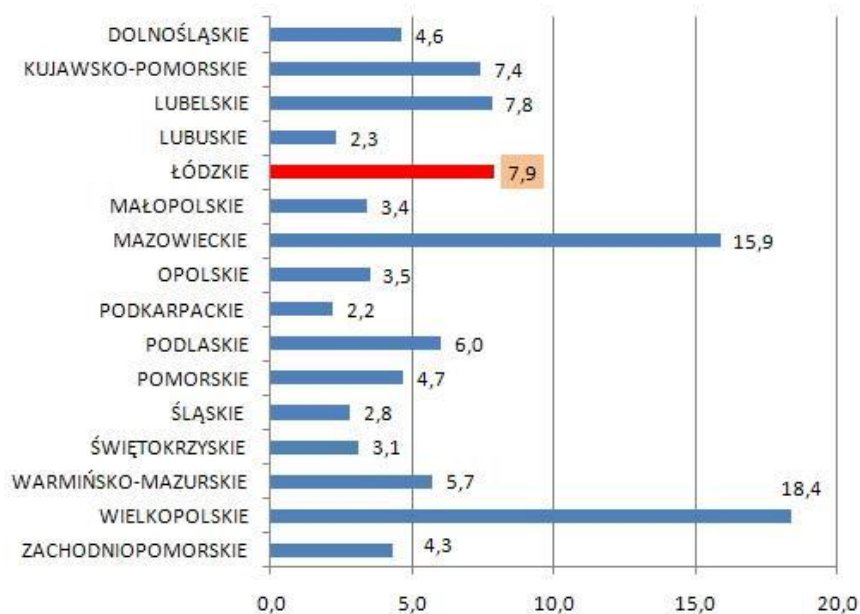
JTI Polska Sp. z o.o., Gostków Stary 		3 347 265	b.d.	832
Indesit Company Polska Sp. z o.o., Łódź		3 302 244	447	3 104
Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska w Łowiczu, Łowicz		1 371 429	1 985	1 178
Grupa Kofola SA, Kutno 		1 022 663	28 938	2 192
Hurtap SA, Łęczyca		905 660	6 000	535
Grupa Paradyż, Opoczno 		747 034	b.d.	1 681
Grupa Pamapol SA, Rusiec 		615 638	-862	1 386
GK Rainbow Tours SA, Łódź 		609 842	3 031	253
GK Wielton SA, Wieluń 		605 470	22 398	1 238
Kutnowskie Zakłady Drobiarskie Exdlob SA, Kutno		589 589	b.d.	947
Colep Polska Sp. z o.o, Kleszczów 		506 106	29 028	510
Barry Callebaut Manufacturing Polska Sp. z o.o., Łódź 		497 584	30 912	74
Sempertrans Bełchatów Sp. z o.o., Bełchatów		487 010	61 471	342
Mirbud SA, Skierniewice		452 322	6 158	301
SBS Sp. z o.o., Łódź		444 329	292	30
GK Redan SA, Łódź 		440 124	-26 983	1 966
Cementownia Warta SA, Trębaczew 		437 237	11 259	716
Kramel Sp. z o.o., Piotrków Trybunalski 		373 460	b.d.	

(<http://www.lista500.polityka.pl/rankings/show/region:5>)

(Potencjał Rozwojowy Obszarów Wiejskich Biuro Planowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego w Łodzi)

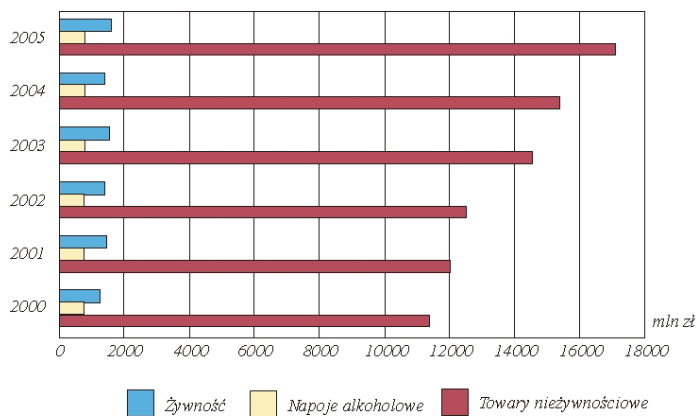
Udział województwa łódzkiego w towarowej produkcji rolniczej w Polsce w 2010 r. (dane GUS)

(Zarząd Województwa Łódzkiego, Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2020, Łódź, 2013).

Rynki hurtowe

Wartość sprzedaży hurtowej przedsiębiorstw handlowych według grup towarów

a Łącznie z podatkiem VAT.

(Dubla W. (red.), A. Jaeshke, Rynek wewnętrzny w województwie łódzkim w latach 2000-2005. Informacje i opracowania statystyczne. Urząd Statystyczny w Łodzi, Łódź 2006)

Sprzedaż hurtowa według grup (ceny bieżące)				
Wyszczególnienie	2014	2015	2016	
		5		
	w mln zł			2015=100

Ogółem		1018250,2	1068831,0	1136354,5	106,3
żywność		136898,5	146636,7	162697,5	111,0
Napoje alkoholowe		24550,9	29439,8	30927,7	105,1
Towary nieżywnościowe		856800,8	892754,5	942729,3	105,6

(Adach-Stankiewicz E. (red.) *Rynek wewnętrzny w 2016 r. informacje i opracowania statystyczne* Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 2017)

Słabością obszaru jest natomiast brak rynków hurtowych produktów rolnych.

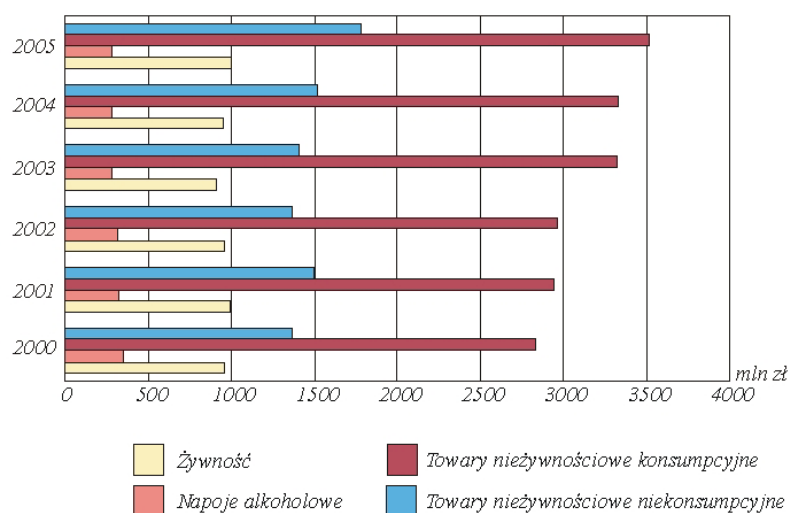
Kanały sprzedaży produktów rolniczych

W celu poprawy jego satysfakcji klienta tworzy się wielokanałową strategię obsługi i sprzedaży, która ma za zadanie zintegrowanie ze sobą i dopasowanie do potrzeb klienta kilku kanałów kontaktu.

Kanał dystrybucji to forma, za pomocą której klient ma szansę złożyć zamówienie, ewentualnie w inny sposób zapoczątkować lub sfinalizować proces sprzedaży. Wykorzystanie poszczególnych kanałów dystrybucji jest uzależnione od wielu czynników. W jednych przedsiębiorstwach najlepiej sprawdza się kanał sprzedaży bezpośredniej, a w innych kanały zdalne.

Rola handlu detalicznego

Wartość sprzedaży detalicznej przedsiębiorstw handlowych według grup towarów

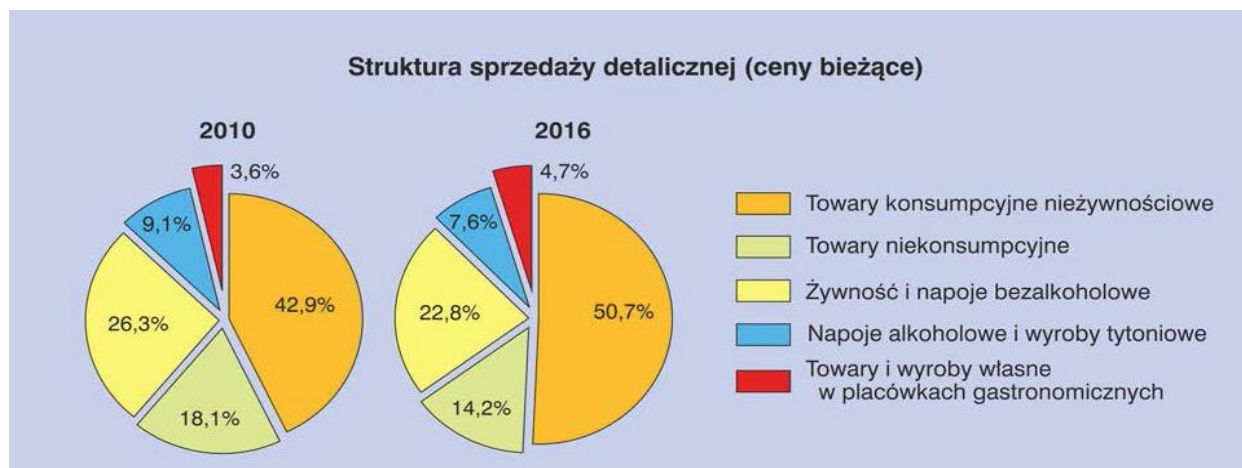

a łącznie z podatkiem VAT.

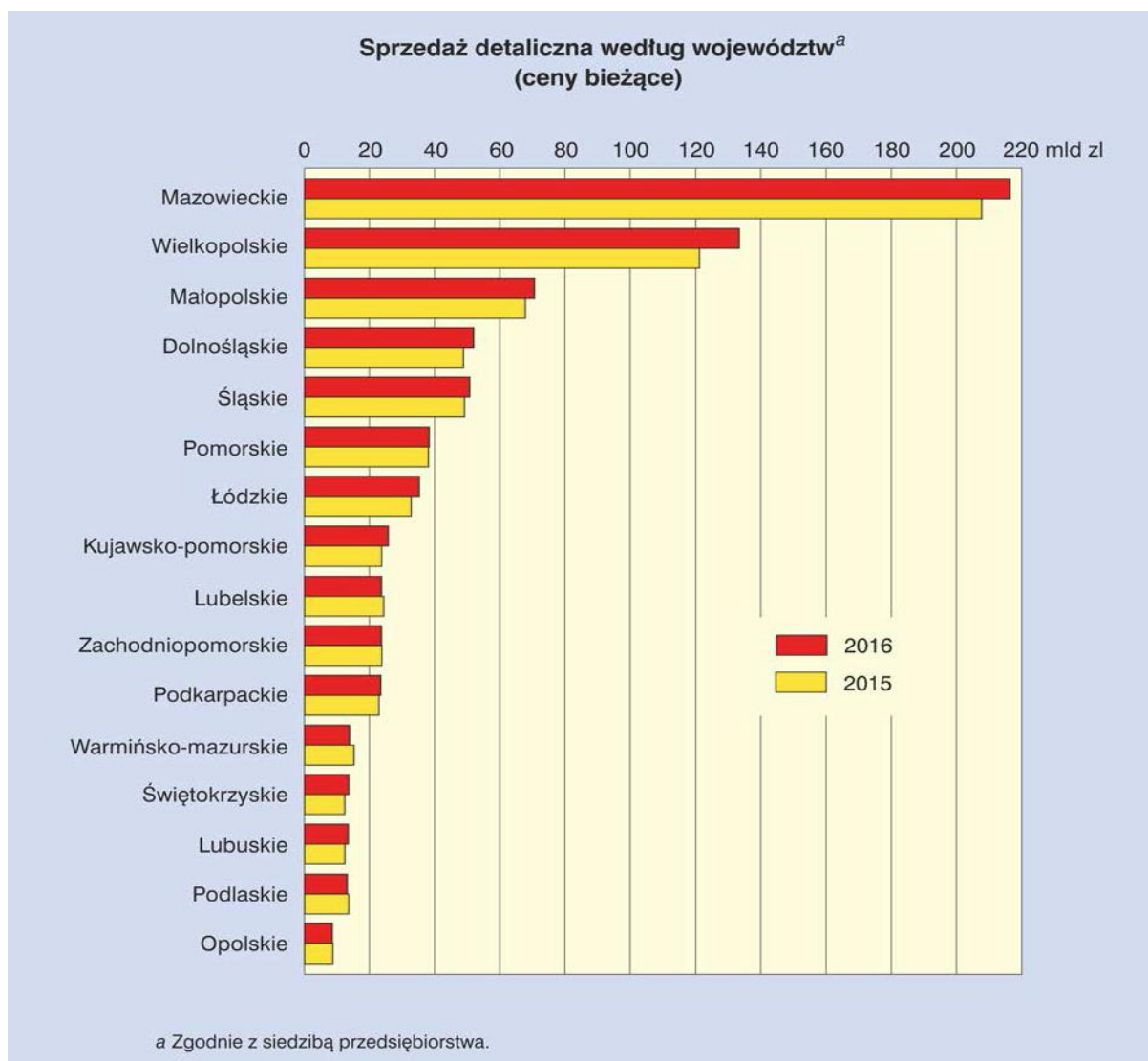
(Dubla W,

(red.), A. Jaeshke, Rynek wewnętrzny w województwie łódzkim w latach 2000-2005. Informacje i opracowania statystyczne. Urząd Statystyczny w Łodzi, Łódź 2006).

Struktura sprzedaży detalicznej

Sprzedaż detaliczna według województw

(Adach-Stankiewicz E. (red.) Rynek wewnętrzny w 2016 r. informacje i opracowania statystyczne Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2017).

Powiązania przetwórcy-producenti w kontekście krótkich łańcuchów dostaw terytorialne rozmieszczenie

Rynek spożywczy jest szczególnie podatny na wahania sezonowe, dlatego bardzo ważne jest doświadczenie operatora w planowaniu i konstruowaniu całego procesu łańcucha dostaw. Bardzo duże znaczenie ma dostosowanie się nie tylko do specyficznych oczekiwań klienta, ale także dopasowanie do wymagań odbiorców i umiejętność szybkiego reagowania na nieoczekiwane zdarzenie.

Potencjały dla rozwoju intensywnego rolnictwa w 2010 r.

(Potencjał Rozwojowy Obszarów Wiejskich Biuro Planowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego w Łodzi).

Powyższa mapa ilustruje terytorialne rozmieszczenie powiązań przetwórców-producentów w kontekście krótkich łańcuchów dostaw. Rozmieszczenie grup producenckich i zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego w obszarze rozwoju intensywnego rolnictwa w północnych częściach województwa łódzkiego.

Ważne znaczenie mają Grupy Producentów Rolnych.

Łańcuch dostaw żywności obejmuje ważne sektory gospodarki, tj. rolnictwo, przetwórstwo spożywcze i dystrybucję, które łącznie zatrudniają ok. 12% europejskiej siły roboczej. Sektory te mają bezpośredni wpływ na wszystkich obywateli, ponieważ wydatki na żywność pochłaniają sporą część ich budżetów domowych.

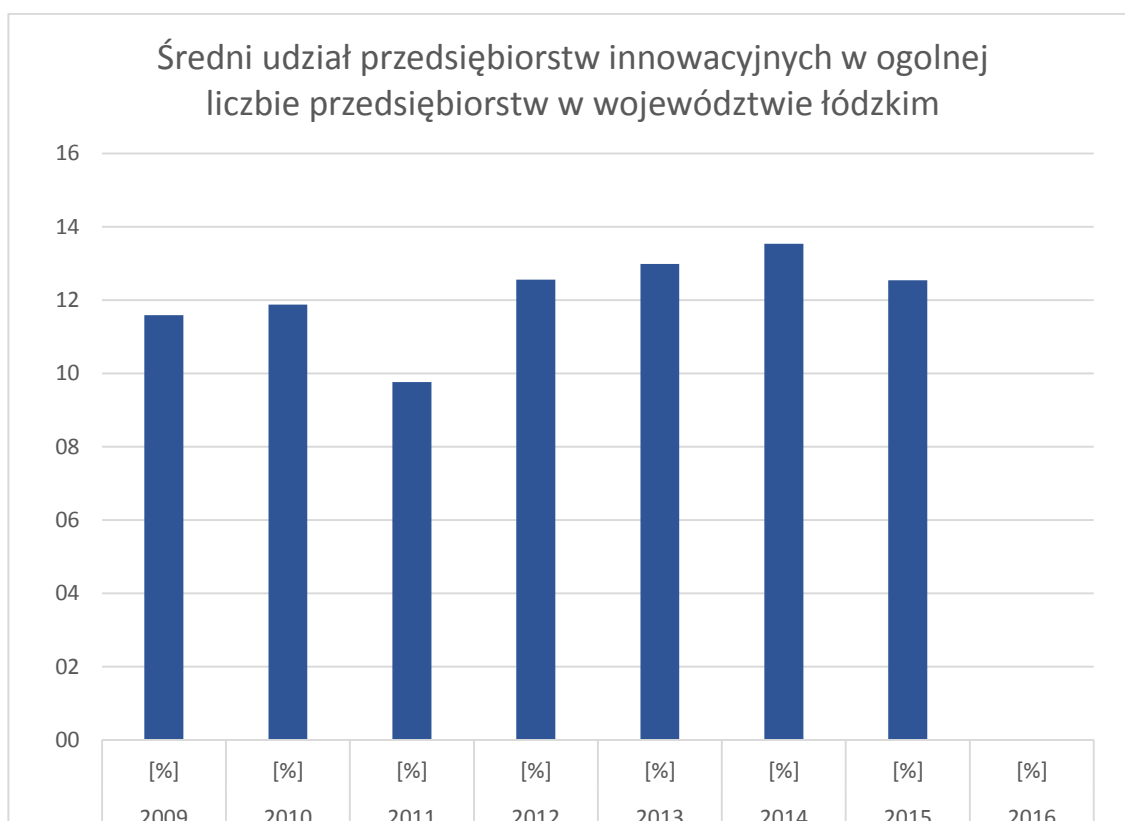
W 2007 roku w krajach UE wydatki na żywność stanowiły przeciętnie ok. 13% ogółu wydatków gospodarstw domowych. W krajach, w których konsumenci dysponowali mniejszymi dochodami osobistymi udział ten w strukturze wydatków ogółem był nawet dwukrotnie większy w stosunku do średniej europejskiej. W Polsce w 2008 roku, w strukturze spożycia indywidualnego wyrobów i usług, udział wydatków na żywność oraz napoje bezalkoholowe wynosił prawie 21% (w ujęciu nominalnym), zajmując drugie miejsce po wydatkach na użytkowanie i wyposażenie mieszkania (23%).

Klastry i poziom innowacyjności przemysłu

Klastry to silne i wysoce konkurencyjne skupiska przedsiębiorstw o określonym profilu działalności wraz z otaczającymi instytucjami (naukowymi, usługowymi, administracyjnymi). Podstawową siłę klastrów tworzą firmy, ale dla rozwoju klastrów i inicjatyw klastrowych istotna jest również obecność różnego rodzaju instytucji, które mogą wspierać rozwój przedsiębiorstw

(w tym ze sfery B+R), polityka publiczna oraz mentalność środowisk biznesu, nauki i administracji.

(Klasy w województwie łódzkim [w:]www.pi.gov.pl)

(Opracowanie własne ŁUW na podstawie danych GUS)

Klasy w województwie łódzkim

Na terenie województwa łódzkiego funkcjonują następujące klasy:

- Łódzki Klaster Warzywno-Owocowo-Zjazdowa
- Klaster Bioenergia dla Regionu
- Klaster „Łódzka Turystyka Konna”
- Klaster Innowacji Tekstylnych
- Łódzki Klaster Medialny
- Klaster Inkubator Mody
- Klaster Zaawansowanych Technologii Przemysłu Włókienniczo-Odzieżowego
- Klaster Mechatroniczny
- Klaster Biopaliw oraz Zaawansowanych Technologii Włókienniczych i Odzieżowych
- Klaster Zaawansowanych Technologii Energetycznych „Ekoenergia”
- Centrum Promocji Mody
- Łódzki Klaster Budowlany Twój Dom
- Klaster Dziedzictwo Tradycji i Smaku

- Polski Klaster Rowerowy
- Łódzko-Mazowiecki Klaster Owocowo-Warzywny (Skierniewice)
- Budownictwo Polski Centralnej(Kleszczów)

Poziom innowacyjności przemysłu

Region cechuje niski poziom innowacyjności i zaliczany jest przez UE do słabych dyfuzorów w zakresie innowacji (źródłem postępu technologicznego jest zakup nowych maszyn i urządzeń a nie tworzenie technologii innowacyjnych). Poza tym w województwie zauważalny jest niewielki zakres współpracy między sektorem naukowym i badawczo-rozwojowym a gospodarką a w konsekwencji ograniczony stopień tworzenia i dyfuzji innowacji. Województwo dysponuje znaczącym oraz wyspecjalizowanym potencjałem naukowym i badawczo-rozwojowym w zakresie nowoczesnych technologii (m. in. biotechnologii, nanotechnologii i mechatroniki) oraz w takich dziedzinach jak: medycyna, włókiennictwo, branża chemiczna i ogrodnictwo, jednak jego wpływ na innowacyjność gospodarki w regionie jest ograniczony. Wynika to z barier we współpracy między tymi dwiema sferami, specyfiki placówek naukowo-badawczych związanych z tradycyjnymi branżami przemysłu oraz niedostosowaniem kierunków badań do potrzeb innych specjalizacji regionalnych. Wiedza i technologie dotyczące branż ważnych dla regionalnej gospodarki transferowane są głównie spoza regionu. O niskiej innowacyjności przemysłu świadczy jeden z najniższych w kraju odsetek przedsiębiorstw przemysłowych wprowadzających innowacje (w 2011 r. 11,08%) oraz niski udział produktów nowych i istotnie ulepszonych w przychodach ze sprzedaży ogółem (w 2010 r. 6,7%). W regionie przeważają ponadto przedsiębiorstwa małe i średnie charakteryzujące się niskim potencjałem innowacyjnym i nie posiadające własnego zaplecza badawczo-rozwojowego (Zarząd Województwa Łódzkiego, Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2020, Łódź, 2013).

II. ROZWÓJ FUNKCJONALNY I PRZESTRZENNY OBSZARÓW WIEJSKICH

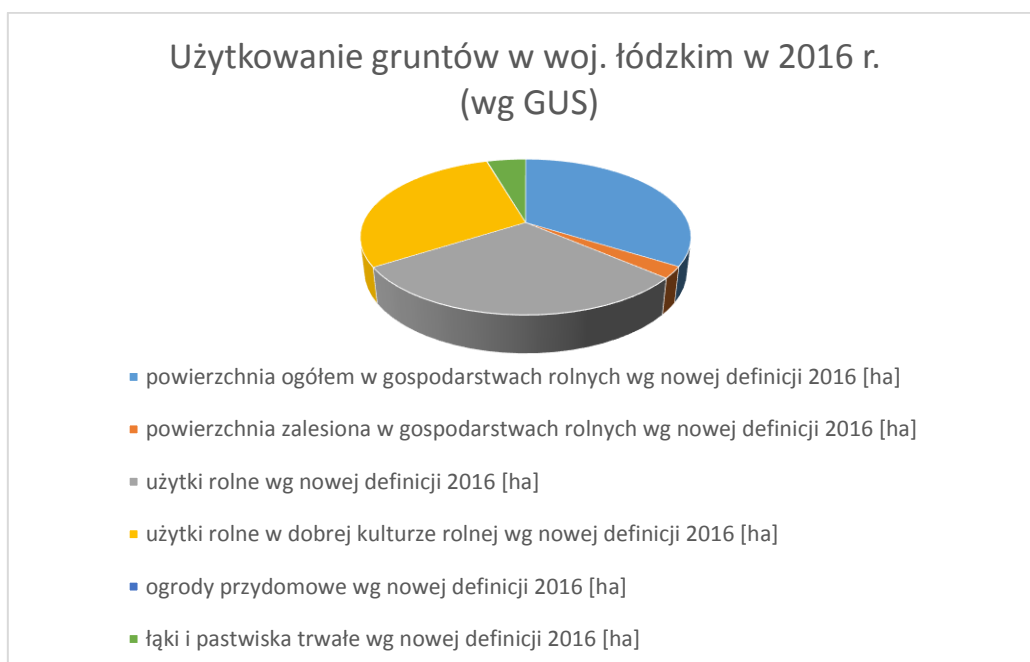
2.1. ZRÓŻNICOWANIE PRZESTRZENNE OBSZARÓW WIEJSKICH

2.1.1. Dominujące typy obszarów wiejskich

Województwo łódzkie jest obszarem o charakterze przemysłowo - rolniczym. Rozwój przemysłu skupia się w centralnej części województwa, lecz rolnictwo nadal przeważa w pozostałych jego rejonach. Województwo łódzkie zajmuje powierzchnią ok. 1 822 tys. ha. Obszary wiejskie obejmują powierzchnię ok. 1 706 tys. ha, z czego ok. 970 tys. ha to użytki rolne (ok. 57% obszarów wiejskich). Grunty orne, łąki i pastwiska stanowią 94,4 % użytków rolnych.

powierzchnia ogółem w gospodarstwach rolnych wg nowej definicji	powierzchnia zalesiona w gospodarstwach rolnych wg nowej definicji	użytki rolne wg nowej definicji	użytki rolne w dobrej kulturze rolnej wg nowej definicji	ogrody przydomowe wg nowej definicji	łąki i pastwiska trwałe wg nowej definicji
2016	2016	2016	2016	2016	2016
[ha]	[ha]	[ha]	[ha]	[ha]	[ha]
1 105 812	78 053	970 022	961 608	1 957	147 026

powierzchnia ogółem w gospodarstwach rolnych wg nowej definicji	powierzchnia zalesiona w gospodarstwach rolnych wg nowej definicji	użytki rolne wg nowej definicji	łąki i pastwiska trwałe wg nowej definicji	grunty orne wg nowej definicji
2016	2016	2016	2016	2016
[ha]	[ha]	[ha]	[ha]	[ha]
1 105 812	78 053	970 022	147 026	768 382

Obszar o najlepszych warunkach do rozwoju rolnictwa (a więc i jego największej intensyfikacji) obejmuje część północną województwa. Obszary korzystne dla rolnictwa to część byłego skierniewickiego, północna i środkowa część byłego sieradzkiego oraz fragmenty powiatów wieluńskiego, piotrkowskiego i wieruszowskiego. Na terenach tych występuje większy udział lasów niż na północy regionu. Większe kompleksy leśne obejmują południową i wschodnią część województwa. Są to przeważnie lasy iglaste (głównie sosnowe) obejmujące ok. 65 % ogólnej powierzchni leśnej. Na tych terenach występuje rolnictwo ekstensywne – nie stosuje

się sztucznych środków wspomagających uprawy, takich jak nawozy mineralne i pestycydy, co skutkuje jednak zmniejszonymi plonami. W systemie tym nakłady pracy są wysokie, a koszty niskie.

2.1.2. Zróżnicowanie obszarów wiejskich pod kątem stopnia urbanizacji

Procesy rozwoju społeczno-gospodarczego koncentrują się przede wszystkim w dużych ośrodkach miejskich. Miasta zwiększają swoją siłę przyciągania poprzez wzrost atrakcyjności pełnionych funkcji stają się biegunami wzrostu. Dysponując rozwiniętą gospodarką, atrakcyjnymi miejscami pracy, szeroką ofertą kulturalną, naukową, edukacyjną i usługową wyższego rzędu, w tym administracyjną i finansową, poszerzają swoje strefy wpływów oraz tworzą powiązania gospodarcze zarówno z innymi biegunami wzrostu, jak i obszarami bezpośredniego sąsiedztwa. Istotnym czynnikiem wpływającym na zwiększenie najbliższego zasięgu oddziaływania ośrodka miejskiego jest jego dostępność, czyli sprawność powiązań komunikacyjnych.

Zakłada się, że system osadniczy w województwie łódzkim będzie tworzył trwałą strukturę sieciowych powiązań funkcjonalnych między ośrodkami różnej wielkości. Rdzeniem systemu będzie Łódź, pełniąc rolę metropolii, której potencjał będą uzupełniały miasta będące subregionalnymi biegunami wzrostu. W ośrodkach tych będzie następowała koncentracja funkcji specjalistycznych i komplementarnych o znaczeniu ponadregionalnym (m. in. przemysłowych, logistycznych, edukacyjnych, naukowych, akademickich, medycznych i innych). Rozwój pozostałych miast i obszarów wiejskich oparty będzie na unikalnych potencjałach endogenicznych. Zakłada się, że na skutek podjętych działań i rozwoju funkcji specjalistycznych o wysokim stopniu komplementarności obszary te zostaną włączone w sieć powiązań funkcjonalnych i będą stanowić istotny element równoważenia systemu osadniczego w regionie. Jednocześnie zakłada się, że znaczne wzmocnienie związków wewnątrzregionalnych przyczyni się do zniwelowania ciężarów zewnętrznych obszarów przygranicznych i będzie zapobiegać ich peryferyzacji.

Kluczowym kierunkiem działań w zakresie wzmocnienia roli ośrodków miejskich oraz podniesienia ich atrakcyjności jako miejsca do życia i inwestowania, jest kształtowanie ładu przestrzennego. Zakłada się rewitalizację zdegradowanych obszarów poprzemysłowych i mieszkaniowych w miastach, podjęcie działań zmierzających do poprawy jakości przestrzeni publicznych, w tym o znaczeniu symbolicznym, oraz przeciwdziałanie niekontrolowanej suburbanizacji.

Przyjmuje się, że osiągnięcie celu „Zrównoważony system osadniczy” pozwoli na uzyskanie dobrej dostępności do usług publicznych, zapewni rozprzestrzenianie się rozwoju na obszarze całego województwa oraz spójność przestrzenną. Zachodzące procesy synergii przyczynią się do wzrostu konkurencyjności regionu w skali kraju i Europy.

Obszary osadnictwa wiejskiego

Obszary wiejskie postrzegane są w sposób kompleksowy i wielofunkcyjny, jako miejsce życia, pracy i wypoczynku. Zakłada się rozwój innowacyjnego rolnictwa oraz kształtowanie pozarolniczych form działalności gospodarczej, które generować będzie nowe miejsca pracy m.in. w przetwórstwie, usługach, handlu, turystyce i agroturystyce, rzemiośle i rękodzielnictwie. Podniesienie poziomu cywilizacyjnego obszarów wiejskich będzie realizowane poprzez wzmocnienie potencjałów rozwojowych ośrodków gminnych, poprawę dostępu do usług publicznych, poprawę jakości kapitału ludzkiego i społecznego, ograniczenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz zapewnienie dobrej dostępności komunikacyjnej i infrastrukturalnej.

W rozwoju obszarów wiejskich kluczową rolę odgrywać będzie ochrona środowiska przyrodniczego i przeciwdziałanie zagrożeniom naturalnym i antropogenicznym.

Obszary osadnictwa podmiejskiego wokół małych i średnich miast

Kategoria miast średnich liczy 16 ośrodków a najwięcej jest miast małych aż 25.

Wyraźnie daje się zaobserwować w regionie łódzkim tendencja wzrostu liczby miast należących do górnej grupy miast małych oraz przechodzenia ich do grupy miast średnich przy jednoczesnym spadku liczby miasteczek. Niestety nadal żaden z ośrodków regionu (poza stolicą) nie zdołał awansować do grupy miast stutysięcznych. Oznacza to, że sieć miejska województwa łódzkiego jest słabiej rozwinięta zarówno pod względem jej gęstości jak i harmoniczności rozwoju. Powodem braku równowagi systemu osadniczego województwa jest dysproporcja pomiędzy liczbą mieszkańców jego stolicy (ok. 800 tys.), a liczbą mieszkańców kolejnych miast regionu. Deformujący wpływ na obraz sieci miejskiej ma również względny nadmiar miast liczących 5-50 tys. mieszkańców. Dysharmoniczność owej sieci jest więc wynikiem braku miast stutysięcznych. Powodem wykształcenia się takiej struktury sieci miejskiej regionu jest gwałtowny, jak na polskie warunki, rozrost Łodzi w XIX w., który zaburzył wielowiekowy system osadniczy, nie odbiegający wówczas swym charakterem od klasycznego, zrównoważonego, modelu W. Christallera.

Obszary osadnictwa metropolitarne - wchodzące w skład metropolii

Łódź to obszar największej w regionie koncentracji procesów gospodarczych, społecznych i przestrzennych, które mają wpływ nie tylko na rozwój funkcji metropolitalnych, ale też na związki funkcjonalne z pozostałymi miastami województwa. ŁOM został wskazany jako OSI nie tylko w planie rozwoju województwa, ale także w strategii wynikającej z założeń polityki państwa, która przewiduje też wsparcie dla miast powiatowych powyżej 20 tys. mieszkańców,

miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze oraz obszarów wiejskich o słabej dostępności usług publicznych.

Łódź - miasto na prawach powiatu w środkowej Polsce, a także siedziba władz województwa łódzkiego, powiatu łódzkiego wschodniego oraz gminy Nowosolna, przejściowa siedziba władz państwowych w 1945 roku.

Ośrodek akademicki (6 uczelni państwowych oraz 22 prywatne), kulturalny i przemysłowy. Przed przemianami polityczno-gospodarczymi w 1989 r. centrum przemysłu włókienniczego i filmowego. Ważny węzeł komunikacji drogowej. Sześć kilometrów od centrum Łodzi znajduje się Międzynarodowy Port Lotniczy Łódź im. Władysława Reymonta (Łódź-Lublinek).

Łódź jest trzecim miastem w Polsce pod względem liczby ludności zameldowanej (696 503) i czwartym pod względem powierzchni (293,25 km²).

W 2015 r. niektóre obszary miasta zostały uznane za „Pomnik historii” pod wspólną nazwą „Łódź – wielokulturowy krajobraz miasta przemysłowego”.

Miasto należy do Unii Metropolii Polskich i Związku Miast Polskich, a także do stowarzyszenia Eurocities oraz Stowarzyszenia Zdrowych Miast Polskich

Łódź znajduje się w środkowej części województwa łódzkiego. Miasto jest położone na Wzniesieniach Łódzkich oraz Wysoczyźnie Łaskiej.

Łódź graniczy z miastami: Aleksandrów Łódzki, Konstantynów Łódzki, Zgierz, Pabianice, oraz z gminami: Aleksandrów Łódzki, Andrespol, Brójce, Ksawerów, Nowosolna, Pabianice, Rzgów, Stryków, Zgierz.

Krzyżują się tu linie kolejowe z Warszawy i Koluszek, Torunia i Kutna, Poznania i Ostrowa Wielkopolskiego, oraz drogi krajowe z Gdańska i Torunia, z Konina, Wrocławia, Piotrkowa Trybunalskiego i Częstochowy oraz z Warszawy. W odległości ok. 10 km od miasta znajduje się skrzyżowanie transeuropejskich autostrad A1 i A2.

Problem kształtowania struktury funkcjonalno-przestrzennej obszarów metropolitalnych należy obecnie do kluczowych zagadnień planowania układów osadniczych. Wzrost wymiany międzynarodowej, duża mobilność społeczna prowadzą do nasilenia się zjawiska konkurencji ekonomicznej, której towarzyszy przestrzenna koncentracja zasobów. Miejscami koncentracji są przede wszystkim wielkie miasta, których forma ewoluje w kierunku zintegrowanych przestrzennie układów osadnictwa. W ujęciu funkcjonalnym nazywane są one regionami miejskimi lub metropolitalnymi

Przyjęta w 2012 r. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030 r. przewiduje rozwój Polski w modelu polaryzacyjno-dyfuzyjnym. Rolę biegunów wzrostu w tym układzie mają pełnić obszary metropolitalne, wspomagane przez ponadregionalne miejskie obszary funkcjonalne. Przy takim założeniu wymagają one wdrożenia odpowiednich instrumentów

stymulujących ich rozwój społeczno-gospodarczy, a tym samym umożliwiających dyfuzję czynników tego rozwoju na obszary położone peryferyjnie w stosunku do nich.

Według przyjętych przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego Zasad realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych w Polsce (z dn. 22 lipca 2013 r.) środki finansowe będą skierowane przede wszystkim do miast wojewódzkich i ich obszarów funkcjonalnych. Przewiduje się, że środki finansowe w ramach ZIT zostaną przeznaczone przede wszystkim na:

- rozwój zrównoważonego, sprawnego transportu łączącego miasto i jego obszar funkcjonalny
- przywracanie funkcji społeczno-gospodarczych zdegradowanym obszarom miejskiego obszaru funkcjonalnego – tzw. Rewitalizacja
- poprawę stanu środowiska przyrodniczego na obszarze funkcjonalnym miasta
- wspieranie efektywności energetycznej
- wzmacnianie rozwoju funkcji symbolicznych budujących indywidualny charakter i ponadregionalną rangę miejskiego obszaru funkcjonalnego oraz poprawę dostępu i jakości usług publicznych w całym obszarze funkcjonalnym
- wzmacnianie badań, rozwoju technologicznego oraz innowacji

2.1.2.1 Tereny zalewowe – okresowe podtopienia, bagna

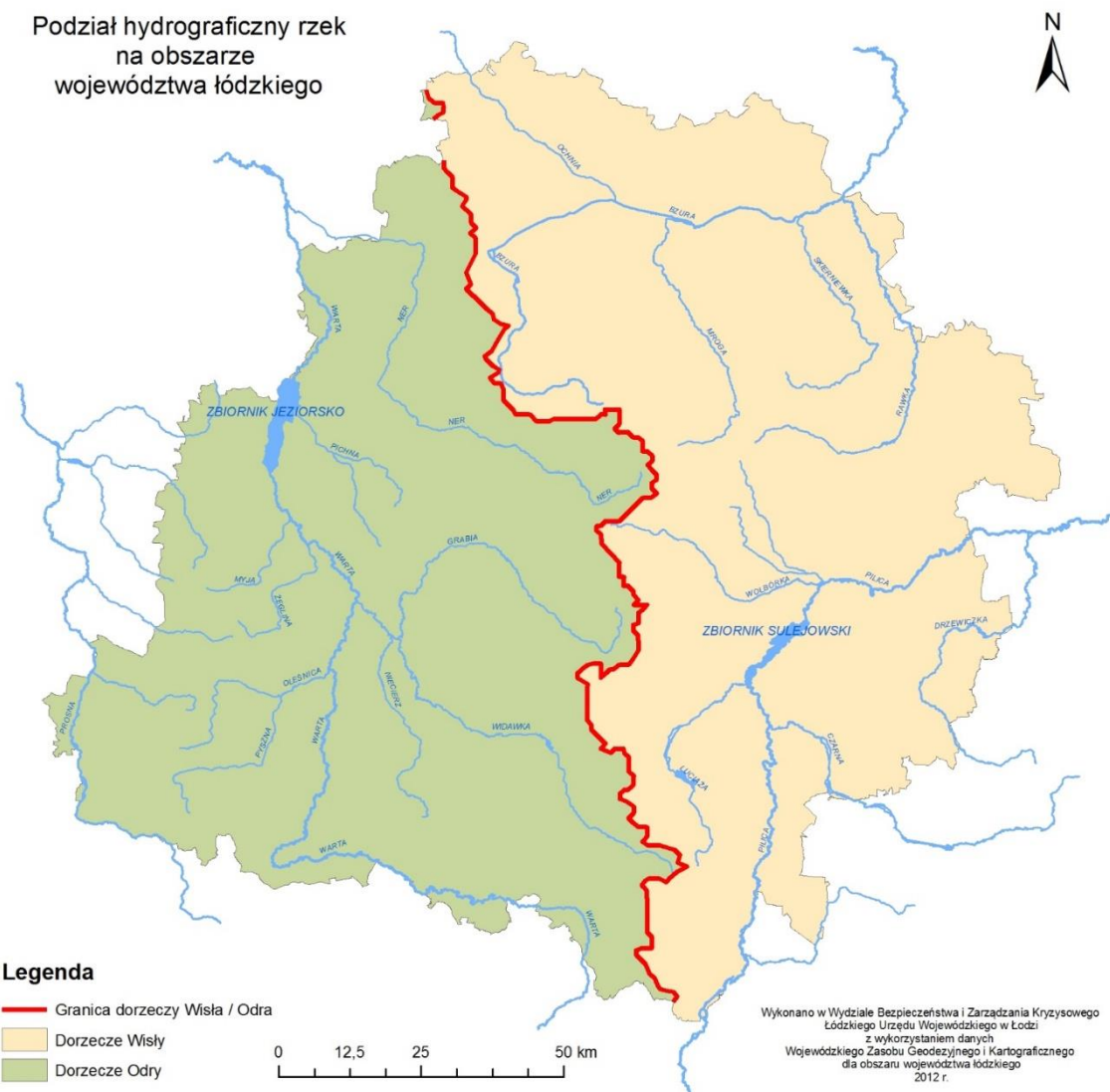
Zagrożenie powodziowe na obszarze województwa łódzkiego

Powódź jest zjawiskiem przyrodniczym o charakterze gwałtownym, występującym nieregularnie.

W świetle art. 9 ust. 1 pkt 10 ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 1121 ze zmianami) powódź to „czasowe pokrycie przez wodę terenu, który w normalnych warunkach nie jest pokryty wodą, wywołane przez wezbranie wody w ciekach naturalnych, zbiornikach wodnych, kanałach oraz od strony morza z wyłączeniem pokrycia przez wodę terenu wywołanego przez wezbranie wody w systemach kanalizacyjnych”.

Według Dyrektywy 2007/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2007 r. w sprawie oceny ryzyka powodziowego i zarządzania nim (Dz. Urz. WE L 288 z 6.11.2007 str. 27) powódź: „oznacza czasowe pokrycie wodą terenu, który normalnie nie jest pokryty wodą, definicja ta obejmuje powodzie wywołane przez rzeki, potoki górskie, śródziemnomorskie okresowe ciek wodne oraz powodzie sztormowe na obszarze wybrzeża, natomiast może nie uwzględniać powodzi wywołanej przez systemy kanalizacyjne”

Podział hydrograficzny rzek
na obszarze
województwa łódzkiego

Zagrożenie powodziowe na obszarze województwa łódzkiego z pewnością nie jest tak duże jak to, z którym mają do czynienia podmioty właściwe w sprawach zarządzania kryzysowego w województwach, przez które przepływają największe polskie rzeki - Wisła, czy też Odra, niemniej jednak powódź to najpoważniejsze z występujących w tym regionie zagrożenie naturalne.

Położone w centralnej części województwa Wzniesienia Łódzkie są węzłem hydrograficznym regionu, skąd wypływa wiele promieniście rozchodzących się rzek m. in. Bzura oraz Ner. Główne rzeki regionu: Warta i Pilica, przebiegają na jego peryferiach wpływając na obszar województwa z terenów Wyżyny Krakowsko – Częstochowskiej. Rzeka Warta ze swoimi dopływami należy do zlewni Odry, natomiast sieć hydrograficzna osnuta wokół rzeki Pilicy oraz rzeki Bzury odprowadza wody do rzeki Wisły. Stąd też województwo łódzkie podzielone jest niemal dokładnie wododziałem I rzędu na dwie prawie równe części, z których ta zachodnia

znajduje się w administracji Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Poznaniu, wschodnia część – w zarządzie Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Warszawie. Kwestie związane z ryzykiem powodziowym na obszarach dorzeczy Odry i Wisły, w tym na obszarze województwa łódzkiego zostały ujęte w:

- rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia z dnia 18 października 2016 r. w sprawie przyjęcia Planu zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszaru dorzecza Odry (Dz.U. z 2016 r. poz. 1938),

- rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 18 października 2016 r. w sprawie przyjęcia Planu zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszaru dorzecza Wisły (Dz.U. z 2016 r. poz. 1841).

Zgodnie z art. 9 ust. 1 pkt 13c ustawy Prawo wodne „ryzyko powodziowe” oznacza kombinację prawdopodobieństwa wystąpienia powodzi i potencjalnych negatywnych skutków powodzi dla życia i zdrowia ludzi, środowiska, dziedzictwa kulturowego oraz działalności gospodarczej.

W Planie zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszaru dorzecza Odry, stanowiącym załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie przyjęcia Planu zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszaru dorzecza Odry, określono, że w regionie wodnym Warty ponad 250 gmin zagrożonych jest powodzią, przy czym w tym regionie wodnym nie stwierdzono zlewni o bardzo wysokim i wysokim poziomie. W zlewni Górnej Warty i Prosny (na którą składają się zlewnie w woj. łódzkim: zlewnia Warty od Neru do Prosny, zlewnia Widawki, zlewnia od Liswarty do Widawki) jest umiarkowany poziom zintegrowanego ryzyka powodziowego.

W Planie zarządzania ryzykiem powodziowym dla regionu wodnego Środkowej Wisły, stanowiącym załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie przyjęcia Planu zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszaru dorzecza Wisły, w ramach przeprowadzonej analizy w ww. regionie wodnym określone ryzyko powodziowe dla obszarów 324 gmin z terenu poszczególnych zlewni planistycznych, w tym dla:

- zlewni Bzury – 46 gmin,
- zlewni Pilicy 32 gminy:

W Planie operacyjnym ochrony przed powodzią dla województwa łódzkiego, 2015 rok, na obszarze Polski Środkowej wyodrębniono trzy zasadnicze typy powodzi:

- roztopowe,
- zatorowe,
- opadowe.

Ad 1) Powódź roztopowa

Wysokie stany wód, występujące na skutek topnienia śniegu występują na terenie całego województwa. W zlewniach głównych rzek regionu najwyższe poziomy na wodowskazach obserwuje się w okresie wiosennym (luty, marzec), co jest związane z topnieniem śniegu, przy

czym w zlewni Warty wysoki stan wód ma miejsce już na przełomie lutego i marca, natomiast w zlewni Bzury i Pilicy wezbrania notowane są w końcu marca oraz w pierwszych dniach kwietnia. Powodzie roztopowe są na ogół częstsze od powodzi letnich. Wylewy pojawiają się po obfitych w opady śniegu zimach, gdy nastąpi nagły wzrost temperatury powietrza, powodujący szybkie tawienie śniegu, często wzmocnione obfitymi opadami deszczu. Eskalacja tego zjawiska następuje

dodatkowo na skutek słabej retencji zamrożonej jeszcze gleby.

Ad 2) Powódź zatorowa

Wezbrania zatorowe występują najczęściej od grudnia do marca. Wezbrania zatorowe występują najczęściej od grudnia do marca. Wywołane są spiętrzeniem wody w korycie rzeki, na skutek bariery z lodu lub śryżu. Zatory śryżowe powstają m.in. w:

1. przekrojach jazów, mostów gdzie ich konstrukcje są oblepiane śryżem,
2. przekrojach budów i miejsc utrudnionego przepływu wywołanego złym utrzymaniem koryta (krzaki, zwalone drzewa itp.),
3. przekrojach zakratowanych wlotów do kanałów lub sztolni,
4. miejscach pozostawionych pali drewnianych lub konstrukcji po starych mostach.

Na obszarze województwa łódzkiego miejsca zatorogenne to:

Rzeka Warta:

- km 503,000 – 505,000 w cofce zbiornika Jeziorsko,
- km 511,750 – 512,500 powyżej mostu w Biskupicach
- km 503,000 – 505,000 w cofce zbiornika Jeziorsko,
- km 511,750 – 512,500 powyżej mostu w Biskupicach,
- km 514,000 – 518,000 w okolicy miejscowości Sucha,
- km 520,000 – 521,000 powyżej mostu kolejowego w Sieradzu,
- km 524,500 – 530,000 w okolicy miejscowości Chojne – Wyspa,
- km 536,000 – 537,300 w okolicy miejscowości Pstrokonie,
- km 539,500 – 540,000 w okolicy Tyczyna,
- km 542,500 – 543,000 w okolicy wsi Ligota ,
- km 546,000 – 547,000 w okolicy Strumian,
- km 553,500 – 554,000 tworzenie się zatoru śryżowego,
- km 560,000 – 561,000 tworzenie się zatoru lodowego,
- km 593,000 – 593,500 powyżej mostu drogowego w Przywozie,
- km 585,000 – 586,000 zator lodowy,
- km 600,000 – 601,000 zator lodowy,
- km 603,000 – 604,000 w rejonie mostu w Załączu Wielkim,
- km 614,500 – 615,000 w okolicy wsi Tasarze,
- km 620,000 – 621,000 powyżej mostu w Działoszynie,
- km 664,400 – ujęcie wody wraz z progiem dla potrzeb Elektrowni Bełchatów,
- most drogowy w m. Burzenin,
- most drogowy w ciągu drogi krajowej Nr 14

Rzeka Bzura:

- km 49,200 – most drewniany w m. Kompina, gm. Nieborów, pow. łowicki,
- km 69,400 – most drewniany w Strugienice, gm. Zduny, pow. łowicki,

Rzeka Luciąża:

- odcinek od ujścia do Zbiornika Sulejów do mostu na drodze krajowej w m. Przyglów, gm. Sulejów, pow. piotrkowski,

Rzeka Czarna Konecka:

- odcinek od ujścia do Zbiornika Sulejów do mostu na drodze powiatowej w m. Dąbrowa Nad Czarną, gm. Aleksandrów, pow. Piotrkowski;

Rzeka Widawka:

- w m. Szczerców, gm. Szczerców, pow. bełchatowski

Rzeka Pilica:

- w rejonie miejscowości Teofilów (km 114) – przyczyną jest wypływanie w korycie rzeki.

- w Sulejowie (rejon km 156) przyczyną jest wypływanie koryta związane z osadzeniem się rumowiska rzeczno-geologicznego w cofce Zbiornika Sulejów.

Ad 3) Powódź opadowa

Z powodziami opadowymi mamy do czynienia w okresie późnej wiosny lub letnim po większych opadach deszczu. Wezbrania dużych rzek nizinnych następują powoli, na co ma wpływ szeroka dolina w dolnym biegu rzeki. Im bardziej rozległe jest dorzecze, tym czas trwania deszczu musi być dłuższy, aby wywołać powódź. Na rzekach odwadniających duże obszary, powodzie praktycznie nigdy nie są wynikiem pojedynczego silnego deszczu. Kiedy opady trwają długo oraz obejmują dużą część dorzecza, może dojść do nakładania się wezbrań na poszczególnych dopływach. Tego typu powodzie występują najczęściej w dolinie Pilicy, czasem Warty oraz w mniejszych dolinach

Plan operacyjny ochrony przed powodzią dla województwa łódzkiego odnosi się także do nawalnych opadów deszczu.

Problemem dla wielu samorządów z terenu województwa łódzkiego są podtopienia. Występują one na skutek gwałtownych, krótkotrwałych ulew. Niewystarczająca przepustowość kanalizacji oraz niedrożność rowów melioracyjnych powodują, że po nawalnych deszczach wiele dróg jest nieprzejezdnych, piwnice budynków są zalane, a ich osuszenie wymaga interwencji jednostek straży pożarnej. Sytuacja taka może mieć miejsce na obszarze całego województwa, jednak największa skala zjawiska występuje na terenie: Miasta Łodzi, Miasta Skierniewice, Miasta Żelowa, Gminy Brzeziny, Miasta Radomska, Gminy Moszczenica, Gminy Wodzierady (miejscowość Kwiatkowice).

Ponadto należy także mieć na uwadze awarie zapór zbiorników wodnych.

Potencjalnym powodem wystąpienia na obszarze województwa łódzkiego katastrofalnego w skutkach zalania jest awaria zapór niektórych zbiorników wodnych, w tym głównie:

- Zbiornika Jeziersko – podczas przejścia fali kulminacyjnej przy nadzwyczajnym poziomie piętrzenia, nastąpi niekontrolowany przelew wody przez zapórę i jej lokalne rozmycie, połączone z nagłym opróżnieniem całego zbiornika oraz zniszczeniem lewobrzeżnego wału przeciwpowodziowego poniżej zapory. W konsekwencji zostanie zalana lewobrzeżna dolina rzeki Warty od zapory do istniejącego wału poprzecznego w Radyczynach poniżej Uniejowa

(ok. 60 km²) oraz 7 km drogi Turek – Uniejów – Łódź. W obrębie zalewu znajdują się zabudowania kilkunastu rozproszonych wsi.

- Zbiornika Sulejów - w przypadku uszkodzenia zapory wodnej zbiornika w miejscowości Smardzewice (zapora zlokalizowana jest w odległości 8 km od miasta Tomaszowa Mazowieckiego), przy założeniu maksymalnej wysokości piętrzenia wody w zbiorniku - 168 m n.p.m, istnieje możliwość znacznego podtopienia. Fala powodziowa dotrze do Tomaszowa Mazowieckiego po ok. 21 minutach powodując zatopienie miasta i gminy na powierzchni ok. 20 km². Zagrozi to bezpośrednio 2 zakładom pracy, około 3 km linii kolejowej PKP, 30 km dróg twardych, 4 mostom drogowym i 2 kolejowym. Zalaniu może ulec 651 gospodarstw, zamieszkałych przez ok. 2710 osób. Ponadto poprzez efekt cofki na dopływach Pilicy powódź może stworzyć zagrożenie dla 5 zakładów. Czas opadnięcia wody wyniesie ok. 4,5 doby.

- Zbiornika Cieszanowice - ewentualna awaria zapory czołowej stworzy zagrożenie powodziowe w dolinie rzeki Luciąży na odcinku ok. 12 km od osi zapory do rejonu wsi Ignaców i Bagno. Fala powodziowa jest przewidywana na wysokość od 1 do 5,5 m.

- Zbiornika Miedzna - ewentualna awaria zapory czołowej doprowadzi do zalania obszaru ok. 1,75 km wraz ze znajdującymi się na tym obszarze zabudowaniami. Zatopionych zostanie 20 mostów drogowych i 2 kolejowe. W wyniku awarii zagrożonych będzie ok. 1500 osób.

W Planie operacyjnym ochrony przed powodzią dla województwa łódzkiego, opracowanym w 2015 roku przedstawiono metodyczną analizę zagrożenia powodziowego województwa łódzkiego i jej wynik. Na podstawie informacji będących w posiadaniu Wojewódzkiego Centrum Zarządzania Kryzysowego oraz danych przesłanych przez jednostki samorządu terytorialnego w pierwszym kwartale 2012 r. dokonano, przy pomocy metody gwarantującej uzyskanie porównywalnych wyników, analizy zagrożenia powodziowego występującego na obszarze województwa łódzkiego.

Na podstawie analizy stwierdzono, że na podstawie analizy stwierdzono, że w województwie łódzkim mamy 10 powiatów, na obszarze których zagrożenie powodziowe jest jednym z najistotniejszych problemów z zakresu bezpieczeństwa powszechnego. Są to powiaty: poddębicki, sieradzki, radomszczański, tomaszowski, łaski, łęczycki, piotrkowski, łowicki, opoczyński, pajęczański. Przez powiaty te przepływają główne rzeki regionu – Warta, Ner, Pilica i Bzura.

Okresowe wezbrania rzeki Warty spowodowane są spływem wód powodziowych ze zurbanizowanego województwa śląskiego oraz urbanizującego się subregionu częstochowsko – zawierciańskiego. Poziom Neru w dużym stopniu zależy od opadów w aglomeracji łódzkiej ponieważ rzeka jest zasilana wodami burzowymi z tego obszaru. Sytuację powodziową na Pilicy generuje w dużym stopniu wpływ wód z rzeki Luciąży, presja urbanizacyjna powyżej Zbiornika Sulejów oraz zrzuty wody z tego akwenu, które powodują podtopienie przyległych

terenów w dolinie rzeki. Wzrost stanu wód w Bzurze to najczęściej wynik roztopów lub opadów występujących w jej zlewni - średnich ulew oddzielonych od siebie krótkimi odstępami czasu. Ponadto w zlewniach wymienionych rzek najwyższe stany wody obserwuje się w okresie wiosennym (luty, marzec), co jest związane z roztopami, przy czym w zlewni Warty wezbrania mają miejsce najczęściej już na przełomie lutego i marca, natomiast w zlewni Bzury i Pilicy notowane są w końcu marca oraz w pierwszych dniach kwietnia. Z letnim wzrostem stanu wód, mamy do czynienia w lipcu po większych opadach. Najniższe poziomy występują jesienią (we wrześniu), kiedy dominuje gruntowe zasilanie rzek. Niemniej jednak nie można tego traktować jako reguły, gdyż w 2010 r. wystąpiła powódź w miesiącach maj – czerwiec, spowodowana specyficznymi warunkami pogodowymi i gwałtownym wzrostem poziomów rzek w ich górnych biegach.

Władze samorządowe w dziesięciu wymienionych powiatach województwa łódzkiego powinny w sposób szczególnie sumienny przygotować się do reagowania na wystąpienie potencjalnego zagrożenia powodziowego podejmując inicjatywy w zakresie ochrony przeciwpowodziowej.

W pozostałych powiatach województwa łódzkiego zagrożenie powodziowe związane z wystąpieniem rzek z koryt, jest mniej istotnym problemem i dotyczy zazwyczaj okresowych podtopień użytków rolnych.

Władze samorządowe w 10 wyżej wymienionych powiatach województwa powinny w sposób szczególnie sumienny przygotowywać się na wystąpienie potencjalnego zagrożenia powodziowego. W ujęciu bardziej szczegółowym wyniki niniejszej analizy wskazują, że zagrożenie powodziowe na obszarze województwa łódzkiego jest problemem poważnym, lub co najmniej istotnym dla 63 jednostek samorządu terytorialnego (stopień zagrożenia V, IV, III), co stanowi 35,6% wszystkich samorządów (Na obszarze województwa łódzkiego znajdują się 177 gminy w tym 3 miasta na prawach powiatu (Miasto Łódź, Miasto Skierniewice oraz Miasto Piotrków Trybunalski) oraz 21 powiatów). Dla kolejnych 86 jednostek, które w analizie otrzymały stopień II i I (48,6% gmin) zagrożenie powodziowe nie jest dominującym problemem, nie może być jednak pomijane.

Pozostałe samorządy, które zgłosiły brak zagrożenia powodziowego związanego z wystąpieniem wody z koryt rzecznych (28 jednostek – 15,8 %) muszą liczyć się jednak z możliwością wystąpienia na swoim obszarze podtopień związanych z gwałtownymi i intensywnymi opadami deszczu.

Rozważając wyniki analizy w ujęciu zlewniowym, zagrożenie powodziowe w dorzeczu Wisły jest zbliżone skalą do tego z dorzecza Odry. Stopień zagrożenia: bardzo duży (V), duży (IV) i średni (III) został wyliczony dla 33 jednostek samorządowych ze zlewni Pilicy i Bzury oraz 30 ze zlewni Warty i Neru.

Zagrożenie powodziowe
na obszarze
WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Legenda

Stopień zagrożenia powodziowego

- bardzo duże
- duże
- średnie
- małe
- minimalne
- brak
- Rzeki
- Zbiorniki wodne
- Granica województwa
- Granice powiatów

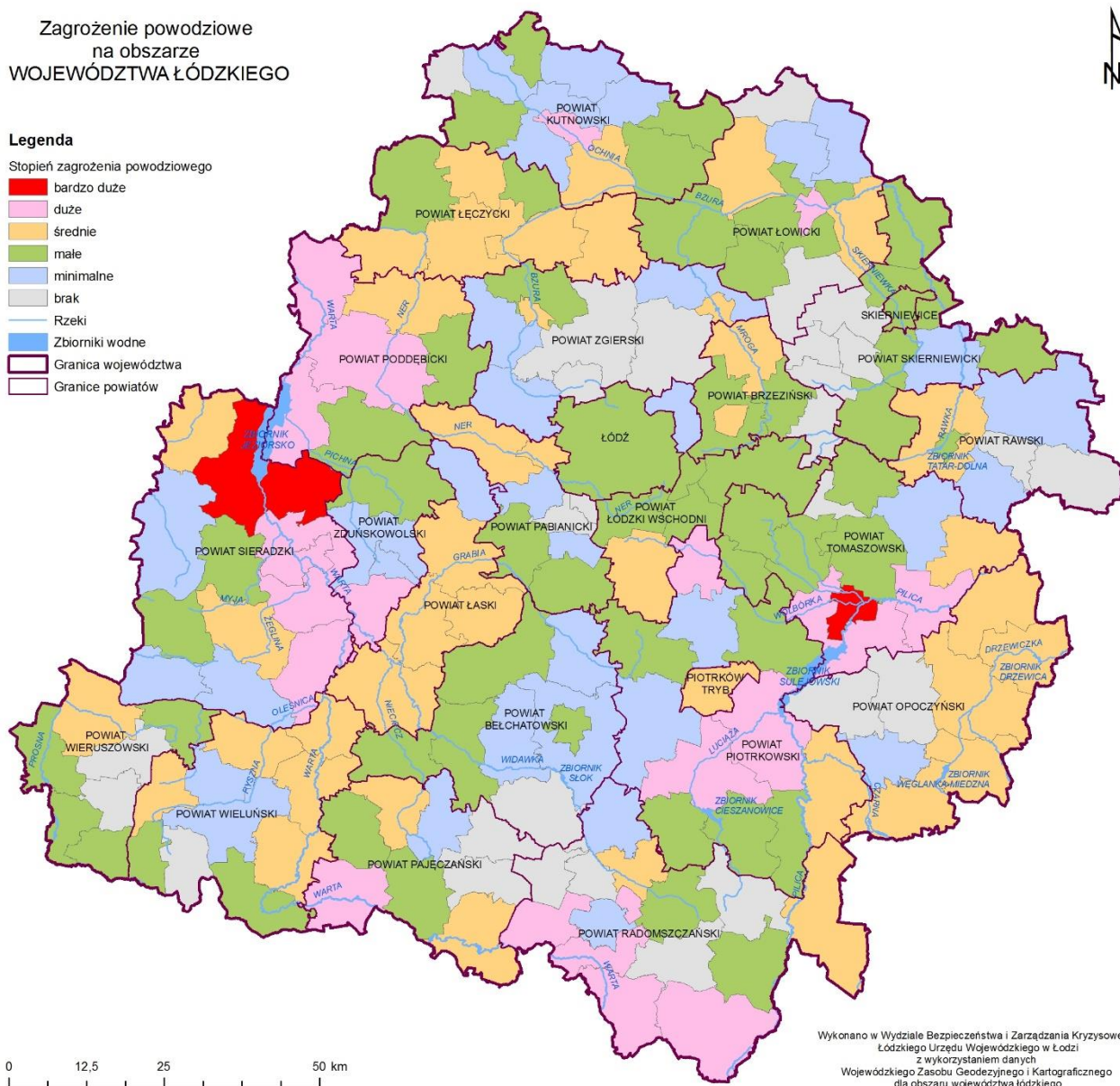

Tabela: **Hierarchia zagrożenia powodziowego jednostek samorządu terytorialnego z obszaru województwa łódzkiego** (Wypadkowy wskaźnik zagrożenia gminy, H_G , i Stopień zagrożenia powodziowego określony w Ocenie zagrożenia powodziowego na obszarze województwa łódzkiego, wykonanej przez Wydział Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego Łódzkiego Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi w czerwcu 2012 r. (Opracowanie własne na podstawie Oceny zagrożenia powodziowego na obszarze województwa łódzkiego).

Lp.	Gmina	Wypadkowy wskaźnik zagrożenia gminy, H_G	Stopień zagrożenia powodziowego
Bardzo duże zagrożenie			
1	Tomaszów Mazowiecki Miasto	7,33	5

2	Warta	6,00	5
Duże zagrożenie			
1	Radomsko Gmina	6,67	4
2	Sieradz Miasto	6,42	4
3	Sulejów	6,00	4
4	Łowicz Miasto	5,75	4
5	Poddębice	5,25	4
6	Żytno	5,08	4
7	Kutno Miasto	5,03	4
8	Pęczniew	5,00	4
9	Inowódź	4,75	4
10	Sieradz Gmina	4,70	4
11	Burzenin	4,67	4
12	Tomaszów Mazowiecki Gmina	4,17	4
13	Rozprza	4,08	4
14	Ładzice	4,03	4
15	Działoszyn	4,00	4
16	Gidle	3,87	4
17	Czarnocin	3,83	4
18	Uniejów	3,83	4
19	Zapolice	3,83	4
Średnie zagrożenie			
1	Brzeźno	3,75	3
2	Piotrków Trybunalski	3,73	3
3	Łęczyca Miasto	3,70	3
4	Głowno Miasto	3,67	3
5	Widawa	3,67	3
6	Żarnów	3,67	3
7	Sędziejowice	3,62	3
8	Wartkowie	3,62	3
9	Przedbórz	3,53	3
10	Piątek	3,53	3
11	Ozorków Miasto	3,52	3
12	Lutomiersk	3,45	3
13	Zduny	3,40	3
14	Aleksandrów	3,38	3
15	Brzeziny Miasto	3,37	3

16	Ostrówek	3,37	3
17	Świnice Warckie	3,37	3
18	Białaczów	3,33	3
19	Rzeczyca	3,33	3
20	Wierzchlas	3,25	3
21	Konstantynów Łódzki	3,23	3
22	Krzyżanów	3,17	3
23	Nieborów	3,15	3
24	Rawa Mazowiecka Gmina	3,15	3
25	Drzewica	3,08	3
26	Galewice	3,07	3
27	Daszyna	3,02	3
28	Goszczanów	3,02	3
29	Poświętne	3,00	3
30	Buczek	2,95	3
31	Łask Miasto	2,95	3
32	Góra Św. Małgorzaty	2,92	3
33	Łęczyca Gmina	2,92	3
34	Biała	2,88	3
35	Konopnica	2,87	3
36	Dmosin	2,85	3
37	Nowa Brzeźnica	2,85	3
38	Kielczygłów	2,75	3
39	Osjaków	2,73	3
40	Gomunice	2,70	3
41	Tuszyn	2,67	3
42	Opoczno Miasto	2,65	3
Małe zagrożenie			
1	Bolesławiec	2,60	2
2	Grabów	2,60	2
3	Szadek	2,58	2
4	Szczerców	2,57	2
5	Wielgomłyn	2,55	2
6	Andrespol	2,53	2
7	Bedlno	2,53	2
8	Bielawy	2,53	2
9	Domaniewice	2,53	2

10	Ujazd	2,50	2
11	Brójce	2,47	2
12	Głuchów	2,45	2
13	Pątnów	2,43	2
14	Zadzim	2,43	2
15	Pajęczno	2,38	2
16	Zelów	2,38	2
17	Kowiesy	2,35	2
18	Łódź Miasto	2,35	2
19	Skomlin	2,35	2
20	Będków	2,33	2
21	Łanieta	2,33	2
22	Łęki Szlacheckie	2,33	2
23	Ozorków Gmina	2,33	2
24	Siemkowice	2,33	2
25	Wolbórz	2,33	2
26	Rawa Mazowiecka Miasto	2,32	2
27	Bolimów	2,30	2
28	Łowicz Gmina	2,30	2
29	Łubnice	2,30	2
30	Rzgów	2,28	2
31	Rusiec	2,27	2
32	Wieruszów	2,27	2
33	Brąszewice	2,25	2
34	Lubochnia	2,25	2
35	Ręczno	2,25	2
36	Żelechlinek	2,18	2
37	Grabice	2,17	2
38	Krośniewice	2,17	2
39	Lututów	2,17	2
40	Bełchatów Miasto	2,13	2
41	Skierniewice Gmina	2,13	2
42	Dobroń	2,12	2
43	Brzeziny Gmina	2,10	2
44	Gorzkowice	2,10	2
45	Koluszki	2,10	2
46	Rogów	2,10	2

47	Rokiciny	2,10	2
48	Skierniewice Miasto	2,10	2
49	Dłutów	2,08	2
50	Kodrąb		2
51	Wróblew	2,08	2
52	Żychlin	2,08	2
53	Witonia	2,07	2
54	Dalików	2,05	2
Minimalne zagrożenie			
1	Aleksandrów Łódzki	2,03	1
2	Drużbice	2,03	1
3	Radomsko Miasto	2,03	1
4	Chąśno	2,00	1
5	Czarnożyły	2,00	1
6	Głowno Gmina	2,00	1
7	Kluki	2,00	1
8	Kocierzew Południowy	2,00	1
9	Rząśnia	2,00	1
10	Wodzierady	2,00	1
11	Bełchatów Gmina	1,95	1
12	Biała Rawska	1,95	1
13	Czerniewice	1,95	1
14	Klonowa	1,95	1
15	Nowe Ostrowy	1,95	1
16	Nowosolna	1,95	1
17	Pabianice Gmina	1,95	1
18	Paradyż	1,95	1
19	Parzęczew	1,95	1
20	Zduńska Wola Gmina	1,95	1
21	Złoczew	1,95	1
22	Strzelce	1,93	1
23	Błaszki	1,90	1
24	Cielądz	1,90	1
25	Kamieńsk	1,90	1
26	Moszczenica	1,90	1
27	Nowy Kawęczyn	1,85	1
28	Oporów	1,85	1

29	Kutno Gmina	1,80	1
30	Wieluń Miasto	1,80	1
31	Wola Krzysztoporska	1,80	1
32	Zduńska Wola Miasto	1,80	1
Brak zagrożenia			
1	Budziszewice		0
2	Czastary		0
3	Dąbrowice		0
4	Dobryczyce		
5	Godzianów		0
6	Jeżów		0
7	Kiernożia		0
8	Kleszczów		0
9	Kobiele Wielkie		0
10	Ksawerów		0
11	Lgota Wielka		0
12	Lipce Reymontowskie		0
13	Łyszkowice		0
14	Maków		0
15	Masłowice		0
16	Mniszków		0
17	Mokrsko		0
18	Pabianice Miasto		0
19	Regnów		0
20	Sadkowice		0
21	Sławno		0
22	Słupia		0
23	Sokolniki		0
24	Stryków		0
25	Strzelce Wielkie		0
26	Sulmierzyce		0
27	Zgierz Gmina		0
28	Zgierz Miasto		0

Aktualnie istotnym narzędziem wskazującym na zagrożenie powodzią są mapy zagrożenia powodziowego (MZP), sporządzone na podstawie art. 88d ustawy Prawo wodne,

opracowane dla obszarów narażonych na niebezpieczeństwo powodzi, wskazanych we wstępnej ocenie ryzyka powodziowego (WORP).

Na mapach zagrożenia powodziowego przedstawiono obszary o określonym prawdopodobieństwie wystąpienia powodzi:

1. obszary, na których prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest niskie i wynosi raz na 500 lat (Q 0,2%);
2. obszary, na których prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest średnie i wynosi raz na 100 lat (1%),
3. obszary, na których prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest wysokie i wynosi raz na 10 lat (Q 10%),

oraz obszary obejmujące tereny narażone na zalanie w przypadku:

- zniszczenia lub uszkodzenia wału przeciwpowodziowego,
- zniszczenia lub uszkodzenia wału przeciwsztormowego (budowli ochronnych pasa technicznego - według ustawy Prawo wodne, obowiązującej przed 12 lipca 2014 r.)

Ponadto na mapach zagrożenia powodziowego przedstawiono:

- głębokość wody;
- oraz prędkość wody i kierunki przepływu wody - dla miast wojewódzkich i miast na prawach powiatu oraz innych miast o liczbie mieszkańców przekraczającej 100 000 osób.

Należy jednak zaznaczyć, że studia ochrony przeciwpowodziowej dla odcinków rzek, dla których nie wykonano map w I cyklu planistycznym, zachowują ważność do czasu sporządzenia i przekazania właściwym organom map zagrożenia powodziowego, opracowanych w kolejnych cyklach planistycznych.

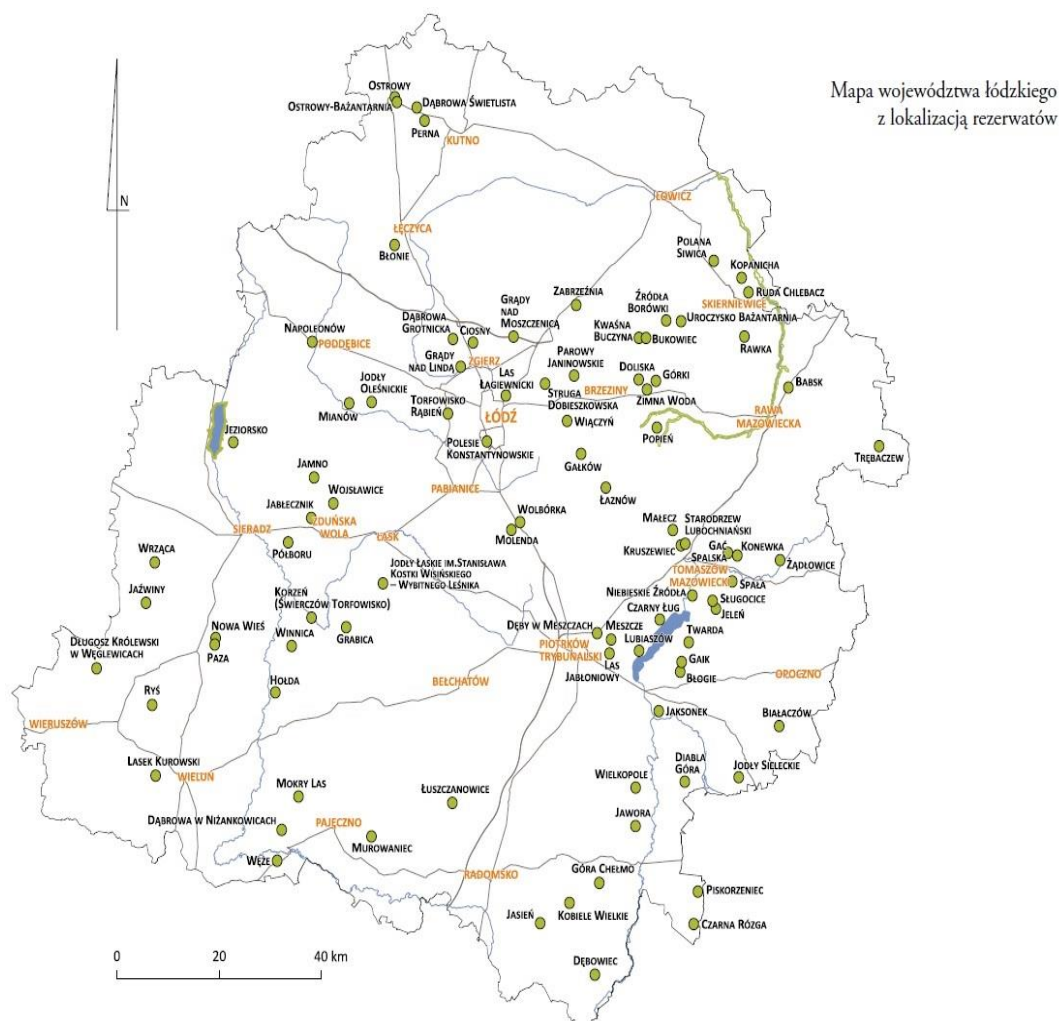
W regionie wodnym Środkowej Wisły „Studium ochrony przeciwpowodziowej – ETAP I” wykonano dla następujących rzek: Pilica, Bzura, Czarna maleniecka, Drzewiczka, Luciąża, Ochnia, Utrata, Pisza, Skierniewka.

Uzupełnieniem map zagrożenia powodziowego są mapy ryzyka powodziowego (MRP) opracowane w związku z art. 88c ww. ustawy. Określają one wartości potencjalnych strat powodziowych oraz przedstawiają szacunkową liczbę mieszkańców oraz obiekty narażone na zalanie, w przypadku wystąpienia powodzi o określonym prawdopodobieństwie, jak również obiekty stanowiące potencjalne źródło zagrożenia dla środowiska i zdrowia człowieka.

Mapy zagrożenia powodziowego i mapy ryzyka powodziowego zostały opracowane w ramach projektu "Informatyczny System Osłony Kraju przed nadzwyczajnymi zagrożeniami" (ISOK) przez Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej PIB - Centra Modelowania Powodzi i Suszy w Gdyni, Poznaniu, Krakowie i we Wrocławiu.

Przekazanie przez Prezesa KZGW ostatecznych wersji map jednostkom administracji, o których mowa w art. 88f ust. 3 ustawy Prawo wodne nastąpiło w dniu 15 kwietnia 2015 r. Mapy w wersji kartograficznej w formacie pdf dostępne są na Hydroportalu KZGW, pod adresem: <http://mapy.isok.gov.pl>.

Obszary wodno-błotne w województwie łódzkim najczęściej występują są na obszarach Natura 2000, a także w rezerwach przyrody).

Obszar Natura 2000 to obszar ochrony, a nie obszar chroniony w całości, gdyż ochronie podlegają tylko konkretne siedliska przyrodnicze i gatunki „naturowe” wraz z siedliskami i warunkami biotycznymi. Na ich terenie możliwe jest prowadzenie dotychczasowej działalności gospodarczej (rolnej, leśnej i innej), byleby nie pogarszała ona stanu przedmiotów ochrony.

Nazwa obszaru Natura 2000	Położenie	Informacja dot. obszarów wodno-błotnych
Obszary specjalnej ochrony ptaków		
- Pradolina Warszawsko-Berlińska PLB100001	Obszar o pow. 23 412 ha, w tym w woj. łódzkim znajduje się 21 968 ha (94%), w granicach gmin: Uniejów (pow. poddębicki), Krzyżanów, Bedlno, Kutno (pow. kutnowski), Świnice Warckie,	W przeszłości osuszono dno pradoliny poprzez regulację sieci wodnej, a obecnie brak konserwacji systemu odwadniającego, doprowadził do zabagnienia

	Grabów, Łęczyca, Góra Św. Małgorzaty (pow. łęczycki), Bielawy, Zduny, Domaniewice, Łowicz (pow. łowicki), 6% w woj. wielkopolskim, w pow. kolskim	poszczególnych odcinków pradoliny.
Dolina Pilicy PLB140003	Obszar o pow. 35 356,3 ha, z czego w woj. łódzkim znajduje się 2 345,5 ha. W granicach woj. łódzkiego znajduje się ponad 9 km odcinek doliny, który położony jest w gminach: Rzęczyca (pow. tomaszowski) i Poświętne (pow. opoczyński)	Duży obszar torfiskowy, tzw. błota Brudzewickie, na terenie gminy Poświętne, znajduje się w prawym skrzydle pradoliny Pilicy. Siedliska bagienne są w dużej części zmeliorowane, a terasa zalewowa dodatkowo przesuszona w wyniku działalności zbiornika wodnego Sulejów
Obszary mające znaczenie dla wspólnoty		
Pradolina Bzury i Neru PLH10006	Obszar o pow. 21 886,2 ha, z czego w woj. łódzkim znajduje się 20 516,88 ha. Obszar siedliskowy Bzury i Neru niemal w całości pokrywa się z OSOP Pradolina Warszawsko – Berlińska. leży na obszarze 17 gmin w obrębie 5 powiatów : łowickiego, kutnowskiego, łęczyckiego, poddębickiego (w woj. łódzkim) i kolskiego (w woj. wielkopolskim)	Występujące torfowiska przejściowe i trzęsawiska zachowały tylko niewielkie powierzchnie w zachodniej części ostoi.
Lipickie Mokradła PLH100025	Obszar o pow. 369,5 ha, z czego 369,29 ha w woj. łódzkim, położony w gminie Goszczanów, w pow. sieradzkim na styku z woj. wielkopolskim	Lipickie Mokradła położone są w centralnej części Wysoczyzny Tureckiej, zajmują fragment niecki w dorzeczu rzeki Śwędni. Obszar w całości położony jest w granicach utworzonego w 2005 r. na powierzchni 721,9 ha Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego Lipickie Błota. Przedmiotem ochrony ZPK są obszary bagien i torfowisk.
Las Dębowiec PLH100023	Obszar o pow. 47 ha, z czego 45,3 ha to lasy położone na południowy wschód od wsi Polichno, w gminie Żytno w pow. radomszczańskim, na terenie nadleśnictwa Gidle	Przez obszar przepływają 3 strumienie, zasilające wody rzeki Baryczki, będącej dopływem Pilicy. Znaczna część terenu jest podmokła, a miejscami bagnista.
Torfowiska Żytno-Ewina PLH100030	Obszar zajmuje pow. 45,3 ha, leżący na terenie gmin Żytno i Gidle w pow.	Obszar zlokalizowany w centralnej części mezoregionu Niecki Włoszczowskiej, w

	radomszczańskim. Tworzą go 3 izolowane fragmenty (enklawy) między Ewiną a Żytnem	strefie działu wodnego dorzecza Odry i Wisły. Cały obszar jest częścią kompleksu torfowiskowo-wydmowego, najniżej położone są torfianki Żurawiny i Kaczej smugi.
Silne Błota PLH100032	Obszar o pow. 67,4 ha, leży na pograniczu geometrycznego środka Polski (w m. Piątek) na pograniczu 2 gmin Piątek (pow. łęczycki) i Zgierz (pow. zgierski)	Obszar obejmuje naturalne obniżenie terenu, w tym wypłycony zbiornik wodny, kompleks łąk wilgotnych i świeżych oraz bagienne lasy na obrzeżu.
Wola Cyrusowa PLH100034	Obszar o pow. 92,35 ha, leży ok. 9,5 km na południowy wschód od miejscowości Stryków, na pograniczu gmin Dmosin i Brzeziny	W rolniczej części są 3 niewielkie płytkie, bezodpływowe śródpolne oczka, a na granicy z leśną częścią znajduje się fragment wilgotnej łąki, który od wczesnej wiosny jest regularnie zalewany wodą ze spływów powierzchniowych. W zależności od sezonu woda stagnuje od połowy lata, rzadko do jesieni. Odprowadzana rowem melioracyjnym woda z tego miejsca na zachód, w kierunku rzeki Mroźnicy, zasila leśne zastoisko.

Ponadto obszary wodno-błotne, w tym obszary bagienne występujące w rezerwach województwa łódzkiego opisane w wydawnictwie pn. „Rezerwach przyrody województwa łódzkiego”,

Rezerваты przyrody są szczególną formą ochrony obszaru. Tworzy się je od dziesięcioleci dla zachowania w stanie niezmienionym ekosystemów o charakterze naturalnym, zapewniających różnorodność genetyczną organizmów oraz regenerację procesów ekologicznych. Odgrywają one ważną rolę w krajowym systemie obszarów chronionych. W zależności od przedmiotu ochrony istnieją różne rodzaje rezerwatów: leśne, łąkowe, wodne, torfowiskowe, stepowe, florystyczne, faunistyczne, krajobrazowe oraz przyrody nieożywionej.

W woj. łódzkim utworzono 89 takich obiektów. Ich łączna powierzchnia wynosi 68,7 km², co w skali województwa stanowi niemal 0,4% jego obszaru.

W ww. opracowaniu opisano 4 obszary torfowiskowe:

- Czarny Ług, o powierzchni 2,46 ha+6,01 ha otulina, leży w gminie Wolbórz, w pow. piotrkowskim, Jest to niewielkie torfowisko otoczone borem sosnowym, funkcjonujące w oparciu o zawieszone na pokładzie gliny zwałowej wody opadowe,.

- Mianów, o powierzchni 5,87 ha, położony w gminie Lutomiersk, w pow. pabianickim, na skraju szerokiej, zabagnionej doliny Neru, wypełnionej osadami torfowymi. Jest to kompleks bagien, torfowisk oraz inicjalnych postaci olsów.

- Torfowisko Rąbień, o powierzchni 42,43 ha, położony w pobliżu miejscowości Rąbień, w gminie Aleksandrów Łódzki, w pow. zgierskim. Torfowisko zajmuje rozległą dolinę między wydrami, z której torf w znacznej części został w przeszłości wyeksploatowany. W pozostałych, nieeksploatowanych miejscach, miąższość torfu osiąga do 3,5 m. Powierzchnię rezerwatu w większości zajmują wyrobiska potorfowe, które znajdują się obecnie w różnych stadiach sukcesji wtórnej. Ze względu na powierzchnię, miejsce to jest swego rodzaju osobliwością przyrodniczą w Polsce środkowej. Jest to jedyny tak duży płat torfowiska wysokiego w tej części kraju. Obiekt ten był przedmiotem badań naukowych już w latach pięćdziesiątych ubiegłego wieku.

2.2. ROZWÓJ PRZESTRZENNY OBSZARÓW WIEJSKICH

2.2.1. Spójność środowiskowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym

Na terenie województwa łódzkiego zlokalizowanych jest 87 rezerwatów przyrody:

- Babsk - Powiat Rawski – gmina Biała Rawska,
- Białaczów - Powiat Opoczyński – gmina Białaczów,
- Błogie - Powiat Opoczyński – gmina Mniszków,
- Bukowiec powiat Skierniewicki – gmina Lipce Reymontowskie, Powiat Łowicki - gmina Łyszkowice;
- Ciosny - Powiat Zgierski – gmina Zgierz,
- Czarna Różga - Powiat Radomszczański – gmina Przedbórz,
- Czarny Ług Powiat Piotrkowski – gmina Wolbórz,
- Dąbrowa Grotnicka- Powiat Zgierski – gmina Zgierz,
- Dąbrowa Świetlista - Powiat Kutnowski – gmina Nowe Ostrowy,
- Dąbrowa w Nizankowicach - Powiat Pajęczański – gmina Działoszyn
- Dębowiec Powiat Radomszczański – gmina Żytno
- Dęby w Meszczach - Powiat Piotrkowski – gmina Wolbórz,
- Diabla Góra -Powiat Opoczyński – gmina Żarnów, Powiat Piotrkowski – gmina Aleksandrów,
- Długosz Królewski w Węglewicach - Powiat Wieruszowski – gmina Galewice,
- Doliska Powiat Brzeziński – gmina Rogów,
- Gać Spalska - Powiat Tomaszowski – gminy Inowłódz i Lubochnia,
- Gaik Powiat Opoczyński – gmina Mniszków,
- Gałków - Powiat Łódzki Wschodni – gmina Koluszki,

- Góra Chełmo - Powiat Radomszczański – gmina Masłowice,
- Grabica Powiat Łaski – gmina Sędziejowice
- Grądy nad Lindą - Powiat Zgierski – gmina Zgierz,
- Grądy nad Moszczenicą - Powiat Zgierski – gmina Zgierz,
- Hołda Powiat Wieluński – gmina Konopnica,
- Jabłecznik Powiat Zduńskowolski – gmina Zduńska Wola
- Jaksoniek -Powiat Piotrkowski – gmina Aleksandrów,
- Jamno Powiat Zduńskowolski – gmina Szadek,
- Jasień Powiat Radomszczański – gmina Kobiele Wielkie, Leśnictwo Żytno,
- Jawora Powiat Piotrkowski – gmina Ręczno,
- Jażwiny Powiat Sieradzki – gmina Brąszewice,
- Jeleń Powiat Tomaszowski – gmina Tomaszów Maz., Sługocice,
- Jeziorsko Powiat Sieradzki – gmina Warta, Powiat Poddębicki – gmina Pęczniew,
- Jodły Łaskie im.Stanisława KostkiWiśnińskiego– WybitnegoLeśnika Powiat Łaski – gmina Sędziejowice,
- Jodły Oleśnickie - Powiat Pabianicki – gmina Lutomiersk,
- Jodły Sieleckie - Powiat Opoczyński – gmina Żarnów,
- Kobiele Wielkie - Powiat Radomszczański – gmina Kobiele Wielkie,
- Konewka - Powiat Tomaszowski – gmina Inowłódz,
- Kopanicha- Powiat Skierniewicki – gmina Skierniewice,
- Korzeń - Powiat Łaski – gmina Widawa,
- Kruszewiec - Powiat Tomaszowski – gmina Lubochnia,
- Kwaśna Buczyzna - Powiat Łowicki – gmina Łyszkowice,
- Las Jabłoniowy - Powiat Piotrkowski – gmina Sulejów,
- Las Łagiewnicki - Powiat Łódzki – gmina Łódź,
- Lasek Kurowski- Powiat Wieluński – gmina Wieluń,
- Lubiaszów - Powiat Piotrkowski – gmina Wolbórz, Lubiaszów Nowy,
- Łaznów - Powiat Tomaszowski – gmina Rokiciny,
- Łuszczanowice- Powiat Bełchatowski – gmina Kleszczów,
- Małecz - Powiat Tomaszowski – gmina Lubochnia,
- Meszcze - Powiat Piotrkowski – Miasto Piotrków Trybunalski,
- Mianów - Powiat Pabianicki – gmina Lutomiersk,
- Mokry Las - Powiat Pajęczański – gmina Siemkowice,
- Molenda - Powiat Łódzki Wschodni – gmina Tuszyn,
- Murowaniec - Powiat Pajęczański – gmina Pajęczno,

- Napoleonów - Powiat Poddębicki – gmina Poddębice,
- Niebieskie Źródła - Powiat Tomaszowski – gmina i miasto Tomaszów Maz.,
- Nowa Wieś -Powiat Sieradzki – gmina Złoczew,
- Ostrowy - Powiat Kutnowski – gmina Nowe Ostrowy, Ostrowy,
- Ostrowy—Bażantarnia Powiat Kutnowski – gmina Nowe Ostrowy,
- Parowy Janinowskie Powiat Łódzki Wschodni – gmina Brzeziny,
- Paza Powiat Sieradzki – gmina Złoczew,
- Perna Powiat Kutnowski – gmina Nowe Ostrowy,
- Piskorzaniec -Powiat Radomszczański – gmina Przedbórz,
- Polana Siwica - Powiat Łowicki – gmina Nieborów,
- Polesie Konstantynowskie - Powiat Miejski Łódzki – gmina Miasto Łódź,
- Popień - Powiat Brzeziński – gmina Jeżów,
- Półboru - Powiat Sieradzki – gmina Sieradz,
- Rawka - Powiat Łódzki Wschodni – gmina Koluszki, Powiat Brzeziński– gmina Jeżów;
Powiat Skierniewicki – gmina Głuchów, Nowy,
- Kawęczyn, Bolimów, Skierniewice; Powiat Tomaszowski – gmina Żelechlinek; Powiat Rawski
– gmina Rawa Mazowiecka, Miasto, Rawa Mazowiecka,
- Ruda Chlebach - Powiat Skierniewicki – gmina Skierniewice,
- Ryś - Powiat Wieruszowski – gmina Sokolniki,
- Sługocice - Powiat Tomaszowski – gmina Tomaszów Mazowiecki,
- Spała - Powiat Tomaszowski – gmina Inowłódz,
- Starodrzew Lubochniański - Powiat Tomaszowski – gmina Lubochnia, Struga
Dobieszkowska - Powiat Zgierski – gmina Stryków,
- Torfowisko Rąbień Powiat Zgierski – gmina Aleksandrów Łódzki,
- Trębaczew Powiat Rawski – gmina Sadkowiec,
- Twarda Powiat Tomaszowski – gmina Tomaszów Mazowiecki,
- Uroczysko Bażantarnia - Powiat Skierniewicki – gmina Maków,
- Węże - Powiat Pajęczański – gmina Działoszyn,
- Wiączyń - Powiat Łódzki Wschodni – gmina Nowosolna
- Wielkopole - Powiat Piotrkowski – gmina Ręčno,
- Winnica - Powiat Łaski – gmina Widawa,
- Wojsławice - Powiat Zduńskowolski – gmina Zduńska Wola,
- Wolbórka- Powiat Łódzki Wschodni – gmina Tuszyn
- Wrząca- Powiat Sieradzki – gmina Błaszki,
- Zabrzeźnia - Powiat Zgierski – gmina Głowno,

- Zimna Woda - Powiat Brzeziński – gmina Rogów
- Źródła Borówki - Powiat Skierniewicki – gmina Maków,
- Żądłowice- Powiat Tomaszowski – gminy Inowłódz i Rzeczyca.

Najmniejszy rezerwat przyrody znajduje się w nadleśnictwie Smardzewice – Czarny Ług – pow. 2,46 ha; otulina – 6,01 ha; utworzony w 1996 r. przedmiot ochrony – torfowisko wysokie typu atlantyckiego ze stanowiskiem bagnicy torfowej;

Największy rezerwat zobaczymy w nadleśnictwie Łąck – Jastrząbek – pow. 463,20 ha; utworzony w 1988; przedmiot ochrony – drzewostany grabowo-dębowe z domieszką sosny

Na terenie województwa łódzkiego jest 7 parków krajobrazowych:

1. Spalski Park Krajobrazowy (powiaty tomaszowski, opoczyński);
2. Bolimowski Park Krajobrazowy (powiaty: skierniewicki, łowicki);
3. Park Krajobrazowy Międzyrzecza Warty i Widawki (powiaty: bełchatowski, sieradzki, zduńskowolski, łaski, wieluński);
4. Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich (powiaty: Łódź, łódzki wschodni, zgierski, brzeziński);
5. Sulejowski Park Krajobrazowy powiaty: (piotrkowski, tomaszowski, opoczyński, Piotrków Trybunalski);
6. Załęczański Park Krajobrazowy (powiaty: oleski, pajęczański, kłobucki, wieluński);
7. Przedborski Park Krajobrazowy (powiaty: włoszczowski, konecki, kielecki, radomszczański).

2.2.2. Spójność gospodarcza obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym

Spójność na poziomie regionalnym to uczestnictwo w rozwoju wszystkich jednostek samorządu terytorialnego i wszystkich podmiotów regionalnych oraz optymalne wykorzystywanie tkwiących w regionie potencjałów rozwojowych, głównie przez projekty zintegrowane i sieci współpracy. Spójność gospodarcza oznacza dążenie do zmniejszenia dotychczasowych dysproporcji między poziomem rozwoju gospodarczego regionu łódzkiego a innymi regionami w kraju i Europie. Poprawa spójności gospodarczej na poziomie regionalnym wymaga uruchomienia i wzmocnienia endogenicznych potencjałów, obecnie często niewykorzystywanych ze względu na brak współpracy między partnerami gospodarczymi i jednostkami samorządu terytorialnego. Zakłada się, że realizowanie zintegrowanych projektów i programów lokalnego rozwoju doprowadzi do uruchomienia mechanizmów synergii, zwiększenia konkurencyjności województwa oraz przyczyni się do jego głębszej integracji funkcjonalnej. (Zarząd Województwa Łódzkiego, Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2020, Łódź 2013, s. 102).

Działania rozwojowe będą ukierunkowane przede wszystkim na wspieranie konkurencyjności gospodarki regionalnej. Zakłada się, że podstawowym czynnikiem dynamizującym procesy gospodarcze będzie wykorzystanie potencjałów rozwoju opartych przede wszystkim na wiedzy i kapitale intelektualnym, dających podstawy do rozwoju w województwie nowoczesnych i inteligentnych technologii w kluczowych przemysłach regionu. Wsparcie rozwoju zdolności innowacyjnych regionu i procesów komercjalizacji wpłynie na zdolność do elastycznego, szybkiego dostosowywania się struktur gospodarczych do zmieniających się wymogów globalnego otoczenia, a także antycypowania przyszłych wyzwań rozwojowych.

Szczególną rolę w pobudzaniu rozwoju nowoczesnych technologii w regionie będzie odgrywał sektor kreatywny (działalności twórcze oraz działalności o dużym wykorzystaniu wiedzy) mający duże zasoby i możliwości rozwoju. Zakłada się, że katalizatorem rozwoju regionu łódzkiego będą działalności twórcze, w tym szeroko rozumiane przemysły kreatywne, stanowiące jedną z najbardziej innowacyjnych dziedzin gospodarki. Wpłynie to na poprawę wizerunku regionu i przyczyni się do akumulacji twórczego kapitału ludzkiego (Zarząd Województwa Łódzkiego, Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2020, Łódź, 2013 s. 104 i nn).

Jednym z wyzwań współczesnych czasów jest zaspokojenie potrzeb energetycznych. Zarówno wzrost efektywności energetycznej gospodarki, jak i ogólne zmniejszenie zużycia energii poprzez racjonalizację jej wykorzystania, stają się celami warunkującymi dalszy trwały i zrównoważony rozwój gospodarczy. Ze względu na szczególne uwarunkowania i potencjał dla rozwoju nowoczesnej gospodarki energetycznej, działania podejmowane w kierunku rozwoju nowoczesnego sektora energetycznego będą koncentrowały się w sferze naukowo-badawczej i aplikacyjnej oraz będą ściśle powiązane z rozwojem zaawansowanej gospodarki wiedzy i innowacji oraz wdrażaniem inteligentnych technologii cyfrowych.

Zakłada się, że osiągnięcie celu „Zaawansowana gospodarka wiedzy i innowacji” pozwoli na uzyskanie w wymiarze krajowym wysokiej pozycji w zakresie tworzenia i wprowadzania zaawansowanych technologii innowacyjnych oraz dokonanie „skoku cywilizacyjnego” w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu. Tym samym wzrośnie znaczenie i konkurencyjność województwa na arenie międzynarodowej oraz nastąpi włączenie inteligentnej gospodarki regionu w sieć powiązań o znaczeniu globalnym. (Zarząd Województwa Łódzkiego, Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2020, Łódź, 2013 s. 104 i nn).

Proponowane strategiczne kierunki działań dla woj. łódzkiego

1. Rozwój nowoczesnych technologii na rzecz inteligentnych specjalizacji regionalnych:

- rozwój nowoczesnych technologii (biotechnologie, nanotechnologie i zaawansowane materiały, mechatronika, technologie komunikacyjne i informatyczne) dla kluczowych przemysłów regionu (zwłaszcza przemysłu włókienniczego, energetycznego, medycznego, farmaceutycznego, kosmetycznego, rolno-spożywczego, meblowego, materiałów budowlanych, maszynowego i elektromaszynowego, eko- przemysłów),
- rozwój specjalistycznych usług (m. in. usług dla ochrony zdrowia, eko-usług, logistyki, BPO - Business Process Outsourcing, IT) wykorzystujących nowoczesne i inteligentne technologie;
- rozwój przemysłów kreatywnych (m. in. przemysłu filmowego i muzycznego, projektowania i wzornictwa, mediów).

2. Rozwój nowoczesnej gospodarki energetycznej:

- wdrażanie niskoemisyjnych i energooszczędnych technologii, głównie w przemyśle, transporcie, sektorze komunalno-bytowym oraz rolnictwie, m. in. poprzez: wspieranie rozwoju energooszczędnych technologii przemysłowych i konsumenckich oraz magazynowania energii, wspieranie projektów inwestycyjnych ukierunkowanych na zwiększenie wytwarzania energii w skojarzeniu, przede wszystkim w sektorze komunalno-bytowym, oraz związanych z racjonalizacją i poszanowaniem energii, wspieranie pilotażowych przedsięwzięć inwestycyjnych związanych z zastosowaniem efektywniejszych technologii spalania węgla (w szczególności brunatnego), promocję tzw. „dobrych praktyk energetycznych”, wsparcie przepływu wiedzy w zakresie wykorzystywania eko-innowacyjnych technologii energetycznych (w tym energooszczędnych), wspieranie działań mających na celu podnoszenie świadomości społecznej w zakresie wdrażania rozwiązań innowacyjnych i kształtowanie postaw proekologicznych;
- rozwój „zielonych przemysłów” i usług na rzecz wykorzystywania OZE (odnawialne źródła energii).

Rozwój gospodarki poprzez zintegrowane środowisko przedsiębiorczości

Przedsiębiorczość jest istotnym czynnikiem wpływającym na wzrost poziomu rozwoju społeczno- gospodarczego. Oddziałuje w sposób bezpośredni na wzrost gospodarczy, sytuację rynku pracy, ożywienie gospodarcze regionu. Jednocześnie średnie, małe, a przede wszystkim mikro przedsiębiorstwa są wysoce podatne na zmiany cyklu koniunkturalnego, w niewielkim zakresie podejmują działalność innowacyjną, wykazują dużą niechęć do współpracy i kooperacji w ramach struktur sieciowych.

Zakłada się, że w celu poprawy konkurencyjności regionalnych przedsiębiorstw nastąpi większa integracja środowisk biznesowych oraz budowanie sieci powiązań między przedsiębiorstwami, uczelniami i placówkami naukowymi oraz instytucjami otoczenia biznesu. Zintegrowane środowisko przedsiębiorczości jest jednym z elementów tzw. kapitału

terytorialnego. Sprzyja podejmowaniu działań innowacyjnych i wdrażaniu nowych produktów. Regiony posiadające sieciową strukturę gospodarki mają większe szanse na podniesienie swojej konkurencyjności oraz rozwój zaawansowanej gospodarki wiedzy i innowacji. Włączenie przedsiębiorstw województwa w sieć powiązań o skali globalnej wpłynie również na wzmacnianie pozycji regionu na arenie międzynarodowej. W procesie kształtowania zintegrowanego terytorialnie środowiska przedsiębiorczości istotną rolę odgrywa rozwijanie struktur klastrowych, które w województwie znajdują się w początkowej fazie rozwoju, oraz tzw. modeli otwartych innowacji opartych na nieformalnych powiązaniach ułatwiających wymianę wiedzy między przedsiębiorstwami, instytucjami badawczymi, podmiotami działającymi w otoczeniu biznesu i samorządami oraz służących tworzeniu i wprowadzaniu wspólnych projektów innowacyjnych. Zwłaszcza przedsiębiorstwa mikro i małe, dzięki włączeniu w układy sieciowe, zyskują większe możliwości rozwoju, wzrostu produktywności, identyfikacji nisz rynkowych oraz lepszy dostęp do rynków eksportowych. Dlatego tak duże znaczenie ma kształtowanie postaw przedsiębiorczych, rozwijanie regionalnej i lokalnej kultury przedsiębiorczości, tworzenie oraz profesjonalizacja organizacji i instytucji pośredniczących między sferą nauki i gospodarki. Istotną rolę w rozwoju przedsiębiorczości odgrywają też instrumenty finansowe, w tym w szczególności instytucje finansowe wspierające przedsięwzięcia wysokiego ryzyka. Ważną rolę w procesie pozyskiwania inwestorów odgrywać będzie kompleksowa polityka przyciągania inwestycji, nastawiona m. in. na tworzenie korzystnych warunków do inwestowania dla podmiotów gospodarczych spoza regionu i kraju a także przygotowanie regionalnej oferty terenów inwestycyjnych.

Istotnym segmentem gospodarki regionu jest sektor rolniczy. Zakłada się, że w celu poprawy produktywności i konkurencyjności rolnictwa wspierana będzie poprawa jakości produkcji żywności oraz innych artykułów rolniczych i ogrodniczych a także procesy restrukturyzacji i modernizacji rolnictwa. Wzmocnieniu ulegną relacje sieciowe w rolnictwie i powiązania kooperacyjne.

Przyjmuje się, że działania podjęte w kierunku budowania **zintegrowanego środowiska przedsiębiorczości dla rozwoju gospodarki** przyczynią się do poprawy konkurencyjności rynkowej podmiotów gospodarczych i sektora rolnego, podnoszenia poziomu kreatywności i innowacyjności oraz wzmocnienia i profesjonalizacji regionalnych instytucji otoczenia biznesu.

Strategicznym kierunkiem działań w zakresie integracji środowiska przedsiębiorczości jest kształtowanie innowacyjnego środowiska przedsiębiorczości i powiązań sieciowych poprzez:

- **rozwój klastrów gospodarczych**, szczególnie bazujących na nowoczesnych technologiach oraz tworzących się wokół wyższych uczelni i w ramach funkcjonujących

specjalnych stref ekonomicznych m. in. poprzez: promocję układów klastrowych, podnoszenie świadomości przedsiębiorców w zakresie korzyści wynikających z włączenia się w sieć powiązań klastrowych, wspieranie wspólnych projektów i przedsięwzięć opartych na sieciach współpracy;

- **tworzenie platform informatycznych dla przedsiębiorczości**, zwłaszcza poprzez: inicjowanie tworzenia regionalnych systemów informacji naukowej, technicznej, ekonomicznej i organizacyjnej, wspieranie istniejących platform informatycznych służących przedsiębiorcom z regionu łódzkiego (np. Łódzkiej Platformy Transferu Wiedzy), stymulowanie rozwoju portali internetowych dla eksporterów i innowatorów oraz tworzonych na potrzeby klastrów, propagowanie modelu biznesu opartego na szeroko rozumianych rozwiązaniach teleinformatycznych;

- **współpraca między przedsiębiorcami, samorządami i sferą B+R (badania i rozwój)**, m. in. poprzez: wsparcie dla tzw. otwartych innowacji, system wsparcia finansowego (np. bony na innowacje, granty dla pracowników naukowych na staże w przedsiębiorstwach), dostęp do bezpłatnych konsultacji udzielanych przez specjalistów branżowych, wsparcie działalności brokerów innowacji, promocję „dobrych praktyk” z zakresu wspólnych projektów sfery nauki i biznesu o znaczeniu strategicznym dla regionu;

- **prorowadzenie kompleksowej polityki „przyciągania” inwestorów**, m.in. poprzez: koordynację polityki inwestycyjnej i wspieranie samorządów lokalnych na etapie pozyskiwania inwestorów, opracowanie pełnej oferty terenów inwestycyjnych, wspieranie przygotowania strategicznych terenów inwestycyjnych, zapewnienie wysokiej jakości obsługi inwestorów, stworzenie systemu wsparcia eksperckiego w zakresie planowania inwestycji, tworzenie preferencji dla inwestorów podejmujących współpracę z MŚP z regionu, prowadzenie działań w zakresie zintegrowanego marketingu terytorialnego;

- **rozwój instytucji otoczenia biznesu, w tym ośrodków dyfuzji rozwiązań innowacyjnych**, m. in. poprzez: wsparcie aktywności działania parków technologicznych, inkubatorów technologicznych, akademickich inkubatorów przedsiębiorczości, inkubatorów przedsiębiorczości, centrów transferu technologii, ośrodków szkoleniowo-doradczych, wsparcie funduszy kapitału zaangażowanego, funduszy pożyczkowych, funduszy poręczeń kredytowych, instytucji obniżających ryzyko działalności gospodarczej (m.in. *venture capital*).

Największe, poza Łodzią, miasta Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego to Pabianice i Zgierz. Specjalizacja gospodarcza tych ośrodków opiera się na rozwoju przemysłu farmaceutycznego, odzieżowego, spożywczego, chemicznego i materiałów budowlanych. Miasta te posiadają również potencjał kulturowy związany z XIX-wiecznymi układami funkcjonalno - przestrzennymi oraz zabudową przemysłowo - mieszkaniową. Barierą

w rozwoju funkcji metropolitalnych są przede wszystkim słabo rozwinięte usługi dla przedsiębiorstw oraz słaby rozwój przemysłów wysokiej i średnio - wysokiej techniki.

Pozostałe ośrodki miejskie ŁOM pełnią funkcje handlowe i logistyczne (Stryków, Rzgów, Tuszyń), przemysłowe (Stryków, Rzgów, Aleksandrów Łódzki, Konstantynów Łódzki, Ozorków), medyczne (Tuszyń).

Pomimo dogodnego, centralnego położenia ŁOM ma niewystarczające powiązania komunikacyjne z resztą kraju, w tym z innymi metropoliami. Wynika to przede wszystkim z niewielkiej liczby połączeń lotniczych oraz braku szybkich połączeń kolejowych. W przyszłości, po zrealizowaniu KDP, sytuacja ta ulegnie zmianie co zaowocuje m. in. napływem nowych mieszkańców oraz inwestorów, szczególnie w miastach.

Obecnie realizowany strategiczny układ drogowy łączy Łódź i obszar metropolitalny w system sprawnych połączeń krajowych i międzynarodowych. Barierą w rozwoju ŁOM jest brak zintegrowanych systemów transportu publicznego w obszarze metropolitalnym, niemniej jednak w obszarze zlokalizowane są istotne węzły stanowiące potencjał dla rozwoju transportu multimodalnego (Łódź, Koluszki, Stryków) (Zarząd Województwa Łódzkiego, Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2020, Łódź, 2013 s. 70 -78).

Obszary spójności gospodarczej

Zagłębie górniczo-energetyczne Bełchatów-Szczerców-Złoczew

Obszar funkcjonalny Zagłębia Górniczo- Energetycznego Bełchatów - Szczerców - Złoczew to rejon dominacji gospodarki surowcowej opartej na bogatych zasobach węgla brunatnego i produkcji energii elektrycznej oraz ciepła. W ramach Polskiej Grupy Energetycznej Górnictwo i Energetyka Konwencjonalna S.A. działają tu Elektrownia Bełchatów i Kopalnia Węgla Brunatnego Bełchatów. Elektrownia Bełchatów jest jedną z największych elektrowni ciepłych na świecie oraz największym wytwórcą mocy w Polsce, produkującym 20% krajowej energii elektrycznej. W ostatnim czasie Elektrownia Bełchatów uruchomiła nowy blok energetyczny o mocy 858 MW. KWB Bełchatów jest największą kopalnią odkrywkową w Polsce i jedną z największych w Europie. Średnie roczne wydobycie węgla wynosi ok. 35 mln ton, co stanowi 50% wydobycia krajowego. Aktualnie kopalnia eksploatuje pole „Bełchatów” oraz pole „Szczerców” a realizując kierunki polityki energetycznej państwa, prowadzi jednocześnie prace przygotowawcze do rozpoczęcia eksploatacji złoża „Złoczew”. Początek prac górniczych planowany jest na rok 2018. KWB Bełchatów zajmuje się również zagospodarowaniem kopalni, które towarzyszą złożu węgla brunatnego. Wydobyte kopaliny służą jako baza surowcowa m. in. w budownictwie, drogownictwie oraz do produkcji czystych nawozów mineralnych niezbędnych do produkcji zdrowej żywności.

Obszar cechuje się pozytywnymi procesami demograficznymi, stabilnym rynkiem pracy i koncentruje wysoko wykwalifikowaną kadrę pracowniczą zatrudnioną w przemyśle

energetyczno- wydobywczym. Słabością jest natomiast brak specjalistycznych jednostek naukowo-badawczych z zakresu energetyki oraz słabe dostosowanie profili kształcenia na poziomie średnim i wyższym do potrzeb gospodarki obszaru.

Funkcjonowanie kopalni korzystnie wpływa na sytuację finansową samorządów lokalnych, co bezpośrednio przekłada się na wzrost poziomu wyposażenia gmin w infrastrukturę techniczną i społeczną oraz wspieranie przedsiębiorczości. Gminą, która ma najkorzystniejszą sytuację finansową i stwarza najkorzystniejsze warunki dla dynamicznego rozwoju stref przemysłowych i ekonomicznych oraz posiada znaczne rezerwy terenowe na cele inwestycyjne, jest Kleszczów.

Do systemu wytwarzania energii elektrycznej włączono odnawialne źródła energii: biomasę w procesie kogeneracji oraz energię wiatru z elektrowni wiatrowej na górze Kamieńsk w powiecie radomszczańskim. Do celów produkcji energii planuje się także wykorzystywanie zasobów wód geotermalnych w gminie Kleszczów. Degradacja powierzchni ziemi, gleb i wód jest stopniowo niwelowana w procesach rekultywacji. Obecnie trwają prace związane z planowanym uruchomieniem odkrywki „Złoczew”. W przypadku jej uruchomienia kolejne gminy zostaną włączone do strefy funkcjonalnej Zagłębia.

Jednocześnie wpływ na lokalny rynek pracy mogą mieć rozwijające się w Piotrkowie Trybunalskim przemysły: maszynowy, precyzyjny i papierniczy, funkcjonujące z wykorzystaniem nowoczesnych technologii oraz przyszłe tereny inwestycyjne zlokalizowane w sąsiedztwie autostrady A-1 i drogi ekspresowej S-8.

Najważniejszymi wyzwaniami rozwojowymi wynikającymi z diagnozy stanu Zagłębia Bełchatów - Szczerców - Złoczew są:

- powstanie w regionie silnego zaplecza naukowo-badawczego z zakresu energetyki i przemysłu wydobywczego,
- rozwój zielonych przemysłów i usług na rzecz wykorzystania OZE,
- dostosowanie do wymogów unijnej polityki klimatycznej m. in. poprzez wdrażanie niskoemisyjnych technologii węglowych,
- proces rekultywacji terenów,
poeksploatacyjnych,
- zabezpieczenie obszarów w sąsiedztwie planowanej odkrywki Złoczew przed wpływem prognozowanego leja depresyjnego,
- poprawa dostępności transportowej wewnętrznej i zewnętrznej.

Zagłębie ceramiczno-budowlane Opoczno - Tomaszów Mazowiecki

Obszar charakteryzuje się największą w województwie koncentracją przemysłu materiałów budowlanych. Podstawą przemysłu są miejscowe zasoby surowców skalnych m. in.:

- złoża piasków szklarskich i formierskich (największe w Polsce),
- złoża piasków filtracyjnych i specjalistycznych, mające zastosowanie w chemii budowlanej,
- kaolin, będący surowcem dla przemysłu ceramicznego,
 - złoża piasków kwarcowych.

Na terenie gmin Tomaszów Mazowiecki i Sławno funkcjonują największe w Polsce kopalnie piasków kwarcowych „Biała Góra” i „Grudzeń - Las” z oddziałem w Syskach w gminie Mniszków. W miejscowości Stok w gminie Mniszków zlokalizowana jest kopalnia i zakład przetwórstwa wapienia, w oparciu o które Grupa Atlas planuje budowę cementowni. Złoże wapieni eksploatowane jest także w miejscowości Owadów - Brzezinki w gminie Sławno przez spółkę Nordkalk. Kopalnia ta jest miejscem odkrycia unikatowego w skali światowej zespołu skamieniałości morskich i lądowych sprzed 148 mln lat (późna jura). W oparciu o surowce skalne, na terenie Zagłębia rozwinął się przemysł ceramiczny i szklarski. Swoje zakłady mają tu czołowi producenci płytek ceramicznych w Polsce: Opoczno SA oraz Grupa Paradyż (Opoczno, Tomaszów Mazowiecki, Paradyż) oraz kopalnia, zakład przetwórczy piasków szklarskich i formierskich w Syskach w gminie Mniszków, a także mniejsze zakłady produkujące oprócz płytek również listwy wykończeniowe i galanterię ceramiczną: CER- ART, CER-ROL i Nova-Ceramica w Mniszkowie oraz Cerkolor w Parczówku (gm. Białaczów). Ważnym zakładem działającym w gminie Mniszków jest zakład ceramiki budowlanej Owczary. Z kolei w Osiedlu Niewiadów koło Ujazdu działa od 2009 roku huta szkła Euroglas, wytwarzająca szkło płaskie, głównie na potrzeby budownictwa i motoryzacji. Uzupełnieniem działalności przemysłowej są hurtownie: materiałów budowlanych w Tomaszowie Mazowieckim oraz płytek ceramicznych w Opocznie.

Rozwój obszaru dokonywać się będzie w dalszym ciągu dzięki istniejącym surowcom i przemysłowi ceramicznemu. Wzmocnienie pozycji miejscowych producentów na rynku polskim i zagranicznym powinno się odbyć poprzez powołanie klastra ceramicznego

(Opracowanie własne BPPWŁ)

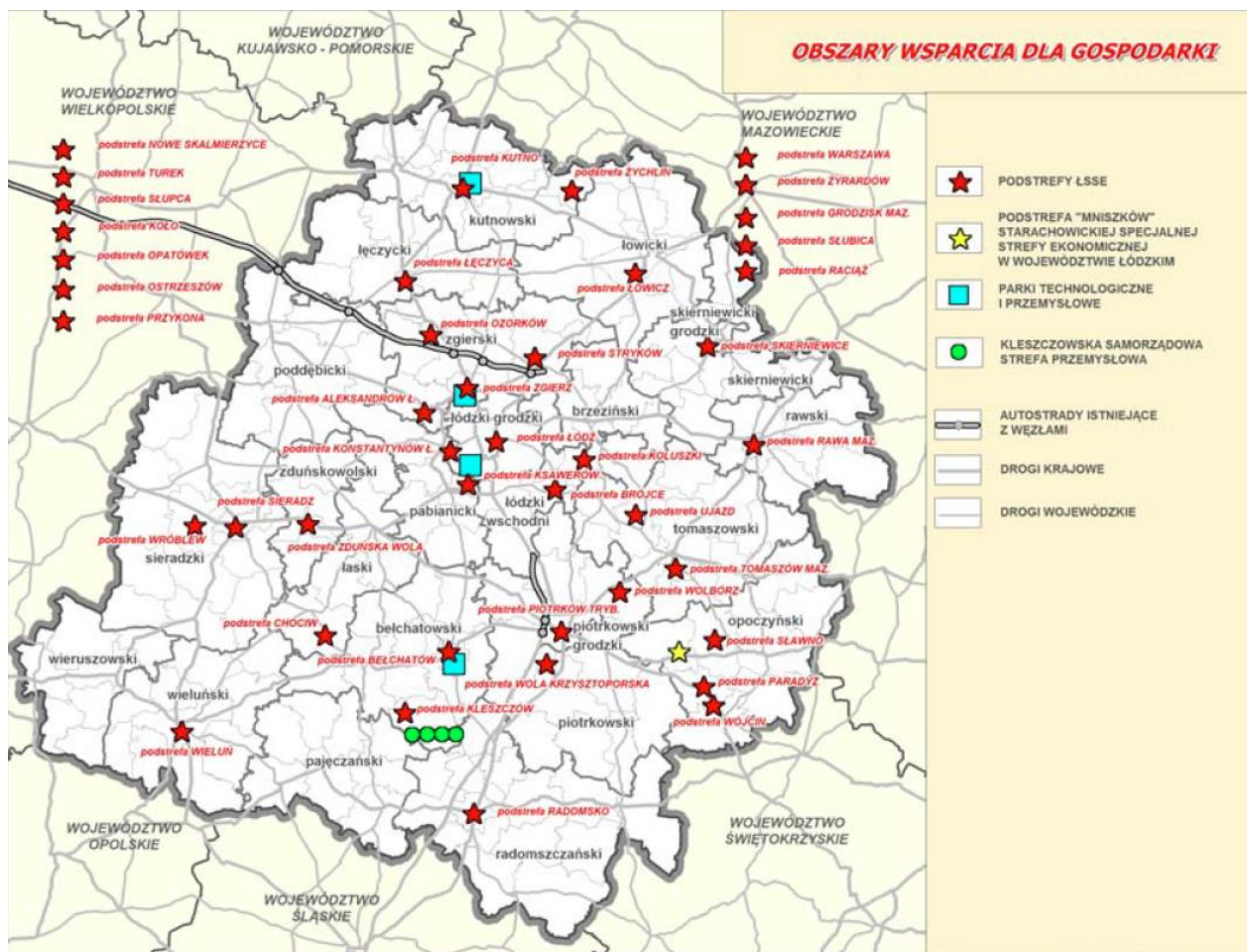
Szansą poprawy koniunktury dla województwa jest rozwój licznych inicjatyw klasterowych, opierających się na endogenicznym potencjale regionu, warunkowanym tradycjami w

określonych branżach przemysłowych (m.in. farmaceutycznej i chemicznej), zasobami naturalnymi (m.in. węgla brunatnego, wód geotermalnych, piasków formierskich i szklarskich). Szansą wzrostu gospodarczego Łódzkiego jest również lepsze wykorzystanie surowców naturalnych, na których opiera się przemysł elektroenergetyczny, ceramiczny i materiałów budowlanych, przetwórstwo rolno-spożywcze oraz geotermia.

Niebagatelną rolę w dziedzinie rozwoju gospodarczego woj. łódzkiego spełnia Łódzka Specjalna Strefa Ekonomiczna, która przyciąga inwestorów w branżach, m.in.: nowoczesne usługi dla biznesu, produkcja AGD, produkcja kosmetyków, farmacja, materiały budowlane oraz przetwórstwo spożywcze.

Podstrefy ŁSSE zlokalizowane są w pow. kutnowskim, łowickim, skierniewickim, rawskim, łęczyckim, zgierskim, brzezińskim, łódzkim grodzkim, łódzkim wschodnim, pabianickim, tomaszowskim, piotrkowskim, opoczyńskim, bełchatowskim, łaskim, sieradzkim, zduńskowolskim (Zarząd Województwa Łódzkiego, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego. Aktualizacja, Łódź, 2010, s. 39).

.

Rysunek 18. Źródło: opracowanie własne na podstawie ŁSSE (2009).

Obecnie na terenie województwa istnieją bądź kształtują się klaster: BPO, AGD, logistyczny, włókienniczo-odzieżowy, medyczno-farmaceutyczno-kosmetyczny, materiałów budowlanych i ceramiczny, rolno-spożywczy i odlewniczy. Potencjalne klaster to: klaster elektroniczny, medialny, energetyczny „Ekoenergia”, „Bioenergia”, klaster mechatroniki, turystyki konnej. Konieczne są dalsze zmiany strukturalne gospodarki, w tym poprawa jej innowacyjności, wzrost sektora usług rynkowych i jego dyfuzja na całe województwo, wzrost branż wysokiej techniki o wysokiej wartości dodanej w przemyśle oraz wzrost produktywności wszystkich sektorów (Zarząd Województwa Łódzkiego, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego. Aktualizacja, Łódź, 2010, s. 39).

Zakończenie

Według prognoz do 2020 roku pogłębi się niekorzystna sytuacja demograficzna województwa. Zaludnienie obniży się do 2,42 mln osób, co stanowi spadek w stosunku do 2011 r. o 113 tys. mieszkańców. Wyludniać będą się zarówno obszary miejskie, jak i wiejskie, z tym, że depopulacja w miastach będzie przebiegać szybciej stanowiąc wyzwanie zarówno dla głównych biegunów wzrostu, jak i miast małych. Wskaźnik urbanizacji spadnie do poziomu

62,7%. Szczególnie niekorzystne prognozy demograficzne dotyczą: Łodzi, Pabianic, Konstantynowa Łódzkiego i Łasku, Piotrkowa Trybunalskiego, Pajęczna i Działoszyna, Łowicza, Kutna i Żychlina oraz Wieruszowa

W najbliższej dekadzie pogłębi się proces starzenia się ludności. Należy również oczekiwać wzrostu liczby osób w wieku 65+ będących w stanie niepełnosprawności. Nasilać się będzie zjawisko „podwójnego starzenia się”, oznaczające szybki wzrost odsetka osób w wieku powyżej 75 roku życia. Prognozowane skutki ekonomiczne to: niższe wpływy podatkowe, zmiany w strukturze popytu, spadek dochodów, większe koszty związane z opieką osób starszych i pomocą społeczną oraz wzrost zapotrzebowania na usługi medyczno-opiekuńcze. Na rynku pracy będą poszukiwani pracownicy ochrony zdrowia i pomocy społecznej.

Zmieniająca się sytuacja demograficzna wpłynie w istotny sposób na system edukacji. Nastąpi spadek liczby uczniów na wszystkich poziomach kształcenia a szkoły wyższe będą musiały silnie konkutować o studentów z uczelniami krajowymi i zagranicznymi. Wymogi nowoczesnego rynku pracy zwiększą jednak popyt na usługi edukacyjne umożliwiające ciągłe doskonalenie kwalifikacji zawodowych i kształcenie przez całe życie.

Sytuacja demograficzna sprawi, że potencjalne zasoby pracy w województwie spadną w 2020r. o 11,6% w porównaniu do 2011r. i będzie to spadek większy niż spadek ludności regionu ogółem. Kurczenie się regionalnych zasobów pracy, szczególnie w miastach, a także ustawowe zmiany wieku emerytalnego wpłyną na wydłużenie okresu aktywności zawodowej pracowników, wzrost płac lub migracje z zewnątrz oraz na rozwój elastycznych form pracy, w tym telepracy.

W okresie do 2020r. będzie następowało prawdopodobnie przesuwanie się aktywności gospodarczej, a co za tym idzie miejsc pracy, ze słabiej rozwiniętych obszarów województwa do Łodzi i jej obszaru funkcjonalnego a także do subregionalnych biegunów wzrostu. Łódź stanie się nośnikiem pozytywnych zmian w regionie. Zgodnie z celami wynikającymi z realizacji strategii „Europa 2020” - wskaźnik zatrudnienia ludności w wieku 20-64 lata może wzrosnąć w regionie do poziomu 73% (w 2010r. 66,2%). Znacznemu zwiększeniu zatrudnienia będzie towarzyszyło ograniczenie bezrobocia strukturalnego oraz poprawa jakości zatrudnienia.

Realizacja jednego z trzech priorytetów strategii UE „Europa 2020”-rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu - spowoduje, że w województwie nastąpi reintegracja społeczna grup wykluczonych i na rynek pracy zostaną wprowadzone grupy dotychczas nieaktywne. Innowacje społeczne (m.in. spółdzielnie socjalne) będą odpowiadały potrzebom społecznym, kulturalnym i ekonomicznym grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. Prognozuje się, że liczba osób żyjących poniżej relatywnej granicy ubóstwa spadnie o ok. 100 tys. osób.

Zwiększenie kapitału społecznego, kształtowanego w toku zmian kulturowo-historycznych, będzie następowało powoli. Niemniej stymulowanie procesów wzrostu zaufania społecznego,

zwiększenia troski o dobro wspólne, wspieranie aktywności obywatelskiej, rozwój społeczeństwa informacyjnego, zwiększenie potencjału kreatywnego i intelektualnego w konsekwencji doprowadzi do podniesienia poziom kapitału społecznego (Zarząd Województwa Łódzkiego, Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2020, Łódź, 2013, s. 94 i nn).

Niekorzystne tendencje zmian w sferze demograficznej potwierdzają kierunki przewidywane w sporządzonej przez GUS „Prognozie demograficznej na lata 2003 – 2030”, a dostępne dane z przygotowanej nowej prognozy demograficznej na lata 2008 – 2035 wskazują, że zostaną one utrzymane, a nawet pogłębione. Szacowany spadek liczby ludności jest silniejszy, niż poprzednio zakładano. Odwróceniu uległ prognozowany trend dalszego urbanizowania się województwa, przewidywano bowiem zmniejszanie się udziału ludności wiejskiej z 35, 1 % w 1999 r. do 32 % w 20130 r., tymczasem nowa prognoza przewiduje wzrost udziału ludności wiejskiej do 36,8 % w 2015 r. i 38,3 % w 2030 r. (Zarząd Województwa Łódzkiego, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego. Aktualizacja, Łódź, 2010, s.26).

Trendy w zakresie rynku pracy i prognoza procesów sprzyjających rozwojowi gospodarczemu

Na rynku pracy będzie następowała stopniowa redukcja zatrudnienia w tradycyjnych, nisko produktywnych sektorach i gałęziach gospodarki, szczególnie w rolnictwie a wzrośnie zapotrzebowanie na wysoko wykwalifikowanych specjalistów z wykształceniem technicznym i przyrodniczym w branżach zaawansowanych technologicznie i usługach wiedzochłonnych. Potrzeby nowoczesnego, regionalnego rynku pracy spowodują znaczny rozwój kapitału ludzkiego poprzez nowe kierunki kształcenia oraz poprawę jakości kształcenia na wszystkich poziomach. Społeczeństwo regionu będzie coraz lepiej wykształcone, około 45 % mieszkańców województwa w wieku 30-34 lat będzie się legitymowało wykształceniem wyższym i w coraz większym stopniu przyczyniało się do kreowania rozwoju gospodarczego opartego na wiedzy i innowacjach. W 2020r. na badania i rozwój zostanie przeznaczony około 1,0 % regionalnego PKB (w 2010r. - 0,6%), przy czym znacznie wzrośnie udział sektora prywatnego w finansowaniu nauki i badań. (Zarząd Województwa Łódzkiego, Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2020, Łódź, 2013, s. 94 i nn). Do 2020 r. będą nasilać się procesy, które mają już miejsce w krajach bardziej rozwiniętych gospodarczo (dezagraryzacja, dezindustrializacja i serwicyzacja), prowadzące do zwiększenia roli usług w gospodarce generujących największą wartość dodaną, kosztem przemysłu i rolnictwa. Rozwój sektora usług nie wpłynie jednak na spadek znaczenia przemysłu i specjalistycznego rolnictwa w regionie. Sprzyjać temu będzie unowocześnienie technologiczne kluczowych branż przemysłów oraz rozwój inteligentnych specjalizacji. W sektorze rolnym będą następowały

zmiany struktury produkcji i struktury agrarnej. Dostęp do funduszy unijnych przyspieszy procesy modernizacji gospodarstw i przedsiębiorstw rolnych oraz wprowadzania w nich rozwiązań innowacyjnych. Nastąpi rozwój rolnictwa ekologicznego oraz poprawa jakości żywności (Zarząd Województwa Łódzkiego, Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2020, Łódź, 2013, s. 94 i nn).

Dotychczasowe przewagi konkurencyjne regionu, takie jak niskie koszty pracy, będą traciły na znaczeniu. Postęp technologiczny będzie się stawał kluczowym czynnikiem wzrostu produktywności gospodarki. Nastąpi wzrost firm z branż średniej i wysokiej techniki. Aby utrzymać się na rynku i poprawić swoją konkurencyjność przedsiębiorstwa, również z branż tradycyjnych, będą musiały przeprowadzić procesy modernizacyjne i oprzeć swoją działalność na wszechstronnej innowacyjności. Większość przedsiębiorstw będzie absorbowowała i adaptowała technologie z zewnątrz. Z czasem część jednostek naukowo-badawczych oraz przedsiębiorstw wypracuje własne zaawansowane technologie zwłaszcza w dziedzinach, w których województwo dysponuje już istotnym potencjałem rozwojowym. Środowisko przyjazne przedsiębiorczości, dostępność terenów inwestycyjnych, lepsza dostępność komunikacyjna oraz wysoko wykwalifikowane kadry staną się podstawą do wzrostu bezpośrednich inwestycji zewnętrznych, w tym z zagranicy (Zarząd Województwa Łódzkiego, Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2020, Łódź, 2013, s. 94 i nn).

Zakłada się, że do roku 2020 motorem wzrostu gospodarczego regionu będą przede wszystkim inwestycje i eksport, natomiast w mniejszym niż dotychczas stopniu konsumpcja prywatna, która w latach 2010 - 2020 wzrośnie o ok. 33% (w latach 2000 - 2010 wzrost o 41%). Przewiduje się, że jednostkowe koszty pracy będą do roku 2015 niższe niż obecnie, co przy znacznym wzroście wydajności pracy poprawi konkurencyjność regionalnej gospodarki. Natomiast w 2020 r. JKP będą zbliżone do obecnych.

W średniookresowej strategii rozwoju kraju na lata 2013 - 2020 zakłada się, że w 2020r. Polska osiągnie 75 - 80 % średniego unijnego PKB per capita (Łódzki 72%) a dynamika wzrostu PKB będzie wyższa niż w innych krajach europejskich. Łódzkie będzie doganiało najbardziej rozwinięte regiony Polski osiągając poziom PKB na 1 mieszkańca równy 94,0% średniej krajowej (w 2009r. 91,3% tej średniej).

W 2020 r. dostępność transportowa i infrastrukturalna ulegnie istotnej poprawie i przestanie stanowić problem o charakterze opóźnienia cywilizacyjnego i bariery rozwojowej. Funkcjonować będzie strategiczny układ drogowy tworzony przez system autostrad i dróg ekspresowych, włączony do Transeuropejskiej Sieci Transportowej (TEN -T). W ramach infrastruktury kolejowej zmodernizowane zostaną główne linie kolejowe wraz z wymianą taboru kolejowego. Szczególne znaczenie dla kolejowej obsługi regionu będzie miał centralny węzeł multimodalny Łódź Fabryczna, spięty tunelem średnicowym dla kolei konwencjonalnej.

Łódzka Kolej Aglomeracyjna, w powiązaniu z Łódzkim Tramwajem Regionalnym oraz tramwajem „Wschód-Zachód”, zapewnić będzie wysoką efektywność całego systemu transportu publicznego w regionie. Do 2020 roku zostanie podjęta decyzja o budowie i harmonogramie prac dotyczących budowy Kolei Dużych Prędkości. W zakresie obsługi lotniczej, międzynarodowy Port Lotniczy im. W. Reymonta, od 2013 r. będzie mógł obsłużyć 3 mln pasażerów rocznie (w 2010 r. 413 tys.). Do roku 2020 na poziomie krajowym prognozowane jest podwojenie liczby pasażerów korzystających z usług lotniczych a tym samym wzrost oczekiwań mieszkańców regionu w zakresie obsługi lotniczej. Powinno to stanowić przesłankę dla budowy Centralnego Lotniska dla Polski (między Łodzią a Warszawą), co pozwoli na dopełnienie obsługi lotniczej województwa. Podjęcie ostatecznej decyzji o jego budowie będzie uzależnione od obecnej i prognozowanej koniunktury makroekonomicznej kraju aktualizowanych prognoz popytu na transport (Zarząd Województwa Łódzkiego, Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2020, Łódź, 2013, s. 94 i nn).

Główne wyzwania rozwojowe

- zrównoważony rozwój województwa oraz kreatywny kapitał ludzki;
- działania ukierunkowane na zahamowanie i odwrócenie niekorzystnych trendów demograficznych, w tym szczególnie na zahamowanie odpływu z regionu ludzi młodych;
- zwiększenie wysokiej jakości, kreatywnego kapitału ludzkiego, aktywnego zawodowo we wszystkich kategoriach wiekowych oraz uruchomienie niewykorzystanych zasobów pracy.

BIBLIOGRAFIA

1. Zarząd Województwa Łódzkiego, Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2020, Łódź, 2013.
2. Zarząd Województwa Łódzkiego, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego. Aktualizacja, Łódź, 2010.
3. Regionalne Obserwatorium Rynku Pracy, Analiza społeczno-ekonomiczna województwa łódzkiego, Łódź, 2016.
4. Regionalne Obserwatorium Rynku Pracy w Łodzi, Warunki rozwoju lokalnych rynków pracy w województwie łódzkim, Łódź, 2012.
5. Regionalne Obserwatorium Rynku Pracy w Łodzi, Wojewódzki Urząd Pracy w Łodzi, Społeczne i przestrzenne zróżnicowania zjawiska wykluczenia społecznego w województwie łódzkim, Łódź, 2013.
6. Regionalne Obserwatorium Rynku Pracy w Łodzi, Wzory aktywności zawodowej ludności wiejskiej województwa łódzkiego oraz ich społeczne i ekonomiczne uwarunkowania, Łódź, 2012.
7. Regionalne Centrum Polityki Społecznej, Analiza sytuacji wewnątrzregionalnej w obszarze wyłączenia społecznego i zwalczania ubóstwa w województwie łódzkim na potrzeby właściwego profilowania interwencji podejmowanych w ramach RPO WŁ na lata 2014 – 2020, Łódź, 2016.
8. Główny Urząd Statystyczny, Ludność w województwie łódzkim. Stan i Struktura demograficzno-społeczna, Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, Łódź, 2013.
9. Główny Urząd Statystyczny, Gospodarstwa domowe i rodziny w województwie łódzkim. Charakterystyka demograficzna, Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, Łódź, 2014.

10. Główny Urząd Statystyczny, Rocznik Statystyczny Rolnictwa, Warszawa, 2016.
11. Główny Urząd Statystyczny, Rolnictwo w województwie łódzkim w 2016 r., Łódź, 2017.
12. Urząd Statystyczny w Łodzi, Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie łódzkim w 2016 r., Łódź, 2017.
13. Główny Urząd Statystyczny, Produkt Krajowy Brutto, Rachunki regionalne w 2015 r., Katowice, 2017.
14. Główny Urząd Statystyczny, Terytorialne zróżnicowanie jakości życia w Polsce w 2015 r., Warszawa, 2017.
15. Urząd Statystyczny w Łodzi, Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa łódzkiego w 2016 r., Łódź, 2017.
16. Główny Urząd Statystyczny, Infrastruktura komunalna w województwie łódzkim w latach 2007 – 2013.
17. Kalisiak - Mędelska M., Partnerstwo lokalne – istota i znaczenie na przykładzie lokalnych grup działania, Biblioteka Regionalisty, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław, 2013.
18. Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Łodzi, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska, Raport o stanie środowiska w województwie łódzkim w 2006 roku. Praca zbiorowa. Łódź, 2007.
19. Mrówczyńska – Kamińska A., Znaczenie rolnictwa w gospodarce narodowej w Polsce, analiza makroekonomiczna i regionalna w: Problemy rolnictwa światowego, Zeszyty naukowe SGGW tom 5, Warszawa 2008.
20. Krasowicz S. i in., Racjonalne gospodarowanie środowiskiem glebowym Polski, w: Polish Journal of Agronomy, Nr 7, 2011.
21. Regionalne Obserwatorium Terytorialne Województwa Łódzkiego, Biuro Planowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego, Potencjał rozwojowy obszarów wiejskich, 2015.
22. Śleszyński P., Komornicki T., Klasyfikacja funkcjonalna gmin Polski na potrzeby monitoringu planowania przestrzennego, w: Przegląd Geograficzny, 2016.
23. Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych SA, www.paiz.gov.pl, 2016
24. Wojewódzki Urząd Pracy w Łodzi, Rynek Pracy w województwie łódzkim w 2016 roku, Łódź, 2017.
25. Ministerstwo Rozwoju, Analiza sytuacji społeczno-gospodarczej makroregionu Polski Centralnej, Warszawa, 2016.
26. Wójcik M. Traczyk A., Specjalizacja województwa łódzkiego w produkcji roślinnej i zwierzęcej, w: Acta Universitatis Lodzensis, Folia Geographica Socioeconomica 26, 2016.
27. Heffner K., Proces suburbanizacji a polityka miejska w Polsce, [w:] Miasto – region – gospodarka w badaniach geograficznych. W stulecie urodzin Profesora Ludwika Straszewicza, red. T. Marszał, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016, s. 79.
28. Szukalski P., Suburbanizacja obszarów wielkomiejskich w Polsce, Demografia i Gerontologia Społeczna, Biuletyn Informacyjny nr 4/2015 r., s. 1.

<http://www.rpo.lodzkie.pl/images/2017/309-zmiany-rpo/RPO-WI-2014-2020-20.04.2017 - 5.10.2017>

<http://www.lodzkie.pl/leader/lqd-w-wojewodztwie-lodzkiem>

www.pi.gov.pl

<http://www.lista500.polityka.pl/rankings/show/region:5>

<http://www.farmer.pl/finanse/sprzedaz-produktow-rolnych-tylko-na-podstawie-pisemnej-umowy,57970,1.html>

<http://www.portalspozywczy.pl/technologie/wiadomosci/lancuch-dostaw-w-branzy-spozywczej-jest-specyficzny,125116.html>

<http://www.sowy.fwie.eco.pl/www/lodzkie.php>

www.inhort.pl

www.paih.gov.pl/files/

<http://www.lodzkie.pl/gospodarka-wodno-sciekowa>

<http://www.lodzkie.pl/inwestycje-w-targowiska-lub-obiekty-budowlane-przeznaczone-na-cele-promocji-lokalnych-produktow>

http://www.strategia.lodzkie.pl/images/srwl_2020

<http://www.programodra.pl/>

[http://www.lodzkie.eu/data/other/plan_operacyjny_ochrony_przed_powodzią_d.pdf,](http://www.lodzkie.eu/data/other/plan_operacyjny_ochrony_przed_powodzią_d.pdf)

<http://www.kzgw.gov.pl/index.php/pl/materialy-informacyjne/mapy-zagrozenia-powodziowego-i-mapy-ryzyka>

http://www.gdos.gov.pl/files/aktualnosci/18847/Obszary_Natura_2000_w_województwie_lodzkiem.pdf

[http://www.gdos.gov.pl/files/aktualnosci/20141/album_calosc.pdf,](http://www.gdos.gov.pl/files/aktualnosci/20141/album_calosc.pdf)

<https://rpo.lodzkie.pl/images/2016/245-analiza-sytuacji-wewnatrz-regionalnej/Analiza-wewnatrzregionalna.pdf>

http://www.gdos.gov.pl/files/aktualnosci/18847/Obszary_Natura_2000_w_województwie_lodzkiem.pdf